

RAPORTTEJA 137

KATSAUKSIA MAASEUDUN ELINKEINOIHIN

**MATKAILU – HYVINVOINTIALA – KONEURAKOINTI – HEVOSTALOUS –
ELÄINTENHOITOALA – KALATALOUS – TURKISTALOUS – RIISTA-ALA**

HANNA MERILÄINEN JA JUHA RUTANEN

KATSAUKSIA MAASEUDUN ELINKEINOIHIN

MATKAILU – HYVINVOINTIALA – KONEURAKOINTI – HEVOSTALOUS –
ELÄINTENHOITOALA – KALATALOUS – TURKISTALOUS – RIISTA-ALA

HANNA MERILÄINEN JA JUHA RUTANEN

Julkaisija Helsingin yliopisto
Ruralia-instituutti
www.helsinki.fi/ruralia

Kampusranta 9 C
60320 SEINÄJOKI

Lönrotinkatu 7
50100 MIKKELI

Sarja Raportteja 137

Kannen kuva Anne Matilainen

ISBN 978-952-10-8511-6 (pdf)

ISSN 1796-0630 (pdf)

ESIPUHE

Yrittäjyys on maaseudulla merkittävä tapa työn ja toimeentulon hankkimiseen. Taloudellinen toiminta on monipuolistunut ja laajentunut yhä enemmän peruselinkeinojen, kuten maatalouden, ulkopuolelle. Muun muassa erilaisten palvelujen tarjoamisen merkitys on kasvanut. Elinkeinoalojen valikoima on edelleen laajenemassa, mikä asettaa haasteita yrityspalveluille ja kehittämis-toiminnalle.

Maaseudun kehittämistoimia yhteen sovittava Maaseutupolitiikan yhteistyöryhmä (YTR) on uudistunut tehtäviltään ja toimintamalleiltaan. Keskeisenä YTR:n tehtävänä on maaseutupoliittisen kokonaisohjelman 2014–2020 toteuttaminen eri hallinnonalojen ja toimijoiden yhteistyönä. YTR:n kehittämistyö on sidottu aiempaa tiiviimmin kokonaisohjelman painopistealueisiin kokoamalla näitä toimeenpanevat verkostot. Eri elinkeinojen ja osaamisen kehittämisen kokonaisuudesta vastaa työ- ja elinkeinoministeriön rahoituksella Turun yliopiston Brahea-keskuksen ja Helsingin yliopiston Ruralia-instituutin vetämä maaseudun elinkeinot ja osaaminen -verkosto (MESI).

Maaseutupoliittisen kokonaisohjelman 2014–2020 ja samalla MESI-verkoston tavoitteissa tähdätään muun muassa yritysten määrän ja kilpailukyvyn kasvattamiseen, eri aloilla tarvittavan osaavan työvoiman tarjonnan riittävyyteen sekä maaseudun elinkeinotoiminnan kehittämisessä tarvittavien palvelujen saatavuuteen. Nykyisen yrittäjyyden vahvistamisessa ja uuden yrittäjyyden synnyttämisessä ovat keskeisessä asemassa yrittäjyyttä tukevan toimintaympäristön kehittäminen ja toimialojen yhteistyön vahvistaminen. Kokonaisohjelman toimenpiteissä elinkeinoja kehitetään muun muassa kokoomalla maan kattavia eri elinkeinoaloja tukevia kehittämisohjelmia sekä niitä toteuttavia hankkeita ja verkostoja.

MESI-verkoston työ elinkeinojen kehittämisessä on aiempaa YTR:n teema-ryhmätyöskentelyä laaja-alaisempaa. Tähän raporttiin kootuilla maaseudun eri elinkeinoalojen peruskatsauksilla on tarkoituksena tukea verkoston työtä ja yhteyksien rakentumista. Raporttiin on koottu tietoa kahdeksan yrittäjyysalan tyypillisistä toimintamuodoista, tuotteista ja palveluista, yritysten ja työpaikkojen määrästä, keskeisistä ohjelmista ja hankkeista, koulutuksesta sekä toimijoista yhteystietoineen. Työn pohjalta kokonaisohjelman toteuttamista konkretisoidaan elinkeinoalakohtaisilla tarpeilla vuoropuhelua lisäten. Raportti tarjoaa samalla tilannekatsauksen ja tietopaketin tarkastelluista aloista kiinnostuneille.

Raportin laatimisesta Helsingin yliopiston Ruralia-instituutissa on vastannut YTK Hanna Meriläinen MESI-verkoston erityisasiantuntija Juha Rutasen ohjauksessa. Eri alojen katsauksia ovat kommentoineet muun muassa Eija Eloranta (Turun yliopiston Brahea-keskus), Kimmo Aalto (Maa- ja metsätaloustuottajain Keskusliitto MTK ry), Marika Kettunen (Terveyden ja hyvinvoinnin laitos) sekä Anne Matilainen (Helsingin yliopisto, Ruralia-instituutti).

SISÄLLYS

TIIVISTELMÄ	7
ABSTRACT	9
1 JOHDANTO	11
2 MATKAILU	12
2.1 Matkailu Suomessa ja maaseudulla	12
2.1.1 Matkailun merkitys maaseudulle.....	13
2.1.2 Matkailusektori maaseudulla	13
2.2 Maaseutumatkailu	14
2.2.1 Mökkivuokraus.....	15
2.2.2 Aamiaismajoitus- ja maatilalomamatkailu	15
2.2.3 Kylämatkailu	16
2.2.4 Lomakylät	16
2.3 Luontomatkailu	16
2.3.1 Vaellusmatkailu	17
2.3.2 Pyöräily	18
2.3.3 Kalastusmatkailu.....	18
2.3.4 Wildlife – eläinten katselu ja kuvaaminen luonnossa	18
2.3.5 Metsästysmatkailu.....	19
2.4 Hyvinvointimatkailu.....	19
2.4.1 Sauna hyvinvointimatkailun tuotteena.....	20
2.5 Kulttuurimatkailu.....	20
2.6 Matkailun kehittämistoiminta	21
2.7 Matkailualan toimijoita	25
2.8 Matkailualan koulutus.....	28
2.9 Matkailualan tapahtumia	29
3 HYVINVOINTIALA	30
3.1 Hyvinvointiala Suomessa	30
3.2 Hyvinvointialan sektorit.....	32
3.2.1 Sosiaalialan hoivayritykset.....	32
3.2.2 Terveyspalveluyritykset	33
3.2.3 Kuntoutuspalveluyritykset.....	34
3.2.4 Green Care.....	35
3.2.5 Terveysliikunta ja työhyvinvointi	36
3.3 Hyvinvointialan kehittämistoiminta	37
3.4 Hyvinvointialan toimijoita	40
3.5 Hyvinvointialan koulutus	43
4 KONEURAKOINTI	46
4.1 Koneurakointi Suomessa.....	46
4.2 Koneurakointialan sektorit.....	46
4.2.1 Metsäkoneala	46
4.2.2 Metsänparannus.....	47
4.2.3 Puuenergian tuotanto.....	47
4.2.4 Turvetuotanto	48
4.2.5 Maanrakennus	49
4.2.6 Tieurakointi ja maisemanhoitopalvelut	49
4.2.7 Maatalouskoneurakointi.....	50
4.3 Kehittämistoiminta koneurakointialalla.....	51
4.4 Koneurakointialan toimijoita.....	54
4.5 Koneurakointialan koulutus.....	56
4.6 Koneurakointialan tapahtumia	58

5 HEVOSTALOUS	59
5.1 Hevostalous Suomessa	59
5.1.1 Hevostalous ja maaseutu	60
5.1.2 Hevosalaa lukuina.....	61
5.2 Hevosalan kehittämistoiminta.....	61
5.3 Hevosalan toimijoita	65
5.4 Hevosalan koulutus	67
5.5 Hevosalan tapahtumia	67
6 ELÄINTENHOITOALA	68
6.1 Eläintenhoitoala Suomessa	68
6.2 Eläintenhoitoalan toimijoita	69
6.3 Koulutus ja työllistyminen eläintenhoitoalalle.....	70
7 KALATALOUS	72
7.1 Kalatalous Suomessa	72
7.2 Elinkeinokalatalous	73
7.2.1 Ammattikalastus	73
7.2.2 Vesiviljely	74
7.2.3 Kalajalostus ja kalakauppa.....	75
7.3 Vapaa-ajan kalastus	76
7.4 Kalatalouden kehittämistyö	76
7.5 Kalatalousalan toimijoita	79
7.6 Koulutus ja työllisyys kalatalousalalla	80
8 TURKISTALOUS	82
8.1 Turkistalous Suomessa.....	82
8.2 Turkistalouden tutkimus- ja kehittämistoiminta.....	83
8.3 Turkisalan toimijoita	84
8.4 Turkisalan koulutus.....	84
9 RIISTATALOUS	86
9.1 Riistatalous Suomessa.....	86
9.1.1 Metsästysmatkailu ja eläinten katselu luonnossa.....	86
9.1.2 Riistan liha ja muut riistatuotteet.....	87
9.1.3 Riistatilyrittäminen.....	88
9.2 Kehittämistoiminta riista-alalla	90
9.3 Riista-alan toimijoita.....	92
9.4 Riista-alan koulutus	94
LÄHTEET	96
LIITE 1. Matkailualan yhteystietoja.....	112
LIITE 2. Hyvinvointialan yhteystietoja.....	114
LIITE 3. Koneurakointialan yhteystietoja	116
LIITE 4. Hevosalan yhteystietoja	118
LIITE 5. Eläintenhoitoalan yhteystietoja.....	120
LIITE 6. Kalatalousalan yhteystietoja.....	121
LIITE 7. Turkistalousalan yhteystietoja	123
LIITE 8. Riistatalousalan yhteystietoja.....	124
KUVAT	
Kuva 1. Luonto tarjoaa mahdollisuuksia monenlaisille ohjelmalveluille.....	17
Kuva 2. Luontoon tukeutuvat palvelut muun muassa rauhoittavat ja lieventävät stressiä	36
Kuva 3. Maatalouden järeä traktorikalusto turvetuotannon käytössä	49
Kuva 4. Urakoitsija rantamaiseman hoitotöissä	50
Kuva 5. Hevosten määrä on kaksinkertaistunut viimeisten 25 vuoden aikana	59
Kuva 6. Hevostalous on merkittävä elinkeinomahdollisuus maataloilille.....	60
Kuva 7. Hevosvaellukset soveltuvat hyvin myös matkailupalveluiksi.....	63
Kuva 8. Rekisteröityjen koirien määrä on lisääntynyt voimakkaasti 2000-luvulla.....	68
Kuva 9. Lemmikkialan kasvu on lisännyt kysyntää erilaisille tarvikkeille ja rehuille	69
Kuva 10. Villisian tarhaus on Suomessa varsin suosittua.....	89

TIIVISTELMÄ

Elinkeinoalojen valikoima maaseudulla on monipuolinen ja edelleen laajenemassa. Alat vaihtelevat kehitysvaiheiltaan ja vaativat erilaisia kehittämistoimia ja palveluita. Maaseutupoliittisen kokonaisuohjelman 2014–2020 elinkeinojen ja osaamisen kehittämistä koskevien tavoitteiden toteuttamisen tueksi koottiin saatavilla olevaa tietoa kahdeksan maaseudun yrittäjyysalan nykytilanteesta ja kehittämistarpeista.

Raportissa tarkastellut alat olivat matkailu, hyvinvointiala, koneurakointi, hevostalous, eläinlääkintä, kalatalous, turkistalous ja riistatalous. Katsauksissa tarkasteltiin eri alojen tyypillisiä toimintamuotoja, tuotteita ja palveluita, yritysten ja työpaikkojen määrää, keskeisiä ohjelmia ja hankkeita, koulutusta sekä toimijoita. Tietojen saavuus vaihteli elinkeinoaloittain, erityisesti tilastotietoa oli vaikea löytää. Aloja on tästä syystä vaikea vertailla toisiinsa. Työn pohjalta saadaan kuitenkin laajennettua yhteyksiä ja otettua paremmin huomioon eri elinkeinoalojen tarpeet kehittämistyön jatkovaiheissa.

Matkailu on yksi maaseudun kasvavista elinkeinoaloista. Maaseudun matkailuyritykset ovat perinteisesti kooltaan pieniä perheyrityksiä, joille tärkeitä kilpailuvaltteja ovat maaseudun ja luonnon läheisyys sekä mahdollisuus antaa asiakkailleen yksilöllistä ja laadukasta palvelua. Matkailualalla on varsin paljon verkottuneita toimijoita, jotka kehittävät alaa aktiivisesti niin valtakunnallisella kuin alueellisella tasolla. Kehittämistä on toteutettu etenkin teemapohjaisesti ja erilaisia kehittämissuunnitelmia ja -strategioita löytyy alalta runsaasti. Keskeisiä kehittämiskohteita ovat olleet markkinointi ja tuotteistaminen.

Hyvinvointialan yritykset voidaan jaotella sektorikohtaisesti sosiaali-, terveys- ja kuntoutuspalveluja tuottaviin yrityksiin. Näiden lisäksi maaseudulla merkittävää on myös Green Care -toiminta, joka perustaa toimintansa maaseutu- ja luontoympäristön hyvinvointivaikutuksiin. Maaseudun hyvinvointialan yritykset ovat pääasiassa pienyrityksiä. Lakisääteisiä palveluja tuottavien yritysten toimintaympäristö on erityisen haastava, sillä palvelumarkkinat eivät toimi täysin markkinaehtoisesti ja myös palvelujen laatua ja saatavuutta

säädellään varsin tiukasti lailla. Ostopalvelusopimuksista kilpailevien pienten hoivayritysten kilpailuasemaa on heikentänyt myös palvelujärjestelmän kehitys, jonka myötä palvelut järjestetään yhä suuremmille alueille kerrallaan. Edellä mainitut haasteet on tunnistettu myös valtakunnallisessa kehittämistoiminnassa, jota toteutetaan niin sosiaali- ja terveysministeriön kuin työ- ja elinkeinoministeriön tahoilta. Valtakunnallisten sote-alan etujärjestöjen lisäksi alalle on muodostunut jonkin verran palvelukohtaisia yhdistyksiä.

Koneurakointi on yleisin yritystoiminnan muoto maaseudulla. Koneurakoijia toimii varsin monilla aloilla maataloudesta metsätalouteen ja teiden kunnossapidosta turvetuotantoon. Yritykset ovat tavallisesti pieniä, yhden miehen ja koneen yrityksiä. Koneurakointia harjoitetaan paljon myös osana monialaisten maatilojen toimintaa. Viime vuosina etenkin metsäkonealalle on kehittynyt uusia yritystoiminnan malleja ja myös yrityskoot ovat kasvaneet. Kehittämistoiminnassa on teknologisen osaamisen lisäksi keskitytty koneurakoitsijoiden liiketaloudellisen osaamisen kehittämiseen. Strategia- ja ohjelmatasolla koneurakointia kehitetään lähinnä osana muiden alojen strategioita ja ohjelmia. Etenkin metsäalaa koskevat strategiat ja ohjelmat vaikuttavat myös koneurakointialan kehitykseen.

Hevostalous on perinteinen maaseudun elinkeino, jonka kasvu on ollut viimeisten vuosikymmenten aikana nopeaa. Hevosurheilun suosio on kasvanut niin ravi- kuin ratsastustoiminnan puolella. Myös hevosmatkailu ja hevosen käyttö osana hyvinvointipalveluita on yleistynyt. Alalla toimii varsin yhtenäinen ja tiivis toimijaverkosto, joka toteuttaa alan kehittämistoimintaa tuoreen, yhteisesti valmistetun hevosalan kehittämissuunnitelman mukaisesti. Yhteistyötä koordinoimaan ja alan edistämistä ajamaan on perustettu oma yhteistyöorganisaatio Hippolis, jonka toiminta on hyvin aktiivista. Kehittämistoiminnassa on korostettu etenkin hevosiin ja yritystoimintaan liittyvän osaamisen kehittämistä. Myös maankäytön kysymykset sekä alan tunnettuuden ja arvostuksen kohentaminen on nähty tärkeiksi kehittämiskohteiksi.

Eläintenhoitoala on kasvanut viime vuosina etenkin lemmikkieläinmaailmassa tapahtuneiden muutosten myötä. Kysyntä on kasvanut niin erilaisille lemmikkieläintarvikkeille kuin rehuille ja palveluillekin. Eläintenhoitajan koulutus on myös varsin suosittu koulutusala toiseen asteen ammattillisessa koulutuksessa. Ala on kuitenkin toimialana vielä varsin pieni eikä sen kehittämiseen juuri ole panostettu niin kansallisella kuin alueellisella tasolla. Alalla toimii kuitenkin jo varsin kattavasti toimialakohtaisia järjestöjä, jotka pyrkivät myös aktiivisesti kehittämään alansa toimintaedellytyksiä.

Kalatalousalan toimintaympäristö on muuttunut viimeisten vuosikymmenten aikana suuresti etenkin EU-jäsenyyden myötä. EU on tuonut kalatuotannon eri osa-alueille niin haasteita kuin mahdollisuuksia. Haasteita ovat aiheuttaneet etenkin tiukentuneet lainsäädännölliset rajoitteet sekä myös kaupan vapauttamisesta aiheutunut entistä kovempi hintakilpailu. Toisaalta EU tukee kalatalouden eri toimialoja myös aktiivisesti erilaisten tukirahastojen kautta. Alan valtakunnallisesta kehittämistoiminnasta vastaa maa- ja metsätalousministeriö, joka on laatinut muun muassa toimialakohtaiset strategiat jokaiselle elinkeinokalatalouden alalle. Toiminnassaan ministeriö huomioi EU:n yhteisen kalastuspolitiikan rajoitteet. Alan toimijat ovat hyvin järjestäytyneet omien toimialakohtaisten etujärjestöjensä alle. Yleisesti kalatalouden etuja ja kehittämistä edistää myös Kalatalouden keskusliitto.

Turkistalous on alueellisesti keskittynyt Suomessa Pohjanmaan maakuntiin, joissa sen alueelliset vaikutukset ovat vielä melko suuret. Viimeisten vuosikymmenten aikana kuitenkin turkistarhaus on vähentynyt Suomessa merkittävästi. Myös valtio on kiristänyt turkistarhoihin suunnattua tukipolitiikkaa huomattavasti ja alan odotetaan tulevan toimeen entistä enemmän omillaan. Alalla on vain muutama toimija, jotka vastaavat alan kehittämisestä Suomessa. Viime vuosina alalla on toteutettu kehittämishankkeita etenkin alan tulevaisuuden pohtimiseksi sekä tehty tutkimusta turkistarhojen ympäristövaikutusten vähentämiseksi.

Riistatalouteen liittyvä elinkeinotoiminta on Suomessa vielä varsin pienimuotoista. Riistan perustuvaa toimintaa ovat muun muassa metsästysmatkailu, riistan lihan ja tuotteiden myynti sekä riistatarhaus ja riistatyläyrittäminen. Kasvua alalla haetaan etenkin metsästysmatkailusta sekä villieläinten kuvaus- ja tarkkailutoiminnasta. Alan kasvumahdollisuuksia rajoittavat etenkin metsästyksen luvanvaraisuus sekä pienet riistakannat. Riistalihan tarjonta ei vastaa tämänhetkistä kysyntää. Alan kehittymiseksi alalla onkin toivottu riistakantojen kasvattamista. Ratkaisua riistalihan tarjonnan ongelmiin on haettu myös riistatarhauksen kehittämisestä. Riistalihan osalta ongelmalliseksi on koettu myös lihan käsittelyyn ja myyntiin kohdistuvat lainsäädännölliset rajoitteet.

ABSTRACT

The sources of livelihood in rural areas are nowadays very diversified and cover activities from different industry sectors. These industry sectors are in different phases of their development and thus demand different activities and services to enhance the growth of the sectors. In order to support reaching the development objectives of the National Rural Policy Programme for 2014–2020 the state-of-art and development needs of eight different rural industries were summarized into this report. The report is made by the network for livelihood and expertise that is one of the six theme networks working under the National Rural Policy Programme for 2014–2020.

The branches of industry sectors presented in this report are tourism, welfare, machine contracting, horse economy, animal care, fisheries industry, fur industry and game husbandry. The overviews of each selected sector review the typical operating models, products and services as well as the current number of companies and jobs within each sector. The reviews also list the key development programs, development projects, actors and vocational degrees of each sector. The availability of data varied between the industry sectors and an up-to-date statistic was in some cases especially difficult to find. Therefore, the different sections of this report cannot be directly compared with each other. The aim of this report is, nevertheless, to provide information that would help extend the connections to different rural industry sectors and take the industry-specific needs under better consideration in the future development work of the network.

Tourism is one of the fastest growing industry sectors in rural areas. Traditionally the rural tourism enterprises are small family businesses. The most important assets for these enterprises are the closeness of the rural and natural environment and the possibility to provide individual and high-quality service for their clients. There are rather many well networked actors in the tourism sector. These actors develop the industry actively both on national and regional levels. The development has mostly been based on selected themes and subsectors related to rural tourism and several develop-

ment programs and strategies can be found within the sector.

The enterprises in the welfare industry can be roughly divided into enterprises working in social, healthcare or rehabilitation service sectors. Also Green Care is one important sector of welfare industry in the rural areas. It is based on the welfare effects of the rural and natural environments. The companies working in the welfare industry are mostly small. The operational environment is especially challenging for the enterprises producing mainly statutory services. That is because of the imperfect service markets and the strict regulation of the quality and availability of those services. The development towards organizing the services jointly for wide geographical areas has also weakened the competitive position of small care enterprises that are competing for the municipalities' outsourcing contracts. The above-mentioned challenges have been recognized also in the national development policy, which is led mainly by the Ministry of Social affairs and Health and the Ministry of Employment and the Economy. In addition to the national interest groups there are also some other service-specific associations that influence the development of the industry.

Machine contracting is the most common business sector in the rural areas. The contractors work in many sectors from agriculture to forestry and from road maintenance to peat production. The enterprises are usually micro businesses consisting of "one man and one machine". Machine contracting is also a popular secondary job in the farms. During the last years new business models have evolved especially in the forestry sector. The size of the companies has also grown. At the moment, along with the development of technological know-how the business knowledge of the entrepreneurs has also been an important development objective. In the strategic level machine contracting is mainly developed as part of other industries' strategies and development programs. Especially the strategies and programs concerning the forest industry have had a big impact also to the development of machine contracting.

Horse economy is a traditional livelihood in the Finnish countryside and the growth of the business has been especially fast during the last decades. The popularity of equestrian sports has grown both in the fields of trotting racing and horse riding. Horse tourism and the use of horses as part of welfare services have also become more popular. There is quite an active and well-knit network of actors in the sector. The network carries out the developmental work according to a newly published joint strategy for horse economy. The actors have also established an own collaboration organization, called Hippolis, to promote horse economy and the cooperation within it. Developing the equine and business related knowledge has been the main focus in the development work. Also the problematic considering the land use rights and the general appreciation of horse economy have been of great importance.

Animal care business has grown during the last years due to the changes in the pet industry. The demand has exploded for various pet supplies, fodder and services. The vocational education for animal attendants has also been quite popular among the young people. However, animal care business is still rather small and no specific actions for its development have been taken yet, either on national or regional level. The organizational structure in the sector is, however, quite developed and the different organizations and associations work actively to promote their interests.

The operational environment of the fisheries industry has changed significantly during the past decades. The main factor causing these changes has been the EU-membership. The changes have created both challenges and opportunities for the different parts of the fishery production chain. The main challenges have been the strict regulations and more intense price competition caused by the liberalization of markets. On the other hand, the EU is supporting the different parts of the in-

dustry substantially through various funding programs. The Ministry of Agriculture and Forestry is responsible for the national development policy of fisheries industry and has made national strategies for the whole industry sector as well as for its sub-sectors. The Ministry must comply with EUs common fisheries policy rules and regulations in all its actions. The actors within the industry are organized under their own associations and the Federation of Finnish Fisheries Associations works for the general interests of the whole sector.

Fur industry in Finland is concentrated in the Ostrobothnic regions where its regional economic impacts can still be quite significant. Anyhow, during the last decades fur farming in Finland has decreased outstandingly. The state has also tightened up its funding policies related to fur farming, so that the industry is assumed to manage more and more on its own. There are only a few important actors in the sector. Those few actors also take care of most of the development work within the sector. The latest development projects have been dealing especially with the future prospects for the industry. In the research, the focus has lately been on reducing the environmental effects of the fur farms.

The business activity within the Finnish game husbandry is still rather small-scale. Examples of game-based economic activity are hunting tourism, wildlife watching, game meat trade and game farming. The growth is relying especially in the growth potential of game-related tourism. Relatively small game stocks and limitations caused by the hunting license policy are considered to be the main restricting factors for the growth of the sector. At the moment, for example the supply of game meat is not responding to the demand. Solutions for this problem have been sought especially from the game farming. In addition, the restrictions concerning the handling and trading of game meat have been found problematic.

1 JOHDANTO

Maaseutu tarjoaa toimintaympäristön eri alojen yritystoiminnalle. Maaseudun yritystoiminta onkin merkittävää, sillä Suomen yritysten toimipaikoista noin 40 % sijaitsee maaseutumaisilla alueilla. Erityisesti kaupunkien ja aluekeskusten lähiympäristöissä elinkeinorakenne on toimialoiltaan monipuolinen, muualla on alkutuotantopainotteisempaa. Maaseutumaisilla alueilla painottuu erityisesti luonnonvarojen aineettomaan ja aineelliseen hyödyntämiseen perustuva toiminta kuten ruoantuotanto, metsiin ja puuhun liittyvät elinkeinot sekä matkailu. Maaseudulla toimivan yritystoiminnan ei kuitenkaan välttämättä tarvitse olla riippuvainen alueen luonnonvaroista tai muista tyypillisistä tuotantotekijöistä, monipuolistumiseen on edelleen runsaasti mahdollisuuksia.

Maaseudun yritystukia on ohjattu yritysten perustamiseen ja kehittämiseen. Maatalouden perustuotantotilojen määrän vähentyessä uutta suuntaa onkin haettu muusta yritystoiminnasta. Aktiivi- ja maatilojen määrä on vähentynyt, mutta muiden yritysten määrä on kasvanut. Elinkeinoarakeen odotetaan edelleen monipuolistuvan, mahdollisuuksia yritystoiminnan kehittämiseen arvioidaan olevan muun muassa hyvinvointialan palveluissa, matkailussa ja ympäristönhoidossa.

Maaseudun elinkeinoalat ovat kehitymisvaiheiltaan erilaisia. Uusilla, kasvavillakin aloilla verkostot ja yhteistyörakenteet saattavat olla vielä kehittymättömiä, jolloin ei saada käyttöön riittävästi voimaa ja yhteistä tahtotilaa alan edistämiseksi. Myös alojen kehittämiseen tarjolla oleva asiantuntijuus ja suunnattu kehittämisspansotus vaihtelevat. Näin elinkeinojen kehittämisessä tarvitaan erilaisia keinoja ja toimenpiteitä. Elinkeinovalikoiman laajeneminen asettaakin haasteita yrityspalveluille ja kehittämistoiminnalle.

Maaseutupoliittinen kokonaisohjelma 2014–2020 tähtää maaseudun yritysten määrän ja kilpailukykyyn kasvattamiseen, eri aloilla tarvittavan osaavan työvoiman tarjonnan riittävyteen sekä elinkeinotoiminnan laajentamisessa tarvittavien palvelujen saatavuuteen. Aihekokonaisuuden toimeenpanosta vastaa laaja-alaisesti maaseudun elinkeinot ja osaaminen -verkosto (MESI). Verkoston

työtä ja yhteyksien rakentumista tukemaan nähtiin tarpeelliseksi koota peruskatsauksia eri elinkeinoaloista. Tarkastelun pohjalta on mahdollista konkretisoida maaseutupoliittisen kokonaisohjelman toteuttamista elinkeinoalakohtaisilla tarpeilla.

Raportin tarkasteluun valikoitui kahdeksan tyypillistä ja osin uuttakin maaseudun yrittäjyyden alaa. Valituiksi tulivat matkailu, hyvinvointiala, koneurakointi, hevostalous, eläintenhoitoala, kalatalous, turkistalous ja riistatalous. Useilla näistä aloista odotetaan kasvua. Esimerkiksi maatilojen koneita hyödyntämällä on jo kehitetty palvelutarjontaa, ja näkymät ovat edelleen hyvät. Hevosala on ollut viime vuosina esillä myös kehittyvän yritystoiminnan näkökulmasta. Eläintenhoitoalaa raportissa tarkastellaan erityisesti uusien pien- ja harraste-eläimiin painottuvien hoito- ja koulutuspalveluiden näkökulmasta. Alalla arvioidaan olevan paljon mahdollisuuksia. Lisäksi pieneläinten hoitoon suuntautunut koulutus on ollut viime vuosina suosittua. Uuden yrittäjyyden tarkastelun rinnalla kuitenkin on tärkeää seurata myös nykyisten elinkeinojen kehittymistä.

Kokonaiskuivan saamiseksi tarkasteltavien elinkeinoalojen nykytilanteesta ja kehitysnäkymistä aloilta koottiin tietoa niiden tyypillisistä toimintamuodoista, tuotteista ja palveluista, toiminnan laajuudesta, yritysten ja työpaikkojen määrästä, keskeisestä kehittämistoiminnasta, aloja koskettavista kansallisista ohjelmista ja strategioista, alojen keskeisistä toimijoista ja organisaatioista sekä koulutuksesta. Toimijoista koottiin myös yhteystietoja jatkoyhteyksiä varten.

Raportti koottiin verkosta löytyvistä sähköisistä lähteistä kuten eri elinkeinoalojen kirjallisuudesta, tilastoista ja ohjelmista. Joidenkin alojen katsauksiin pyydettiin kommentteja asiantuntijoilta. Tietojen saatavuus vaihteli paljon elinkeinoaloittain. Lisäksi erityisesti yritystoiminnan laajuudesta, yritysten ja työpaikkojen määrästä tai liikevaihdosta oli vaikea saada ajantasaisia lukuja tai löytää tietoja ylipäätään. Esimerkiksi toimialaluokituksissa ei kaikkia aloja tunnusteta erikseen tai osa yrittäjyydestä jää kokonaan tilastoinnin ulkopuolelle.

2 MATKAILU

Matkailun merkitys elinkeinona kasvaa Suomessa jatkuvasti. Maaseudun murroksen myötä matkailun merkityksen oletetaan kasvavan myös maaseudun elinkeinona. Maaseudulla matkailuyrittäjyys on useimmiten pienimuotoista perheyrittäjyyteen perustuvaa toimintaa. Sitä harjoitetaan huomattavan paljon osana monialaisia maatiloja, mikä on osaltaan myös vaikeuttanut matkailun tilastoimista maaseudun osalta. Suurin osa maaseudun matkailuyrityksistä on majoitustoimintaa harjoittavia maaseutumatkailuyrityksiä. Majoitustoiminnan ohella monet yritykset tarjoavat asiakkailleen myös erilaisia ohjelmalveluita. Viimeisen vuosikymmenen aikana ohjelmalvelujen tuottamisen on katsottukin muuttuneen yhä ammattimaisemmaksi toiminnaksi.

Matkailualalla on arviolta noin 132 500 työpaikkaa, joista noin 10 % sijaitsee maaseudun matkailuyrityksissä.

Matkailun kehittämistoiminta on Suomessa aktiivista. Valtakunnallisessa kehittämistoiminnassa matkailua on lähestytty etenkin teemapohjaisesti. Matkailun edistämiskeskus on tehnyt merkittävää työtä maaseudun matkailuyritysten tuotteiden kehittämisessä ja viennin edistämisessä. Myös tässä katsauksessa maaseudun matkailutoimintaa esitellään teemapohjaisesti maaseutumatkailun, luontomatkailun, hyvinvointimatkailun ja kulttuurimatkailun teemojen alla.

2.1 MATKAILU SUOMESSA JA MAASEUDULLA

Matkailu on Suomessa yksi niistä harvoista aloista, joka pitkään jatkuneesta taloudellisesta taantumasta huolimatta jatkaa yhä kasvuun. Vuodesta 2007

vuoteen 2012 matkailun kokonaiskysyntä kasvoi jopa 21 %. Vuonna 2013 se oli yhteensä noin 13,3 miljardia euroa. (TEM 2014a) Kasvua on tapahtunut etenkin talvimatkailun alalla, mikä on näkynyt kasvuna etenkin Lapin, Kuusamon ja Kainuun matkailuissa (YM 2014).

Viime vuosina ulkomaisen kysynnän kasvu on ollut matkailun menestymisen tukipilari. Ulkomainen kysyntä näkyy selvästi esimerkiksi majoitusliikkeiden yöpymistilastoissa. Kun viimeisen kymmenen vuoden aikana yöpymiset yhteensä ovat lisääntyneet noin 22,5 %, ovat ulkomaisten yöpymiset kasvaneet lähes 33 %. (TEM 2014a) Ulkomaisten matkailijoiden kulutus Suomessa on ollut noin 4,3 miljardia euroa, mikä on noin 32 % matkailun kokonaiskulutuksesta (TEM 2014b).

Vuonna 2013 Suomessa kävi noin 7,6 miljoonaa ulkomaalaista matkailijaa, joista selvästi suurin osa 47 % oli kotoisin Venäjältä. Muita merkittäviä maita, joista Suomeen matkustetaan, ovat olleet Viro (10%), Ruotsi (9%), Saksa (9%) ja Britannia (4%). (TEM 2014c) Venäjältä suuntautuvan matkailun kasvussa on kuitenkin nähty hiipumisen merkkejä ja vuonna 2014 venäläisten yöpyjien määrän onkin ennustettu kääntyvän laskuun. Tämä on näkynyt alentavasti etenkin majoituksen toimialan liikevaihdossa, jonka kasvu on perustunut juuri venäläisten yöpyjien voimakkaaseen kasvuun. Tämän hetkisen maailmanpoliittisen tilanteen ei myöskään oleteta edesauttavan venäläismatkailun elpymistä. (TEM 2014a)

Matkailu on myös merkittävä työllistäjä. Matkailutoimialalla on yhteensä noin 132 500 työpaikkaa, joista noin 10 % sijaitsee maaseudun matkailun viidessä tuhannessa mikroyrityksessä. Matkailu on myös merkittävä nuorten työllistäjä. (Maaseutupolitiikan yhteistyöryhmä 2014) Vuoteen 2020 mennessä alalle odotetaan syntyvän noin 50 000 uutta työpaikkaa. Matkailualan yrityksiä on Suomessa noin 27 000 (TEM 2014c), josta varsinaisia majoitus-, ravitsemis- ja ohjelmalveluja tuottavia yrityksiä on noin 16 500 ja ne työllistävät yhteensä noin 67 000 henkilöä (Harju-Autti 2010). Matkailun osuus BKT:sta on noin 2,7 %. (TEM 2014c)

2.1.1 MATKAILUN MERKITYS MAASEUDULLE

Matkailulla on suuri merkitys myös maaseudulla. Perinteisen maatalouden ja teollisuustuotannon supistuessa monille maaseutukunnille on syntynyt tarve etsiä kasvua etenkin palvelu- ja matkailualoilta. Matkailuun panostaminen on kannattavaa, sillä taloudellisesti epävarmoista ajoista huolimatta se on osoittautunut kasvavan yhä edelleen eikä sen kasvupotentiaalille näytä löytyvän rajoja. Matkailu on kiitollinen elinkeino myös siksi, että se hyödyttää paikkasidonnaisuutensa vuoksi juuri paikallisia toimijoita. Matkailua ei voida ulkoistaa, eikä sen työntekijöitä voida korvata koneilla. Etenkin maaseudulla matkailun kerrannaisvaikutukset paikallistaloudelle voivat muodostua merkittäväksi. Matkailu tarvitsee muun muassa rakennusteollisuuden, elintarviketeollisuuden sekä monien palvelualojen palveluita. Matkailupalvelut monipuolistavat myös paikallisten ihmisten palvelutarjontaa sekä ylläpitävät alueen perusinfrastruktuuria, jonka pohjalle voidaan rakentaa uutta elinkeinotoimintaa. Matkailun vaikutukset korostuvat usein etenkin syrjään asutulla maaseudulla sijaitsevissa matkakesköksissä, joissa matkailu voi muodostua ainoaksi mahdollisuudeksi alueen elinvoimaisuuden säilyttämiseksi. (Maaseutupolitiikan yhteistyöryhmä 2014)

Vuonna 2004 maaseudun pienyrityksistä noin 3000 yritystä toimi majoitus- ja ravitsemusaloilla työllistäen noin 5300 työntekijää.

Suomessa Uudenmaan, Lapin, Kainuun ja Ahvenanmaan alueilla matkailulla on suhteellisesti suurin merkitys. Näillä alueilla myös ulkomaisten matkailijoiden osuus on suurin. (Maaseutupolitiikan yhteistyöryhmä 2014) Matkailun positiivisista paikallisista vaikutuksista kertoo muun muassa kansallispuistoihin sijoitettujen eurojen tuotot paikallistalouksille. On osoitettu että, yksi euro tuottaa noin kymmenkertaisen tuoton paikallistalouksiin. Matkailualueilla sijaitsevissa kansallispuistoissa hyötysuhde voi olla jopa neljätoista euroa per sijoitettu euro. (Erkkonen & Virkkunen 2013)

2.1.2 MATKAILUSEKTORI MAASEUDULLA

Matkailun toimiala on laaja kokonaisuus, joka jaotellaan usein sektorikohtaisesti. Merkittäviä sektoreita ovat majoitus- ja ravitsemistoiminta, henkilöliikenne, matkatoimistot, erilaisia aktiiviteettejä tarjoavat ohjelmalvelutyrietykset sekä erilaiset käyntikohteet ja urheilu- ja kulttuuritapahtumat. Matkailuun liittyy osittain paljon myös muita sektoreita. (Harju-Autti 2012).

Vuonna 2010 julkaistun matkailun toimiala-raportin mukaan eniten toimipaikkoja oli ravitsemusalalla, mutta kysynnän puolesta kuitenkin majoitustoiminta oli suurin sektori. Viime vuosina ohjelmalvelujen rooli on vahvistunut. Ohjelmalvelut ovat tärkeitä etenkin matkailun vetovoi-matekijöinä. Tilanne on samansuuntainen myös maaseudulla sijaitsevien matkailuyritysten osalta, joskin niiden tilastollinen seuraaminen on huomattavasti haastavampaa. Maaseudun pienyritysrekisterin mukaan vuonna 2004 majoitus- ja ravitsemistoiminnan sekä virkistys-, kulttuuri- ja urheilutoiminnan sektoreilla oli yhteensä 4264 yritystä ja ne työllistivät yhteensä 6 767 henkilötyövuotta. Majoitus- ja ravitsemustoiminnan aloilla yrityksiä oli hieman alle 3000 ja työntekijöitä noin 5300. Alueellisesti yritysten sijainti on painottunut matkailullisesti vahvoille alueille Lappiin, Varsinais-Suomeen, Pirkanmaalle ja Uudenmaalle. Mökkimajoituspalvelujen osalta myös Järvi-Suomen alueet ovat merkittäviä. Harvaanasutus ja ydinmaaseuduilla sijaitsevien matkailuyritysten määrä kaikkiin alueen yrityksiin nähden oli vuonna 2004 hieman alle 8 %. (Ryymyn 2008)

Majoitustoiminta on yleisin toimintamuoto myös maaseudun matkailuyrityksissä. Vuonna 2006 Tilastokeskuksen ylläpitämän yritysrekisterin kaikista majoitusaloilla toimivista 1 536 yrityksestä noin 56 % eli 860 sijaitsi maaseudulla. Liikevaihdon osuus majoitustoiminnan kokonaisliikevaihdesta oli vain 10 prosenttia. Hotellien (496kpl) osalta noin kolmasosa sijaitsi maaseudulla, mutta osuus kokonaisliikevaihdesta oli vain 6 %. Retkeilyma-

Vuonna 2006 kaikista Suomen majoitusyrityksistä 56 % sijaitsi maaseudulla.

ja-, leirintäalue-, matkustajakoti-, täyshoitola- ja lomakyläyryitysten osalta yli puolet toimipaikoista sijaitsi maaseudulla. Maaseutumatkailuyritysten kohdalla merkittävin majoituksen alaryhmä oli muualla mainitsemattomien majoitustoiminta, johon kuuluivat esimerkiksi maatilasta erikseen yhtiötetyt maaseutumatkailuyritykset. Muualla mainitsemattomia majoitusyrityksiä oli vuoden 2006 rekisterin mukaan noin 568. (Ryymän 2008) Majoitustoimintaa harjoittavia maatiloja arvioidaan kuitenkin olevan jopa 1700. Niiden tilastoiminen on kuitenkin vaikeaa, sillä usein niiden toimintaa ei ole eriytetty maatilasta muusta toiminnasta. (Maaseutupolitiikan yhteistyöryhmä 2014)

Nykyisissä toimitilaraporteissa käytettävässä vuonna 2009 käyttöön otetussa TOL 2008 -luokittelussa maatilamatkailu- ja aamiaismajoitustoiminta sekä lomamökkien vuokraus on eriytetty omiksi aloikseen, mikä on jonkin verran helpottanut matkailuyritysten kehityksen seurantaan myös maaseudun osalta. Toimipaikkamäärän kehitys maatilamatkailun ja bed & breakfast toiminnan, lomamökkien vuokrauksen sekä muualla luokittelemattoman toiminnan osalta oli vuosina 2009–2011 lievästi laskusuuntaista, niin kuin kaikkien muidenkin luokkien osalta. (Harju-Autti 2012) Tilastointi jättää kuitenkin edelleen huomiotta merkittävän määrän maaseudun majoituskapasiteetista esimerkiksi vuokrattavien lomamökkien suhteen. (Ryymän 2008) On arvioitu, että virallisen tilastoinnin ulkopuolelle jää noin 30 000 ympärivuotista vuodepaikkaa. (MTK 2014)

Majoitustoimintaa harjoittavia monialaisia maatiloja on arviolta noin 1700.

Maaseudun matkailuyrityksiä on seurattu myös maa- ja metsätalousministeriön tietopalvelukeskuksen (Tike) selvityksissä monialaisista maatioista. Vuonna 2010 matkailu-, majoitus- ja virkistystoimintaa harjoittavia monialaisia maatiloja oli yhteensä 1440, joista noin neljällä viidestä matkailun päätuote liittyi majoitustoimintaan. (Tike 2011) Matkailun pienyritysrekisterin mukaan maaseudulla arvioidaan kuitenkin olevan yli 3000 matkailutoimintaa harjoittavaa monialaista maatilaa. (MTK 2014)

2.2 MAASEUTUMATKAILU

Maaseutumatkailu on maaseudulla harjoitettavaa yritystoimintaa, jonka perustana ovat maaseudun luontaiset edellytykset ja voimavarat sekä perhe- ja pienyrittäjyyteen perustuva asiakaslähtöinen toiminta. Luontaisia voimavaroja ovat muun muassa maaseudun luonnon ja kulttuurimaisema, luonnonrauha, luonnonantimet, maaseutukulttuuri tapoineen sekä mahdollisuus harrastaa erilaisia maaseutu ympäristöön liittyviä aktiviteetteja. Toimintaa ohjaavia keskeisiä arvoja ovat kestävyys ja vastuullisuus. Myös palvelun laatu on tärkeä tekijä maaseutumatkailupalveluiden tarjonnassa. (Ryymän 2008)

Noin 90 % maaseutumatkailuyrityksistä tarjoaa tuotteenaan majoituspalveluja.

Arvoista kestävyys käsitetään usein moniulotteiseksi, joka ekologisen lisäksi käsittää myös kulttuurisen ja sosiaalisen näkökulman. Kulttuurisella kestävyydellä viitataan erityisesti siihen, kuinka maaseutumatkailuyritykset vaalivat toiminnassaan paikalliskulttuuria ja paikallisia perinteitä. Kulttuurisen kestävyuden toteuttamisessa parantamisen varaa on toivottu etenkin tuotteistamisen puolella. Sosiaalisella kestävyydellä viitataan taas maaseutumatkailuyrityksen paikallisiin sidonnaisuuksiin. Maaseutumatkailuyrittäjät tekevät yhteistyötä muiden alueen yrittäjien kanssa ja toimivat vahvasti koko kyläyhteisön ja sen elinvoimaisuuden puolesta. Sosiaaliseen kestävyteen liitetään usein myös esteettömyys, jonka kysynnän nähdään kasvavan tulevaisuudessa etenkin väestön ikärakenteen muuttuessa. (Asikainen ym. 2013) Vastuullisuudella viitataan siihen, kuinka matkailussa pyritään pitkäjänteisesti yhdistämään matkailun kehittämistavoitteet, kestäväkehityksen periaate, ympäristön- ja luonnonsuojelu, ympäristön monimuotoisuuden säilyttäminen sekä paikallisten ihmisten ja matkustajien vaatimukset (Ryymän 2008).

Maaseutumatkailua ei ole eriytetty omaksi toimialakseen Suomen matkailuelinkeinosta, vaan sitä pidetään pikemminkin omana erityisenä tuoteryhmänä matkailutarjonnassa. Maaseutumatkailu on myös maaseudun kehittämisestä puhuttaessa käytettävä käsite. Täten sen käyttöä esimerkiksi myynti- ja markkinatyössä vältetään monesti. Maaseutumatkailupalveluja on luokiteltu myös tuote-

kokonaisuuksien perusteella. Tuotekokonaisuuksia ovat olleet muun muassa mökkien vuokraus, aamiaismajoitus, maatilalomat, kylämatkailu sekä lomakylät. Maaseutumatkailupalveluihin liittyy siis aina lähes poikkeuksetta majoitus- ja ravitsemustoimintaa. Arviolta noin 90 % maaseutumatkailuyrityksistä tarjoaa tuotteinaan majoituspalveluja. Suuri osa yrityksistä tarjoaa lisäksi myös muita matkailuun liittyviä palveluita. Ohjelmalveluiden tuotanto on muuttunut monissa yrityksissä entistä ammatillisemmaksi. Maaseutumatkailuyritysten suurin asiakasryhmä on kotimaiset, useimmiten autolla liikkuvat perheet. Ulkomailla tulevat asiakkaat ovat joko pariskuntia tai perheitä. Tärkeäksi asiakasryhmäksi ovat myös muodostuneet erilaisia virkistys- ja koulutuspäiviä järjestävät yritykset. (Ryymän 2008)

2.2.1 MÖKKIVUOKRAUS

Mökkivuokraus on maaseutumatkailun perustuote. Maaseudun teemaryhmän teettämän yritys­kyselyn tulosten mukaan noin kolme neljäsosaa majoitus­palveluja tarjoavista yrityksistä tarjosi majoitusta itsepalveluvuokramökkeissä, joita vastanneilla yrityksillä oli kaiken kaikkiaan 6000 kappaletta sisältäen yhteensä noin 27 000 vuodepaikkaa. (Ryymän 2008) Monialaisten maatilojen tilastossa vuonna 2010 mökkivuokrausta harjoitettiin muun yritys­toiminnan päätoimialana 1 021 tilalla (Tike 2011). Vuonna 2005 valmistuneessa saaristoasian neuvottelukunnan selvityksessä Suomessa arvioitiin olevan noin 12 000 vuokrauksen piirissä olevaa mökkiä, joista suurin osa sijaitsi vesistöjen rannalla ja toiseksi suurin osa hiihtokeskusten vaikutusalueella. Suomessa sijaitsee myös valtava määrä (noin 460 000) yksityisiä vapaa-ajanasuntoja, joista ainakin osaa vuokrataan ajoittain myös matkailijoille. (Ryymän 2008)

Viime vuosina mökkikysyntä on ollut kasvussa. Euroopan maista etenkin, Saksasta, Espanjasta ja Hollannista tulevat matkustajat ovat osoittaneet kasvavaa kiinnostusta yksilölliseen ja yksityiseen mökkilomailuun. (Harju-Autti 2010) Lomarengas Oy:n välittämien mökkien kysynnässä kuitenkin suomalaiset ovat merkittävin ryhmä. Suomalaisia mökkien vuokraajista on noin 70 %, venäläisiä 20 % ja muualta tulleita 10 % (Maaseutu & Matkailu -lehti 2010). Lomarengas on Suomessa merkittävin vuokramökkien myyjä, jonka toiminta perustuu etenkin sähköiseen välitykseen (Ryymän 2008).

2.2.2 AAMIAISMAJOITUS- JA MAATILALOMAMATKAILU

Aamiaismajoitustoiminta on Suomessa suhteellisen uusi maaseutumatkailun toimintamuoto. Toiminnan alkusysäyksenä voidaan pitää Lomarengas Oy:n 90-luvulla teettämää selvitystyötä palvelun soveltuvuudesta Suomeen. Esimerkkiä haettiin muun muassa Englannissa ja Irlannissa suosituista Bed & Breakfast -toiminnasta. Aamiaismajoituksen ydinpalveluihin kuuluvat majoitus korkeintaan kahden hengen huoneissa, monipuolinen aamiaisen sekä peseytymismahdollisuudet. Aamupalan lisäksi monet yritykset tarjoavat asiakkailleen päivällistä ja iltapalaa. Tarjolla on usein myös erilaisia oheispalveluita, kuten saunomista tai terveys- ja kauneuspalveluja. (Jutila 2010)

Aamiaismajoitustoimintaa harjoittavia matkailuyrityksiä on Suomessa arviolta noin 300.

Työ- ja elinkeinoministeriön matkailun majoitustoimintaa käsittelevän toimialaraportin mukaan vuonna 2013 aamiaismajoitus- ja maatilalomatoimintaa harjoittavia yrityksiä oli yhteensä 111 kappaletta ja ne työllistivät 132 henkilöä. (Harju-Autti 2012a) Maaseutumatkailun majoitustilojen luokitustietojärjestelmässä (MALO) on kyseisiä yrityksiä katsottu olevan jopa 300, joista arviolta noin 60 % toimii maatilan yhteydessä. Aamiaismajoitustoiminnan koetaan kuitenkin tarvitsevan enemmän näkyvyyttä. Aamiaismajoitus- ja maatilalomamatkailuyrittäjille tehdyn kyselyn mukaan noin 90 % vastanneista yrittäjistä koki toiminnan näkyvyyden liian heikoksi. Yhteinen markkinointi sekä yritysten välinen yhteistyö koettiin usein puutteelliseksi. Maatilamajoitusmatkailutoiminnan ehdoton kilpailuvaltti on laatu. Laatua taataan viihtyisillä ja toimivilla tiloilla, maukkaalla kotimaisiin raaka-aineisiin perustuvalla aamiaisella sekä hyvin hoidetulla ympäristöllä sekä palvelualltiilla henkilökunnalla. (Jutila 2010)

Perinteinen maatilalomamatkailu, jossa läh­kökohtana on nimenomaan maatilan elämään ja perinteisiin tutustuminen, on viime vuosien aikana kärsinyt hieman suosion menetystä erilaisten luonto- ja elämysaktiiviteettien vallatessa maaseutumatkailuyritysten palvelutarjontaa. Kysyntää on kuitenkin ollut esimerkiksi kotieläin­kohteisiin, joskin tiukentuneet eläintautien suojelumääräykset ovat rajoittaneet tuotannollista toimintaa harjoittavien

maatilojen käyttöä matkailukohteena. (Ryymin 2008)

2.2.3 KYLÄMATKAILU

Kylämatkailu on käsitteenä laaja ja suhteellisen tuore maaseutumatkailun muoto. Sillä tarkoitetaan kylän, kylän matkailuyritysten sekä kylän matkailua tukevien yhdistysten yhteistä ponnistusta matkailun kehittämiseksi, jossa kylän vahvuudet kootaan yhteen. Tavoitteena on tehdä matkailusta kylissä tuottoisaa liiketoimintaa, elävöittää kyliä sekä lisätä hyvinvointia. Kylämatkailun avulla halutaan mahdollistaa matkailun tarjoamia hyötyjä myös muille kuin matkailualan yrittäjille muun muassa lisäansioiden ja sivuelinkeinotoiminnan muodoissa. (Lomalaidun ry 2014) Kylämatkailu konkretisoituu matkailutuotteissa, jotka rakentuvat jonkin yhteisen teeman tai tarinan ympärille. Kyse on pitkälti kylän tarinallistamisesta, joka voi perustua johonkin kylää koskettavaan ominaisuuteen, historiaan, kulttuuriin tai luontoon. (Nordström 2012)

2.2.4 LOMAKYLÄT

Lomakylällä viitataan usein mökin vuokrauksen jalostuneempaan muotoon, jossa majoituspalveluiden ohella tarjolla on myös ravitsemuspalveluita (Ryymin 2005). Lomakyläen kasvu on ollut 2000-luvun alkupuolelta merkittävää. Kylien majoituskapasiteetti on kasvanut noin 3200 huoneella. Vuonna 2012 Suomessa oli 198 lomakyläksi yms. majoitukseksi luokiteltua toimipaikkaa. Uudemaan ja Lapin lisäksi lomakylä on suhteellisesti eniten Pohjois-Pohjanmaalla, Varsinais-Suomessa ja Etelä-Savossa. Asiakaskunnassa näkyy etenkin leirikoulutoiminta sekä eri harrasteryhmien vierailut, joita lomakylät vetävät puoleensa etenkin kokonsa, hintatasonsa ja luonnonläheisyytensä vuoksi.

Vuonna 2012 Suomessa oli 198 lomakyläksi ym. luokiteltua toimipaikkaa.

Lomakyläen kysyntä on kasvanut myös ulkomaisien matkailijoiden keskuudessa. Ulkomaisten majoittujienkin määrä on lähes kaksinkertaistunut vuoden 2005 tasosta. Tähän on vaikuttanut etenkin nuorten matkailun lisääntyminen sekä niin sanotun reppureissailun yleistymisen kaikissa ikäryhmissä. Lomakyläen kilpailuvaltteina erityisesti hotelleihin

nähdessä ovat etenkin pien- ja perheyrittöystoiminnalle ominainen joustavuus, luonnonläheisyys sekä asiakkuuden ja yrittäjyyden keskinäinen läheisyys, jolla viitataan erityisesti asiakkaan saamaan kokemukseen yksilöllisestä asiakaspalvelusta. Myös monipuolinen ohjelmapalveluiden tarjonta on tärkeä kilpailuvaltti monille yrityksille. Hotellien lisäksi lomakylät kilpailevat majoittujista usein hiihtokeskusten yhteydessä olevien yksityisten lomaosakkeiden sekä -mökkien kanssa. (Harju-Autti 2012a)

2.3 LUONTOMATKAILU

Luontomatkailu on maaseutumatkailun ohella tärkeä matkailun osa-alue maaseudun matkailuelinkeinossa. Luontomatkailupalveluja tarjoavat matkailuyrittäjät ovat useimmiten juuri paikallisia toimijoita ja työllistävät paikallisia työntekijöitä. Luontomatkailun työllistävyys on muun matkailun kasvun myötä ollut kasvuvoittoista. Vuonna 2012 luontomatkailu työllisti Suomessa yhteensä noin 150 000 henkilöä, mikä on lähes kaksinkertainen vuoden 2000 tasoon nähden. Luontomatkailun vaikutukset paikallis- ja aluetalouteen muuhun matkailuun nähden voivat olla paikoittain hyvinkin merkittävät. Esimerkiksi Kuhmossa luontomatkailu vastaa jo noin puolta matkailun kokonaisvaikutuksista. (YM 2014)

Kysyntä luontomatkailupalvelulle on kasvanut etenkin kaupungistumisen myötä. Aiemmin arkipäiväisten luontoyhteyksien sijaan monien kaupunkilaisten on nykyään hakeuduttava luontoon varta vasten (Tyvärinen & Tuulensuu 2007). Myös tulotason nousut sekä vapaa-ajan ja hyvinvointi- ja terveystietoisuuden lisääntyminen ovat vaikuttaneet luontomatkailun kasvavaan suosioon (MMM 2010). Matkailun edistämiskeskuksen selvityksen mukaan Suomeen saapuvista ulkomaisista matkailijoista noin kolmas osa osallistuu luontomatkailulle ominaisiin ulkoiluaktiviteetteihin. Myös kansallisuustoimien käyttömäärissä on ilmennyt huomattavaa kasvua. Kävijöiden määrä on kaksinkertaistunut kymmenen viime vuoden aikana. Luontomatkailualalla kasvua on tapahtunut etenkin talvikauden toiminnassa. (YM 2014)

Kestävyys on tärkeä arvo myös luontomatkailussa. Esimerkiksi Metsähallituksen luontopalvelut on luonut kestävän luontomatkailun periaatteet, joilla on haluttu luoda raamit suojelu-, erämaa- ja suojeluohjelma-alueiden matkailu- ja virkistyskäytölle. Periaatteissa huomioidaan niin ekologinen, sosiaalinen, taloudellinen kuin kulttuurinen kestävyys. Vuonna 2013 Metsähallituksen luontopalveluilla oli yhteistyösopimus noin 350 matkailu-

Kuva 1. Luonto tarjoaa mahdollisuuksia monenlaisille ohjelmopalveluille. (Kuva: Esko Olkonemi)

yrittäjien kanssa kestävä matkailun periaatteiden noudattamisesta. Sopimusta vastaan matkailuyritykset saavat käyttää luontoon.fi -verkkopalvelua markkinointikanavanaan sekä käyttöoikeuden esimerkiksi suojelun alueiden tunnuksiin. Luontopalvelut järjestää säännöllisesti myös tapaamisia, joissa yritykset voivat vaikuttaa alueidensa kehitykseen. (Erkkonen & Virkkunen 2013)

Luontomatkoissa korostuu usein omatoimisuus. Vuonna 2010 valmistuneen kansainvälisen luontomatkojen tutkimuksen mukaan mieluisimpia luontomatkoja olivat valmiiseen ohjelmaan perustuvat omatoimimatkat tai täysin omatoimiset matkat. Matkan suunnittelussa ja järjestämisessä korostuu internet. Suomen kannalta potentiaalisimmiksi asiakasryhmiksi arvioitiin melontaa ja kalastusta harrastavat matkailijat. (YM 2014) Matkailun omatoimisuus luo haasteita luontomatkojen markkinoinnille. Tieto on oltava helposti ja järkevästi saatavilla ja sitä on oltava riittävästi. Saatavuus on tärkeää etenkin karttatietojen kohdalla.

Luontomatkoja harjoittavia yrityksiä on vaikea tilastoida, sillä luontomatkojen palveluja tarjotaan usein osana muuta toimintaa, esimerkiksi osana maaseutumatkailuyritysten majoitus- ja ravitsemustoimintaa. Merkittävimmät ohjelma-

palvelualueet sijoittuvat Uudellemaalle, Lappiin ja Kainuuseen, joskin kiinnostavia kohteita löytyy muualtakin Suomesta aina saaristoalueelta Koillismaalle. Tavallisten matkailijoiden lisäksi monien ohjelmopalveluyritysten merkittävimmän asiakaskunnan muodostavat suomalaiset yritykset ja ryhmäasiakkaat. Suositumpia talvimatkailuaktiviteettejä ovat kelkka-, mönkijä-, koira- ja porosafarit sekä hiihtovaellukset. Kesäaktiviteeteistä suosittuja ovat olleet melonta, kalastus, pyöräily, vaellus ja patikointi. (Harju-Autti 2012b)

2.3.1 VAELLUSMATKAILU

Erilaisia vaelluskohteita ja -reittejä on tarjolla ympäri Suomen. Vaellusmatkailusta suurin osa tapahtuu omatoimisesti, jolloin korostuu etenkin reittitietojen saatavuus, opastukset sekä muut puitteet reittien varrella (Matkailun edistämiskeskus 2008c). Suomessa Metsähallituksen luontopalvelut hoitaa kansallis- ja luonnonpuistoja tarjoten matkailijoille ilmaiset retkeilypalvelut reittien kunnossapidosta luontokeskuksiin.

Metsähallituksen luontoon.fi -verkkosivusto on kattava tietopankki Suomessa sijaitsevista kansallispuistoista, suojelu- ja retkeilyalueista,

erämaakohteista sekä maailmanperintökohteista. Verkkopalvelusta on myös löydettävissä alueilla toimivien luontomatkailuaktiviteettejä tarjoavien yhteistyöyritysten yhteystietoja. (Metsähallitus 2014)

2.3.2 PYÖRÄILY

Suomessa on tarjolla runsaasti erilaisia valtakunnallisia, alueellisia ja paikallisia pyöräilyreittejä. Matkailullisesti pyöräilyn kannalta merkittävää seutua ovat Länsi- ja Etelä-Suomi, jossa Turun saariston rengastie, Kuninkaantie ja Uudenmaan reitit vetävät puoleensa vuosittain tuhansia pyöräilijöitä. Erilaisia pyöräilyreittejä on kuitenkin tarjolla muuallakin Suomessa. Karttamateriaali pyöräilyreiteistä on hyvää ja erilaisia tuotepaketteja reiteistä on tarjolla runsaasti. (Matkailun edistämiskeskus 2008b)

Matkailun edistämiskeskus ylläpitää internet-sivustoa pyoraillensuomessa.fi, jonne on koottu kattavasti tietoa erilaisista valtakunnallisista ja alueellista pyöräilyreiteistä sekä niiden varsilla tarjottavista palveluista. Osana Outdoors Finland -hanketta pyöräilymatkailulle laadittiin oma kehittämisstrategia vuosille 2009–2013. Sitä ennen pyörämatkailua on kehitetty muun muassa Pyöräillen Suomessa -hankkeessa. (Matkailun edistämiskeskus 2008b)

2.3.3 KALASTUSMATKAILU

Kalastusmatkailu on kasvava matkailun ala ja yksi tärkeimmistä luontomatkailun osa-alueista. Menestyksen takaajaksi nähdään etenkin eri vesistöjen hyvä kalastollinen tila. (Kalastusmatkailun Osaamiskeskus ry 2014) Riista- ja kalatalouden tutkimuslaitoksen selvityksen mukaan vuonna 2008 Suomessa oli noin 1 100 kalastusmatkailuyritystä, jotka työllistivät yhteensä noin 510 henkilötyövuotta. Näiden yritysten kerryttämä liikevaihto oli noin 18,6 miljoonaa euroa. (Toivonen 2008)

Suomessa on arviolta noin 1 100 kalastusmatkailuyritystä, jotka työllistävät yhteensä noin 510 henkilötyövuotta.

Kalastusmatkailun kehittämisstrategiassa vuonna 2008 kalastusmatkailijoilta säännöllisesti tuloja saavia yrityksiä arvioitiin olevan noin 1200–1400, joista 120 yritystä sai yli puolet tuloistaan kalas-

tusmatkailijoilta. (MMM 2008). Maa- ja metsätalousministeriön tietopalvelukeskuksen tilastossa monialaisista maatiloista vuonna 2010 virkistyskalastus- ja retkeilytoimintaa harjoitettiin 36 tilalla (Tike 2011).

Suomessa satunnaisesti kalastusta harrastavia arvioidaan olevan noin 2 miljoonaa, aktiivikalastajia noin 280 000 ja varsinaisia matkailukalastajia 215 000 henkilöä. Harrastajakalastajien palvelun tarve rajoittuu kuitenkin lähinnä peseytymistilojen ja tulentekopaikkojen saatavuuteen. Ohjatuille kalastusretkille osallistutaan usein siis muista kuin kalastuksellisista syistä. Retkiltä haetaan etenkin uusia elämyksiä. Erityisesti yritykset käyttävät kalastusretkipalveluita yhä useammin asiakassuhteiden hoitamiseen. Myös ulkomaiset matkailijat ovat olleet kiinnostuneita kalastusmatkoista. Etenkin venäläisten kysyntä matkailupalveluihin on ollut suurta. (Harju-Autti 2012b)

Kalastusmatkailua on myös kehitetty viime vuosina aktiivisesti. Osana valtakunnallista matkailustrategiaa vuoteen 2020 kalastusmatkailulle muodostettiin oma alakohtainen kehittämisstrategiansa vuosille 2008–2013 (MMM 2008). Kalastusmatkailu nimettiin myös yhdeksi luontoaktiviteettien vientiä edistävän Outdoors Finland -hankkeen kuudesta teemasta (Matkailun Edistämiskeskus 2014a). Edelläkävijä kalastusmatkailussa on ollut etenkin Ahvenanmaa, joka pitkäjänteisellä kalastusteeman panostuksella on hankkinut itselleen myös kansainvälistä tunnettua (MMM 2008).

2.3.4 WILDLIFE – ELÄINTEN KATSELU JA KUVAAMINEN LUONNOSSA

Eläinten katselu ja kuvaaminen on osa laajempaa Wildlife-matkailun termiä. Se on aktiviteetti, jossa eläimiä tarkkaillaan, katsellaan, kuunnellaan ja kuvataan eläimen luonnollisessa ympäristössä. Tarkkailun alla voivat olla niin linnut, suurpedot kuin muut nisäkkäät. Toimintaan sisältyy osaltaan myös luonnonsuojelu sekä tiedon välittäminen eläimistä, kasveista ja muusta luonnonympäristöstä. Toimintaa harjoitetaan usein opastetuissa pienryhmissä, jonka kanssa mennään kuvauspaikalle. Muita oheispalveluita voivat olla ruokailut, eväspaketit, kojujen ja katselutornien käyttö, maajoitus ja kuljetukset. Tärkeää on, että tuote on ammattimaisesti tuotettu, ottaa huomioon kestävän matkailun periaatteet sekä on myös turvallinen. (Matkailun edistämiskeskus 2009b)

Lintumatkailu on yksi eläinten katselun ja kuvaamisen osa-alue, jota on kehitetty ammattimaisesti Suomessa jo 90-luvun alusta lähtien. Vetovoi-

Vuonna 2008 Suomessa eläinten katselua ja kuvaamista tarjosi noin 18 matkailuyritystä ja 10 luontokuvaajaa.

maisimpia lajiryhmiä ovat pöllöt, kotkat ja muut petolinnut, tikat, metsäkanalinnut, itäiset varpuslinnut sekä jotkin kahlaajat ja vesilinnut. Suomessa käy vuosittain yli tuhat ulkomaalaista lintumatkailijaa, jotka tuottavat Suomeen yli miljoonan euron matkailutulot. Vuonna 2008 Suomessa oli noin viisi yritystä, jotka järjestivät lintumatkailupalveluita päätoimisesti. Ulkomailla päämarkkina-kohteet ovat Iso-Britannia, Saksa, Hollanti ja Belgia. (Matkailun edistämiskeskus 2009b)

Suurpetojen katselu- ja kuvaustoiminta on myös kehittynyt vuosituhannen vaihteesta lähtien ja siihen kohdistetaan yhä enenevässä määrin positiivisia odotuksia. Suurpetojen kuvaus- ja katselutoimintaa harjoitetaan etenkin Itä-Suomen alueella. Vetovoimaisimmat eläimet ovat suupedoista karhu, ahma ja susi. Nisäkkäistä suosittuja ovat hirvi, majava, liito-orava ja lepakko. Vuonna 2008 Suomessa oli noin 18 matkailuyritystä ja 10 luontokuvaajaa, jotka järjestivät suurpetojen ja muiden nisäkkäiden katseluun ja kuvaamiseen liittyvää matkailutoimintaa. Tärkeimmät nisäkkäiden katselun kohdemaat ovat Iso-Britannia, Alankomaat ja saksankielinen Eurooppa. (Matkailun edistämiskeskus 2009b)

Alalla toimivat yritykset tekevät usein vahvaa yhteistyötä alueensa matkailumarkkinoinnista vastaavien organisaatioiden kanssa. Yhteistyötä tehdään myös muiden samalla alalla toimivien yritysten sekä muita matkapalveluja tarjoavien yritysten kanssa. Kontaktit ulkomaisiin matkanjärjestäjiin ovat tärkeitä. (Matkailun edistämiskeskus 2009b)

2.3.5 METSÄSTYSMATKAILU

Metsästysmatkailu voidaan määrittää toiminnaksi, jossa henkilö matkustaa oman metsästys- tai kotialueensa ulkopuolelle pääasiassa metsästyksen vuoksi. Metsästysmatkailu on kaupallista toimintaa, johon voi lisäksi kuulua myös majoitus-, ravitsemus- ja muita opastuspalveluita. (Rutanen ym. 2007, 20) Metsästyksen ei kuitenkaan aina tarvitse olla matkan ainut tarkoitus, mutta kuitenkin keskeinen osa sitä. Metsästysmatkailu on muihin luontomatkailemisen osa-alueisiin verrattuna vielä

marginaalista. Se nähdään lähinnä rajatuille asiakasryhmille tarjottavana elämys tuotteena, eikä sen uskota kasvavan vielä lähivuosina laajamittaiseksi matkailuelinkeinoksi Suomessa. (Matilainen 2010 5–6) Toimiala on siis vielä alkutekijöissään Suomessa. Sen potentiaali nähdään etenkin syrjäisellä maaseudulla sijaitsevien matkailuyritysten elävöittäjänä. Metsästysmatkailu on työvoimavaltaista sekä vaatii toimijoilta hyvää paikallistuntemusta. Metsästysajankohtien sijoittuminen syksylle monipuolistaa myös luontomatkailemisen palvelutarjontaa vilkkaiden sesonkien ulkopuolelle. Metsästysmatkailua rajoittaa etenkin lainsäädäntö. Nykyisin voimassa olevan lupalainsäädännön mukaan matkatoimistot eivät voi hankkia lupia asiakkailleen, vaan jokaisen metsästäjän on hankittava metsästyslupansa itse. Metsästysluvat ovat itsessään myös rajallinen resurssi. (Matilainen ym. 2010, 30).

Metsästysmatkailua tarjoavia matkailuyrityksiä on Suomessa arviolta noin 200.

Suomessa on arvioitu olevan noin 200 metsästysmatkoja tarjoavaa yritystä. Yritykset ovat kooltaan pien- ja mikroyrityksiä. Myös metsästysseurat voivat harjoittaa metsästysmatkailutoimintaa hallussaan olevilla alueilla. Metsästysmatkailijoita ovat sekä itsenäiset lupametsästäjät että metsästysmatkailuyritysten tai paikallisten seurojen kautta matkansa järjestäneet matkailijat. Itsenäisiä lupametsästäjiä on vuosittain arviolta noin 35 000–38 000. Matkailuyritysten ja metsästysseurojen kautta matkansa järjestävät ovat tyypillisesti yritysasiakkaita tai ulkomaalaisia metsästäjiä. Alueellisesti merkittäviä metsästysmatkailun alueita ovat etenkin Lappi, Kainuu ja Pohjois-Pohjanmaa. (Matilainen ym. 2010)

2.4 HYVINVOINTIMATKAILU

Hyvinvointimatkailu on kansainvälisesti kasvava ala, jonka kehittämiseen on panostettu viime vuosien aikana suhteellisen paljon. Hyvinvointimatkailu on matkailua, joka tuottaa asiakkailleen hyvää vointia sekä matkan aikana että vielä matkan jälkeenkin, se edistää ja ylläpitää matkailijan kulloistakin terveyden tilaa sekä antaa vireyttä elämään. Hyvinvointi ymmärretään kokonaisval-

taisesti. Se voi olla sekä fyysistä että psyykkistä. Suomalaisen hyvinvointimatkailun kehittämisessä on haluttu korostaa etenkin maan luontaisia hyvinvointielementtejä, joita ovat muun muassa puhdas luonto, vesi, metsät, erämaat sekä niiden tarjoamat mahdollisuudet. (Matkailun edistämiskeskus 2009a)

Maaseutu soveltuu erittäin hyvin hyvinvointilomien tapahtumapaikaksi. Maaseudun kiireetön ja rauhallinen elämänrytmi, maatilojen autenttisuus, luonto, perinteiset suomalaiset elintavat ja sauna ovat ehdottomia kilpailuvaltteja maaseudun hyvinvointimatkailulle. Pienimuotoisen toiminnan myötä maaseudulla pystytään tarjoamaan myös henkilökohtaisempaa palvelua. (Renfors 2009)

Matkailun teemaryhmän toimeksi antamassa opinnäytetyössä selvitettiin maaseudun hyvinvointimatkailutuotteen sisältöä. Tuotteen lähtökohdiksi nousivat Suomelle tyypilliset puhdas luonto, hiljentyminen ja rentoutuminen, hemmottelu- ja hoitopalvelut, terveellinen luomu- ja lähiruoka sekä kulttuurin eri osa-alueet. Maaseudun hyvinvointimatkailun kehittämisen tärkeimmiksi kohdealueiksi nousivat tuotteiden ympärivuotisuus, verkostoituminen, laatu, elämys, tuotteistaminen ja markkinointi. Ympärivuotisuus ja verkostoituminen tähtäävät etenkin maaseutuyrittäjyyden pienimuotoisuuden haasteisiin. Laatu, elämys ja tuotteistaminen koetaan hyvinvointituotteiden menestymisen kannalta ensi arvoisen tärkeiksi, sillä matkailijat odottavat hyvinvointipalveluilta usein enemmän kuin muilta matkailutuotteilta. (Leskinen 2009)

Maaseudulla harjoitettavia perinteisiä ja erikoisia hemmottelu- ja hoitopalveluita saunan lisäksi ovat muun muassa kuppaus ja turvehoidot. Tuotteissa voidaan käyttää monipuolisesti myös erilaisia suomalaisia yrttejä tai vaikkapa poronmaitoa. (Renfors 2009) Suomalainen erikoisuus hyvinvointimatkailussa on terveys- ja kuntoliikunnan korostaminen yhtenä hyvinvoinnin osa-alueena. Liikunnan tarkoituksena ei niinkään ole aktiiviteettihakuisuus vaan kunnon kohottaminen, johon esimerkiksi sauvakävely tarjoaa erinomaiset mahdollisuudet. (Matkailun Edistämiskeskus 2014b) Vuonna 2008 tehdyn hyvinvointimatkailua koskevan tarjontakartoituksen perusteella hyvinvointitarjonta Suomessa keskittyi Lappiin, Kuusamon alueelle, Ahvenanmaalle, Pohjois-Savoon ja Pohjanmaalle (Matkailun edistämiskeskus 2009a).

2.4.1 SAUNA HYVINVOINTIMATKAILUN TUOTTEENA

Saunaa on viime vuosien aikana alettu markkinoida yhä vahvemmin hyvinvointituotteena. Terveydellisten vaikutusten lisäksi saunassa hiljentyminen voi vaikuttaa myös mielen hyvinvointiin. Etenkin ulkomaalaisille saunominen on usein hyvinkin eksoottinen kokemus, mikä on osoittautunut meille suomalaisille usein vaikeaksi ymmärtää. Ulkomaalaisia askarruttavat etenkin terveydelliset sekä alastomuuteen liittyvät seikat. Tuotteiden markkinoinnissa ja palvelussa onkin ollut tärkeää kiinnittää huomiota hyvään tiedottamiseen. (Kokkola 2010)

Saunominen on ennen kaikkea mieleenpainuva elämys, jota on mahdollista elävöittää kertomalla tarinoita saunasta ja suomalaisesta saunomiskulttuurista sekä liittämällä siihen muita aktiviteetteja kuten makkaranpaistoa, kalastusta, kalanpaistamista tai marjastusta. Saunomiskokemuksen miellyttämiseksi on myös kehitetty erilaisia saunasuja. (Kokkola 2010)

2.5 KULTTUURIMATKAILU

Myös kulttuurimatkailu on kansallisessa matkailustrategiassa esiintyvä teemakokonaisuus. Kulttuurimatkailulla viitataan toimintaan, jossa *”tuotetaan alueellisia ja paikallisia kulttuurin voimavaroja arvostaen matkailutuotteita ja -palveluja paikallisille ja alueen ulkopuolisille ihmisille ja tarjotaan niitä liiketoiminnallisin perustein”*. Tavoitteena on erityisesti elämysten luominen tutustuttamalla, opettamalla ja osallistamalla asiakkaita kulttuurisiin voimavaroihin. Kulttuuriksi voidaan määrittää niin menneisyyden kuin nykyisyyden kohteet, ihmiset, maisemat ja tapahtumat. Kulttuuri voi olla niin aineellista kuin aineetonta. Suomessa on paljon erilaisia perinteitä, tapoja, historiaa, tarinoita ja uskomuksia, joita voidaan käyttää hyväksi kulttuurimatkailussa. Kulttuuri ja kulttuurimatkailu ovat näin vahvasti sidoksissa myös maaseudulla harjoitettavaan matkailutoimintaan. Suomalaisen maaseudun kulttuurimaisema, maaseudun rakennusperintö ja pitkän historian omaava suomalainen eräkulttuuri ovat kaikki maaseudulle ominaisia kulttuurintuotteita, joita voidaan hyödyntää osana matkailua. (Matkailun edistämiskeskus 2014c)

Kulttuurimatkailua voi olla vaikea erottaa omaksi osa-alueekseen maaseudulle perinteisistä maaseutu-, luonto- ja hyvinvointimatkailualoista, sillä kestävän matkailun periaatteita noudattaen tavallaan jokaisessa niistä tuodaan esiin myös

suomalaisia perinteitä ja suomalaista kulttuuria. Kulttuurimatkailu onkin monesti juuri osa maaseudulla toimivien maaseutu-, luonto- ja hyvinvointimatkailuyritysten toimintamallia.

2.6 MATKAILUN KEHITTÄMISTOIMINTA

Matkailua kehitetään Suomessa monipuolisesti monen eri tahon toimesta. Kehittämistä lähestytään valtakunnallisella tasolla lähinnä teemapohjaisesti, mikä on nähtävissä hyvin muun muassa Matkailun edistämiskeskuksen matkailun kehittämis- ja edistämistoiminnassa. Yleisiä kehittämisen kohteita kaikkien matkailun osa-alueiden kohdalla ovat olleet etenkin markkinointi ja tuotteistaminen. Näkyvyys niin kotimaassa kuin ulkomailla nähdään usein heikoksi ja siihen halutaan tarttua etenkin markkinointia tehostamalla. Markkinoinnissa korostetaan etenkin tiedon saatavuuden parantamista. Yhä useampi matkustaja pyrkii löytämään tietonsa internetistä, jossa matkailuyritysten tulee olla aktiivisia ja selkeitä. Menestyäkseen palvelujen tulee olla myös hyvin tuotteistettuja. Monet strategiat, ohjelmat ja hankkeet ovatkin korostaneet erilaisten tuotepakettien kehittämistä myynnin edistämiseksi. Maaseudun matkailun elinvoimaisuuden kannalta merkittäväksi on nähty myös fyysinen saavutettavuus, joka halutaan varmistaa kunnollisen infrastruktuurin kautta.

Suomen matkailustrategia vuoteen 2020

Matkailustrategia on työ- ja elinkeinoministeriön tekemä matkailun kehittämisstrategia, jossa painopisteenä on matkailun kehittäminen elinkeinona. Tavoitteet ja toimenpiteet on jaettu kolmeen osaan: sisäisen matkailusektorin kehittämiseen, matkailumaakuvan vahvistamiseen ja yleisten elinkeinopoliittisten lähtökohtien vahvistamiseen. Matkailusektorin sisäisessä kehittämisessä keskeistä on matkailukeskittymien ja -verkostojen vahvistaminen, yritysten kasvun ja kehittymisen tukeminen sekä matkailualueiden infrastruktuurin parantaminen. Strategian toimenpiteet on siis kohdennettu kasvukeskusten ja kasvuhakuisten matkailuyritysten kehittämiseen, mikä ei suoraan edistä maaseudulla sijaitsevien pienten matkailuyritysten toimintaa. (TEM 2014)

Strategiasta on kuitenkin koordinoitu teemapohjaisesti erilaisia valtakunnallisia tuotekehitys-ohjelmia, jotka koskettavat enemmän myös maaseudun matkailuyrittäjiä. Teemoja ovat kulttuuri, hyvinvointi, kesä ja talvi. Niiden kehittämisestä on vastannut Matkailun edistämiskeskus. Teemoista tai teemojen alaisista tuotteista on valmistettu

kehittämisstrategioita, joissa läpikulkevia kehittämisen teemoja ja painopisteitä ovat olleet ympärivuotinen elinkeinotoiminta, kestävä matkailu, turvallisuus, asiakaslupausten lunastaminen ja suomalaisuus. Vuonna 2014 voimaan tulivat uudet yhteiset painopisteet, joita ovat suomalainen ja paikallinen ruoka, hiljaisuus sekä kulttuurin ja luonnon yhdistäminen. Matkailun edistämiskeskuksen työstämässä kehittämisstrategioissa pääpaino on ollut etenkin tuotteiden kehittämisessä kansainvälisille markkinoille. (TEM 2013) Vuosille 2008–2013 voimassa oli yhteensä yhdeksän strategiaa koskien talvi-, kulttuuri-, hyvinvointi-, pyöräily-, melonta-, Wildlife, hevos- ja kalastusmatkailua sekä vaellusmatkailua sauvakävelyä. Uusista strategioista tällä hetkellä saatavilla on vain kulttuurimatkailun kehittämisstrategia vuosille 2014–2018. Muita aloja koskevien strategioiden pitäisi valmistua vuoden 2014 kuluessa. (Matkailun edistämiskeskus 2014d)

Talvimatkailustrategia 2009–2013

Strategian keskeisenä tavoitteena on pyrkiä varmistamaan mahdollisimman kilpailukykyisten ja taloudellisesti tuottavien talvi- ja joulutuotteiden tuottaminen ja kehittäminen. Tuotteiden halutaan vastaavan kansainvälistä kysyntää niin kuluttajien kuin matkanjärjestäjienkin suhteen. Tärkeää on myös kohottaa kuluttajien Suomi-tietoisuutta sekä mielenkiintoa Suomeen etenkin talvikohteena. Keskeisiksi kehittämiskohteiksi on luetteltu, matkailun toimijoiden roolien selkiytyminen, yrittäjien tuote- ja myyntiosaamisen kehittäminen, alueellisen yhteistyön kehittäminen, saavutettavuuden parantaminen sekä infrastruktuurin kehittäminen ja ylläpito. (Matkailun edistämiskeskus 2009a)

Hyvinvointimatkailun kehittämisstrategia 2009–2013

Strategian visiossa ”Suomi on maa, joka tunnetaan laajalti hyvinvointia, lepoa ja virkistäytymistä tarjoavana kohteena.” Strategian avulla hyvinvointitarjonta halutaan muokata selkeäksi, helposti ostettavaksi sekä kansainvälisesti tunnetuista kokonaisuuksista koostuvaksi kokonaisuudeksi. Hyvinvointimatkailua halutaan kehittää myös ympärivuotiseksi toiminnaksi pidentämään Suomen matkailusezonkia. Strategian valmisteluvaiheessa hyvinvointitarjonta koettiin hajanaiseksi, heikoksi ja kansainvälisesti tunnistamattomaksi. Alan keskeiseksi ylitsepästäväksi haasteeksi nähdään vetovoimatekijöiden tuotteistaminen kysyntää vastaavalla tavalla. Ongelmalliseksi on koettu myös monien tuotteiden vääränlainen markkinointi ja tuotteistaminen. Esimerkiksi saunaa ja

sauvakävelyä ei useinkaan markkinoida lainkaan hyvinvointituotteina. Myös monet muut perinteiset hyvinvointipalvelut ansaitsisivat parempaa kansainvälistä markkinointia. Mahdollisuuksiksi nähdään esimerkiksi suomalainen teknologinen osaaminen terveydenhoidon, kuntouttamisen ja hyvinvoinnin alalla sekä hyvä tietämys erikoisruokavalioista. Haasteelliseksi koetaan lähi- ja luomuruoan riittävä tuotanto. Muita keskeisiä kehittämiskohteita ovat muun muassa infrastruktuuri, tuotekehitys, verkostoitumisen edistäminen sekä uusiutuminen ja osaamisen kehittäminen. (Matkailun edistämiskeskus 2008a)

Vaelluksen ja sauvakävelyn kehittämisstrategia 2008–2013

Strategiassa käsitellään vaelluksen ja sauvakävelyn nykytilaa, keskeisiä haasteita sekä kehittämissuunnan tavoitteita ja kohteita. Vaelluksen kohdalla Suomessa todetaan olevan erinomaiset puitteet, joskin kansainvälinen tunnettuus koetaan riittämättömäksi. Entistä parempaa markkinointia siis tarvitaan. Sauvakävelyn osalta tarve olisi etenkin entistä laajempien reittien rakentamiselle. Nykyään olemassa olevat sauvakävelypuistot eivät haastavuustasoltaan täysin palvele ulkomailta saapuvia aktiiviliikkuja. Keskeisiksi kehittämiskohteiksi strategiassa mainitaan reittien ja infrastruktuurin parantaminen, kysyntälähtöinen tuotekehitys ja osaamisen kehittäminen. Tuotekehityksen osalta on mainittu esimerkiksi erilaisten tuotepakettien kehittäminen, jossa voidaan yhdistellä myös monia muita luonto- ja kulttuurimatkailuun kuuluvia teemoja. Tällä tavoin suomalaisesta vaelluksesta olisi mahdollista kehittää elämyksellinen matkailutuote, jonka avulla erottaudutaan muista kilpailevista tuotteista. Kysyntää vastaavien tuotteiden kehittäminen vaatii kehittämistyötä etenkin asiakastuntemuksen sekä yrittäjien liiketoimintaosaamisen alueilla. Myös yhteistyö yksityisen ja julkisen vallan välillä koetaan tärkeäksi, jotta palvelut saataisiin verkottumaan. (Matkailun edistämiskeskus 2008c)

Pyöräilymatkailun kehittämisstrategia 2009–2013

Strategian mukaan Suomi on edelleen tuntematon pyöräilymaa, joskin mahdollisuuksia sen kehittämiseen on paljon. Vahvuuksia ovat etenkin monipuolinen luonto ja maisemat, hyvä infrastruktuuri sekä olemassa olevat teknologiset sovellukset paikannus-, kartta- ja reittipalvelujen suhteen. Heikkouksia ja puutteita kuitenkin myös löytyy. Tarve on esimerkiksi luokitusjärjestelmän kehittämiseksi. Myös reittien ja opasteiden ylläpito on

koettu puutteelliseksi, mikä on nähty seurauksena etenkin puutteellisesta yksityisen ja julkisen sektorin välisestä yhteistyöstä. Julkisen ja yksityisen välinen pitkäjänteinen yhteistyö nähdäänkin edellytykseksi pyöräilyn kehittämisen kannalta. Pulaa on koettu myös kokonaisvaltaisista asiakaslähtöisistä tuotepaketeista. (Matkailun edistämiskeskus 2008b) Asiaan on haettu ratkaisua Pyöräillen suomessa -verkkosivustosta, jonne on koottu kattavasti erilaisia pyöräilyreittivaihtoehtoja harrastelijasta aktiivipyöräilijöihin (Pyöräilykuntien verkosto 2014).

Strategian keskeisiksi kehittämiskohteiksi onkin mainittu reitit, kysyntälähtöinen tuotteistaminen, palvelutason parantaminen sekä yrittäjien osaamisen kehittäminen. Reittien kehittämisen kannalta tärkeitä seikkoja ovat reittien vetovoimaisuus, infrastruktuuri, turvallisuus sekä palvelutaso reitin varrella ja pyöräilytuotteeseen liittyen. Pyöräilyn asemaa osana erilaisia matkaketjuja halutaan kehittää. Esimerkiksi joukkoliikenteen ja pyöräilyn yhteiset matkaketjut halutaan nostaa osaksi yleistä liikennepolitiikkaa. (Matkailun edistämiskeskus 2008b)

Wildlife matkailutuotteiden kehittämisstrategia 2009–2013

Strategiassa Suomi nähdään otollisena Wildlife matkailumaana, jonka vahvuuksia ovat etenkin harva asutus, laajat erämaa-alueet, jokamiehen oikeuksiin perustuvat mahdollisuudet, vahva luontokuvauskulttuuri, neljä vuodenaikaa, monipuolinen ja osaltaan ainutlaatuinen eläimistö sekä linnusto sekä ammattitaitoiset yrittäjät ja oppaat. Strategian valmisteluvaiheessa Suomen mahdollisuudet ja tarjonta koettiin kuitenkin vielä tuntemattomiksi. Lintumatkailussa haasteita on tuottanut etenkin lisääntynyt omatoimimatkailu, joka on aiheuttanut paineita tuotekehitykseen ja uudelleen hinnoitteluun. Wildlife -matkailutuotteita tarjoavien yritysten ongelmiksi on nähty myös kannattavuus sekä kapasiteetin rajallisuus suurempien ryhmien kohdalla. Puutetta on koettu myös osaavista työntekijöistä etenkin harvaan asutulla maaseudulla. Tuotekehityksen kohdalla on koettu tietovajetta nykyisistä ja potentiaalisista asiakkaista sekä myös uusista tarkkailtavista lajeista. Myös tarve yhteisen kriteeristön luomiselle on tunnustettu. Keskeisiksi kehittämiskohteiksi määritettiin saavutettavuuden parantaminen, tuotekehitys, osaamisen kehittäminen, wildlife toiminnan vahvempi tukeminen ja markkinointiyhteistyön kehittäminen. Kehittämistoimin tavoitellaan kasvua sekä laadussa että määrässä. Tavoitteena on luoda toimiva, laadukkaita, turvallisia ja kysyntälähtöisiä tuotteita

tarjoava palveluverkosto. Kasvutavoitteet ovat matkailun yleistä kasvua suuremmat. Olemassa olevien yritysten liikevaihdon oletetaan kasvavan vuosittain noin 15–20 % ja yritysten määrän kaksinkertaistuvan. (Matkailun edistämiskeskus 2009b)

Kalastusmatkailun kehittämisen valtakunnallinen toimenpideohjelma 2008–2013

Toimenpideohjelman perimmäisenä tavoitteena on ollut edistää kalastusmatkailuelinkeinon johdonmukaista ja pitkäjänteistä kehittämistyötä. Pää tavoitteeksi on määritetty Suomen aseman vaikiinnuttaminen ja vahvistaminen Euroopan keskeisten kalastusmatkailun kohdemaiden joukossa. Kansainvälisen kysynnän kasvattamisen lisäksi tavoitteena on myös ollut kasvattaa yritystoimintaa kotimaisilla markkinoilla. Määrälliseksi tavoitteeksi ohjelmassa on asetettu kalastuselinkeinojen liikevaihdon, työpaikkojen sekä asiakasmäärien kasvattaminen keskimääräisesti muita matkailuelinkeinoja voimakkaammin. Myös yritystoiminnan kannattavuuden toivotaan paranevan. (MMM 2008)

Ohjelmassa on lueteltu lisäksi viisi erillistä kehittämistavoitetta ja -toimenpidettä. Ensiksi Suomelle halutaan luoda omaleimainen kalastusmatkailuimago kansainvälisillä markkinoilla. Toiseksi, kalastusmatkailupalveluja halutaan kehittää vetovoimaisemmiksi, laajemmiksi laadukkaammiksi sekä helposti saavutettavimmiksi palveluiksi. Kolmanneksi, halutaan kehittää tietopohjaa kalastusmatkailun liiketoiminnasta, sen kehityksestä Suomessa sekä kansainvälisistä markkinoista. Neljänneksi, kalastusmatkailun uskottavuutta elinkeinona halutaan lisätä sekä rakentaa myös yhteistä tahtotilaa kehittämistyön toteuttamiseksi. Viidenneksi, kalastusmatkailuelinkeinon tarpeita halutaan huomioida paremmin myös kalastuksen järjestämiseen ja kalavesien hoitoon liittyvissä kysymyksissä. (MMM 2008)

Kulttuurimatkailun kehittämisstrategia 2014–2018

Strategiassa kulttuurimatkailun haasteiksi mainitaan muun muassa toimijoiden välinen vähäinen yhteistyö ja markkinointi. Vahvuuksia ovat muun muassa kohderyhmien kiinnostus suomalaiseen elämäntapaan ja ruokakulttuuriin. Pää tavoitteena strategiassa on matkailutulon kasvattaminen kulttuurin elementtejä hyödyntäen. Osatavoitteiksi on mainittu muun muassa tilastoinnin kehittäminen, kulttuurisisältöjen kaupallistaminen matkailun tarpeisiin sopiviksi sekä kulttuurisisältöjen vahvistuminen Suomen matkailubrändissä. Konkreetti-

set kehittämistoimenpiteet kohdistuvat tuotekehitykseen, organisoitumisen tehostamiseen etenkin alan verkostojen ja yhteistyön osalta. (Matkailun edistämiskeskus 2014c)

Manner-Suomen maaseudun kehittämisohjelma 2007–2013

Matkailu huomioitiin maaseudun elinkeinon kehityskohteeksi maaseudun kehittämisohjelmassa. Ohjelmasta tukea pystyivät saamaan maaseudun mikroyritykset, jotka työllistävät alle kymmenen työntekijää sekä maatilat, joiden aikomuksena oli siirtyä maataloudesta johonkin muuhun toimintaan. Tämä tarkoittaa käytännössä sitä, että kaikki maaseudun pienet matkailuyritykset olivat saman tuki- ja kehittämisjärjestelmän piirissä. Tukea voitiin myöntää yritysten kehittämiseen, investointeihin sekä ensimmäisten vakituisten työntekijöiden palkkauksiin. Kehittämisohjelman keskeisinä tavoitteina oli uusien työpaikkojen sekä toimeentulomahdollisuuksien luominen maaseudulle. (Martikainen 2007)

Matkailulle oli lisäksi muodostettu ohjelmaan oma toimenpideohjelmansa. Tästä ohjelmasta voitiin rahoittaa sellaisia matkailun elinkeinon kehittämishankkeita, jotka eivät sisältäneet yksittäisten yritysten kehittämistoimenpiteitä vaan kohdistuvat johonkin yleisempään matkailun kehittämiseen. Tavoitteita olivat erityisesti maaseutumatkailun kansainvälistymisen edistäminen, tuotekehityksen tukeminen sekä markkinointi- ja myyntiyhteistyön kokoaminen. Toimenpiteeseen varatut varat olivat suhteellisen niukat, joten hankkeilta vaadittiin etenkin laaja-alaisuutta. Toiveena olivat useamman maakunnan alueella toteutettavat hankkeet. Matkailuyrityksiltä toivottiin yritysyhtymänä tehtävää kehittämistyötä. Leader-ryhmät toteuttivat hankkeita omissa ohjelmissaan etenkin paikallisen matkailuinfrastruktuurin kehittämiseksi. (Martikainen 2007) Uusi Manner-Suomen maaseudun kehittämisohjelma 2014–2020 on vielä valmisteluvaiheessa. Ohjelma on tarkoitettu julkaista vuoden 2014 kuluessa. (MMM 2014b)

Outdoors Finland II -hanke

Outdoors Finland II on Matkailun edistämiskeskuksen vetämä valtakunnallinen kesäaktiiviteettien kehittämisohjelma, jonka tarkoituksena on saattaa yhteen kotimaisia palveluntarjoajia ja ulkomaisia ostajia sekä lisätä aktiiviteettituotteiden näkyvyyttä kansainvälisissä jakelu- ja markkinointikanavissa. Hanke alkoi syksyllä 2010 ja sen on jatkua aikaisemmin vuosina 2009–2012 toteutetulle Outdoors Finland -hankkeelle. Ohjelma on jakanut kesäaktiiviteetit kuuteen teemaryhmään,

joita ovat vaellus, pyöräily, melonta, kalastus, hevosmatkailu sekä eläinten tarkkailu ja katselu luonnossa. (Matkailun Edistämiskeskus 2014a)

Hankkeessa määriteltyjä toimenpiteitä ovat muun muassa erilaiset näkyvyyskampanjat ja myyntitapahtumat kohdemaissa. Markkinoille halutaan viedä aiemmassa hankkeessa rakennettujen tuotesuosittelujen mukaisia tuotteita. Hankkeen avulla halutaan tuoda ulkomaisia matkanjärjestäjiä sekä median edustajia suomalaisiin aktiviteettikohteisiin. Ohjelma ylläpitää aktiviteetteihin liittyvää valtakunnallista verkostoa, sekä pyrkii takaamaan sen jatkuvuuden myös hankkeen jälkeen. Hanketta toteutetaan myös alueellisella tasolla erilaisin alueellisin hankkein. Hanketta rahoitetaan Euroopan maaseuturahastosta. (Matkailun Edistämiskeskus 2014a)

Valtioneuvoston periaatepäätös luonnon virkistyskäytön ja luontomatkaillen kehittämiseksi

Periaatepäätöksessä luetellaan kolme kehittämissen aihekokonaisuutta, joissa kaikissa tulee huomioida kestävän kehityksen periaatteet sekä käyttäjien tasa-arvoinen asema. Aihekokonaisuuksia ovat: 1. vastuiden selkiyttäminen ja tavoitteiden yhteensovittaminen, 2. luonnossa toimimisen edellytysten ja vetovoimatekijöiden säilyttäminen, 3. tuotteistamisen ja yhteistyön kehittäminen, 4. kysyntälähtöisyys sekä tiedon ja osaamisen lisääminen. Näihin aihekokonaisuuksiin liitettiin lisäksi yhteensä kolmekymmentä toimenpidettä, joita kehittämistoiminnassa on tarkoitus toteuttaa. Vuosina 2003–2012 toimenpiteistä toteutetuiksi arvioitiin yhteensä seitsemän toimenpidettä. Yhdeksätoista oli osittain toteutunut tai edelleen toteutumassa, kolmesta ei ollut koottu toteutumistietoja ja yksi oli selkeästi toteutumatta. Selkeästi toteuttamatta ollut toimenpide oli vastuiden selkiyttäminen. (YM 2014)

Kansallinen metsäohjelma 2015

Kansallisessa metsäohjelmassa käsitellään jonkin verran luontomatkaillen ja sen kehittämistä, joskin mitään tarkempia kehittämistoimenpiteitä ei ohjelmassa mainita. Ohjelma korostaa kotimaisen kysynnän kasvun ohella luontomatkaillen kasvunäkymien perustuvan etenkin ulkomaisten matkailijamäärien lisääntymiseen. Kansainvälisen kysynnän kasvuun vastaaminen edellyttää matkailuyrittäjiltä eri asiakasryhmille soveltuvien palveluiden kehittämistä ja markkinointia. Kestävän matkaillen käytäntöjen sekä imagon kehittäminen nähdään tärkeäksi matkaillen kannalta. Ohjelmassa matkailualan kehittäminen nähtiin etenkin

Matkaillen ja elämystuotannon -osaamisklusterin tehtäväksi. (MMM 2010) Klusteri toimi osana työ- ja elinkeinoministeriön osaamiskeskusohjelmaa, joka päättyi kuitenkin jo vuonna 2013. Luontomatkaillen palveluiden kehittämiseen erikoistuneita olivat etenkin Lapin, Varsinais-Suomen ja Savonlinnan osaamiskeskukset. (Matkaillen ja elämystuotannon klusteriohjelma 2011–2013 2014)

Kestävyydestä kilpailuetua maaseutumatkailuun KESMA II -hanke

Hanke toteutetaan neljän maakunnan, Keski-Suomen, Kanta-Hämeen, Päijät-Hämeen ja Etelä-Savon maakuntien yhteistyönä ja se on jatkoa helmikuussa 2012 päättyneelle Kestävän matkaillen liiketoiminnan kehittämismallin rakentaminen KESMA I -hankkeelle. Hankkeen pääkohderyhmiä ovat maaseudulla toimivat mikromatkaillen yritykset, matkaillen kehittäjät, kouluttajat ja alue toimijat. Jokaisen maakunnan alueelta on valittu pilottiryhmiä, joiden kautta testataan kestävän matkaillen kehittämissuunnitelmaa sekä siihen kehitettyjä työkaluja. Hankkeen tarkoituksena on siis kehittää maaseutumatkailun kestävyyttä ja sen hyödyntämistä myynnissä ja markkinoissa neljän osallistuvan maakunnan alueella. Kestävyyttä kehitetään neljän teeman ympärille. Teemoja ovat kestävä matkailu, kulttuurinen kestävyys, ekologinen kestävyys ja sosiaalinen kestävyys. Hankekausi on 1.1.2013–31.12.2014. Projektia hallinnoi Jyväskylän ammattikorkeakoulu ja kumppaneita ovat lisäksi Lahden ammattikorkeakoulu sekä Helsingin yliopiston Ruralia-instituutin Mikkelin yksikkö. Hanketta rahoitetaan Euroopan maaseudun kehittämisen maatalousrahastosta. (KESMA -hankkeen verkkosivut 2014)

Valtakunnallinen kylämatkaillen koordinaatiohanke II

Valtakunnallinen hanke jatkaa aiemman kylämatkaillen hankkeen kokonaisvaltaista ja suunnitelmallista kehittämistyötä. Hanke pyrkii yhdistämään kylien kehittämisen ja matkaillen kehittämisen osaamista ja ottamaan huomioon kaikki kestävän kehityksen ulottuvuudet. Hankkeeseen osallistuu 16 pilottikylää, joiden toimintaa hankkeen avulla kehitetään. Kehittämisen tarkempia painopisteitä ja tavoitteita on neljä. Ensiksi, kylille rakennetaan toimintamalli sekä kehitetään toimivia yhteistyötapoja hyvien yhteistyökumppaneiden kesken. Toiseksi, kehitetään laadukkaita ja kysyntää vastaava kylämatkaillutuotteita sekä rakennetaan valtakunnallisia kiertomatkatuotekonsepteja sekä kansainvälisille että kotimaisille markkinoille. Kolmanneksi parannetaan kylämatkaillutuotei-

den saatavuutta ja tunnettuutta. Neljänneksi, kehitetään tiedonvälitystä sekä lisätään osaamista. Jatkohankkeessa huomio on haluttu kiinnittää etenkin laatu- ja kehittäjätoimijoihin sekä niihin sellaisiin kylän toimijoihin, joilla on todelliset mahdollisuudet kehittää matkailua. Jatkohankkeeseen osallistuvien kylien on sitouduttava noudattamaan hankkeen kehittämistoimenpiteitä. Hankkeen toteuttajana on Lomalaidun ry ja hanketta rahoitetaan Euroopan maaseudun kehittämisen maatalousrahastosta. Hankekaika on 1.5.2012–31.12.2014. (Lomalaidun ry 2012)

2.7 MATKAILUALAN TOIMIJOITA

Matkailualalla vaikuttaa varsin vilkas ja aktiivinen toimijoiden joukko. Matkailualan merkittävin valtakunnallinen etujärjestö on Matkailu- ja Ravintolapalvelut MaRa ry, joka neuvottelee muun muassa alan työehtosopimuksista. Maaseutumatkailun kannalta merkittäviä toimijoita ovat etenkin Suomen maaseutumatkailuyrittäjät, Lomalaidun, mökkivuokraukseen erikoistunut Lomarengas Oy, Suomen Leirintäalueyhdistys sekä Suomen luomamatkailuyhdistys. Luontomatkailevuolella erä- ja luonto-oppailla sekä luonto- ja ohjelmapalveluyrittäjillä on omia alueellisia järjestöjään. Myös kalastusmatkailualalla toimii muutamia kalastusmatkailun kehittämiseen tähtäviä yhdistyksiä. Kehittämistoiminnassa merkittäviä toimijoita ovat lisäksi Matkailun edistämiskeskus sekä maakuntien liitot. Myös ELY-keskukset ja ProAgria tarjoavat palveluitaan maaseudun matkailu- ja yrityksille etenkin yritystoiminnan ja liiketoimintaosaamisen kehittämiseksi.

Matkailu- ja Ravintolapalvelut MaRa ry

Yhdistys toimii Suomessa matkailu-, majoitus-, ravintola- ja vapaa-ajanpalvelualan sekä niihin liittyvän hyvinvointipalvelualan yrittäjien ja työntekijöiden etujärjestönä. Yhdistys edistää jäsenyritystensä toimintaedellytyksiä elinkeinopolitiikassa ja työmarkkina-asioissa sekä neuvottelee myös toimialojen työehtosopimukset. Yhdistyksen kuuluu 2 400 jäsentä, jotka työllistävät noin 60 000 henkilöä. Jäsenilleen liitto tarjoaa muun muassa neuvontapalveluita, oikeudellisia palveluita sekä kattavaa koulutusta. Internetsivut: www.mara.fi

Suomen maaseutumatkailuyrittäjät ry

Suomen maaseutumatkailuyrittäjät ry on valtakunnallinen maaseutumatkailuyrittäjien ja -yritysten yhdistys, joka on toiminut vuodesta 1995. Jäsenyrityksinä on majoitus-, ohjelma- ja ruoka-

palveluja tuottavia yrityksiä sekä maaseudulla toimivia lahjatavaraliikkeitä ja viinitiloja. Jäsenyrityksiä on yhteensä 189. Yhdistyksellä on myös kannatusjäsenenä keskeisiä maaseutumatkailun toimijoita ja kehittäjiä. Yhdistys valvoo jäseniensä etua sekä edistää ja kehittää maaseutumatkailua Suomessa toimimalla yhteistyössä myös muiden alan järjestöjen ja viranomaisten kanssa. Yhdistyksen internetsivustolla on myös palvelu, josta voi hakea erilaisia Suomessa toimivia maaseutumatkailuyrityksiä. Internetsivusto: www.smmmy.fi

Suomen matkailuorganisaatioiden yhdistys, Suoma ry

Yhdistys on Suomessa sijaitsevien matkailun alueellisten organisaatioiden, matkailukeskusorganisaatioiden ja I-kilpi matkailutoimistojen edunvalvontajärjestö. Vuonna 1991 perustettu järjestö pyrkii parantamaan jäsenistönsä toimintaedellytyksiä ja toimintakykyä Suomessa sekä edistämään myös alan toimijoiden välistä yhteistyötä. Vuodeksi 2014 yhdistys on määrittänyt 3 keskeistä tavoitetta. Näitä ovat loma-aikojen porrastus, matkailun arvostuksen nostaminen toimialana sekä SUOMA Akatemian alkurahoituksen ja lanseerauksen järjestäminen. Internetsivut: www.suoma.fi

Lomalaidun ry

Yhdistys kehittää maaseutumatkailua lähinnä EU-rahoitetuilla hankkeilla. Tällä hetkellä yhdistys hallinnoi Valtakunnallista kylämatkailun koordinaatiohanketta. Yhdistyksen jäseniä ovat Agronomiliitto ry, Autoliitto ry, Lomayhtymä ry, Pro Agria Keskusten Liitto ry, Maa- ja metsätaloustuottajain Keskusliitto MTK ry, Suomen 4H-liitto ry sekä Suomen Maaseutumatkailuyrittäjät ry. Lomalaidun ry:lla on yhteinen historia Oy Lomarengas Ab Ltd:n kanssa. Alku aikoinaan Lomalaidun toimi Lomarengas ry:n maatalo- ja mökkilomien markkinointitiiminä, josta se vähitellen kehittyi Lomarengas ry:n neuvottelukunnaksi. Vuonna 1997 perustettiin markkinointi- ja myyntiyhtiö Lomarengas Oy, jonka suurimmaksi osakkeenomistajaksi tuli Lomalaidun ry. Lomalaidun ry:n tehtäväksi jäi maaseudun matkailutarjonnan kehittäminen ja alan yleismarkkinoinnin hoitaminen. Internetsivusto: www.lomalaidun.fi

Lomarengas Oy

Lomarengas on Suomen laajin ja kokenein mökkivuokraukseen erikoistunut yritys. Yrityksen välitettävänä on yli 3800 mökkiä rantamökeistä hiihtomökeihin ja huoneistoihin. Välitystoiminta tapahtuu suurimmaksi osaksi internetissä toimivan välityspalvelun kautta. Yhdistyksellä on neljä

myynti- ja markkinointiyksikköä, jotka toimivat Helsingissä, Nilsiässä, Sotkamossa ja Kuusamos-
sa. Lomarengas Oy perustettiin vuonna 1997, jota
ennen se toimi yhdistyksenä vuodesta 1967 lähtien.
Yhtiön suurin osakkeenomistaja on matkailuyrit-
täjät. Lomarengas Oy on osa Lomarengas-kon-
sernia, johon kuuluvat emoyhtiö Lomarengas Oy,
Ylläksen Matkailu Oy sekä Villipohjola Oy. Inter-
netsivusto: www.lomarengas.fi

Villi Pohjola Oy

Villi Pohjola on Lomarengas -konserniin kuuluva
luontomatkailuun keskittynyt yritys. Yritys har-
joittaa erämökkien välitystoimintaa. Yrityksellä on
kaksi basecampina toimivaa hotellia, Luotsihotelli
Hailuodossa ja Vaatunki Napapiirillä. Lisäksi yri-
tys tarjoaa myös erilaisia luontomatkailuun liitty-
viä lomia ja kursseja. Internetsivut: [www.villipoh-
jola.fi](http://www.villipoh-
jola.fi)

Suomen Leirintäalueyhdistys ry (SLY)

Yhdistys toimii Suomen leirintäalueiden ja loma-
kyläiden markkinointi- ja edunvalvontaorganisaatio-
na. Yhdistys julkaisee muun muassa Camping in
Finland -esitettä sekä ylläpitää camping.fi -portaa-
lia, josta matkailijat voivat löytää itselleen sopivan
leirintäalueen tai lomakylän. Yhdistys osallistuu
aktiivisesti myös erilaisille matkailumessuille niin
kotimaassa kuin ulkomailla. Markkinoinnin lisäk-
si SLY osallistuu aktiivisesti toimialan kehittämi-
seen ja on edustettuna muun muassa Matkailu- ja
ravintolapalvelut MaRa ry:ssä. Yhdistys tekee pal-
jon myös kansainvälistä yhteistyötä muiden lei-
rintäalueyhdistysten kanssa. Jäsenilleen yhdistys
tarjoaa muun muassa koulutusta ja opintomatkoja.
SLY 150 jäsenaluetta kattavat noin 75 % leirintä-
alueiden markkinoista Suomessa. Internetsivut:
www.camping.fi

Suomen luomumatkailuyhdistys - ECEAT Suomi ry

Yhdistys edistää ja kehittää Suomessa ympäris-
tövastuullista matkailua. Yhdistys perustettiin
vuonna 2005 ylläpitämään ja kehittämään verkos-
toa, joka luotiin Luomua ja kestävyyttä matkailuun
-hankkeen avulla. Verkostoon kuuluu erilaisia mat-
kailupalveluja tarjoavia luomutiloja, majataloja,
ekokylä ja muita majoitus- ja ohjelmapalveluja
tarjoavia matkailuyrityksiä, jotka noudattavat toi-
minnassaan ympäristövastuullisuutta sekä ympä-
ristön- ja paikallisten kulttuurien suojelunperiaat-
teita. Yhdistys on mukana myös eurooppalaisessa
ECEAT -verkostossa. Internetsivut: [www.luomu-
liitto.fi](http://www.luomu-
liitto.fi)

Suomen luonto- ja ohjelmapalveluyrittäjät, Sulo ry

Vuonna 1999 perustetun yhdistyksen tavoitteena
on edistää Suomessa luontomatkailun ja ohjel-
mapalvelujen laatua ja turvallisuutta toimimal-
la tiiviissä yhteistyössä muiden alan toimijoiden
kanssa. Koulutuksen, vaikuttamistyön ja verkos-
toitumisen avulla yhdistys pyrkii kasvattamaan
alan näkyvyyttä sekä edistää jäseniensä etua val-
takunnallisesti. Internetsivut: www.sulo.info

Sisä-Suomen luonto- ja eräoppaat ry

Vuonna 1998 perustetun yhdistyksen tavoitteena
on edistää erä- ja luonto-oppaiden välistä yhteis-
työtä Suomessa. Yhdistys järjestää jäsenilleen
muun muassa alaan liittyviä kursseja, tapaamisia
ja retkiä. Yhdistykseen kuuluu noin 70 jäsentä. In-
ternetsivut: www.eraoppaat.fi

Merenkurkun Erä- ja Luonto-oppaat ry

Yhdistys toimii Merenkurkun alueella toimivien
erä- ja luonto-oppaiden edunvalvojana ja yhteis-
työn edistäjänä. Yhdistyksen tarkoituksena on
myös edistää ja ylläpitää luontoharrastusta, luon-
totaitoja, retkeilyä ja erätaitoja niin jäsentensä kuin
laajemminkin yleisön piirissä. Yhdistys on perus-
tettu vuonna 2000. Yhdistykseen kuuluu hieman
yli 20 jäsentä. Internetsivut: [www.melofi.blogspot.
fi](http://www.melofi.blogspot.
fi)

Kalastusmatkailun Osaamiskeskus ry - KAAOS

KAAOS on vuonna 2006 perustettu kalastusmat-
kailuun erikoistunut yksityinen kehittämisorgani-
saatio, jonka jäsenistö koostuu koulutusorganisaat-
ioista, alan johtavista henkilöistä, yrityksistä sekä
asiantuntijoista. Yhdistyksen toiminnan keskeisiä
lähtökohtia ovat asiakaslähtöisyyden painottami-
nen, yhteistyön lisääminen, laadun kehittäminen
sekä tiedon kerääminen, jalostaminen ja jakami-
nen. Käytännössä yhdistys kehittää ja ylläpitää re-
kisteriä kalastusmatkailuyrityksistä ja -oppaista,
pyrkii viemään eteenpäin Kalastajan Maailma/
Fishing in Finland -laatusertifiointia, järjestää
vuosittaisia kalastusmatkailuseminaareja, perus-
taa ja kehittää toimialaan liittyviä tietokantoja ja
julkaisee omaa julkaisusarjaansa kalastusmatkai-
luun liittyen. Internetsivusto: [www.suomenkalas-
tusmatkailu.fi](http://www.suomenkalas-
tusmatkailu.fi)

Kalastusopaskilta ry

Yhdistyksen keskeisimmät tavoitteet ovat kohot-
taa kalastusoppaan ammatin arvostusta, kehittää
kalastusopasjäsentensä ammattitaitoja, edistää
jäsentensä välistä yhteistyötä sekä parantaa ka-

lastusmatkailualan yleisiä toimintaedellytyksiä. Kilta järjestää jäsenilleen muun muassa erilaisia koulutustilaisuuksia sekä osallistuu erilaisiin kalastusmatkailua edistäviin tutkimushankkeisiin. Internetsivusto: www.kalastusoppaat.fi

Suomen vapaa-ajankalastajien keskusjärjestö ry

Kalastusmatkailua kehittää osaltaan myös Suomen vapaa-ajankalastajien keskusjärjestö. Heillä on kalastusmatkailua edistävä oma matkailutoimikunta, joka pyrkii etenkin parantamaan jäsentensä matkailumahdollisuuksia. Jokaisella järjestön alueellisella vapaa-ajankalastajapiirillä on oma alueesta vastaava matkailuvastaavansa. Järjestö on laatinut myös oppaan kalastusmatkailuun liittyvistä seikoista. Internetsivusto: www.vapaa-ajankalastaja.fi

Suomen luontoyrittäjyysverkosto ry

Luontoyrittäjyysverkosto on valtakunnallinen luontoyrittäjyyttä edistävä järjestö. Yhdistys kokoaa yhteen luontoalan yrittäjiä ja toimijoita sekä pyrkii edistämään heidän välistään yhteistyötä. Tiedonvälitys, edunvalvonta ja alan esille nostaminen ovat keinoja, joilla luontoyrittäjyyttä edistetään. Yhdistyksen internetsivuille on koottu kattavasti tietoa luontoyrittäjyydestä, alan ajankohtaisista asioista sekä alalla toimivista yrityksistä. Luontoyrittäjyydestä halutaan korostaa etenkin asiakaslähtöisyyttä, ammattimaisuutta sekä vastuullisuutta. www.luontoyrittaja.fi

Fishinginfinland.fi -kalastusmatkailuportaali

Fishinginfinland.fi on Kalatalouden Keskusliito ylläpitämä verkkopalvelu, jossa tarjotaan kattavasti tietoa kalastukseen ja kalastusmatkailuun liittyen. Tietoa löytyy kalastusalueista, vesistöistä, kalalajeista sekä kalastusmatkailupalveluista. Internetsivusto: www.fishinginfinland.fi

Matkailu.org -verkkopalvelu

Matkailu.org on Itä-Suomen yliopiston ja Lapin yliopiston ylläpitämä matkailualan tutkimustietoa kokoava verkkopalvelu. Internetsivusto: www.matkailu.org

Matkailun edistämiskeskus

Matkailun edistämiskeskus on työ- ja elinkeinoministeriön alainen valtakunnallinen matkailun kehittämistä ja kansainvälistymistä edistävä virasto. Keskus tukee matkailualalla toimivia yrityksiä ja yritysryhmiä kansainvälisille markkinoille tarjottujen palvelujen kehittämisessä ja markkinoinnissa. Toimintaa rahoitetaan valtionbudjetis-

ta. Syyskuussa 2014 Matkailun edistämiskeskus siirtyy samoihin tiloihin vienninedistämiskeskus Finpron kanssa. Hallinnollinen yhdistyminen tapahtuu saman vuoden lopussa. (Matkailun edistämiskeskus 2014.) Internetsivusto: www.mek.fi

Matkailun teemaryhmä

Matkailun teemaryhmä oli vuosina 2007–2013 Maaseutupolitiikan yhteistyöryhmän alla toiminut maaseudun matkailun kehittämistä edistänyt toimija. Teemaryhmän tehtävinä vuosina 2012–2013 olivat maaseudun matkailun kehittämisen koordinoiminen, pitkän tähtäimen maaseudun matkailun kehittämisohjelman laadinta, linjausten valmistelu seuraaviin maaseutuohjelmiin sekä kehittämistoinnassa tarvittavan tiedon kokoaminen, tuottaminen ja välittäminen. Kehittämistä toteutettiin erilaisten työryhmien, alueellisten toimijaryhmien ja niiden luomien verkostojen avulla. Tiedottamista hoidettiin maaseutupolitiikan yhteistyöryhmän internetsivujen kautta. Sivuilla julkaistiin myös kolme kertaa vuodessa ilmestynyttä Maaseutu & Matkailu -lehteä. Internetsivusto: www.maaseutupolitiikka.fi

Maakuntien liitot

Tärkeitä matkailun edistämisen ja kehittämisorganisaatioita ovat myös maakuntien liitot. Maakuntien liitot vastaavat maakuntansa aluekehittämisestä ja sen strategisesta suunnittelusta muun muassa laatimalla maakuntasuunnitelman ja maakunnan kehittämisohjelman, joissa edistetään varmasti myös matkailua elinkeinona. Maakuntien liitot toteuttavat myös erilaisia EU-ohjelmia sekä voivat rahoittaa monia matkailua edistäviä hankkeita. (Kuntaliitto 2014)

Elinkeino-, liikenne- ja ympäristökeskukset

ELY-keskukset hoitavat valtionhallinnon toimeenpano- ja kehittämistehtäviä alueillaan ja ovat näin merkittävimpiä aluekehitystoimijoita Suomessa. ELY-keskukset voivat toimia kolmella vastuualueella, joita ovat elinkeinot, työvoima ja osaaminen, liikenne ja infrastruktuuri sekä ympäristö ja luonnonvarat. Suomessa on tällä hetkellä 9 kolmen vastualueen ELY-keskusta, 4 kahden vastualueen keskusta ja 2 yhden vastualueen keskusta. Alueelliset ELY-keskukset osallistuvat matkailuyritysten kehittämiseen muun muassa tarjoamalla yritysten liiketoiminnan kehittämiseen erilaisia rahoitus-, neuvonta- ja koulutuspalveluita. Internetsivut: www.ely-keskus.fi

ProAgria

ProAgria on maatalouden ja yritystoiminnan kilpailukyvyyn kehittämiseen keskittynyt valtakunnallinen asiantuntijaorganisaatio. ProAgria -ryhmään kuuluu ProAgria Keskusten Liiton lisäksi 12 suomenkielistä ja 3 ruotsinkielistä alueellista ProAgria Keskusta, Faba, ProAgria Maatalouden Laskentakeskus Oy, Svenska Lantbrukssällskapetens Förbund, Maa- ja kotitalousnaisten Keskus ja Osuuskunta ProAgria Palvelukeskus. ProAgria tarjoaa yritysneuvontapalveluja matkailuyrityksille yhdessä Maa- ja Kotitalousnaisten Keskuksen kanssa. ProAgria ylläpitää myös valtakunnallista Maakuntien Parhaat -laatumerkkiä, joka myönnetään hakemuksesta osaaville elintarvike-, käsityö- ja maaseutumatkailuyrittäjille. Internetsivusto: www.proagria.fi

2.8 MATKAILUALAN KOULUTUS

Maaseudun matkailuyrityksiin sopivaa ammattillista koulutusta on Suomessa tarjolla varsin monipuolisesti. Matkailualan perustutkinnon ja siihen liittyvien koulutusohjelmien lisäksi tarjolla on myös muun muassa matkaoppaan, kalastusoppaan sekä erä- ja luonto-oppaan ammattitutkinnot. Maaseutumatkailusta kiinnostuneet voivat kouluttautua muutamassa oppilaitoksessa myös erillisessä maaseutumatkailun ammattitutkinnossa. Ammattikorkeakoulutasolla matkailualan koulutusta on tarjolla myös runsaasti matkailu- ja ravintola-alan koulutusohjelmissa, joista opiskelijat valmistuvat restonomeiksi.

Matkailun perustutkinto

Matkailun perustutkinnossa kaikille opiskelijoille pakollinen tutkintojen osa on matkailualan asiakaspalvelu. Pakollisen osan suoritettuaan opiskelijat erikoistuvat joko matkapalvelujen koulutusohjelmassa matkailupalvelujen tuottajaksi tai matkailupalvelujen myynnin ja tietopalvelujen koulutusohjelmassa matkailuvirkailijaksi. (OPH 2009a)

Matkailupalvelujen koulutusohjelma

Matkailupalvelujen koulutusohjelmaan erikoistuvat suorittavat opintoja liittyen matkailupalvelujen toteuttamiseen. Tutkintoon on valittavissa myös ammattillista suuntautumista tukevia valinnaisia tutkinnon osia muun muassa matkailukiinteistöjen ja ympäristön hoitoon, matkailupalvelujen tuotteistamiseen, majoitusopastuspalveluihin sekä raken-

nelmien valmistukseen ja kunnossapitoon liittyen. Tutkinnon osia voi valita myös muista ammattillisista perustutkinnoista, ammattitutkinnoista ja erikoisammattitutkinnoista. (OPH 2009b)

Tutkinnon suoritettuaan matkapalvelujen tuottajat osaavat toimia matkailupalvelujen tuotteistamiseen ja toteuttamiseen liittyvissä tehtävissä. He osaavat suunnitella, markkinoida ja myydä ohjelmapalvelutuotteita eri olosuhteisiin sopiviksi. Tutkinnon suorittaneet hallitsevat työn tekemiseen vaaditut asiakaspalvelu- ja ihmissuhdetaidot sekä tuntevat myös alan toimintaympäristöön liittyvät lainsäädännölliset seikat (OPH 2009b)

Luonto- ja ympäristöalan perustutkinto

Luonto- ja ympäristöalan perustutkinnossa opiskelijat suorittavat yhden kaikille pakollisen tutkinnon osan, minkä jälkeen he erikoistuvat yhteensä viidestä suuntautumisvaihtoehdosta. Kaikille pakollinen tutkinnon osa käsittelee kestäväällä tavalla toimimista matkailussa. Suuntautumisvaihtoehdoista opiskelijat voivat valmistua joko ympäristöhoitajaksi, luonto-ohjaajaksi, luonnonvaratuottajaksi, luonto- ja ympäristöneuvojaksi tai poronhoitajaksi. Lisäksi opiskelijoiden on mahdollista valita opintoja laaja-alaisesti valinnaisista opinto-osista. Matkailuun liittyviä valinnaisia tutkinnon osia ovat muun muassa matkailuympäristöjen kunnostaminen ja hoitaminen, vaelluksen ohjaaminen, maastossa ruokaileminen sekä maaseutu- ja kylämatkailupalveluiden tuotteistaminen ja toteuttaminen. (OPH 2009c)

Luontoalan koulutusohjelma, luonto-ohjaaja

Luonto-ohjaajaksi kouluttautuvat suorittavat perustutkinnon pakollisen osan lisäksi luonnossa ohjaamisen tutkinnon osan. Tutkinnon suoritettuaan luonto-ohjaajat hallitsevat luonto-ohjauksessa tarvittavat työprosessit ja työmenetelmät. He hallitsevat luonto-ohjaamisen suunnittelun, valmistautumisen sekä toteuttamisen, kykenevät ohjaamaan asiakkaita maasto-olosuhteissa, osaavat järjestää tapahtumia sekä käyttää toiminnassa tarvittavia koneita, laitteita ja välineitä. Kaikessa toiminnassa myös turvallisuus osataan ottaa huomioon. Tutkinnon suorittamiseksi opiskelijan tulee myös hallita työn perustana olevat tiedot. Hän osaa ylläpitää asiakassuhteet niin ohjaustilanteissa kuin tapahtumien järjestämisessä sekä pystyy esittelemään ja suosittelemaan asiakkaalle teknisiä apuvälineitä. Tietoperustan hallitsemiseksi tutkinnon suorittaja kykenee myös seuraamaan toiminnan kustannuksia sekä osaa hyödyntää toiminnassa luontoa, kulttuuria ja perinteitä. (OPH 2009c)

Matkaoppaan ammattitutkinto

Matkaoppaan tutkinnossa opiskelijoita koulutetaan suunnittelemaan ja toteuttamaan erilaisia teemallisia opastuksia ja matkapalvelukokonaisuuksia asiakaslähtöisesti turvallisuutta vaalien ja ympäristöä huomioiden. Koulutus valmentaa opastus- ja neuvontatilanteissa toimimiseen, ryhmien johtamiseen ja vastuulliseen toimintaan. Opiskelijoita koulutetaan myös markkinoimaan, myymään ja hinnoittelemaan opastuspalveluitaan. Koulutuksessa vaaditaan myös yhden vieraan kielien hallintaa. (Opintoluotsi 2014)

Kalastusoppaan ammattitutkinto

Kalastusoppaan ammattitutkinnossa opiskelijoita koulutetaan neljällä osa-alueella, joita ovat toimintaympäristön ja -kulttuurin tuntemus, tuotesuunnittelu ja markkinointi, yritystoiminta sekä opastustoiminta. Tutkinnon suoritettuaan kalastusoppaan tulisi siis hallita kaikki neljä edellä mainittua osa-aluetta. (OPH 2005a)

Erä- ja luonto-oppaan ammattitutkinto

Tutkinto koostuu erä- ja luonto-opastamisen pakollisesta osasta sekä vapaasti valittavista erikoistumisosista. Pakollisen tutkinnon suoritettuaan tutkinnon suorittaja osaa palvella ja ohjata asiakkaitaan vastuullisesti, luontoympäristöä kunnioittaen sekä voimassa olevien säädösten mukaisesti. Hän myös osaa suunnitella toimivia ja laadukkaita luontoon ja luonnossa liikkumiseen liittyviä perustuvia ohjelmanpalveluita. Tutkinnon suorittaja on myös osoittanut omaavansa vahvat erä- ja luonnossa liikkumisen taidot sekä osaa liikkua luonnossa turvallisesti myös erilaisten asiakasryhmien kanssa. (OPH 2012)

Maaseutumatkailun ammattitutkinto

Tutkinnon painopistealueita ovat maaseutumatkailuyritysten majoitus-, ravitsemus- ja ohjelmanpalvelujen järjestäminen ja tuottaminen. Huomiota kiinnitetään vaadittavan puhtauden ja hygienian ylläpitämiseen sekä asiakaslähtöiseen ja

yrittäjämaiseen toimintatapaan. Tutkinnosta valmistuneet työskentelevät maaseutumatkailuyrityksissä joko toisten palveluksessa tai itsenäisinä yrittäjinä. (OPH 2005b)

Restonomi, Ammattikorkeakoulututkinto

Suomessa ammattikorkeakoulutasolla matkailualaa voi opiskella restonomin tutkintoon johtavissa koulutusohjelmissa. Restonomin tutkintoon tavallisimmin johtavia koulutusohjelmia ovat palvelujen tuottamisen ja johtamisen, hotelli- ja ravintola-alan sekä matkailun ja matkailun liikkeenjohtamisen koulutusohjelmat. Lisäksi muun muassa Haaga-Helian ammattikorkeakoulussa matkailualalle suuntautuville on tarjolla erityinen kansainvälinen Experience and wellness management -koulutusohjelma, jossa yhdistetään etenkin elämysmatkailuun ja hyvinvointiin liittyviä teemoja. (Suomen restonomit ry 2014)

2.9 MATKAILUALAN TAPAHTUMIA

Kotimaan matkailu -messut

Kotimaan matkailu -messut järjestetään joka kevät Tampereen Messu- ja Urheilukeskuksessa osana samaan aikaan järjestettäviä Supermessuja. Vuoden 2014 messuille osallistui yli 450 näytteilleasettajaa ja yli 20 000 messukävijää. Supermessujen muita teemoja olivat puutarha, viini, kirjat ja bike show. Seuraavat Supermessut järjestetään Tamperella 17.–19.4.2015. Tuolloin Kotimaan matkailu -messujen lisäksi järjestetään samaan aikaan Puutarha-messut, OutdoorErä-messut sekä Keräily-messut. (Tampereen messut Oy 2014)

Maaseutumatkailuyrittäjien ja -kehittäjien seminaari

Maaseutumatkailualalla järjestetään vuosittain valtakunnallinen Maaseutumatkailuyrittäjien ja kehittäjien seminaari. Vuonna 2014 seminaari järjestettiin 18.–19.3. Lomakeskus Lehmirannassa Salossa. Seminaarien järjestelyihin on usein osallistunut myös Matkailun teemaryhmä sekä edustajia Suomen maaseutumatkailuyrittäjät ry:stä.

3 HYVINVOINTIALA

Hyvinvointiyrittäjyys on Suomessa kasvavaa, mutta haasteellista elinkeinotoimintaa. Etenkin lakisääteisiä palveluja tuottavien yritysten kohdalla alan toimintaympäristö on haastava. Laki asettaa tiukat säännökset muun muassa palveluiden laadulle, saatavuudelle ja järjestämiselle. Etenkin kuntien rooli palvelujen järjestäjänä koetaan usein sekavaksi. Haasteistaan huolimatta alaa kehitetään Suomessa aktiivisesti ja ratkaisuja palvelurakenteiden haasteisiin on haettu yhä enemmän yksityiseltä sektorilta.

Maaseudulla hyvinvointiala koetaan merkittävaksi elinkeinotoiminnan alaksi. Palvelutarve erilaisille hyvinvointipalveluille kasvaa jatkuvasti myös maaseudulla. Etenkin palveluiden saatavuuden turvaamisen kannalta vastauksia on etsitty uusista ja innovatiivisista palveluyrityksistä. Tätä uutta ja innovatiivista toimintaa edustaa etenkin vuosituhannen vaihteessa Suomeen rantautunut Green Care -toiminta, jossa hyvinvointia haetaan etenkin maaseutu- ja luontoympäristöstä.

Hyvinvointiala on organisoitunut Suomessa varsin hyvin. Alalla toimii lukuisia etujärjestöjä ja kansallista kehittämistoimintaa toteutetaan aktiivisesti sosiaali- ja terveysministeriön sekä työ- ja elinkeinoministeriön johdolla. Myös alueellisella tasolla alaa kehitetään vilkkaasti. Tutkimustoimintaa harjoitetaan monissa kansallisesti merkittävissä tutkimuslaitoksissa.

3.1 HYVINVOINTIALA SUOMESSA

Hyvinvointiala on verrattain uusi elinkeinotoiminnan ala Suomessa. Sen syntymisen ovat mahdollistaneet etenkin viimeisten vuosikymmenten aikana tehdyt palvelujärjestelmän muutokset. Erityisenä alkusysäyksenä alan liiketoiminnalle nähdään vuoden 1993 valtionosuusjärjestelmän uudistus, jossa kunnille myönnettiin valta järjestää lakisääteiset sosiaali- ja terveyspalvelunsa parhaaksi näkemällään tavalla. Tämä tarkoitti myös sitä, että kunnat pystyivät nyt halutessaan ostamaan palvelunsa yksityisiltä yrittäjiltä tai palveluja tuottavilta yhdistyksiltä. (Åkerblad 2009) Siitä lähtien hyvinvointialan yrittäjyys on kasvanut varsin nopeasti

ja tällä hetkellä sosiaali- ja terveydenhuollon palveluista noin neljännes on yksityisen sektorin tuottamaa. Yksityiseen sektoriin katsotaan kuuluviksi sekä yksityiset yritykset että palveluja tarjoavat yhdistykset ja järjestöt. (MTK 2014)

Alan yrityksille uskotaan riittävän kysyntää myös tulevaisuudessa. Väestön ikääntyessä palveluiden kysyntä kasvaa jatkuvasti. Myös kuntien kasvaneet kustannuspaineet sekä tuotannon tehostamispaineet lisäävät palvelujen tuottamista yhä enemmän ostopalveluina. Työssäkäyvä väestö vähenee nopeasti myös sosiaali- ja terveyssektorilta, mikä kasvattaa etenkin alan työntekijöiden kysyntää. Edellä mainitut hyvinvointipalvelujen järjestämistä koskevat haasteet toimivat täten samalla myös mahdollisuuksina hyvinvointialan yrityksille. Alalla etsitään aktiivisesti vaihtoehtoisia tapoja järjestää palveluita, joihin juuri uudet ja innovatiiviset palveluyritykset voivat tarjota ratkaisujaan. (MTK 2014)

Hyvinvointialasta on muodostumassa yhä tärkeämpi elinkeinotoiminnan osa-alue myös maaseudulle. Teollisuuden työpaikkojen ja perinteisten maatalouselinkeinojen vähentyessä suurin osa maaseudunkin työpaikoista sijaitsee palvelualoilla. (Rantanen & Granberg 2010) Työllistämisen lisäksi hyvinvointialan kehittäminen on tärkeää maaseudulla myös palveluiden tarjonnan turvaamisen kannalta. Maaseudulla väestö ikääntyy muuta Suomea nopeammin ja välimatkat palveluiden ja niitä tarvitsevien välillä kasvavat jatkuvasti. Etenkin harvaan asutulla maaseudulla tarve uusille sosiaali- ja terveysalan palvelumalleille ja yrityksille on suuri. Maaseudulla myös moniongelmaisuus on muodostunut haasteeksi, johon etsitään ratkaisuja uusista palvelumalleista. Maaseutuympäristö toimii maaseudulla sijaitseville hyvinvointialan yrityksille merkittävänä kilpailuetuna. Luonnon ja ympäristön positiiviset vaikutukset ihmisten hyvinvoinnille ovat hyvin tunnistetut ja maaseudulla asiaa onkin hyödynnetty etenkin Green Care -palveluiden kehittämisen myötä. Green Care -toiminnan perustana on maaseudun resurssien hyödyntäminen ihmisen hyvinvoinnin lähteenä. (Yli-Viikari ym. 2009)

Hyvinvointialalla toimivat yritykset, etenkin pienyritykset, kohtaavat myös merkittäviä haasteita. Vuonna 2007 käynnistetyssä kunta- ja palvelurakennemuutostuksessa ratkaisuja palveluiden tehostamiseen ja organisointiin on haettu etenkin kuntien yhdistämisistä. Sen myötä palveluja hankitaan yhä suuremmille alueille kerrallaan. Nämä uudistukset ovat merkittävästi vaikuttaneet pienempien hyvinvointialalla toimivien yritysten mahdollisuuksiin kilpailla suurempien yritysten kanssa muun muassa kuntien ostopalvelusopimuksista. Suuremmat yritykset pystyvät usein myös tarjoamaan palvelut halvemmalla hinnalla kuin pienet hoivayritykset. (Rantanen & Granberg 2010) Suomeen onkin viime vuosina syntynyt entistä enemmän aggressiivisesti markkinoita valtaavia valtakunnallisia suuryrityksiä, jotka kasvattavat toimintaansa muun muassa ostamalla pienempiä palveluyrityksiä osakseen. Myös ulkomaisten yritysten rantautuminen Suomeen koetaan uhkaavan pienyritysten toimintaa. (Åkerblad 2009) Ratkaisuja alalla toimivien pienempien yritysten ongelmiin on haettu etenkin yhteistyöstä ja verkostoitumisesta. Joissakin tapauksissa pienyritykset ovat jopa verkostoituneet omaksi osakeyhtiökseen kilpaillakseen ostopalvelusopimuksista yhdessä. Tämän kaltaisen strategisen yhteistyön lisäksi sosiaali- ja terveyspalveluyritykset tekevät paljon keskinäiseen tiedonjakoon ja kokemusten vaihtoon liittyvää yhteistyötä. (kts esim. Rantanen & Granberg 2010, Aaltonen ym. 2010)

Sen lisäksi, että pienten hoivayritysten kilpailutilanne kuntien ostopalvelusopimuksista koetaan haasteelliseksi, kaivataan toimenpiteitä myös palvelumarkkinoiden toimintaympäristön selkiyttämiseen. Etenkin kuntien moninainen rooli palvelujen järjestäjänä koetaan usein epäselväksi. Kunnilla on vielä tällä hetkellä keskeinen asema palvelujen järjestämisessä ja ne määrittävät pitkälti kriteerit sopimussuhteiden synnylle, sopimusten kestoille ynnä muille seikoille. Monet pienet hoivayritykset ovat kokeneet muun muassa sopimusten lyhytkestoisuuden epäoikeudenmukaiseksi suhteessa sopimuksen täyttämiseksi vaadittuihin investointeihin, joita yritykset ovat sitoutuneet sopimuksen saamiseksi tekemään. Kunnilta on toivottu myös entistä suurempaa avoimuutta palvelujen järjestämiseen liittyvissä seikoissa ja yrityssektorin mukanaolo tulevaisuuden rakenteiden suunniteluissa on nähty tärkeäksi. Kuntien impulsiivinen toiminta sopimussuhteiden muuttamiseksi on aiheuttanut alalle myös epävarmuutta. (Rantanen & Granberg 2010, Heiskanen ym. 2007) Markkinoiden kehittymisen kannalta kunnilta on toivottukin entistä pitävämpiä ja sitovampia

palvelustrategioita, joissa määritettäisiin selkeästi palvelutuotannon järjestämisestä niin oman tuotannon kuin muiden tuotantotapojen suhteen (Hartman 2012).

Kuntien rooli palvelujen järjestämisessä tulee kuitenkin muuttumaan tulevan sote-uudistuksen myötä. Tällä hetkellä vireillä olevassa uudistuksessa palveluiden järjestämisvastuu tullaan erottamaan viidelle sosiaali- ja terveystaloudelle. Näillä alueilla toimivat kunnat muodostavat sote-alueen kuntayhtymän ja vastaavat alueella asuvien asukkaiden ja muiden palveluihin oikeutettuiden henkilöiden palvelujen saannista. Palveluiden järjestämistä koskevassa päätöksenteossa korostetaan etenkin avointa, kuntalaisten ja palveluiden tuottajien näkökulmat huomioon ottavaa otetta. Palveluiden keskittämisllekin on pyritty asettamaan rajoituksia. Keskittäminen on mahdollista vain tapauksissa, joissa se on välttämätöntä palveluiden saatavuuden ja laadun turvaamiseksi tai palveluiden tuottaminen vaatii kalliita investointeja tai erityisosaamista. (STM 2014a).

Palvelujen tuottamisvastuu taas tulee olemaan kunnilla tai kuntayhtymillä. Tuottamisvastuun saavuttaakseen kunnalla tulee olla kyky vastata ehkäisevistä, korjaavista, hoitavista, kuntouttavista ja muista sote-palveluista yhtenäisenä kokonaisuutena. Tämä tarkoittaa käytännössä sitä, että tuottamisvastuu tulee olemaan suurilla kunnilla tai kuntayhtymillä. Tuottamisvastuussa olevat kunnat tai kuntayhtymät pystyvät kuitenkin vapaasti päättämään tuotetaanko palvelut omana tuotantona vai hankitaanko ne ulkopuolisilta palveluntuottajilta. (STM 2014a) Uudistuksen vaikutuksia maaseudun hoiva-alalla toimivien yritysten toimintaympäristöön on vielä vaikea arvioida. Toisaalta se erottaa palveluiden järjestämisen ja tuottamisen selkeästi toisistaan ja näin myös selkeyttää palvelujen järjestämisen kenttää. Toisaalta sekä järjestämis- ja tuottamisvastuuta sysätään entistä suuremmille kokonaisuuksille, jolloin myös palvelujen keskittäminen tulee yleistymään.

Investointipääomien puute on koettu myös yhdeksi alan markkinoiden kehitystä hidastavaksi tekijäksi. Toimitilojen rakentaminen, omistaminen ja hallinnointi vaativat etenkin pieniltä yrityksiltä suhteellisen paljon resursseja. Työ- ja elinkeinoministeriö on kuitenkin linjannut, että yritystoiminnan kehittämiseen tarkoitettuilla avustuksilla ei saa rahoittaa kuntien järjestämisvastuulla olevien sosiaali- ja terveyspalveluiden tuottamista varten rakennettavia toimitiloja ja rahoitus toimitilojen investointeihin on täten hankittava muista lähteistä. Alalla onkin toivottu, että kiinteistöjen hallinnointi tulisi selkeästi erottaa palveluntuotannosta ja esi-

merkiksi hankintalain alaiset kilpailutukset olisi voitava toteuttaa valtiontuella rakennetuissa kiinteistöissä. Joillakin alueilla toimitilainvestointeja on pystytty rahoittamaan maaseuturahastoista. Investointiavustuksia voidaan myöntää harvaan asuttujen alueiden mikroyrityksille tilanteissa, joissa tehdyn markkinaselvityksen mukaan alueella ei todeta olevan kilpailua. (Hartman 2012)

Haasteita alalle luo myös kunnan järjestämien hyvinvointipalvelujen lakisääteisyys, jonka myötä alan yrittäjien on hallittava paljon hyvinvointipalveluihin liittyvää lainsäädäntöä. Laki asettaa vaatimuksia muun muassa palveluiden laadulle sekä saavutettavuudelle. Ostopalvelusopimusten tekemistä säädellään varsin yksityiskohtaisesti myös hankintalainsäädännössä. Sosiaalipalveluiden järjestämisestä on säädetty muun muassa laissa yksityisistä sosiaalipalveluista sekä sosiaali- ja terveystieteiden ministeriön asetuksessa yksityisistä sosiaalipalveluista. Terveystieteiden palveluista on säädetty laki yksityisestä terveystieteidenhuollosta sekä asetus yksityisestä terveystieteidenhuollosta. (STM 2014b)

3.2 HYVINVOINTIALAN SEKTORIT

Hyvinvointialan yritykset jaotellaan usein sosiaali- ja terveystieteiden palveluita tarjoaviin yrityksiin. Sosiaali- ja terveystieteiden yritystoimintaan katsotaan kuuluvaksi eri ikä- ja väestöryhmien hoivaan, huolenpitoon ja hoitoon liittyvät palvelut (Åkerblad 2009). On myös tavanomaista, että kyseisiä yrityksiä nimitetään hoivayrityksiksi. Maaseudulla merkitystä on etenkin sosiaalialalla. Suurin osa yksityisistä terveystieteiden palveluiden tuottajista sijaitsee taas eteläisessä Suomessa ja suurimmissa kaupungeissa. (STM 2014b)

Kuntoutuspalveluita tarjoavat yritykset ovat myös yksi merkittävä toimialaryhmä hyvinvointialalla. Lisäksi maaseudulla merkittävää toimintaa on etenkin Green Care -toiminta. Green Care -yritysten palvelut voivat sijoittua esimerkiksi sosiaali-, terveys- tai kuntoutusalan toimialoille. (Soini ym. 2010) Edellä mainittujen alojen lisäksi esimerkiksi erilaiset liikunta- ja työhyvinvointipalveluja tarjoavat yritykset katsotaan kuuluvan hyvinvointialaan. Hyvinvointi on viime vuosikymmenten aikana kasvanut merkittäväksi teemaksi myös matkailualalla ja täten monet matkailualan yritykset tarjoavat palveluinaan myös hyvinvointipalveluita.

Hyvinvointialalla toimiville yrityksille ominaisia piirteitä ovat pien- ja naisyrittäjyys. Sosiaalialan yrityksissä tyypillistä on myös taustalla vahvasti vaikuttavat ideologiset ja eettiset periaat-

teet. Toiminnan tärkeimpiä tavoitteita ovat etenkin korkean laadun ja hoidon saavuttaminen. Yrittäjyys koetaan usein myös enemmän elämäntapana kuin ammattina. (Åkerblad 2009) Merkittävin asiakasryhmä suurimmalle osalle yrityksistä on kunnat, mutta yksityisten itse maksavien asiakkaiden merkitys on viime vuosina kasvattanut myös merkitystään. Alalle on siis viime vuosina syntynyt yhä enemmän myös markkinaehtoisesti toimivia yrityksiä. Kuntien palvelusetelikäytäntöjen yleistyminen on kasvattanut osaltaan yritysten markkinaehtoisuutta. Muita merkittäviä asiakasryhmiä hyvinvointialan yrityksille voivat olla muun muassa KELA, vakuutusyhtiöt, toiset yritykset, yhdistykset, terveystieteiden järjestöt tai säätiöt. (Strandén 2014)

Maaseudulla hoivayrittäjyyttä harjoitetaan usein myös monialaisilla tiloilla. Hoiva- ja hoitoalalla toimivista monialaisista tiloista esiintyy paikoin hieman vaihtelevia lukuja. Vuoden 2010 maatalouslaskennan mukaan hoito- ja hoiva-alalla toimi yhteensä noin 170 monialaista tilaa, joista noin 120 tilalla ala muodosti muun yritystoiminnan päätoimialan (Tike 2011a). Green care -toimintaa päätoimisesti harjoitettavia maatiloja arvioidaan kuitenkin olevan jo noin 300. (MTK 2014)

3.2.1 SOSIAALIALAN HOIVAYRITYKSET

Sosiaalipalveluista säädetään sosiaalihuoltolaislaissa, jossa palveluiden järjestäminen on katsottu kunnan tehtäväksi (STM 2014b). Sosiaalipalveluita tuottaa Suomessa käytännössä ottaen kolme tahoja, julkinen sektori, järjestöt sekä yritykset. Vuonna 2010 sosiaalipalveluja tuotettiin kansantalouden tilinpidon mukaan yhteensä 8,9 miljardilla eurolla, josta yrityssektorin osuus oli noin 15 prosenttia. Alan kasvusta kertoo muun muassa se, että vuonna 2005 yritysten osuus sosiaalipalvelujen tuotoksesta oli vielä vain 10 %. (Hartman 2012) Kaikista sosiaalipalveluista arviolta noin 30 % on yritysten ja järjestöjen tuottamaa. Asumispalveluista noin puolet ja kotipalveluista noin 18 % on yksityisen sektorin tuottamaa. (TEM 2014b)

Yrityssektorilla suurimmat toimialat yritysten toimipaikkoihin, henkilöstömääriin ja liikevaihtoon katsottuna olivat ikääntyneiden palveluasuminen, lasten ja nuorten laitokset, ammatillinen perhehoito sekä mielenterveysongelmaisten asumispalvelut. Myös ikääntyneiden ja vammaisten kotipalvelut ovat yleinen alatoimiala. Lapsi- ja nuorisotyötä tekevillä yrityksillä on muita yrityksiä hieman pidemmät perinteet palvelujen tuottamisessa ja myös niiden osuus palvelutuotannosta on alan keskiarvoa suurempi. Vanhusten huollossa sekä mielenterveys- ja päihdehuollossa toimivia

yrityksiä on markkinoille alkanut ilmaantua vasta 90-luvulla. Vuosituhannen vaihteessa kuitenkin Suomessa toimi yrityksiä lähes jokaisella sosiaalipalvelualalla. (Hartman 2012)

Hoiva-ala on Suomessa pienyritysvaltaista, joskin suuret yritykset valtaavat alan markkinoita yhä enemmän. Vuonna 2010 yli 94 % avopalveluyrityksistä ja 60 % laitospalveluyrityksistä oli alle kymmenen henkeä työllistäviä mikroyrityksiä. Alalla toimi vuonna 2010 yhteensä 3301 yritystä 4104 toimipaikassa. Yritykset työllistivät yhteensä noin 25 127 henkilöä. Yritysten yhteenlaskettu liikevaihto oli lähes 1,36 miljardia euroa. Arvioiden mukaan suuri osa alan yritysten liikevaihdosta tulee joko suoraan tai välillisesti kunnilta ja noin 80 % yritysten tuottamista palveluista perustuu kuntien tai kuntayhtymien hankintoihin. (Hartman 2012)

Sosiaalihuollon palvelujen antaminen on luvanvaraista ympärivuorokautisten palvelujen osalta. Muista yksityisistä sosiaalipalveluista on tehtävä kirjallinen ilmoitus sille kunnalle, jossa palveluja annetaan. Valviralla on valtakunnallinen koordinaatiovastuu sosiaali- ja terveydenhuollon valvonnassa. Aluehallintovirastolla taas on pääasiallinen vastuu palvelujen valvonnasta alueellaan. Kunnissa valvonnasta vastaa sosiaali- ja terveys-toimi tai muu vastaava toimielin. (STM 2014b)

Ajantasaisia tilastoja maaseudun yksityisistä sosiaalipalveluja tarjoavista yrityksistä ei valitettavasti ole saatavilla. Viimeisimmät maaseutua koskevat tiedot ovat vuotta 2004 koskevasta maaseudun pienyritysrekisteristä. Sosiaalialan palveluja tarjoavia yrityksiä maaseudulla oli yhteensä 780, ne työllistivät noin 2 800 henkilöä ja niiden liikevaihto oli noin 142 miljoonaa euroa. Sosiaalialan palveluilla viitattiin etenkin kaikkiin majoitusta sisältäviin palveluihin. Näitä olivat majoituksen sisältävät sosiaalipalvelut, lasten ja nuorten laitokset, palvelutalot ja ryhmäkodit sekä muu majoituksen sisältävät palvelut. Eniten yrityksiä toimi majoitusta sisältävien sosiaalipalveluiden luokassa. Niitä oli vuonna 2004 lähes 400 kappaletta ja ne työllistivät hieman yli 2 100 henkilötyövuotta. Palvelutaloja ja ryhmäkoteja maaseudulla toimi tuolloin noin 250 kappaletta työllistäen lähes 1 500 henkeä. Lasten ja nuorten ryhmäkoteja oli yhteensä 128 kappaletta ja ne työllistivät noin 537 henkilötyövuotta. Sosiaalisia avopalveluja tarjoavia pienyrityksiä toimi maaseudulla yhteensä 383 kappaletta. Ne työllistivät yhteensä 687 henkilötyövuotta ja niiden yhteenlaskettu liikevaihto oli lähes 28 miljoonaa euroa. Avopalvelut on luokiteltu lastenpäivähoitoon, kotipalveluihin ja muihin avopalveluihin. Kotipalveluja tarjoavia yrityksiä oli huomattavasti eniten, 232 kappaletta. Lasten

päivähoitoa tarjoavia yrityksiä oli 29 kappaletta ja muita avopalveluita tarjoavia yrityksiä 82. (Yli-Viikari ym. 2009, 30)

3.2.2 TERVEYSPALVELUYRITYKSET

Myyös terveyspalveluista säädetään laissa ja kunnilla on vastuu palveluiden järjestämisestä. Yleisimpiä yksityisiä terveyspalveluita ovat fyysioterapiapalvelut, lääkärin ja hammaslääkärin vastaanottotoiminta ja työterveyshuolto. Suurin osa yksityisistä terveyspalveluista sijoittuu juuri eteläiseen Suomeen ja suuriin kaupunkeihin, joten maaseudulla terveyspalveluiden tuottaminen ei ole yhtä merkittävä elinkeino sosiaalipalvelujen tuottamiseen verrattuna. (STM 2014b)

Terveyspalveluidenkin tuottajat voidaan jakaa kolmeen tahoon: julkiseen sektoriin, järjestöihin ja yrityksiin. Tuotannon arvo vuonna 2009 oli 13,48 miljardia euroa, josta kunnat ja kuntayhtymät vastasivat noin 77 %, yritykset 19 % ja järjestöt 4 %. Toiminta on pienyritysvaltaista ja toimii pääasiassa kotimaan markkinoilla. Yli neljä viidesosaa alan yrityksistä työllistää alle kaksi henkilöä. Suomessa oli vuonna 2009 jopa 14 100 terveyspalveluyritystä, jotka työllistivät noin 26 500 henkeä. Yritysten yhteenlaskettu liikevaihto oli noin 2,56 miljardia euroa. Terveyspalveluiden osalta etenkin hammashuollossa yksityisen tuotannon osuus on jo julkista tuotantoa suurempi. Terveyskeskuspalveluissa yksityisen palvelutuotannon osuus on yli 30 %. Sairaalapalvelut ovat taas pääosin vielä julkisesti tuotettuja. (Hartman 2011)

Terveyspalveluiden antaminen on luvanvaraista toimintaa lähes aina. Lupaa ei tarvita ainoastaan silloin, kun palveluja annetaan itsenäisenä ammatinharjoittajana tai kun työnantaja järjestää itse työterveyshuollon lakisääteiset palvelut. Terveyspalveluiden tuottamista valvotaan samoin kuin sosiaalihuollon palveluita. Valviralla on valvonnasta valtakunnallinen koordinaatiovastuu, aluehallintovirastot vastaavat alueellisesta valvonnasta ja kuntien sosiaali- ja terveystoimet valvovat palveluita paikallisesti. (STM 2014b)

Samoin kuin sosiaalipalvelujen osalta, maaseudulla sijaitsevista terveydenhuoltopalveluyrityksistä on viimeisimmät tarkemmat tilastotiedot vuodelta 2004. Tuolloisessa maaseudun pienyritysrekisterissä terveydenhuoltopalveluja tarjoavia yrityksiä oli yhteensä 2 115. Yritykset työllistivät yhteensä noin 2 400 henkilötyövuotta ja niiden yhteenlaskettu liikevaihto oli noin 165,9 miljoonaa euroa. Eniten yrityksiä toimi fysioterapian parissa, yhteensä 582 yritystä. Lääkäripalveluja tarjosi 354 yritystä ja eläinlääkintäpalveluita 292 yritystä.

Hammashoitoa tarjosi 222 yritystä ja sairaankuljetuspalveluita tarjosi 117 yritystä. Toimialan muihin terveydenhuoltopalveluihin kuului yhteensä 547 yritystä. (Yli-Viikari ym. 2004, 30)

3.2.3 KUNTOUTUSPALVELUYRITYKSET

Kuntoutus luokitellaan yleisesti lääkinnälliseen kuntoutukseen, ammatilliseen kuntoutukseen ja sosiaaliseen kuntoutukseen. Kuntoutuksella pyritään edistämään sairaa, vammaisen tai vajaatoimintakykyisen ihmisen toimintakykyä, itsenäistä selviytymistä, hyvinvointia, osallistumismahdollisuuksia tai työllistymistä. Kuntoutus koetaan kansallisesti merkittäväksi toiminnaksi, sillä juuri sen avulla voidaan vaikuttaa ihmisten työkykyisyyden pysymiseen. Kuntoutuksen ja muiden terveyttä edistävien toimenpiteiden kautta myös ikään-tyneet saadaan pidettyä parempikuntoisina niin fyysisesti kuin henkisesti. Kuntoutuksella on siis merkittävä vaikutus myös kansantaloudelle. Etenkin varhaisen vaiheen kuntoutukseen halutaan panostaa tulevaisuudessa. (Lith 2014)

Suomessa kuntoutuksen järjestäminen kuuluu pääosin kunnallisen sosiaali- ja terveystalouden järjestelmän piiriin, joskin myös KELA, Valtionkonttori, tapaturma- ja liikennevakuutusyhtiöt, työeläkelaitokset ja työvoimaviranomaiset ovat merkittäviä kuntoutuksen järjestäjiä. Kuntoutusta toteutetaan Suomessa varsin erilaisin tavoin. Sitä voidaan toteuttaa esimerkiksi julkisen sosiaali- ja terveydenhuollon laitoksissa tai avohuollon toimenpiteinä. Palveluja voidaan hankkia myös ulkoistuksina tai ostopalveluina yksityisiltä kuntoutuspalvelujen tuottajilta. Palvelujärjestelmää on usein moitittu sekavaksi ja toimimattomaksi. Etenkin yksityiset palveluntuottajat ovat kokeneet, että heidän resurssensa ja osaamistaan ei hyödynnetä palveluissa tarpeeksi. (Lith 2014)

Yksityisistä kuntoutuspalveluita tuottavista yrityksistä ei ole olemassa tarkkoja tilastotietoja. Tilastointia on vaikeuttanut osaltaan palveluntuottajien järjestöpohjaisuus sekä alan puuttuminen monista toimialarekistereistä. 2000-luvulla kuitenkin järjestöjen osuus yksityisestä tuotannosta on vähentynyt ja yritysten määrä vastaavasti kasvanut. Yksityistä kuntoutusalaa on usein määritelty myös varsin kapea-alaisesti, jolloin siihen on katsottu kuuluvan vain niin sanottu raskas kuntoutus kuntoutuslaitoksissa ja avohuollossa. Yksityiset kuntoutuspalveluiden tuottajat voivat tarjota palveluitaan kuitenkin myös osana fysioterapiaa, ikääntyneiden päivätoimintaa, avohuollon päihdetoimintaa, mielenterveys- ja päihdekuntoutusten työtä tai työttömien työ- ja päivätoimintaa.

Kuntoutuspalvelujen luokittelussa edellä mainituilla toimialoilla toimivat yritykset luetaan päätoimiseksi kuntoutuspalvelujen tuottajiksi ja kutsutaan myös alan ydintoimialaksi. Julkisin varoin rahoitettujen sosiaali- ja terveystalouden lisäksi kuntoutuspalveluja voidaan tarjota myös esimerkiksi kylpylähotelleissa, matkailukeskuksissa tai erilaisissa kuntokeskuksissa. Näissä tapauksissa kuntoutuspalvelujen tuottaminen on usein sivutoimista ja osa-alueetta nimitetäänkin sivutoimialojen kuntoutuspalveluiksi. (Lith 2014)

Vuonna 2012 yksityisen kuntoutusalan markkinoiden arvo oli arviolta 800–820 miljoonaa euroa. Ala työllisti yhteensä 12 800 henkilöä. Alan ydintoimialoja olivat kuntoutuslaitokset, sairaas- ja toipilaskodit sekä fysioterapiayritykset ja -järjestöt, jotka vastasivat yli 90 % alan liikevaihdosta ja työllisyydestä. Ydintoimialoilla toimiva yrityksiä oli yhteensä 3 210. Kuntoutuslaitokset ovat ydintoimialalla suurin työllistäjä ja fysioterapiapalvelut liikevaihdollisesti mitattuna merkittävin palvelumuoto. Sivutoimialojen kuntoutustoiminnan laajuudesta ei ole olemassa tarkkaa tilastointia, sillä kuntoutustoiminta jää usein tilastoimatta, mikäli yrityksen päätoimialana on jokin muu toiminta. Puutteet johtuvat myös tilastointikäytännöistä, joiden myötä yritysten toimialoja koskevat tiedot eivät ole välttämättä ajantasaisia. Esimerkiksi työ- ja elinkeinoministeriön ja Terveystalouden Liiton teettämistä kyselyistä paljastui yhteensä 15 kuntoutuspalveluja tuottavaa yritystä, joita ei ollut tilastoitu Tilastokeskuksen yritystietorekisteriin. Näiden yritysten yhteinen liikevaihto oli noin 15–20 miljoonaa euroa ja työllisyys noin 250–300 henkilöä. Sivutoimisista yrityksistä merkittävän ryhmän muodostavat matkailu- ja kylpyläalan yritykset. TEM:n ja Terveystalouden Liiton kyselyjen mukaan vuonna 2014 Suomessa toimi noin 25 kyseiseen kategoriaan sijoitettavia yrityksiä. Näiden osuus yksityisestä kuntoutuspalvelujen tuotannosta on arviolta noin 5–10 prosenttia. Ryhmän kuntoutuspalvelujen liikevaihto oli vuonna 2012 noin 40–50 miljoonaa euroa ja työllisyys 300 henkilöä. (Lith 2014)

Alueellisesti kuntoutuspalvelujen tuotanto on keskittynyt Etelä-Suomeen. Vuonna 2012 Uudellamaalla sijaitsi noin 26 %, Pirkanmaalla noin 10 % ja Varsinais-Suomessa noin 7 % alan yrityksistä. Kyseisten alueiden osuutta lisäävät etenkin yksityisten fysioterapiapalveluiden tarjonta. Kuntoutuslaitosten toimipaikkoja oli eniten Etelä-Pohjanmaalla, Uudellamaalla ja Varsinais-Suomessa. Myös harvaanasutuilla alueilla Etelä- ja Pohjois-Savossa niitä oli suhteellisen paljon. Päihdekuntoutusten palveluita tarjottiin eniten Uudel-

lamaalla, Pirkanmaalla ja Kymenlaaksossa, mutta myös Pohjois-Karjalasta ja Pohjois-Savosta palveluja löytyi suhteellisen runsaasti. Maakuntien asukasluukuun suhteutettuna etenkin Etelä-Savon ja Pohjois-Karjalan harvaanasutut alueet erottuivat palvelutarjonnan suuruudessa. Vähiten yksityisiä kuntoutuspalveluja asukasluukuun suhteutettuna vuonna 2012 oli Pohjanmaalla ja Pohjois-Pohjanmaalla. (Lith 2014)

3.2.4 GREEN CARE

Green Care -toimintaan kuuluu monipuolisesti erilaisia menetelmiä ja toimintatapoja, joiden yhtenä piirteenä on ennen kaikkea maaseudun resurssien tietoinen hyödyntäminen ihmisten hyvinvoinnin ja elämänlaadun edistämiseksi. Maaseudun resursseiksi luetaan niin luonto, ympäristö, kotieläimet kuin maataloilla toimitettavat maataloustyöt. Green Care käsitetään usein myös sosiaaliseksi innovaatioksi, sillä sen myötä maatalouden sekä sosiaali- ja terveysterveystieteiden rajavyöhykkeelle on synnytetty aivan uudenlaista toimintaa. (Yli-Viikari ym. 2009) Green Care soveltuu hyvin etenkin erilaisten sosiaalipalvelujen toimintaperiaatteeksi. Toiminta soveltuu hyvin erityisesti vammaisille, ikääntyneille, muistisairaille, mielenterveyskuntoutujille ja lastensuojelun asiakkaille suunnattujen palveluiden tuottamiseen (Vehmasto 2014). Sosiaali- ja terveysterveystieteiden lisäksi Green Care toimii vahvasti myös kasvatuksen kentässä (Soini ym. 2011). Edellä mainittujen lisäksi Green Care -toimintatapaa voidaan hyödyntää myös osana matkailu- ja virkistyspalveluja. Suomessa Green Care on suhteellisen nuori ilmiö. Se rantautui Suomeen 2000-luvun alussa ja siitä lähtien sitä on kehitetty aktiivisesti monelta taholta. (Vehmasto 2014)

Ihmisen ja ympäristön välinen suhde on Green Care -toiminnan tärkeä lähtökohta. Alan teoreettisena perusteena toimii niin kutsuttu ekopsykologia, jossa ihminen käsitetään osaksi luontoa. Sen myötä myös ihmisen ja luonnon hyvinvointi nähdään kiinteästi toisistaan riippuvaisiksi. Alalla on kehitetty ja kehitetään edelleen erilaisia eläin- ja luontoavusteisia menetelmiä. Toiminnassa korostetaan tavoitteellisuutta, vastuullisuutta sekä ammatillisuutta ja se sijoittuu tyypillisesti luontoympäristöön tai maataloille. (Green Care Finland ry 2014a) Hyvinvointivaikutusten ajatellaan syntyvän kolmen tekijän, luonnon elvyttävyyden, toiminnallisuuden ja yhteisöllisyyden kautta. Nämä painopisteet voivat vaihdella eri menetelmissä. (Soini ym. 2011)

Toiminta jaetaan usein asiakaskunnan, palvelujen ostajan ja järjestäjän perusteella luontohoivaan ja luontovoimaan liittyviin palveluihin. Luontohoivaan kuuluu etenkin julkisen sektorin järjestämistä vastuualueeseen liittyvät hoivan ja kuntoutuksen palvelut. Tällöin palvelun käyttäjä ja maksaja ovat usein eri tahot. Palveluiden järjestämistä säädellään myös laein ja niiden tuottajilta vaaditaan myös sosiaali- tai terveystieteiden koulutusta. Luontovoimaan kuuluu taas kaikki tavoitteelliset luontolähtöiset hyvinvointipalvelut sekä luontolähtöiset harrastus-, kasvatus- ja opetuspalvelut. Kasvatustoimintaa lukuun ottamatta palvelut kuuluvat harvoin julkisen sektorin rahoituksen piiriin, eikä niitä ole myöskään säädelyt niin tarkoin laissa. (MTT 2014a)

Green Care -menetelmät voidaan jakaa tarkemmin neljään osa-alueeseen, joita ovat eläinavusteiset menetelmät, luontoavusteiset menetelmät, viherympäristön kuntouttava käyttö ja kuntouttava maatalotoiminta. Eläinavusteiset menetelmät jaetaan eläinavusteiseen toimintaan ja eläinavusteiseen terapiaan. Eläinavusteista toimintaa on muun muassa kaverikoira-toiminta, jossa koiria käytetään erilaisissa laitoksissa piristämässä siellä asuvia asukkaita. Myös muita eläimiä kuten kissoja, lampaita tai alpakoita on käytetty toiminnassa hyväksi. Eläinavusteinen terapia on taas järjestelmällisempää toimintaa, jota harjoittavat terveys- tai sosiaalialan koulutuksen saaneet henkilöt ja toiminnan kohteena olevalla henkilöllä on usein myös hoitoon vaadittava diagnoosi. Hoidolla on näin määritelty tavoite ja sen edistymistä myös seurataan järjestelmällisesti. Tunnetuimmat terapian muodot ovat ratsastusterapia ja sosiaalipedagoginen hevostoiminta. (Green Care Finland ry 2014b, Green Care Finland ry 2014c)

Luontoavusteisiin menetelmiin luetaan laajasti erilaisia menetelmiä ekopsykologiasta seikkailukasvatukseen ja luonnon materiaalien käytöstä luontoliikuntaan ja ympäristökasvatukseen. Toiminnan perustana on luonnon hyvinvointivaikutusten tunnistaminen. Luonto muun muassa rauhoittaa ja lievittää stressiä. Tutkimustiedon mukaan luontokokemusten on todettu myös auttavan keskittymiskyvyn palautumista sekä kohentavan ihmisten mielialoja. Luontoavusteisia menetelmiä on käytetty muun muassa työuupumuksen hoitokeinona. (Green Care Finland ry 2014d)

Viherympäristön kuntouttavan käytön menetelmiä ovat esimerkiksi puutarhaterapia, sosiaalinen ja terapeuttinen puutarhatoiminta sekä terapeuttiset pihat. Toiminnassa viherympäristöjä hyödynnetään joko siellä aktiivisesti toimimalla tai vain siellä oleilemalla. Pelkän oleilunkin on tutkit-

Kuva 2. Luontoon tukeutuvat palvelut muun muassa rauhoittavat ja lieventävät stressiä. (Kuva: Petri Allen)

tu vähentävän stressikokemuksia ja tuottavan positiivisia tunteita. Aktiivinen puutarhanhoito taas vahvistaa ihmisen voimavaroja ja sillä on myös virkistäviä ja kuntouttavia vaikutuksia. Puutarhaterapia on varsinaista ammatillisesti ohjattua asiakaskeskeistä toimintaa. Suomessa puutarhaterapiaa on käytetty etenkin psykiatrisessa hoidossa ja vankeinhoidossa. (Green Care Finland ry 2014e)

Maatilojen kuntouttava käyttö perustuu etenkin maatilan töihin ja toimintaan osallistumiseen yhteisesti. Maatilan arkipäiväisiin askareisiin osallistuminen on kuntouttavaa erityisesti silloin, kun henkilön osallistuminen normaaliin työelämään ei ole vielä mahdollista. Maatilan arkirutiineihin osallistuminen tuottaa henkilöille tarpeellisuuden kokemuksia ja työhön osallistumisen kautta henkilöt myös pääsevät vuorovaikutukseen muiden ihmisten ja myös eläinten ja luonnon kanssa. Monet maatilat tarjoavat töitä vajaakuntoisille työvoimamahallinnon kautta, jolloin puhutaan sosiaalisesti työllistämisestä. Maatilat voivat toimia myös perhekoteina vanhuksille tai lapsille ja nuorille, tukiperheinä tai yksityisinä hoivakoteina. (Green Care Finland ry 2014f)

Green Care toiminnan laajuuden mittaamista hankaloittaa etenkin alan uutuus. Esimerkiksi monet matkailu- ja virkistyspalveluja tarjoavat yritykset voivat harjoittaa toiminnassaan Green Care -toimintaan kuuluvia periaatteita, mutta eivät kuitenkaan tee sitä välttämättä tietoisesti. Green Care Finland ry:hyn kuuluu henkilöjäsenien lisäksi yli 100 jäsenyritystä eri toimialoilta (Juha Rutanen, suullinen tiedonanto 24.10.2014). Sosiaalipedagogista hevostointia harjoitetaan arviolta noin 50 hevostallilla (Vehmasto 2014). Suomessa on arvioitu olevan noin 300 Green Care -toimintaa harjoittavaa maatilaa. Koulutettuja ratsastusterapeutteja Suomessa on arviolta 130. Vuonna 2009 Kelan tukemana vaikeavammaisten lääkinällistä ratsastusterapiaa sai 1 229 henkilöä. (MTK 2014)

3.2.5 TERVEYSLIIKUNTA JA TYÖHYVINVOINTI

Terveysliikunnan ja työhyvinvoinnin edistämistä on muodostunut tärkeä kansallinen tavoite, joskin yksityisten palvelujen rooli terveysliikunnalle valtakunnallisessa strategisessa työssä on vielä jokseenkin hahmottamaton ja määrittämättä.

Suomessa kunnilla on pääasiallinen vastuu liikuntapalvelujen järjestämisessä, mutta myös kolmannen sektorin rooli on liikuntapalvelujen tuottajana suuri. (Huhtanen & Pyykkönen 2012) Erilaisten urheiluseurojen ja -yhdistysten toimintaa rahoitetaan mittavasti niin valtion kuin kuntienkin taholta. Liikuntapalveluja järjestetään paljon myös kansalaisopistojen kautta ja etenkin pienemmällä paikkakunnilla, jonne kaupalliset kuntokeskukset eivät ole vielä ulottaneet toimintaansa, niiden merkitys voi olla suurikin. Syrjäisillä seuduilla myös kyläyhdistysten merkitys kyläläisten liikuttajina voi olla merkittävä.

Kolmannen sektorin vahvasta roolista huolimatta yksityisen sektorin osuus terveyttä edistävästä liikunnasta on viimeisten vuosikymmenten aikana kuitenkin kasvanut huomattavasti. Kasvu näkyy etenkin alalle tulleiden erikoistuneita kaupallisten liikunta- ja hyvinvointipalveluja tarjoavien yritysten määrässä. Yksityisten yritysten tarjoama tuotanto koetaan edelleen julkisia palveluja täydentäviksi. Vuonna 2012 niiden osuus aikuisikäisten käyttämistä palveluista vastasi noin 15 % markkinoista, mikä ohitti jo urheiluseurojen vastaavan markkinaosuuden. Vuonna 2012 Suomessa oli noin 450 kuntokeskusta ja julkisia kuntosaleja noin 200–300 kappaletta. Mikäli huomioon ottaisiin otettu mukaan myös kylpylöiden, hotellien sekä muiden vastaavien laitosten yhteydessä toimivat kuntokeskukset, olisi määrä ollut lähemmäs 900. Kuntokeskusten liikevaihto koko toimialalla oli noin 350 miljoonaa euroa ja ne työllistivät noin 5 500–6200 henkilöä vuodessa. (Huhtanen & Pyykkönen 2012) Kuntokeskusyriyten jakautumisesta alueellisesti ei ole kuitenkaan olemassa tarkempaa tietoa. Oletettavasti kuntokeskustoiminta keskittyy vielä lähinnä kaupunkeihin ja maaseutumaisissa kunnissakin kuntien keskustoihin.

Yriyten kasvavat investoinnit työhyvinvointiin luovat yksityisille liikunta- ja hyvinvointipalveluja tuottaville yrityksille myös merkittäviä liiketoimintamahdollisuuksia. Monet yritykset rahoittavat työntekijöidensä liikkumista liikuntaseteleillä ja ovat näin merkittäviä asiakkaita erilaisille kuntokeskuksille. Yritykset satsaavat yhä enenevässä määrin myös erilaisiin työhyvinvointipäiviin ja -tapahtumiin, joihin koko henkilöstön halutaan osallistuvan. Vuodesta 2003 vuoteen 2009 työyhteisöjen liikuntainvestoinnit kasvoivat jopa 80 % ja tällä hetkellä noin 84 % työyhteisöistä tukee jollain tapaa liikuntaa ja hyvinvointia. Liikuntaetuksien käyttöön ei kuitenkaan olla kovin tyytyväisiä, sillä vain hieman alle puolet käyttää etuuksia hyväkseen ja etuuksien käyttäjätkin koostuvat lähinnä jo valmiiksi aktiivisista liikkujista.

Työhyvinvointistrategioissa onkin peräänkuulutettu yrityksiä tekemään entistä kokonaisvaltaisempia hyvinvointi-investointisopimuksia, jolloin koko henkilöstö passiivisine liikkujineen saataisiin mukaan hyvinvointia edistävään toimintaan. (Huhtanen & Pyykkönen 2012)

3.3 HYVINVOINTIALAN KEHITTÄMISTOIMINTA

Suomessa kehitetään aktiivisesti niin perinteisiä sosiaali- ja terveydenhuoltopalvelualalla toimivia yrityksiä kuin myös maaseudulle ominaista Green Care -toimintaa. Ala koetaan valtakunnallisesti tärkeäksi, sillä sen merkitys kaikkien suomalaisten hyvinvoinnille on merkittävä. Kehittämistä ja tutkimustoimintaa toteutetaan niin sosiaali- ja terveysministeriön kuin työ- ja elinkeinoministeriön tahoilta. Maaseudun hoivayriyten kehittämistä rahoitetaan myös Manner-Suomen maaseudun kehittämisrahastosta.

Luontohyvinvointiin liittyvää tutkimus- ja kehittämistoimintaa on toteutettu monissa valtakunnallisissa tutkimuslaitoksissa, kuten Maa- ja elintarviketalouden tutkimuslaitoksessa (MTT), Metsätutkimuslaitoksessa (Metla) ja Terveyden ja hyvinvoinnin laitoksessa (THL). Kehittämistoiminnan kohteena on ollut etenkin alan yritystoiminta ja liiketoimintaosaaminen, mutta myös esimerkiksi luonnon ja ympäristön hyvinvointivaikutukset. Nykyisessä haastavassa tilanteessa etenkin pienten palveluyriyten toimintaedellytyksien parantamiseen on haluttu etsiä ratkaisuja. Green Care -toiminnan kehittäminen on nähty tärkeäksi etenkin maaseudun elinkeinojen kehittämisen kannalta. Kehittämistä ja hanketoimintaa harjoitetaan runsaasti alueellisella tasolla.

Sosiaali- ja terveyspolitiikan strategia- Sosiaalisesti kestävä Suomi 2020

Sosiaali- ja terveysministeriö toteuttaman strategian tavoitteena on sosiaalisesti kestävä yhteiskunta, joka kohtelee kaikkia jäseniään reilusti, vahvistaa osallisuutta ja yhteisöllisyyttä, tukee terveyttä ja toimintakykyä sekä antaa ihmiselle tarvittavan turvan ja palvelut. Strategiassa on nostettu esiin kolme strategista valintaa. Ensinnäkin, hyvinvoinnille halutaan luoda vahva perusta. Toiseksi, kaikille halutaan taata mahdollisuus hyvinvointiin ja turvallisuudelle halutaan vahvistaa. Näiden linjasten toimeenpanemiseksi korostetaan yhteistyötä, aktiivista kansainvälistä vaikuttamista, viestin-

nällisen vaikuttavuuden parantamista sekä tiedon tuomista päätöksenteon perustaksi. Strategia vaihtaa laajassa mittakaavassa myös yksityisten sosiaali- ja terveyspalveluita tuottavien yritysten kehittämiseen. Esimerkiksi hallinnonalojen välisen yhteistyön ja vuorovaikutuksen edistämiseksi tunnustetaan myös tarpeet parantaa yhteistyötä muiden alan keskeisten toimijoiden kanssa. Tietoperusteisuuden kehittämiseksi taas korostetaan toimenpiteitä hallinnonalan tutkimus-, kehittämis- ja innovaatio toiminnan kehittämiseksi. Hallinnonalalle halutaan luoda laaja-alainen asiantuntijalaitosten yhteistyöverkosto, josta hyötyvät myös yksityiset palveluntuottajat. Viestinnällisen vaikuttavuuden parantaminen on erityisesti myös yksityisten palveluntuottajien suunnalta toivottu kehittämiskohde. (STM 2010)

Sosiaali- ja terveyspolitiikan kehittämisohjelma, Kaste-ohjelma 2012–2015

Kaste-ohjelma on sosiaali- ja terveysministeriön pääohjelma, jonka avulla johdetaan ja uudistetaan suomalaista sosiaali- ja terveyspolitiikkaa. Keskeisiä tavoitteita ohjelmassa ovat hyvinvointi- ja terveyserojen kaventaminen sekä sosiaali- ja terveydenhuollon rakenteiden ja palveluiden järjestäminen asiakasta kuunnellen. Tavoitteena on myös siirtää painopistettä entistä enemmän ongelmien hoidosta hyvinvoinnin aktiiviseen edistämiseen ja ongelmien ennaltaehkäisyyn. Ohjelmaan kuuluu kuusi osaohjelmaa, joiden avulla on tarkoitus toteuttaa ohjelmalle asetetut tavoitteet. Osaohjelmia ovat muun muassa lasten, nuorten ja lapsiperheiden palveluiden uudistaminen, palvelurakenteen ja peruspalveluiden uudistaminen ja ikäihmisten palvelujen rakenteiden ja sisällön uusiminen. Ohjelmassa määritellään myös alan kehittämisen ja valvonnan painopisteet sekä niiden toteuttamista tukevat uudistus- ja lainsäädäntöhankkeet. Sosiaali- ja terveysministeriö vastaa ohjelman johtamisesta. Alueelliset johtoryhmät toimeenpanevat ohjelmaa alueellisesti ja Terveyden ja hyvinvoinninlaitos (THL) sekä Työterveyslaitos (TTL) toteuttavat ohjelmassa määriteltyjä kansallisia kehittämistoimenpiteitä sekä tukevat myös kuntien kehittämistyötä alan asiantuntijaorganisaatioina. (STM 2014c)

HYVÄ -ohjelma 2011–2015

Ohjelma on työ- ja elinkeinoministeriön valmisteleva strateginen ohjelma hoito- ja hoivapalvelualan työ- ja elinkeinopoliittiseksi kehittämiseksi. Tavoitteena on edistää sosiaali- ja terveyspalvelujen tuottamisen edellytyksiä sekä luoda edellytyksiä myös alan kasvulle ja kansainvälistymiselle.

Ohjelman painopisteitä ovat muun muassa palvelumarkkinoiden toimivuuden kehittäminen, osaan työvoiman saannon turvaaminen, yritysten yhteistyön ja kasvun edistäminen sekä yritysten kansainvälistyminen ja palvelujen viennin edistäminen. Ohjelmaa toteutetaan elinkeinoministerin johdolla vuoden 2015 loppuun saakka. Yritystoiminnan kehittämiseksi ohjelman avulla halutaan muun muassa erottaa palvelujen järjestäminen ja tuottaminen selkeämmin toisistaan, kehittää alan markkinoita ja kilpailua toimiviksi ja tasapuolisiksi, tasa-arvoistaa yksityisten ja julkisten palveluntuottajien asemaa palvelumarkkinoilla, lainsäädännössä ja valvonnassa, parantaa julkisen ja yksityisen välistä vuoropuhelua ja yhteistyötä sekä parantaa myös palvelun saajien informaation saatavuutta muun muassa palveluihin, niiden hintoihin ja laatutasoihin liittyen. (TEM 2013)

Ohjelman avulla on koulutettu yli 90 sosiaali- ja terveyspalvelualan yritystoiminnan erityiskysymyksiin erikoistunutta yritysneuvojaa, tuotettu erilaisia oppaita alan yrittäjille, koottu valtakunnallinen kehittäjäverkosto alan edistämiseksi sekä järjestetty alan toimijoille kymmeniä alueellisia tilaisuuksia. Lisäksi ohjelmasta on käynnistetty valtakunnallinen vanhuspalveluiden sähköisen hakupalvelun kehittämistyö yhdessä Terveyden ja hyvinvoinnin laitoksen kanssa. Ohjelma on tuottanut myös terveys- ja sosiaalipalveluita koskevat toimialaraportit ja monia muita selvityksiä alaan liittyen. (TEM 2013)

Manner-Suomen maaseudun kehittämisohjelmat 2007–2013 ja 2014–2020

Manner-Suomen maaseudun kehittämisohjelmassa hoiva- ja hyvinvointiala tunnustetaan yhdeksi maaseudulle merkittäväksi elinkeinoksi. Vuosien 2007–2013 kehittämisohjelmassa hoivapalvelualaa kehitettiin etenkin kolmannen toimintalinjan alla, jossa tavoitteena oli maaseutualueiden elämänlaadun ja maaseudun elinkeinoelämän monipuolistaminen. Elinkeinoelämän monipuolistamiseksi rahoituksen painopisteitä olivat matkailu- ja virkistyspalveluiden ohella myös hoivapalveluytykset. Myös uudessa kehittämisohjelmassa huomioidaan hyvinvointi- ja hoivapalveluiden tarjoama kasvupotentiaali maaseudun osalta. (MMM 2014a, MMM 2014b)

Mahdollisuuksien maaseutu, Maaseutupoliittinen kokonaisuohjelma 2014–2020

Hyvinvointi- ja hoiva-ala on huomioitu myös tämän hetkessä maaseutupoliittisessa kokonaisuohjelmassa. Hoiva- ja palvelualat nähdään tärkeäksi etenkin maaseudulla asuvien naisten työllistämi-

sen kannalta. Ohjelma korostaa etenkin maaseudulle soveltuviin palvelujen tuottamisen mallien kehittämistä. Maaseudulle sopivilla malleilla tarjotaan muun muassa liikkuvia palveluja, monipalvelupisteitä, liikkuvia ja jalkautuvia työntekijöitä sekä etäpalveluja ja palvelujen yhdistämisistä muodostuvia malleja. Strategian mukaan maaseutu on toimiva ympäristö hoivayrittäjyydelle ja etenkin pienyrittäjien mahdollisuudet vastata yksilöllisen hoidon ja asiakaslähtöisyyden vaatimukseen ovat hyvät. Pienyritysten toiminnan kannalta positiiviseksi nähdään myös nykyajan kehitys, jossa asiakkaiden valinnanvapaus palveluntuottajasta on kasvanut muun muassa palvelusetelijärjestelmien kautta. Ohjelmassa tuodaan esiin myös vihreän hoivan ja voiman (Green Care) mahdollisuuksia maaseudun kehittäjänä. Green Caren nähdään tuottavan lisäarvoa etenkin lapsi- ja nuorisotyön, iäkkäiden tuki- ja virkistyspalveluiden sekä työkykyä ylläpitävien ja työllistymistä tukevien toimenpiteiden järjestämiseen. (YTR 2014)

Voimaa! Green Care -toiminnasta elinvoimaa maaseudulle -hanke

Valtakunnallisessa maaseudun kehittämishankkeessa tavoitteena oli edistää Green Care -alan toimijoiden välistä yhteistyötä niin valtakunnallisella kuin alueellisella tasolla, luoda palvelumalleja palvelumuodoittain Green Care -tyyppisen liiketoiminnan ja markkinoinnin kehittämiseksi sekä kehittää alan laadunhallintaa niin palvelujen tuottajien, asiakkaiden kuin viranomaistenkin kannalta. Hankkeen avulla haluttiin myös kartoittaa alan osaamistarpeita sekä kehittää koulutusväyliä osaamisen täydentämiseksi. Hankkeessa järjestettiin erilaisia alueellisia foorumeita, joissa alueen toimijat kokoontuivat yhteen keskustelemaan hankkeen teemoista. Hankkeen avulla selkeytettiin muun muassa Green Care -käsittettä ja sen suomalaista sovellusta, luotiin Green Care -työkirja laadunhallintaan. Hanketta hallinnoi Maa- ja elintarviketalouden tutkimuskeskus. Hankkeeseen osallistui myös Terveyden ja hyvinvoinnin laitos, Keski-Pohjanmaan koulutusyhtymä sekä Helsingin yliopiston Ruralia-instituutti. Hankkeen toteutusaika oli 1.1.2011–31.4.2013. (Vehmasto 2014)

LIVE – liiketoimintaa verkostoitumalla -hanke

Hankkeen tavoitteena on lisätä sekä kiinnostusta että osaamista luonnon tavoitteelliseen hyödyntämiseen osana liiketoimintaa. Hanke on kohdennettu erityisesti matkailu-, hoiva- ja hyvinvointiyrittäjyyttä suunnitteleville, aloitteleville tai toimintansa kehittäville maaseudun yrittäjille, yrityksille ja yhteisöille. Hankkeen avulla halutaan

edistää palveluntuottajien toiminnan käynnistämistä sekä kehittää jo olemassa olevien yritysten toimintaa järjestämällä aiheeseen liittyviä koulutuspäiviä, pienryhmätoimintaa, seminaareja sekä opintomatkoja. Liiketoimintaosaamisen kehittämisen ohella halutaan myös lisätä asiakkaiden, yrittäjien, sidosryhmien ja yhteistyökumppaneiden välistä yhteistyötä. Hankkeen toteuttajina toimii Työtehoseura ry, ProAgria Etelä-Suomi, Lahden Ammattikorkeakoulu sekä Hämeen Ammattikorkeakoulu. (Työtehoseura 2014)

Uudistuva maaseutu – menestyksen mahdollistaja, Maamerkit -ohjelma 2010-2012

Suomen itsenäisyyden juhlarahaston Sitran toteuttaman ohjelman tavoitteena oli lisätä suomalaisten uusiutuvasta maaseudusta saamaa hyvinvointia sekä vahvistaa maaseudun merkitystä kestävästä kehityksestä mukaisten liiketaloudellisten ja yhteiskunnallisten toimintamallien kehittämisessä. Ohjelman avulla haluttiin tuottaa tietoa päätöksenteon tueksi, kehittää uudenlaisia toimintamalleja ja synnyttää maaseudulle uudenlaisia liiketoimintaa. Innovatiivisia ratkaisuja ja toimintamalleja edistettiin kolmen teeman avulla. Ensinnäkin maaseutu ymmärretään ihmisten hyvinvoinnin lähteenä. Ohjelman avulla haluttiin vahvistaa tätä käsitystä sekä myös edistää erilaisten kysyntälähtöisten ja palveluiden syntymistä maaseudulle. Ohjelman toisessa teemassa korostettiin globaalia ajattelua, jonka myötä ohjelmalla pyrittiin selvittämään hajautetun toiminnan ekotehokkuutta ja kehittää näin myös kansainvälisesti kiinnostavia kestävästä kehityksestä toimintamalleja muun muassa asumiseen, energiantuotantoon ja logistiikkaan. Kolmannessa teemassa korostettiin luonnonvarojen mahdollisuuksia uusien liiketoimintamallien perusteina. Ohjelmaa toteutettiin vuosina 2010–2012, jonka aikana julkaistiin monipuolisesti maaseutuun liittyviä selvityksiä ja tutkimuksia myös maaseudun hyvinvointivaikutuksiin liittyen. (Sitra 2014a, Sitra 2014b)

Metsästä hyvinvointia -tutkimusohjelma Metsäntutkimuslaitos, METLA

Metsäntutkimuslaitoksen tutkimusohjelmassa etsittiin keinoja metsäluonnon monipuoliseen hyödyntämiseen etenkin hyvinvoinnin tuottajana. Tavoitteena oli niveltää yhteen etenkin metsien matkailu- ja virkistyskäyttöä muihin metsien käyttömuotoihin tuottamalla tietoa metsien käytön yhteensovittamisesta, virkistys- ja matkailun taloudellisista arvoista ja hyödyistä, luontomatkailun kysyntä- ja kehitystrendeistä, metsien käytön sosiaalisista ja kulttuurisista arvoista sekä luontoyrittä-

yyden toimintaympäristöstä ja uusien tuotteiden ja palveluiden kehittämisestä. Ohjelmaa toteutettiin vuosina 2008–2013. (Metla 2014)

Perhehoito – apu vanhuksille ja mahdollisuus maaseudulle -hanke

Maa- ja kotitalousnaisten Keskuksen ja Perhehoitoliiton yhdessä toteuttamassa hankkeessa pohdittiin vanhusten perhehoidon mahdollisuuksia maaseudulla. Tavoitteena oli lisätä perhehoidon tunnettuutta ikäihmisten hoitomuotona, koota käytännön tietoa perhehoitajiksi aikovien tarpeisiin sekä rekrytoida ja valmentaa mukaan uusia perhehoitajia etenkin maaseudulla. Hankkeen aikana toteutettiin muun muassa haastattelututkimus, jossa haastateltiin kahtatoista vanhusten perhehoitoalalla toimivaa yrittäjää. Haastattelujen avulla saatiin tietoa alasta, siellä tarvittavista resursseista, hyvistä käytännöistä ja asiakkaiden tarpeista. Hankkeessa järjestettiin myös yhdeksän info- ja rekrytointitilaisuutta ympäri Suomea. Lisäksi hankkeessa toteutettiin myös opinnäytetyö, jossa pohdittiin maaseutu ympäristön tuomaa lisäarvoa vanhusten perhehoitoon. Hankkeen ensimmäinen osa toteutettiin 1.3.2011–31.5.2012 ja toinen osa 1.6.2012–28.2.2013. Hankkeen rahoitti Maaseutupolitiikan yhteistyöryhmä. (Maa- ja kotitalousnaisten Keskus 2013)

Kotipalvelut kuntoon -kampanja

Sosiaali- ja terveysministeriö ja työ- ja elinkeinoministeriö käynnistivät vuoden 2014 kesäkuussa kotipalveluja koskevan kampanjan, jonka tavoitteena on levittää tietoa koti- ja kuntoutuspalveluiden merkityksestä vanhuksille ja heidän arjen hyvinvoinnille. Kampanjan toteuttamisessa on mukana myös Terveys- ja Sosiaalialan Yrittäjät, Kuntaliitto, Sosiaalialan Työnantajan, Terveyspalvelualan Liitto, Kuntoutuksen Toimialayhdistys sekä Suomen Yrittäjät. Kampanjan aikana on laadittu muun muassa esite kotipalveluista sekä järjestetty keskustelutilaisuuksia muun muassa kuntamarkkinoilla. Kampanjassa kotihoito halutaan nostaa ensisijaiseksi palvelumuodoksi yhdistäen julkista ja yksityistä sektoria. (TEM 2014b)

3.4 HYVINVOINTIALAN TOIMIJOITA

Hyvinvointialalla vaikuttaa varsin paljon erilaisia toimijoita. Sosiaali-, terveys- ja kuntoutuspalvelualalla toimivien yrittäjien etuja ajaa sekä toimialakohtaiset etujärjestöt että aloja yhdistävä Terveys- ja Sosiaalialan Yrittäjät TESO ry. Green Care -toiminnan puolella alaa edistää Green Care

Finland ry. Green Care -toiminnan alalla etenkin eläinavusteisia menetelmiä toteuttavat toimijat ovat organisoituneet. Alan yritystoimintaa tukevia ja kehittäviä toimijoita on myös paljon. Muun muassa ELY-keskukset, ProAgria sekä Maa- ja kotitalousnaisten Keskus tarjoavat paljon hyvinvointiyritysten kehittämiseen suunnattuja palveluita. Hyvinvointialan tutkimusta toteutetaan muun muassa Terveiden ja hyvinvoinnin laitoksessa, Maa- ja elintarviketalouden tutkimuskeskuksessa sekä Metsäntutkimuslaitoksessa.

Terveys- ja Sosiaalialan Yrittäjät – TESO ry

TESO ry on valtakunnallinen sosiaali- ja terveysalalla toimivien yksityisten palveluntuottajien edunvalvontajärjestö. Järjestö on perustettu vuonna 1995 tavoitteenaan edistää korkealaatuista yrittäjyyttä alalla. Yhdistyksen jäsenistöön kuuluu vanhuksille, vammaisille, lapsille ja nuorille sekä päihde- ja mielenterveyskuntoutujille palveluja tarjoavia pk-yrityksiä. Internetsivut: www.tesory.com

Sosiaalialan Työnantajat ry

Yhdistys edustaa yksityisiä sosiaalipalvelujen tuottajia Suomessa. Keskeisiksi tavoitteiksi on asetettu alan julkisten markkinoiden avaaminen sekä tasa- puolisten toimintaedellytysten takaaminen kaikille markkinoilla toimiville yrityksille. Liitto pyrkii myös edistämään sosiaalipalveluja käyttävien asiakkaiden valinnanvapautta. Liittoon kuuluu noin 1200 jäsenyritystä, joissa työskentelee yli 40 000 henkilöä. Kotisivut: www.sosiaaliala.fi

Terveyspalvelualan Liitto

Liitto toimii yksityisellä puolella toimivien terveyspalvelualan yritysten työmarkkina- ja elinkeinopoliittisena etujärjestönä. Keskeisempänä tavoitteena on kehittää Suomessa avoimeen yhteistyöhön perustuva tehokas terveyspalvelujärjestelmä. Liittoon kuuluu yli 200 jäsentä. Jäsenistö koostuu muun muassa lääkäriasemista, kuntoutuslaitoksista, yksityissairaaloista ja fysioterapiayrityksistä. Liitto on myös Elinkeinoelämän keskusliiton EK:n jäsen. Internetsivut: www.terveyspalvelut.fi

Kuntoutuksen Toimialayhdistys KTAY

Yhdistys toimii yksityisten kuntoutuspalvelujen tuottajien edunvalvontaorganisaationa. Edunvalvonnan lisäksi yhdistys pyrkii edistämään alan toimijoiden yhteistoimintaa sekä osallistuu aktiivisesti alan kehittämistoimintaan. Yhdistykseen kuuluu 15 yksityistä kuntoutuspalvelujen tuottajaa, jotka työllistävät noin 1500 henkilöä. Kotisivut: www.ktay.fi

Green Care Finland ry

Yhdistys toimii valtakunnallisesti tavoitteenaan lisätä Green Care -toiminnan tunnettavuutta sekä parantaa toimialan yleisiä edellytyksiä Suomessa. Yhdistys on mukana alaa koskevassa tutkimus- ja kehittämistoiminnassa sekä edistää myös alan yhteistyötä. Internetsivut: www.gcfinland.fi

Suomen Ratsastusterapeutit ry

Yhdistys on ratsastusterapeuttien yleisiä ja yhteisiä etuja valvova yhdistys. Se pyrkii jäsentensä tietojen ja taitojen kehittämiseen ja parantamaan alan yleisiä edellytyksiä. Yhdistys valvoo myös ratsastusterapian laatua ja toteutumista maassamme sekä hoitaa alan kansallista ja kansainvälistä yhteistyötä. Jäseneksi voi liittyä kaikki ratsastusterapeutin tutkinnon suorittaneet. Yhdistyksellä on myös opiskelijajäsenyys alaa opiskelevia varten. Internetsivut: www.suomenratsastusterapeutit.net

Sosiaalipedagoginen Hevostoimintayhdistys ry

Yhdistys edistää ja tukee sosiaalipedagogisen hevostoiminnan kehitystä ja toimintaa Suomessa. Käytännössä se ohjaa, kouluttaa ja antaa lausuntoja alaan liittyen sekä tukee jäsentensä toimintaa ja verkostoitumista. Yhdistys toimii aktiivisesti yhteistyössä alalla toimivien eri tahojen kanssa. Internetsivut: www.hevostoiminta.net

Suomen Karva-Kaverit ry

Yhdistys on perustettu vuonna 2011 kehittämään ja toteuttamaan eläinavusteista työskentelyä Suomessa. Yhdistyksen toimintaan pääsee mukaan yhdistyksen testin läpäisseet lemmikit. Toiminnassa on tällä hetkellä mukana 248 koiraa, 17 kissaa, 4 marsua, 2 apakkaa, 2 frettiä, yksi villisika, shetlanninponi, luppakorvakani ja minihevonen. Toiminta on vilkkainta Turun seudulla. Kotisivut: www.suomenkarvakaverit.fi

Koirat kasvatus- ja kuntoutustyössä ry

Yhdistyksen tavoitteena on yhdistää koira-avusteisesta toiminnasta kiinnostuneita ihmisiä sekä järjestää alaan liittyvää koulutusta ja vertaistukea. Yhdistys pyrkii myös edistämään alan tietoisuutta Suomessa. Yhdistyksen kuuluu koiranomistajia, joiden koirat voivat olla mukana muun muassa sosiaali-, terveys- tai opetusalan ammattilaisen työssä. Kotisivut: www.kasvatus-kuntoutuskoirat.fi

Valtakunnallinen seikkailukasvatusverkosto

Vuonna 2007 perustettu seikkailukasvatusverkosto kokoaa yhteen seikkailu- ja elämyskasvatuksen

parissa toimivia ja alasta kiinnostuneita toimijoita ammattilaisista tutkijoihin ja opiskelijoihin. Verkoston toiminta on epämuodollista. Pääasiallisena tavoitteena on edistää alan yhteistyötä, ammatillista kehittymistä sekä tunnettavuutta Suomessa. Verkostolla ei siis ole varsinaisia jäseniä. Verkoston toiminta on opetus- ja kulttuuriministeriön tukemaa ja sitä hallinnoi Suomen Nuorisokeskukset ry. (Suomen nuorisokeskusyhdistys 2014) Kotisivut: www.seikkailukasvatus.fi

Maa- ja metsätaloustuottajain Keskusliitto ry

Maa- ja metsätaloustuottajain Keskusliitto toimii valtakunnallisena ammatti- ja etujärjestönä niin maataloustuottajille, metsäomistajille kuin muillekin maaseutuyrittäjille. Liiton toiminta ulottuu paikallisesta kansainväliseen. Siihen kuuluu 14 alueellista MTK-liittoa ja 7 metsänomistajien liittoa. Paikallisten maataloustuottajien yhdistysten ja alueellisten metsänomistajien liittojen kautta järjestöön kuuluu noin 150 000 jäsentä. Liitto tunnustaa myös hoiva-alan merkittäväksi maaseudun elinkeinoksi ja on ollut mukana myös Green Care -toiminnan kehittämisessä. Internetsivut: www.mtk.fi

Maa- ja kotitalousnaisten Keskus ry

Maa- ja kotitalousnaisten Keskus ry on yksi Suomen suurimmista naisjärjestöistä. Yhdistys piiri- ja paikallisyhdistyksineen pyrkii edistämään maaseudun elinvoimaisuutta osallistumalla maaseudun elinkeinoja koskevaan kehittämistoimintaan sekä tarjoamalla kattavasti erilaisia neuvontapalveluja ruokaneuvoista maisema- ja yrityspalveluihin. Maa- ja kotitalousnaisten Keskus toteuttaa kattavaa hanketoimintaa maaseudun maiseman ja yritystoiminnan sekä kuluttajien ruokaosaamisen kehittämiseksi. Internetsivut: www.maajakotitalousnaiset.fi

Sosiaali- ja terveysministeriö

Sosiaali- ja terveysministeriö johtaa sosiaali- ja terveyspolitiikan suunnittelua, ohjausta ja toimeenpanoa Suomessa. Ministeriön ja sen alaisen hallinnonalan tavoitteena on taata kaikille suomalaisille samanlaiset mahdollisuudet terveelliseen ja turvalliseen elämään. Ministeriön tehtävänä on edistää väestön hyvää terveyttä ja toimintakykyä, terveellistä työ- ja elinympäristöä sekä turvata riittävät sosiaali- ja terveyspalvelut ja kohtuullinen toimeentulo kaikissa elämän vaiheissa. Kotisivut: www.stm.fi

Työ- ja elinkeinoministeriö

Työ- ja elinkeinoministeriö vastaa Suomessa yrittäjyyden ja innovaatiotoiminnan toimintaympäristöstä, työmarkkinoiden toimivuudesta, työntekijöiden työllistymiskyvystä sekä alueiden kehittymisestä. Ministeriön toimialaan kuuluu muun muassa kansallisen elinkeinopolitiikan, energiapolitiikan sekä innovaatio- ja teknologiapolitiikan toteuttaminen. Muita ministeriön tehtäviä ovat muun muassa alueiden kehittäminen sekä työllisyyden, markkinoiden toimivuuden ja kilpailun edistäminen Suomessa. TEM osallistuu aktiivisesti täten myös hyvinvointialan kehittämiseen elinkeinotoimintana. Hoito- ja hoivapalvelualan työ- ja elinkeinopoliittiseksi kehittämiseksi ministeriö on laatinut muun muassa HYVÄ - hyvinvointiohjelman. Lisäksi TEM on mukana Kotipalvelut kuntoon -kampanjassa sekä tuottaa alan toimintaympäristöstä ja markkinoista ajankohtaista tietoa. Kotisivut: www.tem.fi

Aluehallintovirastot

Aluehallintovirastot edistävät toiminta-alueillaan perusoikeuksien ja oikeusturvan toteutumista, peruspalvelujen saatavuutta, ympäristönsuojelua ja ympäristön kestäväää käyttöä sekä turvallista ja terveellistä elin- ja työympäristöä. Virastoille kuuluu myös lainsäädännön toimeenpano-, ohjaus- ja valvontatehtäviä. Tehtäviin kuuluu muun muassa yksityisten sosiaali- ja terveystaluyritysten alueellinen valvonta. Manner-Suomessa on kuusi aluehallintovirastoa. Ahvenanmaalla viranomais-tointa hoitaa Ahvenanmaan valtionvirasto. Kotisivut: www.avi.fi

ELY-keskukset

ELY-keskukset hoitavat valtionhallinnon toimeenpano- ja kehittämistehtäviä alueillaan ja ovat näin merkittävimpiä aluekehitystoimijoita Suomessa. ELY-keskukset voivat toimia kolmella vastuualueella, joita ovat elinkeinot, työvoima ja osaaminen, liikenne ja infrastruktuuri sekä ympäristö ja luonnonvarat. Suomessa on tällä hetkellä 9 kolmen vastuualueen ELY-keskusta, 4 kahden vastuualueen keskusta ja 2 yhden vastuualueen keskusta. ELY-keskukset tarjoavat muun muassa asiantuntijapalveluja yritystoiminnan aloittamiseksi ja kehittämiseksi. Keskukset voivat myös myöntää yrityksille kehittämisavustuksia yritystoiminnan kehittämiseen. Sosiaali- ja terveystaluyritysten toimitilainvestointeihin ELY-keskukset eivät voi myöntää tukea muuta kuin erityistilanteissa harvaan asutun maaseudun sosiaali- ja terveysalan mikroyrityksille. ELY-keskukset voivat myöntää sote-alan yrityksille myös energiataukea hankkei-

siin, joissa pyritään kehittämään energiansäästöä ja energian käytön tehokkuutta. Kotisivut: www.ely-keskus.fi (TEM 2012)

ProAgria

ProAgria on maatalouden ja yritystoiminnan kilpailukyvyyn kehittämiseen keskittynyt valtakunnallinen asiantuntijaorganisaatio. ProAgria -ryhmään kuuluu ProAgria Keskusten Liiton lisäksi 12 suomenkielistä ja 3 ruotsinkielistä alueellista ProAgria Keskusta, Faba, ProAgria Maatalouden Laskentakeskus Oy, Svenska Lantbrukssällskapetens Förbund, Maa- ja kotitalousnaisten Keskus ja Osuuskunta ProAgria Palvelukeskus.. ProAgria tarjoaa palveluitaan myös hoivayritysten liiketoiminnan kehittämiseksi. Internetsivusto: www.proagria.fi

Valvira

Sosiaali- ja terveysalan lupa- ja valvontavirasto, Valvira ohjaa ja valvoo aluehallintojen ja kuntien lainsäädäntöön perustuvaa toimintaa Suomessa. Valvonnan ja ohjauksen tavoitteena on edistää väestön terveyttä ja toimintakykyä, ehkäistä tupakoinnista ja alkoholin käytöstä aiheutuvia haittoja, huolehtia yhdenmukaisista sosiaali- ja terveydenhuollon lupahallinnon, valvonnan ja ohjauksen käytännöistä sekä varmistaa oikeusturvan toteutuminen ja palveluiden laatu sosiaali- ja terveydenhuollossa. Lisäksi toiminnan tavoitteena on varmistaa potilasturvallisuutta sekä elinympäristön riskien hallintaa. Kotisivut: www.valvira.fi

Kansaneläkelaitos

Kela eli kansaneläkelaitos hoitaa Suomessa asuvien ihmisten perusturvaa. Asiakkaita ovat kaikki Suomessa ja ulkomailla asuvat Suomen sosiaaliturvan piiriin kuuluvat henkilöt. Sosiaaliturvaan kuuluu muun muassa lapsiperheiden tuet, sairaskorvaus, kuntoutus, opinto- ja asumistuet sekä vähimmäiseläkkeet. Kelan tehtäviin kuuluu myös vammaisetuksista, sotilasavustuksista ja maahanmuuttajien tuista huolehtiminen. Kela on merkittävä yhteistyökumppani ja asiakas monille hyvinvointialalla toimiville yksityisille palveluntuottajille etenkin laitoksen järjestämien kuntoutuspalveluiden kautta. Kela järjestää kuntoutuspalveluista vajaakuntoisille ja vaikeavammaisille sekä kuntoutuspsykoterapiaa ja muita harkinnanvaraisia kuntoutuksia. Kotisivut: www.kela.fi

Terveyden ja hyvinvoinnin laitos, THL

Terveyden ja hyvinvoinnin laitos toimii sosiaali- ja terveysministeriön alaisena tutkimus- ja kehittämislaitoksena, jossa tuotetaan monipuolisesti

tietoa ja tutkimusta terveydestä ja hyvinvoinnista Suomessa. Aihealueita ovat muun muassa elintapojen, hyvinvointi- ja terveyserojen, ikääntymisen, sosiaali- ja terveyspalveluiden, terveys- ja hyvinvointipolitiikan sekä väestön terveyden ja hyvinvoinnin tutkimus. Laitos perustettiin vuonna 2009 entisen Kansanterveyslaitoksen (KTL) ja Sosiaalialan tutkimus- ja kehittämislaitos Stakesin yhdistymisestä. Kotisivut: www.thl.fi

Maa- ja elintarviketalouden tutkimuskeskus, MTT

Maa- ja elintarviketaloudentutkimuslaitos on aktiivisesti mukana erityisesti Green Care -toiminnan kehittämisessä ja tutkimuksessa. Vuodesta 2015 lähtien tutkimuskeskus yhdistyy luonnonvarakeskukseksi yhdessä Metsäntutkimuslaitos Metlan, Riista- ja kalatalouden tutkimuslaitoksen sekä Maa- ja metsätalousministeriön tietopalvelukeskuksen Tiken tilastotuotannon kanssa. Internetsivut: www.mtt.fi (MTT 2014b)

Metsäntutkimuslaitos Metla

Metsäntutkimuslaitos on maa- ja metsätalousministeriön alainen tutkimus- ja asiantuntijaorganisaatio. Metlassa on tehty muun muassa luonnon ja metsän hyvinvointivaikutuksiin ja niiden hyödyntämiseen liittyvää tutkimusta. Laitoksen yhteydessä toimii laaja koko maan kattava toimintayksikköverkosto. Metlan visiona on metsien kestävä ja monipuolinen käyttö, joka luo pysyvän pohjan myös suomalaisten hyvinvoinnille. Vuoden 2015 alusta Metla yhdistyy Riista- ja kalatalouden tutkimuslaitoksen, Maa- ja elintarviketalouden tutkimuskeskuksen ja Tiken tilastotuotannon kanssa Luonnonvarakeskukseksi. Internetsivusto: www.metla.fi

3.5 HYVINVOINTIALAN KOULUTUS

Hyvinvointialaan liittyvää ammatillista koulutusta tarjotaan Suomessa lähes jokaisessa ammattiopistossa sosiaali- ja terveysalan perustutkintojen ja siihen liittyvien ammattitutkintojen kautta. Liikunta-alaa voi opiskella liikunnanohjauksen perustutkinnossa. Green care -toimintaan liittyvää koulutusta tarjotaan lähinnä ammatillisten täydennyskoulutusten muodossa. Poikkeuksena tästä on Green care -toimintaan suuntautuva maaseutumatkailun ammattitutkinto Livian ammattiopistossa sekä Keski-Pohjanmaan koulutusyhtymän järjestämät green care -yrittäjyyteen suuntautuvat yrittäjän ammattitutkinto ja yritysjohtamisen erikoisammattitutkinto.

Sosiaali- ja terveysalan perustutkinto ja ammattitutkinnot

Sosiaali- ja terveysalan ammatillinen koulutus on järjestetty Suomessa sosiaali- ja terveysalan perustutkintoon. Tutkinnon suorittaneet valmistuvat lähihoitajiksi valitsemalleen erikoistumisalalle. Erikoistua voi asiakaspalveluun ja tietohallintaan, ensihoitoon, kuntoutukseen, lasten ja nuorten hoitoon ja kasvatukseen, mielenterveys- ja päihdetyöhön, sairaanhoitoon, suun terveydenhoitoon, vammaistyöhön tai vanhustyöhön. (OPH 2010a)

Liikunnan ohjauksen perustutkinto

Tutkinnosta valmistutaan liikuntaneuvojiksi. Tutkinto koostuu kolmesta kaikille pakollisesta tutkinnon osasta, joita ovat liikunnanohjaus, liikuntaneuvonta sekä liikuntatapahtumien järjestäminen. Pakollisten opintojen lisäksi opiskelijat valitsevat valinnaisia opintoja, joiden kautta he voivat erikoistua tarkemmin. Valinnaisia opintoja tarjotaan muun muassa terveysliikunnan ohjauksesta, lasten ja nuorten liikunnan ohjauksesta, soveltavasta liikunnan ohjauksesta, valmennuksesta, luonto- ja elämysliikunnan ohjauksesta, seuratoiminnasta sekä liikuntayrittäjyydestä. Näiden lisäksi opiskelijat voivat valita valinnaisia tutkinnonosia myöskin muista ammatillisista perustutkinnoista, ammattitutkinnoista tai erikoisammattitutkinnoista. (OPH 2010b)

Maaseutumatkailun ammattitutkinto

Livian ammattiopisto tarjoaa ainoana oppilaitoksena Suomessa Green Care -painotteista maaseutumatkailun ammattitutkintoa. Tutkinnon suorittaneet valmistuvat maaseutumatkailuyrittäjiksi. Tutkintoon kuuluu kaksi pakollista tutkinnon osaa, joita ovat yritystoimintaan valmentava kestävä kehityksen ja maaseutumatkailuyrityksen tutkinnon osa sekä markkinointiin keskittyvä vetovoimaa vihreydestä -tutkinnon osa. Tutkinnon valinnaiset osat ovat ohjelmopalveluihin suuntautuva vihreä voima, vihreä hoiva -osa sekä ateriapalveluihin suuntautuva ruokaa luonnosta ja luonnossa -tutkinnon osa. Koulutus kestää noin vuoden ja sitä järjestetään kun riittävä määrä hakijoita on saatu kokoon. (Livia -ammattiopisto 2014)

Yrittäjän ammattitutkinto – suuntautuminen Green Care -yrittäjyyteen

Keski-Pohjanmaan koulutusyhtymä järjestää Green Care -yrittäjyyteen suuntautuvaa yrittäjän ammattitutkintoa. Tutkinto on suunnattu yrittäjänä tai ammatinharjoittajana muutamia vuosia toimineille, yritystoimintaa aloittaville tai yrityksen käynnistämistä suunnitteleville henkilöille, jotka

ovat kiinnostuneet Green Care -toiminnasta. (Vehmasto 2014)

Yritysjohdamisen erikoisammattitutkinto, Green Care

Keski-Pohjanmaan aikuisopistossa tarjotaan myös Green Care -yrittäjyyteen erikoistuvaa yritysjohtamisen erikoisammattitutkintoa. Tutkinto on suunnattu pk-yritysten omistajayrittäjille tai palkatuille johtajille, joilta vaaditaan vähintään kahden vuoden kokemusta yrittäjyydestä tai sitä vastaavaa osaamista. (Vehmasto 2014)

Muita ammatti- ja erikoisammattitutkintoja

Seuraavaan on listattu tutkintoja, joissa hyvinvointialalla työskentelevät voivat kouluttautua:

- Kauneudenhoitoalan perustutkinto
  - Kosmetiikkaneuvoja, kauneudenhoidon ja tuoteneuvojan koulutusohjelma
  - Kosmetologi, kosmetologin koulutusohjelma
- Kehitysvamma-alan erikoisammattitutkinto
- Näkövammaistaitojen erikoisammattitutkinto
- Psykiatrisen hoidon erikoisammattitutkinto
- Työvalmennuksen erikoisammattitutkinto
- Vanhustyön erikoisammattitutkinto
- Kauneudenhoitoalan erikoisammattitutkinto

SENNI Green Care -koulutus

Itä-Suomen yliopisto, Ylä-Savon ammattiopisto ja Savon ammatti- ja aikuisopisto järjestivät yhteistyössä Green Care -toimintaan valmentavan koulutuksen osana laajempaa sosiaalialan yrittäjyys- ja tuotekehitysprojektia. Koulutus alkoi vuoden 2012 alussa ja oli laajuudeltaan 30 opintopistettä. Koulutus järjestettiin monimuotokoulutuksena ja siihen valittiin henkilöitä niin sosiaali- ja terveysalalta kuin luonnonvara-alalta Pohjois-Savon alueelta. Koulutus koostui eläin-, puutarha- ja maaseutuavusteiseen toimintaan liittyvistä koulutus- ja teemapäivistä. (Itä-Suomen yliopisto 2014)

GreenCareTaito -ohjaaja

Keski-Pohjanmaan koulutusyhtymä järjestää 30 opintopisteen laajuisen Green Care -ohjaajan koulutuksen, jossa opiskellaan käytännön taitoja Green Care osaamiseen, yrittäjyyteen, ohjaamiseen, luontohyvinvointiin, eläinavusteiseen toimintaan ja Green Care kokemusympäristöön liittyen. Koulutus on suunnattu Green Care palveluja tuottaville ja niitä suunnitteleville, sosiaali- ja terveydenhuollon palveluja tuottaville sekä luontohyvinvoinnista kiinnostuneille henkilöille. (Keski-Pohjanmaan koulutusyhtymä 2014)

Puutarhaterapia ja coach -koulutus

Puutarhaterapiaan valmentavaa koulutusta järjestetään muun muassa Jyväskylän kesäyliopiston puutarhaterapia ja coach -koulutuksessa. Koulutus on laajuudeltaan 30 opintopistettä ja se on tarkoitettu opistoasteen tutkinnon suorittaneille ammattilaisille joko sosiaali- ja terveys- tai opetusalaalta. Myös puutarha-, matkailu- ja rakennussuunnittelun alan ammattilaiset ja muut puutarhaterapiasta kiinnostuneet ovat tervetulleita kursseille. Koulutus antaa valmiudet toteuttaa puutarhaterapeutista sekä työ- ja toimintakykyä vahvistavaa Green Care -toimintaa. Koulutuksessa yhdistetään innovatiivisesti perinteisiä puutarhaterapeutista ja psykoterapeutista sekä laaja-alaista Green Care -ajattelua. (Jyväskylän kesäyliopisto 2014)

Sosiaalipedagogisen hevostoitinnan perusteet

Ypäjän hevosopisto ja Turun yliopisto järjestävät sosiaalipedagogiseen hevostoitintaan valmentavaa täydennyskoulutusta yhteensä 25 opintopisteen laajuisella peruskurssilla. Koulutus on suunnattu toisen asteen ammattillisen tutkinnon suorittaneille sosiaali-, terveys- ja opetusalan ammattilaisille, joilla on vankka hevoskokemus. (Ypäjän hevosopisto 2014a)

Sosiaalipedagoginen hevostoitinta syrjäytymisen ehkäisyssä ja sosiaalisessa kuntoutuksessa

Ylä-Savon ammattiopistossa sekä Ypäjän hevosopistossa on mahdollista suorittaa 25 opintopisteen laajuinen ammattillinen täydennyskoulutus liittyen sosiaalipedagogisen hevostoitinnan hyödyntämiseen syrjäytymisen ehkäisyssä ja sosiaalisessa koulutuksessa. Koulutus on tarkoitettu täydennyskoulutukseksi sosiaali-, terveys- ja kasvatustieteiden ammattilaisille, joilla on aikaisempaa kokemusta hevosten kanssa työskentelystä. Koulutusta tarjotaan myös ratsastusterapeuteille, ratsastuksenopettajille ja -ohjaajille. (Ylä-Savon ammattiopisto 2014)

Ratsastusterapiakoulutus

Ypäjän Hevosopisto järjestää yhteistyössä Turun Yliopiston ja Suomen Ratsastusterapeutit ry:n kanssa ratsastusterapeutin koulutusta Suomessa. Koulutus on laajuudeltaan 52 opintopistettä ja sen kesto on noin kolme vuotta. Koulutus on luonteeltaan omaehtoista ammattillista lisäkoulutusta ja siihen pääsyvaatimuksena on vähintään ammattikorkeakoulutason koulutus opetus-, sosiaali- tai terveydenhuollon aloitus sekä vähintään kahden vuoden työkokemus ammattinsa käytännön koulutusalaalta. (Ypäjän hevosopisto 2014b)

Ammattikorkeakoulututkinnot

Hyvinvointialan ammattikorkeakoulutus on Suomessa järjestetty sosiaali- ja terveysalan ammattikorkeakoulututkinnon alle. Sosiaali- ja terveysalan ammattikorkeakoulututkinnoista on mahdollista valmistautua muun muassa fysioterapeutiksi, jalkaterapeutiksi, kuntoutuksen ohjaajaksi, sai-

raanhoitajaksi, sosionomiksi, terveydenhoitajaksi, sairaanhoitajaksi, toimintaterapeutiksi tai geronomiksi. Lisäksi ammattikorkeakouluissa tarjotaan myös liikunnanohjaajaksi valmentavaa liikunnan ammattikorkeakoulututkintoa sekä estenomiksi valmistavaa kauneudenhoitoalan tutkintoa.

4 KONEURAKOINTI

Koneurakointi on yleisin maaseudulla esiintyvä yrittäjyyden toimiala. Koneurakointiyrittäjät tekevät töitä muun muassa maatalouden, metsätalouden, maanrakennuksen, teiden kunnossapidon, maisemanhoidon, puuenergia- ja turvetuotannon aloilla. Alan tulevaisuuden kasvunäkymät ovat suopeat. Etenkin metsäkonealalla ja puuenergian tuotannon alalla kansalliset kasvutavoitteet ovat suuret. Ainoastaan turvetuotannon osalta näkymät ovat negatiivisemmat.

Teknologisen kehittämisen ohella kehittämis-toiminnassa on viime vuosien aikana haluttu panostaa etenkin yritysten liiketoimintaosaamisen kehittämiseen. Tähän on ollut tarvetta etenkin metsäkonealalla, jossa yrityskoot ovat kasvaneet ja uusia toimintamalleja urakoinnin järjestämiseen on syntynyt. Koulutustarjonta Suomessa on yleisesti ottaen hyvää ja riittävää, joskin koulutus on kärsinyt houkuttelevuuden puutteesta ja motivoituneita opiskelijoita on ollut ajoittain vaikea löytää.

4.1 KONEURAKOINTI SUOMESSA

Koneurakointi on suurin yksittäinen maaseutuyrittäjyyden toimiala Suomessa. Toimintaa harjoittaa lähes 10 000 yrittäjää ympäri Suomen. Koneyrittäjyys on myös yleisin monialaisten maatilojen harjoittama muun yritystoiminnan muoto. (MTK 2014) Vuonna 2010 monialaisista mautiloista koneurakointia muun yritystoiminnan päätoimena harjoitti noin 8 900 tilaa, mikä vastaa noin 45 % kaikista monialaisista tiloista. Koneurakointia harjoittaviksi monialaisiksi mautiloiksi katsotaan kaikki maatalouskone-, metsäkone-, bioenergia- ja maanrakennusurakointia sekä maanrakennuspalveluita ja teiden auruusta ja kunnossapitoa harjoittavat tilat. Lisäksi turvetuotantoa harjoittavia monialaisia mautiloja oli yhteensä 239. (Niemi & Ahlstedt 2014)

Suomessa koneurakointia harjoittaa lähes 10 000 yrittäjää ja 8 900 monialaista tilaa.

Sivutoiminen koneurakointi on monialaisille mautiloille hyödyllistä monella tapaa. Maatilalla käytettäviä maatalouskoneita voidaan usein käyttää myös muilla aloilla, mikä lisää koneiden monikäyttöisyyttä. Maatalouskoneurakointia harjoittavat koneyrittäjät voivat tehdä muille mautiloilla muun muassa kylvötöitä, säiliörehunkorjuuta sekä puintia (MTK 2014) Konetarve mautiloilla on myös ajoittaista, joten urakointitöiden tekeminen tilan ulkopuolella lisää koneiden käyttöastetta sekä taloudellisesti tuottavaa työaikaa. (Tike 2011)

Koneurakoinnin kehitys on ollut kasvusuuntaista jo pitkään. Kysyntää ovat lisänneet etenkin maatilojen yrityskokojen kasvu sekä erikoistumisen lisääntyminen. Bioenergia-alan kehitys on myös lisännyt tarvetta urakointipalveluille. (MMM 2014)

4.2 KONEURAKOINTIALAN SEKTORIT

4.2.1 METSÄKONEALA

Metsäkoneyritykset ovat merkittävä osa Suomen metsäteollisuuden puuhoitoa, bioenergian tuotantoa ja metsätaloutta. Metsäkonealalla työskentelevien yrittäjien keskeisempiä työtehtäviä ovat puunkorjuuseen, hakkuuseen, metsämaan muokkaukseen ja istutukseen liittyvät tehtävät. Metsäalan työntekijöistä suurin osa työllistää itsensä juuri metsäkoneyrityksissä. Metsäkoneyritykset työllistävät yrittäjien lisäksi noin 4500–5000 koneenkuljettajaa, joiden palkkoihin käytetään vuosittain noin 125 miljoonaa euroa. (Koneyrittäjien Liitto 2014a) Ammattimaisesti toimivia metsäkoneyrittäjiä on noin 1300, joiden lisäksi alalla toimii myös kausiyrittäjiä (Pirainen, 2009). Puunkorjuun liikevaihto 2000-luvulla on ollut noin 500–550 miljoonaa euroa. (Koneyrittäjien Liitto 2014a)

Metsäkoneyritykset ovat tyypillisesti pienikokoisia, maaseudulla toimivia perheyrityksiä, jotka tarjoavat pääasiallisina palveluinaan jalostukseen ja energiantuotantoon menevän puutavaran hakkuuta ja metsäkuljetusta. Muita palveluita ovat mm. energiantuotantoon tarkoitettujen kantojen nostaminen, hakkuusta jääneen latvusmassan korjaami-

nen, maanmuokkaustoiminta sekä koneelliset kylvö ja istutustyöt. Maanmuokkaustoiminnasta lähes 90 % toimitetaan jo koneellisesti ja myös istutus- ja kylvötoihin kehitetään jatkuvasti uutta teknologiaa. Metsäkoneyritykset tekevät nykyään lähes 100 % kaikesta aines- ja energiapuun hakkuutyöstä sekä metsäkuljetuksista. Myös maanmuokkauksesta lähes 100 % toimitetaan Suomessa koneellisesti. Lähes 90 % yritysten palveluista menee metsäteollisuuden suuryrityksille sekä Metsähallitukselle. Muita tärkeitä asiakkaita ovat alueelliset puunkäyttäjät, kuten yksityiset sahat sekä metsänhoitoyhdistykset. (Koneyrittäjien Liitto 2014a)

Metsäkonealalla työskentelee noin 1300 itsenäistä koneyritystä ja 4500–5000 palkattua koneenkuljettajaa.

Metsäkoneyritysten puunkorjauskaluston arvo uushankintahinnoin on noin miljardin euron luokkaa. Kalustossa, etenkin metsätyökoneissa, käytetään laajasti erilaista teknologiaa, jonka hallitseminen vaatii työntekijöiltä hyvää tietotekniikkaosaamista. Suomalaiset metsäkoneyritykset ovat tunnettuja myös ensiluokkaisesta työntuotavuudesta, joka perustuu tietoliikenne- ja ratkaisujen hyödyntämiseen. Sen avulla puutavara on pystytty tekemään haluttuihin mittoihin jo metsässä. Metsäalan urakointiin on viime vuosien aikana muodostunut uusi töiden organisointimalli, jota on kutsuttu sekä alueyrittäjyydeksi että avainyrittäjyydeksi. Malli on kasvattanut metsäkoneyritysten kokoa sekä lisännyt osurakointisopimusten määriä. Mallissa alueyrittäjät sopivat aiempaa laajempia urakointisopimuksia asiakasyritysten kanssa. Näistä urakointisopimuksista tehdään sitten pienempiä osurakointisopimuksia pienempien metsäkoneyritysten ja -yrittäjien kanssa. Näiltä uusilta yrityksiltä vaaditaan uudenlaista osaamista, laajempien kokonaisuuksien hallintaa sekä hyvää strategista pelisilmää. (Koneyrittäjien Liitto 2014f)

Monialayrittäjyys nähdään myös yhtenä tärkeänä tulevaisuuden metsäkoneyrittäjyyden toimintamallina. Sillä viitataan siihen, että yritys tai yritysryhmä tuottaa asiakkaalleen monipuolisesti palveluita lähes kaikilta koneurakointiin liittyviltä aloilta. Palvelut voivat sisältää puun hakkuun lisäksi puunkorjuuta ostoineen ja kuljetuksineen, energiaraaka-aineen toimitusta ja lämmöntuotantoa sekä metsänhoitoa ja metsänparannuspalveluita. (Piirainen 2009)

Metsäkoneyritysten koon kasvaessa alan kehittämisen kannalta tärkeäksi osa-alueeksi on noussut etenkin alan yrittäjien liiketoimintaosaamisen kehittäminen sekä muutoinkin yrittäjyyden juurruttaminen alalle. Metsäkoneiden tietojärjestelmien yhteensopimattomuus asiakkaiden välillä on nähty yhdeksi hidasteeksi alan yritysmöniteisyyden ja etenkin monialayrittäjyyden juurruttamisessa. Myös puunhankinnan tehostaminen on koettu tärkeäksi. Alan hinnoittelurakennetta on toivottu kehitettävän entistä monipuolisemmaksi ja tehokkuuteen ohjaavaksi. Tarkemmin konetyön tehokkuuteen ohjaavia keinoja voisivat olla muun muassa hakkuutyömaiden ennakkoraivaukset, oikea-aikaiset hakkuusta sekä osaamisen ja tekniikan kehittäminen. Alalle haasteita luovat myös suuret kausittaiset vaihtelut, minkä vuoksi tarve olisi löytää keinoja, joilla työtä voidaan jakaa tasaisemmin koko vuodelle. (Piirainen 2009)

4.2.2 METSÄNPARANNUS

Metsänparannustöihin kuuluvat muun muassa metsäojitus, metsäteiden rakentaminen, metsänuudistuksen ojitus-, mätästys- ja laikutustyöt sekä koneellinen metsänlannoitus. Töiden tarkoituksena on edistää metsän uudistumista, lisätä puunototokykyä sekä varmistaa ympärivuotinen puunkorjuu metsistä. Alan yrittäjien tärkeimpiä asiakkaita ovat metsänhoitoyhdistykset, metsäkeskukset, metsäalan yritykset sekä yksityiset metsänomistajat. Alan työt ovat vahvasti riippuvaisia valtion budjetista, sillä metsänparannustöitä rahoitetaan vahvasti metsänparannushankkeisiin myönnettyillä suorilla tuilla tai metsänparannuslainoilla. Rahoitustoimintaa säännellään myös lailla kestävänsä metsätalouden rahoituksesta. Vuosittain koneellisiin metsänparannustöihin käytetty summa on noin 80 miljoonaa euroa. (Koneyrittäjien Liitto 2014b) Metsänparannusalalla toimivia yrityksiä on Suomessa noin 400. Yritykset työllistävät yhteensä noin 500 konetta ja työntekijää (Piirainen 2014).

4.2.3 PUUENERGIAN TUOTANTO

Puuenergia-alalla toimivat koneyrittäjät tuottavat palveluja muun muassa energiapuun hakkuusiin, kantojen nostoon, latvusmassan korjuuseen, hakkeiden ja murskeiden tuotantoon sekä puupolttoaineiden ja puuenergian asiakastoimituksiin (Koneyrittäjien Liitto 2014c). Suurin osa alan yrittäjistä työskentelee juuri metsähakkeen tuotannossa (MTK 2014). Energiapuunkorjuuta harjoittavat

etenkin metsäkoneyrittäjät. Hakkeen tuotannossa mukana on myös murskaus- ja haketusyrityksiä.

Puuenergian tuotannon kasvu nojaa etenkin metsähakkeen käytön kasvuun. Alan kasvutavoitteena onkin kasvattaa metsähakkeen käyttö vuoteen 2020 mennessä 13,5 miljoonaan kuutiometriin vuodessa. Vuonna 2012 hakkeen käyttö oli yhteensä noin 8,2 miljoonaa kuutiometriä. Tavoitteet vaativat toteutuakseen varsin merkittävää resurssien lisäämistä niin koneyrityksiltä kuin muiltakin alan toimijoilta. Uusia lämpölaitoksia katsotaan jo kuitenkin olevan rakenteilla ja suunnitteilla riittävästi. (Koneyrittäjien Liitto 2014c) On arvioitu, että mikäli metsähakkeen käyttö saataisiin nostettua 12 miljoonaan kuutiometriin vuodessa, lisääntyisi vuosittainen työvoiman tarve yli 6000 henkilötyövuodella työllistäen metsureita, metsäkoneenkuljettajia, paalainten, nostimien ja murskainten kuljettajia sekä puutavara-autojen kuljettajia. Tämä merkitsisi myös moninkertaisista uusien koneiden ja kaluston investointitarvetta nykyiseen verrattuna. (Suomen metsäyhdistys 2014a) Kasvutavoitteiden toteutuminen merkitsisi koneyrityksille investointien lisäksi siis myös merkittävää liiketoimintamahdollisuuksien lisäämistä.

Metsänparannusalalla toimii Suomessa noin 400 yritystä, joissa työskentelee noin 500 konetta ja työntekijää.

Suomessa metsähaketta käytetään ja kehitetään yhdessä turpeen kanssa, mitä on perusteltu etenkin polttoteknisillä eduilla, hankintateknisten ongelmien ratkaisemisella sekä biopolttoaineita käyttävien energialaitosinvestointien taloudellisella kannattavuudella. Puuenergian tuotannon alalla etsitään kuitenkin vielä toimivia liiketoimintamalleja. Kehityksen ja kasvun edellytyksinä pidetään etenkin eri toimijoiden välisen verkottumisen ja yhteistyön kehittämistä. (Koneyrittäjien Liitto 2014c) Metsähakkeen käytön kasvusta huolimatta puupohjainen energiatuotanto on kokonaisuudessaan ollut laskusuuntaista. Vuosien 2006 ja 2011 välillä energiantuotanto väheni jopa yli neljänneksellä. (Bioenergia verkkopalvelu 2011)

4.2.4 TURVETUOTANTO

Turvetuotannon alalla työskentelevät koneyritykset tekevät turvesoiden kunnostamiseen, turpeen nostoon ja varastointiin liittyviä töitä. Tuotannon työkausi ajoittuu pääasiallisesti touko- ja elokuun väliselle ajalle, joskin turpeen lastaus ja kuljetus työllistävät yrittäjiä läpi vuoden. (MTK 2014) Nostokauden ulkopuolella monet turveyrittäjät hyödyntävät traktorikalustoaan muun muassa kunnallisteknisissä töissä, energiapuun korjuussa sekä teiden kunnossapitoon liittyvissä töissä. Turvesektorilla työskentelee yhteensä noin 12 000 henkilöä, joista suoraan turvetuotannossa joko alan yrittäjinä tai heidän työntekijöinä työskentelee noin 4200 henkeä. Turvetuotannon onnistuminen on erittäin riippuvainen säästä, minkä vuoksi hehtaarisannot voivat vaihdella suurestikin niin vuosittain kuin alueellisesti. Onnistuakseen, vaaditaan kuivia ja lämpimiä olosuhteita. Keskimäärin Suomessa nostetaan turvetta vuosittain noin 20–30 miljoonaa kuutiometriä. Keskimääräisellä turvesuolla työskentelee samanaikaisesti noin 10–15 työntekijää. (Koneyrittäjien Liitto 2014d)

Turvesektori työllistää suoraan ja välillisesti noin 12 000 suomalaisesta. Turvetuotanto työllistää suoraan noin 4200 yrittäjää ja työntekijää.

Turvetuotanto on Suomessa tarkoin säädeltyä ja luvanvaraista toimintaa ja yhden turvetuotantoalueen käyttöönotto voi kestää lupaprosesseineen jopa 15–20 vuotta (Bioenergia ry 2014a). Yhdeltä suolta turvetta voidaan nostaa keskimäärin 20–30 vuotta (Koneyrittäjien Liitto 2014d). Tuotannon lopettamisen jälkeen turvetuotantoalueet voidaan alueesta riippuen ottaa ruokohelven viljelyyn tai maatalouskäyttöön, metsittää, soistaa uudestaan tai muokata lintujärviksi (Bioenergia ry 2014b). Turve luokitellaan hitaaksi uusiutuvaksi luonnonvaraksi, jonka uusiutumiseksi on arvioitu noin 2000–3000 vuotta. Suomessa noin 6 % energian kulutuksesta tulee turve-energiasta. Turpeen käyttöä energialähteenä on viime vuosina pyritty vähentämään muun muassa energiaverokorotuksin. Myös EU:n päästökauppa on heikentänyt turpeen käyttöä moniin muihin energialähteisiin nähden. Monissa energialaitoksissa turpeen käyttöä

Kuva 3. Maatalouden järeä traktorikalusto turvetuotannon käytössä (Kuva: Suokone)

on korvattu jonkin verran metsäenergian osuutta lisäämällä. Toisaalta turpeen ja puun yhteiskäyttöön perustuviin voimalaitoksiin on 2000-luvulla investoitu sen verran, että turpeen ja puun yhteiskäytön uskotaan kasvavan tulevaisuudessa. Ennusteet turpeen käytölle ovat siis tulevaisuuden suhteen vielä melko vakaat. (Energiateollisuus ry 2014)

4.2.5 MAANRAKENNUS

Maanrakennusala työllistää yhteensä noin 40 000 ihmistä, joista noin 16 000 on koneurakoitsijoita. Alan yritystoiminta on useimmiten pienimuotoista sekä kausiluontoista. Suurin osa (75 %) on yhdenmiehen yrityksiä. Yli 50 henkeä työllistäviä yrityksiä on alle 50. Kolmella neljästä keskimääräinen liikevaihto on noin 350 000 euroa vuodessa. (Koneurakoitsijien Liitto 2014e) Vuonna 2010 maanra-

Maanrakennusala työllistää vuosittain noin 16 000 koneurakoitsijaa.

kennustöihin liittyvää urakointia harjoitettiin noin 1 684 maatilalla (Tike 2011).

Suurin osa koneurakoitsijien urakoista on julkis-yhteisöjen teettämiä. Työllistäjiä ovat muun muassa suuret ja keskisuuret pääurakoitsijat, kunnat, Destia, VR- rata sekä ilmailulaitos. Yksityisistä toimijoista urakoitsijoita työllistää mm. sähkö- ja energialaitokset, teollisuusyritykset ja talonrakentajat. Pohjoisiin olosuhteisiin sopeutuminen vaatii koneurakoitsijalta erityisosaamista sekä ajantasaista ja suorituskykyistä kalustoa. Alalle ominaista ovat kalliit investointitarpeet koneisiin ja kalustoon. Ala on myös sirpaloitunut yksityiskohtaisen erikoistumisen seurauksena. Yrittäjiltä vaaditaan oman erikoisosaamisen lisäksi verkostoitumista muiden yritysten ja erikoisosaajien kanssa. (Koneurakoitsijien Liitto 2014e)

4.2.6 TIEURAKOINTI JA MAISEMANHOITOPALVELUT

Monet koneurakoitsijayritykset tarjoavat palveluita myös maisemanhoitoon ja teiden kunnossapitoon liittyviin tehtäviin. Teiden kunnossapitoon liittyvät tehtävät koostuvat erilaisista tieväylien sekä sitä ympäröivien ojien ja pientareiden hoitotöis-

Kuva 4. Urakoitsija rantamaiseman hoitotöissä. (Kuva: Hannele Partanen)

tä. Tämä voi sisältää teiden lanausta, hiekoitusta, tienvarsien niitto ja raivausta, siistinä pitämistä, aurauksia, aurausviitoitusta sekä ojien kunnossapitoa. (Rutanen & Matila 2009)

Teiden kunnossapitoa harjoittavien koneurakoitsijoiden asiakkaita voivat olla muun muassa kunnat, tieisännöintiä harjoittavat yritykset tai yksityisteitä kunnossapitävät maanomistajat. Teiden kunnossapitoon liittyvää urakointia harjoitetaan paljon myös maatilayrittäjien toimesta, sillä maatilojen traktorikalustot soveltuvat hyvin myös erilaisten teiden kunnossapitoon sekä maiseman ja viheralueiden hoitoon liittyvien töiden tekemiseen. Vuonna 2010 esimerkiksi lumien aurausta ja teiden kunnossapitoa harjoitettiin yhteensä 2 584 maatilalla (Tike 2011).

4.2.7 MAATALOUSHONEURAKOINTI

Maatalouskoneurakointia harjoitetaan usein osana monialaisten maatilojen toimintaa. Vuonna 2010 maatalouskoneurakointi oli muun yritystoiminnan päätoimiala 2 280 maatilalla. Lisäksi 254 tilalla kuivattiin muiden maatilojen viljoja tai heiniä tilan omilla kuivureilla. (Tike 2011) Maatalouskoneurakointia harjoittavien urakoitsijoiden ylei-

siä töitä ovat kylvö-, puinti- ja rehujen keruuseen liittyvät työt, liete- ja kuivalannan levitykset sekä maanmuokkaustyöt. (Suomen Maatalouskoneasemayhdistys 2014)

Maatalouskoneurakointi on yleistynyt etenkin maatalouden rakennemuutoksen myötä. Etenkin tilakokojen kasvettua tarve monien tiloilla tehtävien töiden ulkoistamiselle on kasvanut. Esimerkiksi kotieläintiloilla maatalousyrittäjät pystyvät ulkoistamisen myötä keskittymään entistä paremmin itse eläinten tuotantoon liittyvään toimintaan. Tilakokojen kasvu on merkinnyt myös tarvetta entistä suuremmille ja kalliimmille koneinvestoinneille, joihin monilla maatalousyrittäjillä on harvoin motivaatiota etenkin koneiden vähäisestä käyttöasteesta johtuvista syistä. Koneurakointia harjoittavat maatalousyrittäjät taas pystyvät työllään lisäämään koneidensa käyttöastetta. (Suomen Maatalouskoneasemayhdistys 2014)

Maatalouskoneurakointi ei ole Suomessa vielä kovin suuren mittakaavan toimintaa ja sitä onkin pitkään harjoitettu naapuriaputyypillisinä toimintana. Esimerkiksi kotieläintiloilla peltotöiden ulkoistaminen koetaan vielä varsin vieraaksi, mutta toisaalta rehuntuotannossa sekä lietteen ja kuivalannan levityksiin liittyviä töitä tuotetaan urakoit-

sijoilla jo enemmän. Alalla on myös ollut tavallista ostaa koneita yhteisesti monen maatalousyrittäjän kesken. Viime vuosina maatalouskoneurakointi on alkanut kuitenkin ammattimaistumaan ja tehostumaan. Suomeen on pikkuhiljaa rantautumassa Keski-Euroopassa jo yleistynyttä koneasematointia, joka määritetään usein perinteistä naapuriaputyypistä koneurakointia järjestelmällisemmäksi, vastuullisemmaksi ja ammattimaisemmaksi toiminnaksi. (Suomen Maatalouskoneasemayhdistys 2014)

Koneasemayrittäjät eroavat perinteisistä maatalouskoneurakoitsijoista siinä, että ne saavat elantonsa täysin urakointityöstään. Koneasemat tarjoavat palveluja kattavasti eri maatilan töihin liittyen, kun taas yksittäiset urakoitsijat keskittyvät usein vain yhden työvaiheen tekemiseen. (Nousiainen & Tiilikka 2012) Suomen Maatalouskoneasemayhdistyksen tietojen mukaan Suomessa toimii tällä hetkellä muutamia kymmeniä koneaseman nimityksen ansaitsevia yrityksiä. Suomessa toimii myös joitakin konerenkaita. Konerengaat ovat usein useamman maatalousyrittäjien perustamia yhdistyksiä, joiden tavoitteena on toimia alueen urakointipalveluiden sekä maatalouskoneiden myyntipisteinä. (Suomen Maatalouskoneasemayhdistys 2014)

4.3 KEHITTÄMISTOIMINTA KONEURAKOINTIALALLA

Suomessa ei ole olemassa koneurakointia yksinomaan koskevaa kehittämisstrategiaa tai -ohjelmaa, vaan sitä kehitetään pitkälti osana muiden alojen ohjelmia. Metsäkone-, metsänparannus- ja puuenergian tuotannon aloilla toimivien yritysten kannalta merkittäviä ohjelmia ovat yleisesti metsäalaan liittyvät valtakunnalliset ohjelmat ja strategiat, vaikka niissäkin koneurakointiyritysten kehittäminen jää usein marginaaliseksi. Merkittäviä kehittämisohjelmia ovat myös metsäkeskusten alueyksiköiden ja alueellisten metsäneuvostojen yhteistyöhankkeena laaditut alueelliset metsäohjelmat sekä myös maakuntien maakuntaohjelmat ja -strategiat. Myös hanketoiminta alalla on lähinnä alueellista ja kansallisia kehittämishankkeita koneurakoinnin ja -yrittäjyyden kehittämiseksi on vain muutamia. Turvetuotannon osalta kehittämistoiminta on huomattavasti vähäisempää, mikä johtuu etenkin tämän hetkisistä turvetuotannon kansallisista vähentämistavoitteista. Kehittämistoiminnalla tähdätään lähinnä turvetuotannon ympäristövaikutusten vähentämiseen.

Koneyrittäjyyden kannalta merkittäviä kehittämisen painopisteitä ovat olleet liiketoimintaosaamisen ja yrittäjyyden kehittäminen. Etenkin metsäkonealalla yritysten koot ovat olleet kasvussa ja palvelutarjonta on laajentunut, jolloin tarve entistä vahvemmalle liiketoimintaosaamiselle sekä yrittäjämäiselle toiminnalle on suuri. Osaamista on tarve kehittää myös ammatillisesti. Alan koulutustarjonnan kehittäminen tarpeita vastaavaksi onkin ollut yksi kohde kehittämistoiminnassa. Puuntuotannon tehostaminen on ollut myös yksi tärkeimmistä kehittämisen painopisteistä. Tähän on pyritty etenkin uusien teknologioiden sekä tietoliikennejärjestelmien kehittämisen avulla. Uudet teknologiat ja tietoliikennejärjestelmät vaativat entistä vankempaa osaamista myös työntekijöiltä. Teknologisen kehittämisen puolella etenkin koneellinen istutus on ollut kohteena.

Konkreettista neuvontaa ja kehittämisapua koneurakointiyrityksille tarjoavat muun muassa ProAgria ja Metsätalouden kehittämiskeskus Tapio. ProAgria tarjoaa palveluita etenkin yritystoiminnan aloittamiseen, käytännön johtamiseen, suunnitteluun, seurantaan ja kehittämiseen. Asiakkaina on koneurakointiyrittäjiä kaikilta urakoinnin aloilta. (ProAgria 2014) Myös Metsätalouden kehittämiskeskus Tapio keskittyy yritysten kehittämiseen etenkin liiketoiminnallisesta näkökulmasta. Metsäalan palveluyrittäjille on koottu verkkoon kattava tietopaketti yrittämiseen liittyvistä taloudellisista seikoista. Tietoa on tarjolla työkohteiden etsimiseen, lainsäädäntöön, yritysten verotukseen, yritystoiminnan aloittamiseen ja kehittämiseen sekä metsäsertifointiin liittyen. Tapio tarjoaa metsäkone- ja kuljetusyrityksille myös laatuohjelmien auditointipalveluja. (Metsätalouden kehittämiskeskus Tapio 2014) Metsäkoneyrittäjien toimintaa helpottamaan on myös laadittu konekustannusten laskentaohjelma, jonka koneyrittäjät voivat ostaa Työtehoseuran kaupasta (Työtehoseura 2014a).

Kansallinen metsäohjelma 2015

Vuonna 2008 laaditusta kansallisesta metsäohjelmasta on löydettävissä myös koneyrittäjien toimintaa kehittäviä tavoitteita ja toimenpiteitä. Strategian johtajatuksena on luoda kasvavaa hyvinvointia monipuolisella metsien hoidolla ja käytöllä. Ohjelma on luotu yhteistyössä metsäsektorin kanssa ja sitä ohjaa ja valvoo kansallinen metsäneuvosto. Ohjelmalla on kolme päätavoitetta, joita ovat 1. metsiin perustuvan liiketoiminnan vahvistaminen ja tuotannon arvon kasvattaminen, 2. metsätalouden kannattavuuden parantaminen ja 3. metsien monimuotoisuuden, ympäristöhyötyjen

ja hyvinvointivaikutusten vahvistaminen. Lisäksi päämäärien saavuttamista tuetaan kahden läpileikkaavan teeman avulla. Näitä ovat metsäalan osaamisen monipuolistaminen ja vahvistaminen sekä vaikuttamisen lisääminen kansainväliseen ja EU-metsäpolitiikkaan. Jokaisen tavoitteen alle on asetettu yksityiskohtaisempia tavoitteita sekä myös toimenpiteet tavoitteiden toteuttamiseksi. (MMM 2010)

Metsiin perustuvan liiketoiminnan vahvistamisen ja tuotannon arvon kasvattamisen tavoitteen alla koneurakointia koskettavia kohtia ovat etenkin puuperäisen energian vastuullisen tuotannon ja käytön lisääminen sekä liikenneverkkojen ylläpito ja kehittäminen. Puun energiakäytön kasvattamisen toimenpiteinä ovat olleet etenkin erilaisten energia- ja investointitukien lisääminen sekä myös pienpuun energiaturen toteuttaminen. Näiden tukien avulla varmistetaan, että kysyntää riittää myös puuenergia-alalla toimivien koneurakoitsijoiden palveluille. Käytännön puunkorjuun osaamisen kehittäminen nähdään tärkeäksi etenkin lämpöyrittäjyyden edistämisen kannalta. (MMM 2010) Ohjelman toteutumisen väliarvioinnissa vuonna 2013 kuitenkin todettiin, että kasvusta huolimatta metsähakkeen kasvutavoitteet tulevat tuskin toteutumaan vuoteen 2015 mennessä (Luoma ym. 2013). Liikenneverkon kehittämisessä huomioidaan myös yksityis- ja metsäautoteiden kehittäminen. Toimenpiteeksi on asetettu yksityisiä metsäautoteiden valtiontukijärjestelmien uudistaminen ja yksinkertaistaminen. Tavoitteena on metsäteiden perusparannuksen nostaminen 4000 kilometriin vuodessa. (MMM 2010) Näiden tavoitteiden toteutuminen näytti kuitenkin vielä vuonna 2013 epätodennäköiseltä. Tähän ovat vaikuttaneet etenkin valtiontalouden säästötavoitteet maa- ja metsätalous- sekä liikenne- ja viestintäministeriöiden osalta. (Luoma ym. 2013)

Metsätalouden kannattavuuden parantamisen osalta tavoitteena on muun muassa monipuolistaa metsien käsittelymenetelmiä lainsäädäntöä uudistamalla, metsänhoidon metsänparannuksen rahoitusta kehittämällä sekä kestävän metsätalouden rahoitusjärjestelmää uudistamalla. Hakkuutaavoitteiden toteutumiseksi halutaan kehittää myös puumarkkinoiden toimivuutta. Puumarkkinoiden toimivuuden kannalta toimenpiteiksi on asetettu aines- ja energiapuun hintainformaation parantaminen ja hintaindeksin käyttöönotto. Lisäksi ohjelman avulla halutaan myös kehittää metsänhoitotöiden koneellistamista sekä edistää yleisesti metsäpalveluyrittäjyyttä. (MMM 2010)

Läpileikkaavien teemojen osalta etenkin metsäalan osaamisen kehittäminen koskettaa myös

koneyrittäjiä. Tutkimus-, kehitys- ja innovaatiotoiminnan parantamisen lisäksi tärkeänä pidetään myös alan koulutuksen kehittämistä työelämän tarpeita vastaavaksi. Metsäntutkimuslaitoksen tutkimustyö on ohjattu elinkeinotoiminnan tukemiseen ja metsien yhteiskunnallisten ja aluetaloudellisten vaikutusten tutkimiseen. (MMM 2010) Ohjelmasta laaditussa väliraportissa koulutuksen kohdalla etenkin metsäkone- ja puutuoteollisuuden koulutuksessa nähtiin pullonkauloja. Metsäkonekoulutuksen uudistamisista huolimatta alan koulutuksen houkuttelevuus nähtiin edelleen heikkona. Alalle on vaikea saada motivoituneita hakijoita sekä myös oppilaitosten halu panostaa koulutuksen kehittämiseen koetaan riittämättömäksi. (Luoma ym. 2013)

Metsäalan strateginen ohjelma

Metsäalan strateginen ohjelma on työ- ja elinkeinoministeriön asettama ohjelma, joka toteuttaa osaltaan hallitusohjelman kestävän talouskasvun, työllisyyden ja kilpailukyyn vahvistamisen painopistealuetta edistäen metsäalan uudistamista ja kilpailukykyä. Ohjelman painopisteitä ovat biotalouden uuden liiketoiminnan kehittäminen, puurakentamisen lisääminen, alan kilpailukyyn, kasvun ja kansainvälistymisen edistäminen. Perimmäisenä tavoitteena on sopeuttaa metsäalaa käynnissä olevaan rakennemuutokseen. Ohjelma on asetettu vuosille 2011–2015. (TEM 2012)

Ohjelmassa on kuvattu metsäalan muuttuvaa toimintaympäristöä, joka vaikuttaa osaltaan myös koneyrittäjiltä vaadittaviin ominaisuuksiin. Muutunut toimintaympäristö ilmenee muun muassa kasvaneena tarpeena erilaisille metsään liittyville palveluille. Metsänomistajien palvelutarpeiden muutokseen vaikuttavat etenkin metsäomistajien ikääntyminen, maatalousmetsänomistajien määrän väheneminen, etämetsänomistajien määrän kasvu. Ohjelman mukaan Suomessa ei ole kovin hyvin onnistuttu yhdistämään perinteisiä metsähoito- ja puukauppapalveluita uusiin palveluihin ja tekemään siitä menestyvää liiketoimintaa. Ohjelma pyrkiikin kehittämään ja luomaan uutta innovatiivista metsäpalveluliiketoimintaa Suomeen. (TEM 2012)

Ohjelman yhtenä tavoitteena on myös puunkäytön lisääminen ja puunhankinnan tehostaminen. Osa tavoitteen toteuttamiseen tähtäävistä toimenpiteistä tähtäävät myös koneyrittäjien toiminnan kehittämiseen ja helpottamiseen. Tavoitteena on muun muassa kehittää puukaupan ja metsäpalveluiden sähköisiä markkinapaikkoja ja avoimia standardeja, kehittää maantieterminalleja aines- ja energiapuukuljetuksiin sekä tehostaa

energiapuun korjuuta ja logistiikkaa uudella tekniikalla. (TEM 2012)

Metsäpalveluyrittäjyyden kehittämiskohteet - kehittämisehdotukset

Metsäalan strategisen ohjelman valmisteluvaiheessa perustettiin työryhmä metsään kytkeytyvien liiketoimintojen kehittämiseksi ja alan yrittäjien toimintaedellytysten parantamiseksi. Työryhmä määritteli kolme painopistealuetta, joiden kehittämiseen haluttiin hakea ratkaisuja. Näitä olivat liiketoiminta- ja markkinointiosaamisen kehittäminen, metsäalan yrittäjyyttä tukevien toimintamallien kehittäminen sekä metsäpalvelumarkkinoiden hallittu avaaminen metsätalouden arvoketjun kannattavuuden parantamiseksi.

Kehittämissuunnitelmassa liiketoiminta- ja markkinaosaaminen halutaan nostaa puuntuotannon tehostamisen ja teknologian kehittämisen ohella yhdeksi pääpainopisteeksi niin alan yrityksissä, yrittäjyyskoulutuksessa kuin neuvonnassakin. Liiketoiminnan ja talouden painoarvo halutaan lisätä etenkin metsänomistajien ja yrittäjien koulutuksessa sekä myös alan yliopisto- ja korkeakoulutuksessa. Metsätalouden arvoketjun kannattavuus halutaan nostaa päätavoitteeksi myös neuvonnan ja yritystoiminnan kehittämisessä.

Yrittäjyyttä tukevien toimintamallien kehittämisen toimenpiteiksi ehdotetaan muun muassa alueyrittäjyyden, kausitasausjärjestelmän ja siirtorenkaiden käynnistämistä ja pilotointia metsänhoitotöissä ja puunhankinnassa. Työ- ja elinkeino- sekä maa- ja metsätalousministeriöiden yrittäjyyttä tukevien instrumenttien käyttöä halutaan tehostaa myös metsäalan yrityksiin. Erilaisten sähköisten palvelujen käynnistäminen ja levittäminen nopealla aikavälillä koetaan asiakirjassa myös tärkeäksi. Näiden toimenpiteiden toteuttamiseen toivotaan erityisesti julkisten toimijoiden tukea. Kolmanneksi, metsäpalvelumarkkinoiden hallitun avaamisen etenkin metsäkeskusorganisaation uudistumisen myötä, toivotaan avaavan uusia mahdollisuuksia alan yritystoiminnan laajenemiseen niin metsäalan töissä kuin palveluissa. Samalla myös alan tukijärjestelmiä halutaan kehittää niin, etteivät ne rajoita yritystoiminnan laajenemista ja palvelumarkkinoiden kasvua. (TEM 2010)

Manner-Suomen maaseudun kehittämisohjelma 2007–2013

Myös Manner-Suomen maaseudun kehittämisohjelmassa koneurakointi tunnistettiin yhdeksi merkittäväksi ja kehitettäväksi maaseudun elinkeinoksi. Kehittämissuunnitelman ensimmäisen toimintalinjan tavoitteena oli parantaa maa- ja

metsätalouden kilpailukykyä. Toimintalinjan toteutumiseksi haluttiin muun muassa kehittää puuenergian ja muiden uusiutuvien bioenergiamuotojen tuotantoa ja käyttöä sekä lisätä innovaatioihin perustuvien tuotteiden, tuotantomenetelmien ja tekniikoiden kehittämistä ja käyttöönottoa. Metsätaloutta koskevissa tukimuodoissa korostettiin osaamista sekä tutkimustiedon, innovaatioiden ja hyvien käytäntöjen käyttöönottoa.

Kehittämissuunnitelmassa tuotiin esiin etenkin bioenergia-ala yhtenä merkittävistä maaseudun elinkeinotoiminnan osa-alueista. Ohjelman mukaan koko bioenergia-alaa tulee kehittää niin valtakunnallisesti, alueellisesti kuin kansallisestikin. Kehittämisen kohteeksi nähtiin koko bioenergian tuotanto- ja käyttöverkosto. Alan kehityksen nähtiin luovan mahdollisuuksia etenkin pienille maaseutuyrityksille sekä laajojen energiaratkaisuiden yhteydessä että paikallisessa energiantuotannossa. (MMM 2014)

Valtioneuvoston periaatepäätös soiden ja turvemaiden kestävästä ja vastuullisesta käytöstä ja suojelusta

Periaatepäätöksessä linjataan Suomen soiden ja turvemaiden käytön ja suojelun kokonaisuutta. Linjausten tavoitteena on varmistaa soiden ja turvemaiden kestävä ja vastuullinen käyttö ja suojelu Suomessa. Linjaukset ja niihin sisältyvät ohjeet ja suuntaviivat on suunnattu usean eri hallinnon alan toteutettavaksi. Periaatepäätöksessä hallitseva näkökulma on ekosysteemipalvelujen toteutuminen. Myös soiden ja turvemaiden käytön ympäristöllisiä, sosiaalisia ja taloudellisia tavoitteita on korostettu. Soiden ja turvemaiden käytön ja suojelun tavoitteena on saada merkittävä yhteiskunnallinen, taloudellinen ja ekologinen hyöty niin valtakunnallisella kuin alueellisellakin tasolla. Tavoitteena on myös pysäyttää soiden monimuotoisuuden köyhtyminen sekä parantaa ja kehittää suoluonnontilaa. Maa- ja metsätalouden tuottamat hyödyt halutaan turvata ja myös energiahuolto varmistaa. Ylipäätään soiden käytöstä aiheutuvia haitallisia ympäristövaikutuksia halutaan vähentää huomattavasti. Strategian tavoitteena ei ole niinkään edistää ja lisätä turvetuotantoa Suomessa, vaan lähinnä varmistaa vielä olemassa olevan turvesoiden kestävä ja vastuullinen käyttö. Sen takaamiseksi kuitenkin halutaan edistää tutkimusta muun muassa soiden ja turvemaiden yhteiskunnallisesta merkityksestä, ekosysteemipalveluista, soiden maankäyttöön liittyvistä näkökohdista ja turpeen tuotannosta ja käytöstä. Tutkimusta halutaan ohjata etenkin eri ministeriöiden ja muiden tahojen tutkimusohjelmien ja -rahoituksen pariin. (Valtioneuvosto 2012)

Maaseudun koneurakoinnin sopimus- käytännöt -hanke

Työtehosteudessa (TTS) aloitettiin vuonna 2013 hanke liittyen maaseudun koneurakoitsijoiden yrittäjäosaamisen kehittämiseen. Hankkeessa keskitytään erityisesti urakointipalveluiden hinnoitteluun ja sopimiseen liittyvien seikkojen kehittämiseen. Tarkoituksena on laatia maatalouskoneurakoinnin vakiosopimusehdot sekä kehittää nykyistä tarkempia sopimus pohjia yleisimpiin maatalouskoneurakointitöihin. Hankkeessa tullaan myös määrittelemään maatalouden urakointitöihin käyttökelpoisia laatutavoitteita, mittareita sekä vastuurajoja. Tavoitteena on myös luoda perusteet nykyistä tarkemmalle erittelylle konetyön hinnoittelussa. Hankkeen tekijöinä ovat Työtehosteudesta Eerikki Kaila sekä Reetta Palva. Hankkeen rahoittajana toimii Marjatta ja Eino Kollin säätiö. Hanke loppuu vuoden 2014 joulukuussa. (Työtehosteusta 2014b)

Tulevaisuuden metsät ja metsänhoito 2012–2016

Metsäntutkimuslaitoksen tutkimusohjelman pää tavoitteena on tuottaa uutta tietoa, osaamista ja toimintamalleja tulevaisuuden metsien hoidon ja kasvatuksen tarpeisiin yhdessä yritys- ja elinkeinotoiminnan sekä metsänomistajien kanssa. Ohjelmassa huomioidaan myös tarve kehittää metsänhoitoon liittyvien koneellisia toimenpiteitä. Metsäviljelyyn perustuvan metsänhoidon kehittämiseksi on nähty tärkeäksi kehittää esimerkiksi koneelliseen istutukseen soveltuvien taimimateriaaleja sekä kustannuksiltaan ja laadultaan kilpailukykyisten koneratkaisuja ja koneellisia toimintamalleja. Monijaksoisen metsänhoidon kehittämisessä yhtenä kehittämisen kohteena ovat muun muassa poimintahakkuiden puunkorjuun työtekniikka, korjuujälki, tuottavuus ja kustannustaso. (Metsäntutkimuslaitos 2012)

Teknologialla tehokkuutta metsänhoitoon – koneellisen istutuksen laaja käyttöönotto

Teknologialla tehokkuutta metsänhoitoon oli vuosina 2010–2013 toiminut valtakunnallinen hanke, jonka tavoitteena oli kehittää koneellista metsänistutusta. Hankkeelle asetettiin määrälliset tavoitteet, joiden mukaan vuonna 2012 yksityismetsissä istutettaisiin koneellisesti 15 miljoonaa tainta eli noin 10 % maan kokonaistaimimäärästä ja vuonna 2015 15 miljoonaa tainta. Lisäksi hankkeessa pyrittiin kehittämään koneellista istutusta laadultaan ja kustannuksiltaan kilpailukykyiseksi. Hankkeen hallinnoijana toimi Etelä-Pohjanmaan metsäkeskus ja sitä rahoitettiin Maaseudun kehittämisen maatalousrahastosta. Yhteistyökumppaneina toimivat li-

säksi Koneyrittäjien liitto, Metsänhoitoyhdistysten Palvelu Oy, metsäteollisuusyritykset, metsätalouden kehittämiskeskus Tapio sekä metsäkeskukset. (Pohjois-Pohjanmaan ELY -keskus 2014)

4.4 KONEURAKOINTIALAN TOIMIJOITA

Koneurakointialalla toimii varsin kattava joukko erilaisia toimijoita. Merkittävin urakoitsijoiden etuja ajava on Koneyrittäjien liitto, joka ajaa etenkin energia-, maanrakennus ja metsäkonealan urakoitsijoiden etuja. Energia-alan toimijoiden ja etenkin turvetuottajien etuja ajaa myös Bioenergia ry. Maatalouskoneurakoitsijoiden toiminta on ollut pitkään epämuodollisempaa, eikä heidän keskuudessaan ole varsinaista etujärjestöä, joskin koneasema-toiminnan edistämistä varten on perustettu oma maatalouskoneasemien yhdistys. Maa- ja metsätaloustuottajain Keskusliitto edistää yleisesti myös koneurakoinnin kehittämistä maaseudun elinkeinona. Kehittämis- ja tutkimustoimintaa harjoittavia organisaatioita löytyy kuitenkin enemmän. Etenkin metsäalalla toimivia organisaatioita on paljon, esimerkiksi Metsäntutkimuslaitos Metla ja Metsätalouden kehittämiskeskus Tapio. Maatalouskoneisiin liittyvää tutkimusta tehdään muun muassa Maa- ja elintarviketalouden tutkimuskeskuksessa.

Koneyrittäjien liitto

Koneyrittäjien liitto on valtakunnallinen yrittäjä- ja työntantajajärjestö, johon kuuluu yrittäjiä niin energia-, maanrakennus- kuin metsäkonealalta. Liitto määrittää tehtävikseen jäsentensä yritystoiminnan edellytyksien parantamisen, palveluiden tuottamisen sekä jäsentensä osaamisen, arvostuksen ja sosiaalisen turvallisuuden lisäämisen. Toiminnassa painottuvat edunvalvonta, työmarkkinatoiminta, tiedottaminen, neuvonta ja koulutus, kaupallinen yhteistyö sekä vapaa-ajan virkistystoiminta. Koneyrittäjien liitto perustettiin vuonna 1969. Sillä on 16 alueellista jäsenyhdistystä sekä 2500 jäsenyrittäjää. Jäsenyhdistykset vastaavat toimialueillaan paikallisen yhteistyön kehittämisestä, tiedotuksesta, vapaa-ajan toiminnasta sekä taloudellisten etujen valvonnasta. Internetsivusto: www.koneyrittajat.fi

Finnmetko Oy

Yhtiö on Koneyrittäjien liiton omistama markkinointi- ja julkaisuyhtiö, jonka keskeisenä tehtävänä on tuottaa palveluita koneyrittämiseen sekä siihen kohdentuvaan markkinointiin liittyen. Yrityksen

päätuotteita ovat Koneyrittäjä-lehden ja Koneyrittäjä-julkaisujen toimittaminen, FinnMetko-mesujen järjestäminen, koneyrittäjien kouluttaminen ja konsultointi, koneyrittäjien KY-Shop -tuotteiden kauppaaminen sekä toimintajärjestelmäpalvelut koneyrittäjille. Internetsivusto: www.koneyrittajat.fi

Bioenergia ry

Yhdistys on valtakunnallinen bioenergia-alan toimijoiden edunvalvontaa ja kehittämistä edistävä järjestö. Jäseninä ovat kaikki bioenergia-alan tuotantoketjuun kuuluvat toimijat, alan oppilaitokset ja tutkimuslaitokset. Jäsenyrityksistä löytyy niin maanomistajia, metsäyhtiöitä, turvetuottajia kuin teknologiayrityksiäkin. Edunvalvonnan lisäksi yhdistyksen keskeisenä tavoitteena on synnyttää alalle uusia työpaikkoja, torjua ilmastonmuutosta kotimaisten polttoaineiden käyttöä energiantuotannossa käyttämällä sekä edistää uusiutuvan energian käyttöä energiantuotannosta. Yhdistyksen toimintaan kuuluu muun muassa erilaisten alaan liittyvien seminaarien järjestäminen. Yhdistys teettää vuosittain alaan liittyviä selvityksiä ja tutkimuksia, seuraa alan kehitystä sekä julkaisee Suomen ainoaa bioenergia-alan lehteä, Bioenergia-lehteä. Internetsivusto: www.bioenergia.fi

Maa- ja metsätalousyrittäjien keskusliitto MTK ry

Valtakunnallisena maataloustuottajien, metsänomistajien ja muiden maaseutuyrittäjien ammatti- ja etujärjestönä MTK toimii etujärjestönä myös koneyrittäjille. Liiton toiminta ulottuu paikallisesta kansainväliseen. Siihen kuuluu 14 alueellista MTK-liittoa ja 7 metsänomistajien liittoa. Paikallisten maataloustuottajien yhdistysten ja alueellisten metsänomistajien liittojen kautta järjestöön kuuluu noin 150 000 jäsentä. Yhdistys tarjoaa yrittäjäjäsenilleen muun muassa tukea ja neuvontaa muun muassa työnantaja- ja lakiasioissa. Internetsivut: www.mtk.fi

Suomen Maatalouskoneasemayhdistys ry

Yhdistyksen pääasiallisena tehtävänä on edistää koneasematoimintaa Suomessa. Yhdistyksen ovat perustaneet Suomessa toimivat koneasemayrittäjät. Toiminnan kehittämiseen on ideoita haettu etenkin Tanskasta. Internetsivut: www.maatalouskoneasema.fi

METO Metsäalan yrittäjät ry

Yhdistys on METO – Metsäalan Asiantuntijat ry:n jäsenyhdistys, jonka jäsenet toimivat itsenäisinä yrittäjinä metsä- ja luonnonvara- tai niitä sivuavil-

la aloilla. Yhdistyksen tehtävänä on koota ja välittää eteenpäin jäsenyrittäjien keskuudesta nousevia mielipiteitä ja kannanottoja. Vuosittain yhdistys järjestää jäsenilleen erilaisia tiedotus-, keskustelu- ja koulutustilaisuuksia. Internetsivusto: www.metyrittajat.fi

METO Metsäalan asiantuntijat ry

Yhdistys on metsä- ja luonnonvara-alalla työskentelevien asiantuntijoiden edunvalvontajärjestö. Yhdistykseen kuuluu noin 8000 jäsentä, jotka toimivat metsäsektorilla erilaisissa asiantuntija-, esimies- ja johtotehtävissä. Edunvalvonnan lisäksi Meto pyrkii toimimaan myös yhteiskunnallisena vaikuttajana. Sen tavoitteena on etenkin varmistaa jäsentensä mahdollisuudet harjoittaa taloudellisesti, sosiaalisesta ja ekologisesti kestävää metsätaloutta. Internetsivusto: www.meto-ry.fi

Suomen metsäyhdistys ry

Suomen metsäyhdistys ry on viestinnän alalla toimiva jäsentensä ja sidosryhmiensä yhteistyöjärjestö, jonka perimmäisenä tavoitteena on tuoda esiin metsien mahdollisuuksia yhteiskunnan ongelmien ratkaisussa sekä edistää metsien vastuullisen käytön hyväksyttävyyttä. Toimintansa tukemiseksi yhdistys kerää ja julkaisee monipuolisesti metsään liittyvää tietoa. Yksi tiedon julkaisukanava on muun muassa yhdistyksen ylläpitämä www.forest.fi -verkkosivusto. Tiedon keruun ja julkaisutoiminnan lisäksi yhdistyksen toimintaan kuuluu kansallisen ja kansainvälisen metsäviestinnän harjoittaminen, päättäjien metsäakatemia -toiminta, kouluyhteistyö sekä metsäpäivien järjestäminen. Internetsivusto: www.smy.fi

Suomen metsäkeskus

Metsäkeskus on metsäalan asiantuntijaorganisaatio, jonka tehtävänä on edistää metsätaloutta ja alan elinkeinoja sekä neuvoo metsänomistajia metsien ja metsäluonnon hoidossa sekä hyödyntämisessä. Keskus kerää myös tietoa Suomen metsistä sekä valvoo metsälainsäädännön noudattamista sekä osaltaan myös rahoittaa metsän- ja luonnonhoidon töitä. Keskus toimii maa- ja metsätalousministeriön valvonnan ja ohjauksen alaisena. Internetsivusto: www.metsakeskus.fi

Metsään.fi -verkkopalvelu

Suomen metsäkeskuksen ylläpitämä Metsään.fi -palvelu on merkittävä metsätyökohteiden välittäjä Suomessa. Palvelu on tarkoitettu yrittäjille, jotka ovat joko puun ostajia, metsäpalvelun tarjoajia tai energiapuuta käyttäviä tai välittäviä toimijoita. Kotsivut: www.metsaan.fi

Metsätalouden kehittämiskeskus TAPIO

Tapio on valtakunnallinen metsäalan kehittämisskeskus, joka tarjoaa asiakkailleen erilaisia asiantuntijapalveluja ja tuotteita eri osa-alueisiin liittyen. Näitä osa-alueita ovat metsänhoito ja bioenergia, metsävarat ja metsäekonomia, ympäristö ja ekosysteempipalvelut sekä lakipalvelut. Palveluiden ja tuotteiden lisäksi Tapio järjestää myös erilaisia koulutuksia ja seminaareja metsäalaan liittyen. Internetsivusto: www.tapio.fi

Metsäntutkimuslaitos Metla

Metsäntutkimuslaitos on maa- ja metsätalousministeriön alainen tutkimus- ja asiantuntijaorganisaatio. Tutkimuslaitos kehittää ratkaisuja muun muassa metsien hoitoa, käyttöä, tuotteita ja palveluja koskeviin haasteisiin ja kysymyksiin. Laitoksen yhteydessä toimii laaja koko maan kattava toimintayksikköverkosto. Metlan visiona on metsien kestävä ja monipuolinen käyttö, joka luo pysyvän pohjan myös suomalaisten hyvinvoinnille. Vuoden 2015 alusta Metla yhdistyy Riista- ja kalatalouden tutkimuslaitoksen ja Maa- ja elintarviketalouden tutkimuskeskuksen kanssa Luonnonvarakeskukseksi. Internetsivusto: www.metla.fi

Maa- ja elintarviketalouden tutkimuskeskus, MTT Vakola

Tutkimuskeskuksen Vakolan toimipisteessä tehdään etenkin maatalouskoneisiin ja -teknologiaan liittyvää tutkimusta. Vakolassa tehdyn tutkimuksen keskeisiä teemoja ovat erilaisten työkonien automaatiojärjestelmien ja tiedonhallinnan kehittäminen. Vakolan tutkimusalustalla tehdään kehittämistyön lisäksi myös liikkuvan kaluston, koneiden, energiajärjestelmien, instrumenttien ja rakennusosien testausta. Internetsivut: www.mtt.fi

ProAgria

ProAgria on maatalouden ja yritystoiminnan kilpailukyyn kehittämiseen keskittynyt valtakunnallinen asiantuntijaorganisaatio. ProAgria -ryhmään kuuluu ProAgria Keskusten Liiton lisäksi 12 suomenkielistä ja 3 ruotsinkielistä alueellista ProAgria Keskusta, Faba, ProAgria Maatalouden Laskentakeskus Oy, Svenska Lantbrukssällskapetens Förbund, Maa- ja kotitalousnaisten Keskus ja Osuuskunta ProAgria Palvelukeskus. ProAgria tarjoaa yritysneuvonnan palveluita myös koneurakointialalla toimivien yritysten toiminnan kehittämiseen. Internetsivut: www.proagria.fi

Työtehoseura TTS

Työtehoseura on valtakunnallinen koulutus-, tutkimus- ja kehittämisorganisaatio, joka tutkii ja kehittää erilaisten projektien avulla muun muassa työmenetelmien tuottavuutta, toiminnallisia ratkaisuja ja energia- ja ekotehokkuutta. Vuosittain seura kouluttaa noin 10 000 opiskelijaa eri alojen ammattilaisiksi. Seuralla on Suomessa yhteensä 9 toimipaikkaa. Internetsivut: www.tts.fi

4.5 KONEURAKOINTIALAN KOULUTUS

Suomessa koneurakointiin valmentavaa ammatillista 2. asteen koulutusta järjestetään etenkin metsäalan perustutkinnon alla olevissa koulutusohjelmissä. Maatalousalan perustutkinnossa valmistetaan etenkin maatalouskoneiden käyttöön, mutta myös metsäalaan liittyviä opintoja on sisällytetty tutkinnon valinnaisiin opintoihin. Lisäksi on olemassa erillinen bioenergia-alan ammattitutkinto, jossa on mahdollisuus erikoistua koneurakointia sisältäviin osa-alueisiin. Metsäkoneenkuljettajat voivat erikoistua myös metsäkoneenkuljettajan erikoisammattitutkinnon kautta.

Vuonna 2011 ilmestyneen metsäalan työvoimatilannetta tarkastelevassa raportissa metsätyöntekijöiden ammattialalla työvoimatilanne todettiin tasapainoiseksi. Vuonna 2010 vain Kainuussa ilmeni työntekijöistä ylitarjontaa. Yhtä paikkaa vastaan sieltä löytyi noin 5-9,9 työtöntä. Hämeessä ja Uudellamaalla kysyntä ja tarjonta olivat lähimpänä toisiaan. Työttömiä yhtä paikkaa vastaan oli alle kaksi. (Alatalo ym. 2011) Vaikka työvoimatilanne onkin ollut tasapainoista, alan ammatillisen koulutuksen on kuitenkin koettu kärsivän huonosta houkuttelevuudesta ja motivoituneiden hakijoiden puutteesta. (Luoma ym. 2013)

Metsäalan perustutkinto

Metsäalan perustutkinto voidaan suorittaa joko ammatillisena peruskoulutuksena tai näyttötutkintona. Tutkinto koostuu yhdestä kaikille pakollisesta tutkinto-osasta, jonka jälkeen tutkintoon opiskelevat erikoistuvat yhteen neljästä koulutusohjelmasta tai osaamisalasta. Kaikille pakollinen tutkinnon osa on metsien hoito ja puunkorjuu. Osan suoritettuaan opiskelijat tai tutkinnon suorittajat erikoistuvat joko metsätalouden, metsäkoneenkuljetuksen, metsäkoneasennuksen tai metsäenergian tuotannon koulutusohjelmissä. Näistä etenkin metsäkoneenkuljettajan sekä metsäenergian tuotannon koulutusohjelmissä koulutetaan opiskelijoita koneurakointiin liittyviin tehtäviin. (OPH 2009b)

Metsäkoneenkuljettajan koulutusohjelma

Metsäkoneenkuljettajan ammattitutkinnossa koulutettavat valitsevat opintojaan muun muassa talousmetsien käsittelyyn, hakkuukoneella, kuormatraktorilla ja energiapuun korjuukoneella työskentelyyn, metsänhoito- ja metsänparannustöiden koneelliseen tekemiseen sekä työkoneen siirtokuljetuksiin liittyen. Valinnaisia opintoja voi suorittaa myös muista ammatillisista perustutkinnoista, ammattitutkinnoista ja erikoisammattitutkinnoista. Kaikille pakollinen tutkinnon osa on metsäkoneiden ja kuorma-autojen kunnossapito. Koulutusohjelmasta valmistuneet osaavat suunnitella ja toteuttaa koneellisen puunkorjuun työvaiheet laadukkaasti ja turvallisesti. Heidän on myös osattava ottaa huomioon metsänomistajan erilaiset tavoitteet ja vaatimukset. Työskentelyssään ammattiin valmistuneet osaavat ottaa huomioon metsän- ja ympäristönhoidon asettamat vaatimukset. Metsäkoneenkuljettajilta vaaditaan metsäkoneen toimintoja ohjaavien sekä tiedonsiirtoon liittyvien tietoteknisten sovelusten hallintaa, mihin koulutusohjelma antaa myös valmiudet. (OPH 2012; Kansallinen tiedotuskeskus 2009b)

Metsäenergian tuottajan koulutusohjelma

Koulutusohjelman suorittanut valmistuu nimikkeeltään metsäenergian tuottajaksi. Tutkintoon kuuluvia pakollisia osa-alueita ovat metsäenergiaraaka-aineen hankinta ja käyttö, energiapuun korjuu sekä turvetuotanto ja varastointi. Tutkintoon kuuluvia valinnaisia opintoja ovat muun muassa koneellinen puunkorjuu, energiapuun jalostus, lämpölaitoksen käyttö, hoito ja huolto, turvetuotanto, lyhytkiertoviljely ja yrittäjäyys. Valinnaisia opintoja voi valita myös muista ammatillisista perustutkinnoista, ammattitutkinnoista ja erikoisammattitutkinnoista. Ammattiin valmistuneet osaavat suunnitella, korjata ja varastoida erikoistumisensa mukaisesti energiapuuta tai turvetta. He myös hallitsevat tarvittavat kunnostustyöt ja osaavat lukea erilaisia metsänhoitoon liittyviä suunnitelmia. Toiminnassaan metsäenergian tuottajat osaavat huomioida niin laatuun kuin turvallisuuteen liittyvät seikat. He tuntevat alan toimintaympäristön lainsäädäntöineen ja ympäristövaikutuksineen. (OPH 2009; Kansallinen tiedotuskeskus 2009a)

Metsäkoneenkuljettajan erikoisammattitutkinto

Erikoisammattitutkinnon suorittanut erikoistuu etenkin koneelliseen puunkorjuuseen ja sen kehittämiseen. Tutkinnosta valmistunut työskentelee konepainotteisen puuntuotamisen ja -korjuun työnjohtotehtävissä. Tutkinnon osa-alueita ovat

neuvonta ja opastus, työn kehittäminen, puuntuotaminen, puunkorjuu ja yritystoiminta. Tutkintoon on liitettävissä myös metsäyöntekijän kansainvälinen moduuli. Tutkinnosta valmistunut osaa kehittää alansa työmenetelmiä ja -välineitä, kykenee suunnittelemaan opetustilanteita turvallisesti ja työsuojelumääräyksiä noudattaen. Hän myös hallitsee puuntuotamiseen liittyvät työt, osaa suunnitella ja organisoida töitä kaikki vaadittavat lainsäädännölliset, taloudelliset ja käytännön seikat huomioon ottaen. Tutkinnon suorittanut tuntee alan yritysten toimintaympäristön ja hänellä on valmiudet myös oman yrityksen perustamiseen. (OPH 2014)

Maatalousalan perustutkinto

Maatalousalan perustutkinnossa on neljä erikoistumisvaihtoehtoa. Näitä ovat maatilatalouden koulutusohjelma, maatalousteknologian koulutusohjelma, eläintenhoidon koulutusohjelma sekä turkistalouden koulutusohjelma. Perustutkintoon kuuluu kaksi kaikille pakollista tutkinnon osaa. Näitä ovat työskentely maatalousalalla sekä maa-seutuyrittäminen. Maatalousalalla työskentelyyn sisältyy muun muassa opetusta traktorin käytöstä maataloustöissä sekä metsän uudistustöiden tekemisestä. Pakollisten osien jälkeen opiskelijat erikoistuvat yhteen edellä mainituista koulutusohjelmista. Kaikille valinnaisissa tutkinnon osissa koneurakointiin liittyviä opintoja on tarjolla melko runsaasti. Opintoja tarjotaan muun muassa maatalous- ja maanrakennuskoneiden hyödyntämiseen, maatalouskoneiden huoltamiseen ja korjaamiseen, metsien hyödyntämiseen, bioenergian ja turveenergian tuottamiseen liittyen. (OPH 2009a)

Bioenergia-alan ammattitutkinto

Bioenergia-alan ammattitutkinto koostuu yhdestä pakollisesta ja kuudesta valinnaisesta tutkintososasta. Tutkinnon saamiseksi pakollisen osan lisäksi on suoritettava ainakin yksi valinnainen osa. Kuuden valinnaisen osan lisäksi tarjolla on myös vapaavalintainen bioenergiayrittäjäyden osa. Valinnaisia osia ovat energiapuun korjuu, energiapuun haketus ja murskaus, turvetuotanto, energiakasvituotanto, lämmöntuotanto sekä bio- raaka-aineen jalostaminen. Tutkinnon suorittaneilla on hallussaan laaja-alainen bioenergia-alan tuntemus sekä erikoistaitoa valitsemastaan valinnaisesta opintosuunnasta. (OPH 2008)

4.6 KONEURAKOINTIALAN TAPAHTUMIA

FinnMETKO -näyttelyt

FinnMETKO on joka toinen vuosi järjestettävä konetyöalojen suurnäyttely, jonne kerääntyy näytteilleasettajia niin puunkorjuun ja kuljetuksen kuin myös maarakennussektorilta ympäri Suomea. Messuilla näytteilleasettajat toteuttavat työnäytöksiä sekä järjestävät koeajoja koneille ja laitteille. Elokuussa 2014 järjestettävät messut olivat järjestyksessään viidennettoista. Tapahtuma

järjestetään vuosittain Jämsässä. Tapahtuman järjestää FinnMetko Oy yhteistyössä Keski-Suomen ja Koneyrittäjien liiton kanssa. Tapahtuman ympärille kootaan vuosittain oma organisaationsa. Internetsivut: www.finnmetko.fi

KoneAgria

KoneAgria on maatalouden ammattilaisille suunnattu näyttely, jossa esitellään maatalouskoneita, -laitteita ja -tarvikkeita. Vuonna 2014 näyttely järjestettiin Jyväskylän Paviljongissa 8.-11.10. Järjestyksessään näyttelyt olivat kymmenennet. Internetsivut: www.koneagria.fi

5 HEVOSTALOUS

Hevosala on kasvava maaseudun elinkeino, jonka kehittämiseen on viime vuosikymmenten aikana panostettu aktiivisesti. Alan kehittämisen piirissä työskentelee varsin moninainen ja hyvin verkostoitunut toimijajoukko, joka vie hevosalaa eteenpäin yhtenäisin visioin. Perinteisten toimintamuotojen ohella hevosen potentiaalia on alettu hyödyntää entistä enemmän myös osana hyvinvointipalveluja sekä matkailua.

5.1 HEVOSTALOUS SUOMESSA

Viime vuosikymmenten aikana hevosala on kasvattanut suosiotaan niin harrastusmuotona kuin elinkeinona. Hevosurheilua harrastavat niin pojat ja tytöt kuin miehet ja naiset. Suomessa on arvioitu olevan noin 50 000 raviurheilun harrastajaa, 200 000 raviurheilun seuraajaa ja noin 170 000

ratsastuksen harrastajaa (Hippolis ym. 2013). Erilaisia ratsastus- ja raviurheilutapahtumia on tarjolla maassamme runsaasti. Hevosalaa harjoitetaan ympäri maan, joskin alueellisesti hevosalan pääpaino on keskittynyt jonkin verran eteläisempään Suomeen (Pussinen 2014). Alan kasvu ei ole kuitenkaan rajoittunut etelään vaan sitä tapahtuu ympäri maan (MTK 2014).

Keskeisemmät toimintamuodot ovat ratsastustoiminta, ravivalmennus, kasvatustoiminta ja karsinapaikkojen vuokraus. Tulevaisuudessa alan merkityksen toivotaan kasvavan myös hyvinvoinnin edistämiseksi etenkin kuntoutus-, matkailu- ja virkistyspalveluiden muodossa. Kasvatustoimintaa pidetään yleisesti hevostalouden kivijalkana. Sen lisäksi, että se tuottaa alalle käyttötarkoituksensa sopivia hevosia se myös ylläpitää ja siirtää perinteisiä hevostaitoja sukupolvelta toiselle. Etenkin suomenhevosen kasvatuksessa ja jalostuksessa

Kuva 5. Hevosten määrä on kaksinkertaistunut viimeisten 25 vuoden aikana. (Kuva: Anne Matilainen)

Suomessa on pitkät perinteet. Kasvatustoimintaan liittyy usein läheisesti myös ravivalmennus ja -kilpailutoimintaa sekä ratsastuskoulujen ja hoitotallien ylläpitoa. (Hippolis ym. 2013)

Viime vuosina hevosen merkitys ihmisen hyvinvoinnin edistäjänä on saanut entistä enemmän tunnustusta. Fyysisen kunnon edistämisen lisäksi hevosen nähdään pystyvän edistämään myös ihmisten psyykkistä hyvinvointia. Hevosen avulla ihmisen on mahdollista irrottautua arjesta ja päästä hetkeksi maaseudun rauhaan. Virkistys- ja liikuntapalveluiden lisäksi hevosta on alettu hyödyntää yhä enemmän hyvinvointi- ja kuntoutuspalveluissa, kuten esimerkiksi ratsastusterapiassa ja sosiaalipedagogisessa toiminnassa. Hevosharastus on saanut tunnustusta myös yhdenvertaisuudesta. (Hollmén & Lahtinen 2012)

Hevosten potentiaalia osana matkailua on aktiivisesti kehitetty viime vuosina. Hevosmatkailua voidaan määrittää matkailuaktiiviteetiksi, jossa hevonen on olennainen osa aktiviteettiä ja elämyksen tuottamista (Martin-Päivä 2006). Tyypillisimpiä hevosmatkailutuotteita ovat vaellusratsastus sekä reki- ja valjakkoajelut. Vuonna 2009 Suomessa oli noin 200 hevosmatkailuyritystä, joskin päätöimi-

sesti sitä harjoittavia on huomattavasti vähemmän (Matkailun edistämiskeskus 2009).

Hevosia käytetään Suomessa hyväksi myös metsätöiden hoidossa. Hevosmetsureille on tarvetta etenkin sellaisissa työkohteissa, jonne tavallisilla puunkorjuukoneilla ei päästä tai haluta mennä. Näitä voivat olla muun muassa puistot, hautausmaat, luonnonsuojelualueet tai muut maastoltaan herkäät erikoisalueet. (Gustafsson 2012) Hevosmetsätyöhön ei Suomessa ole tarjolla varsinaista ammatillista koulutusta ja ammattiin valmentavia kurssejakin on tarjolla niukasti. Viime vuosina hevosmetsureille on kuitenkin ollut kysyntää ja niinpä heistä on ajoittain ollut jopa pulaakin. (Berg 2013)

5.1 HEVOSTALOUS JA MAASEUTU

Hevosala käsitetään usein nimenomaisesti maaseudulle merkittäväksi elinkeinoksi. Hevosalan yritystoiminnasta noin kolme neljäsosaa sijoittuu maaseudulla sijaitseville maatiloille ja 17 % muutoin maaseudulle. Suurin osa sijoittuu etenkin taajamien läheiselle maaseudulle, jolloin ollaan myös lähempänä asiakkaita. Kasvatustoimintaa harjoi-

Kuva 6. Hevostalous on merkittävä elinkeinomahdollisuus maatiloille. (Kuva: Anne Matilainen)

tetaan useammin myös ydinmaaseudulla. (Saastamoinen 2010) Hevosten ja hevosharrastusten nähdään kaventavan kuilua maaseudun ja kaupunkien välillä, sillä hevosharrastuksen kautta monet kaupunkilaiset ja etenkin kaupunkilaisnuoret oppivat tuntemaan maaseudun elämää ja elämänrytmiä. (Hollmén & Lahtinen 2012)

Hevostalous on monille maataloille merkittävä sivuelinkeino ja päätoimisesti sitä harjoittaa noin 2000 maatilaa. Etenkin maatalouden murroksen myötä monet tilat ovat päättäneet keskittää tuotantosuuntansa hevostalouteen. Muiden kotieläintilojen vähentyessä hevostilojen merkitys on näin maaseudun elävöittäjänä ja maaseutu ympäristön säilyttäjänä kasvanut varsin suureksi. (Hollmén & Lahtinen 2012)

Hevostalous monipuolistaa ja rikastaa maaseudun elinkeinojen elinvoimaisuutta myös välillisesti. Oiva esimerkki hevostalouden kasvun vaikutuksista on kasvaneen hevospäärin synnyttämä tarve hevosharjoituksen tuotannolle. On arvioitu, että yhden hevosen tarvitsema rehuala vuodessa on noin 1–1,5 ha, jolloin rehun kokonaistuotannon tarve Suomessa on 75 000–112 500 hehtaaria. Hevosharjoituksen lisäksi hevosalalla kasvu lisää kysyntää muun muassa laidunnuspalveluiden, tallirakentamisen sekä muiden rakennus-, korjaus- ja huoltopalveluiden osalta. (MTK 2014) Erilaisten hevostarvikkeiden- ja varusteiden sekä kengityspalveluiden kysyntä on myös kasvussa, mikä luo liiketoimintamahdollisuuksia etenkin maaseudun yrittäjille. Hevosalla tarvittavien palveluiden ja kaupan sekä rehujen tuotannon on arvioitu työllistävän yhteensä noin 1000 henkilöä. (Saastamoinen 2010)

5.1.2 HEVOSALAA LUKUINA

Suomessa on tällä hetkellä noin 75 000 hevosta, mikä on yli kaksinkertainen määrä neljänneksivuosisadan takaiseen. Hevostalleja Suomessa on arviolta noin 16 000. (Hollmén & Lahtinen 2012) Hevosalan yritystoimintaa harjoittavia talleja on noin 3000 (Pussinen 2014), joista päätoimisesti yritystoimintaa harjoittaa noin 2000 maatilaa. Hevostallit työllistävät noin 15 000 työntekijää, joista kokoaikaisesti noin 5000 työntekijää ja osa-aikaisesti loput 10 000 työntekijää. On katsottu, että noin kahdeksan hevosta työllistää yhden henkilön. (Hollmén & Lahtinen 2012)

Koko maan kattavaa talli- tai yritysrekisteriä ei Suomeen ole vielä toistaiseksi perustettu, mutta esimerkiksi Suomen Ratsastajainliitto (SRL) ja Suomen Hippos ry pitävät rekisteriä jäsenistään. Ratsastajainliiton hyväksymiä ratsastuskouluja,

harrastetalleja ja yksityistalleja vuonna 2013 oli yhteensä 320 (Hippolis ym. 2013). Ratsastuspalveluja tarjoavia talleja on kuitenkin arvioitu olevan lähes kolminkertainen määrä (Pussinen 2014). Suomen Hippos ry:n ravivalmentajarekisterissä oli vuonna 2013 noin 160 ammattivalmentajalisenssin saanutta valmentajaa. Todellisuudessa kuitenkin ravivalmennuksen parissa työskenteleviä henkilöitä on Suomessa arvioitu olevan huomattavasti enemmän, noin 7000. (Hollmén ym. 2012) Hevosalan yritykset ovat usein pienyrityksiä, jotka työllistävät yrittäjän tai yrittäjäpariskunnan lisäksi yhdestä kahteen ulkopuolista työntekijää. Keskimääräinen liikevaihto on 100 000–150 000 euroa ja hevosia talleilla on keskimäärin 26. (Pussinen 2014) Vuosittain uusia yrityksiä on arvioitu syntyvän noin 100 (MTK 2014).

Suomessa ravipelin pelaaminen on myös erittäin suosittu harrastus. Pelien järjestämiseen yksinoikeus on Suomessa annettu Fintoto Oy:lle. Vuonna 2013 pelejä pelattiin yhteensä 248,2 miljoonalla eurolla. Siitä noin 13,4 % tuloutettiin hevoskasvatukseen ja -urheiluun ja 0,4 % ohjattiin valtion hevostalouden osuudeksi. (Suomen Hippos ry 2013) Ravikilpailuja järjestetään Suomessa 43 raviradalla ja kilpailuihin osallistuu vuosittain noin 720 000 suomalaista (Hippolis ym. 2013).

Hevosalan lukuja	
Hevosia	75 000
Talliyrittysten työllistävyys	15 000
Hevostalleja	16 000
Hevostaloutta harjoittavat maatilat	2000
Suomen ratsastajainliiton hyväksymät tallit	320
Ammattivalmentajalisenssit	160
Raviurheilun harrastajavalmentajat	7000
Ravihevosharrastajat	50 000
Ratsastuksen harrastajia	170 000

Lähteet: Hevostalous lukuina 2013, Mahdollisuuksien hevonen – hevosalalla kehittämisstrategia 2014–2020

5.2 HEVOSALAN KEHITTÄMISTOIMINTA

Hevosalan nopea kasvutahti tuo alalle lukuisia haasteita. Alan harrastaja- ja yrittäjäjoukko saa jatkuvasti mukaansa uusia jäseniä, joiden osaaminen ja tietämys on pidettävä tarvittavalla tasolla. Kasvu ulottuu myös maankäytön kysymyksiin.

Tallit ja niiden keskittymät tarvitsevat entistä enemmän tilaa ja samalla niiden ympäristövaikutukset kasvavat. Kasvustaan huolimatta hevosala kärsii usein tunnettuuden ja arvostuksen puutteesta niin yhteiskunnan kuin viranomaistenkin taholta. Yhteistyön kehittäminen viranomaisiin ja etenkin kuntatahoon onkin nähty tarpeelliseksi kehittämisalaksi. Turvallisuus etenkin ihmisten kohdalla on myös yksi alalla toimimisen haaste. Suurikokoisen eläimen kanssa toimiminen sisältää riskejä, minkä vuoksi eläinten ymmärtämiseen ja kunnolliseen kouluttamiseen on panostettava. (Saastamoinen 2010)

Hevosen hyvinvointi on alan tärkeimpiä kysymyksiä. Toimijoilla tulee olla riittävä osaaminen hevosen käsittelyyn ja huolehtimiseen. Hevosen hyvinvointi koetaan merkittäväksi tekijäksi myös alan imagon kannalta. Yrittäjyyden haasteita ovat etenkin liiketoimintaosaamisen riittävä hallinta. Yrittäjiksi lähdetään usein harrastuspohjalta, jolloin tietämys rajoittuu lähinnä hevostenhoitoon, eikä liiketoiminnallisiin asioihin kiinnitetä aina tarvittavasti huomiota. Alalla onkin suuri tarve entistä toimivimpiin ja kattavampiin yritystoiminnan neuvontapalveluihin. (Saastamoinen 2010)

Hevosyrittäjien hyvinvoinnissa ja jaksamisessa on nähty myös kehittämisen varaa. Yrittäjät hoitavat tavallisesti talleillaan verrattain paljon tallin perustehtäviin kuuluvia fyysisiä töitä, mikä voi ajoittain tapahtua jopa liiketoiminnan hoitamisen ja kehittämisen kustannuksella. Liiketoimintaosaamisen kehittämisen lisäksi fyysisen työmäärän vähentäminen voi olla monen yrittäjän osalta tarpeellista. Alan lainsäädännölliset muutokset voivat koitua myös monille yrittäjille haasteelliseksi. Esimerkiksi tällä hetkellä meneillään olevat muutokset talliolosuhteiden sisäkorkeuksien ja karsinakokojen vaatimuksissa ovat aiheuttaneet joillekin talleille toiminnan vähentämis- tai lopettamispaaineita. (Pussinen 2014)

Hevosalalla on varsin aktiivista kehittämis- ja tutkimustoimintaa ja alan eri toimijat ja organisaatiot tekevät hyvää yhteistyötä myös keskenään. Tutkimustoiminta on keskittynyt lähinnä hevosen hyvinvoinnin edistämiseen sekä alan yhteiskunnallisen ja taloudellisen merkittävyyden tutkimiseen. Ympäristöasiat ovat olleet myös keskeisessä roolissa alan tutkimuksessa. (Saastamoinen 2010)

Mahdollisuuksien hevonen – hevosalan kehittämisstrategia vuosille 2014–2020

Keskeisin hevosalaa eteenpäin vievä asiakirja on nimeltään *Mahdollisuuksien hevonen - Hevosalan kehittämisstrategia vuosille 2014–2020*. Strategian keskeisenä tavoitteena on turvata sekä hevosten

hyvinvointi että alan yleiset toimintaedellytykset. Strategiassa on lueteltu yhteensä yksitoista eri painopistealaa, joihin kehittämistoiminnan toivotaan pureutuvan ohjelmakautenaan. Painopistealueet jakautuvat kolmen teeman ympärille. Teemoja ovat hevonen, ympäristö ja ihminen. Hevosen osalta halutaan taata hevosen hyvinvointi sekä toimiva jalostus- ja kasvatustoiminta. Ihminen osa-alueena taas käsittää hevosen roolin nuorisotyössä, ihmisen hyvinvoinnin edistämässä sekä kuntoutuksessa. Lisäksi myös hevosyrittäjien hyvinvointiin halutaan kiinnittää huomiota. Ympäristön kannalta merkittävää on etenkin maankäytön ja infrastruktuurin kehittäminen. Näiden teemojen ympärille kietoutuu lisäksi vaikuttaminen EU:n ja kansalliseen lainsäädäntöön, verotukseen, rahoitukseen sekä alaa koskevaan tukipolitiikkaan. Tärkeäksi kehittämiskohteeksi nähdään myös hevosalaa koskevan tutkimuksen, koulutuksen ja neuvonnan kehittäminen. Strategian loppuosassa esitellään hevosalan hankeohjelma, joka tarkentaa kehittämistoimenpiteitä edelleen. (Hollmén & Lahtinen 2012)

Mahdollisuuksien hevonen -yhteistyöverkosto on laatinut strategian pohjalta muun muassa esityksen hevosalan painopisteistä tulevaan hallitusohjelmaan. Esityksessä korostetaan hevosalan yleisten toimintaedellytysten turvaamisen lisäksi erityisesti kasvatustoiminnan edellytysten turvaamista. Alan kasvusta huolimatta kasvatustoiminnan koetaan edelleen kärsivän heikosta kannattavuudesta. Esityksessä esitetään myös arpajaisveron alentamista aiemmalle tasolle sekä alan koulutuspaikkojen säilyttämistä ennallaan. Muita esityksessä mainittuja kehittämistoimenpiteitä olivat hevosenlannan kustannustehokkaiden kierrätysmahdollisuuksien ja energiankäytön edistäminen. (Mahdollisuuksien hevonen -yhteistyöverkosto 2014)

Hevosalan hankeohjelma 2014–2020

Hankeohjelman tavoitteena on edistää hevosalalla tapahtuvaa yritystoimintaa sekä ohjata rahoitusta ja alan kehittämistoimenpiteitä strategiassa määriteltyjen päämäärien mukaisesti. Ohjelmassa on nostettu esiin neljä kehittämisen kohdetta tavoitteineen ja painotuksineen. Näitä ovat hevosalan yritystoiminta, hevosten hyvinvointi, hevosten omistaminen sekä tallirakentaminen ja ympäristö. Hevosalan yritystoiminnan kehittämisen keskeisenä tavoitteena on edistää yritystoiminnan kilpailukykyä ja parantaa alan kannattavuutta sekä taata yritystoiminnan hallittu kasvu. Kehittämistoimin pyritään erityisesti lisäämään yrittäjien osaamista, varmistamaan hyvien toimintamallien

ja erilaisten innovaatioiden tiedonkulku sekä kehittämään yrittäjien liiketaloudellista ja strategista ajattelua. Kehittämistoimintaa toteutetaan niin valtakunnallisella kuin alueellisella tasolla. Valtakunnallisen toiminnan tehtäviä on koordinoita hevosalan hanketoimintaa, mallintaa alan koulutustarjontaa sekä tuottaa erilaisia materiaaleja ja työkaluja alalla toimivien käyttöön. Alueellisen kehittämistoiminnan tavoitteiksi katsotaan taas osaamisen lisääminen, tiedonvälitys sekä yhteistyön edistäminen. (Hollmén & Lahtinen 2012)

Hevosmatkailun kehittämisstrategia 2009–2013

Kehittämisstrategia on Matkailun edistämiskeskuksen (MEK) alainen strategia, joka on yksi *Suomen matkailustrategia vuoteen 2020* -strategian kautta teemoittain koordinoituista valtakunnallisista tuotekehitysohjelmista. Strategian mukaan Suomi ei ole kovin tunnettu hevosmatkailumaana, mutta potentiaalia siihen on sitäkin enemmän. Suomen eksoottinen luonto ja neljä erilaista vuodenaikaa tarjoavat ainutlaatuiset puitteet erilaisten matkailuaktiviteettien kehittämiseksi. Strategiaa on listattu monipuolisesti hevosmatkailun tuotteita, joita ovat vaellusratsastus, maastorat-

sastus, reki- ja kärryajelut, valjakkoajelu, työhevosenäytökset, talutusratsastus, hevosenäyttelyt, hevosmatkailuaktiviteetit (esimerkiksi juontaminen ja maasta käsittely), ratsastusvalmennuslomamat ja -kurssit ja hiihtoratsastus sekä ravit, muut kilpailut ja tapahtumat. Strategian keskeisimmät kehityskohteet ovat etenkin suomenhevosen käyttö hevosmatkailun vetonaulana, matkailuyrittämisen osaaminen, verkostoituminen sekä markkinointi ja tuotekehitys. (MEK 2009)

Outdoors Finland Hevosmatkailu

Outdoors Finland on Matkailun edistämiskeskuksen toteuttama suomalaisten luontoaktiviteettien kehittämiseen suuntautunut ohjelma. Hevosmatkailu on yksi kuudesta Outdoors Finland -ohjelman kesämatkailuaktiviteeteistä, joita ohjelma pyrkii erityisesti kehittämään. Valtakunnallisesti ohjelman avulla hevosmatkailulle on luotu muun muassa tuotesuosituksia, joiden avulla alan toimijat voivat tähdätä kansainvälisille markkinoille. (MEK 2014) Valtakunnallisen toiminnan lisäksi hanketta toteutetaan myös alueellisesti. Esimerkiksi Pohjois-Savossa on käynnistetty Outdoors Finland Pohjois-Savo -hanke. Hankkeen yhtenä osa-alueena on ollut alueen hevosmatkailun ke-

Kuva 7. Hevosvaellukset soveltuvat hyvin myös matkailupalveluiksi. (Kuva: Anne Matilainen)

hittäminen kouluttamalla ja tiedottamalla alueen hevosmatkailuyrittäjiä kattavasti eri osa-alueilla. (HAMK 2014a)

Hevosyrittys huippukuntoon 2010–2014

Vuosina 2010–2013 toteutettiin kansallinen Hevosyrittys huippukuntoon -hanke yhdessä keskeisten hevosalan toimijoiden kanssa. Hanke oli suunnattu hevosalan yrittäjille, toimintaa suunniteleville sekä muilla aiheesta kiinnostuneilla. Hankkeessa toteutettiin erilaisia teemapäiviä ympäri Suomen, laadittiin erilaisia oppaita alan yrittäjille sekä julkaistiin myös alan tulevaisuuskat-saus. Hankkeen päätti Kohti uutta hevostaloutta -seminaari vuoden 2014 tammikuussa. Teemapäivien ja oppaiden aiheet kietoutuvat etenkin hevosten hyvinvoinnin sekä yritysten kannattavuuden ympärille. Keskeisiä tavoitteita ovat olleet yrittäjien osaamisen ja yritysten kilpailukyyn lisääminen, palveluiden laadun parantaminen sekä alan asiantuntijoiden verkostoitumisen edistäminen. Hankkeen toteuttajana toimi Hämeen ammattikorkeakoulu (HAMK) ja rahoittajana Hämeen ELY-keskus Manner-Suomen maaseudun kehittämisohjelmasta 2007–2013. (Pussinen 2014)

Hevosexpertit 2010–2011

Hevosexpertit oli hevosalan yritystoimintaa palveleva hanke, jonka avulla pyrittiin kehittämään valtakunnallisia neuvonnan asiantuntijajärjestelmiä. Hankkeen kohderyhmänä toimivat valtakunnalliset neuvontaorganisaatiot jäsenjärjestöineen, joiden edustajia perehdytettiin erilaisten moduulien kautta hevosalan erityiskysymyksiin. Toiminta koostui eri aihealueita käsittelevistä koulutuspäivistä sekä opintomatkasta Ruotsiin ja Norjaan. Koulutuksissa käsiteltyjä aihealueita olivat muun muassa eläinterveys ja eläinsuojelu, tallirakentaminen, ruokinta, tallien liiketoiminta, hevosjalostus, miljöösuunnittelu, työterveys ja talliturvallisuus. Hankkeen toteuttajana toimi Hevostietokeskus ja rahoittajana Hämeen ELY-keskus Manner-Suomen maaseudun kehittämisohjelmasta. (Hevostietokeskus 2014)

Innoequine-hanke

Valtakunnallinen alan kansainvälistymistä tukeva hanke, jonka avulla on haluttu luoda perusteet rajat ylittävälle toimijoiden verkostolle Itämeren alueella. Tavoitteena on ollut parantaa alueen kilpailukykyä innovaatioiden ja politiikkasuositusten avulla. Huomio on ollut etenkin osaamisen, ympäristö- ja turvallisuusasioiden, verkostoitumisen sekä alan palveluiden kehittämisessä. Hankkeen lopputuotteena on ollut verkossa toimiva InnoHor-

se -tallityökalu, johon on kerätty tietoa ja konkreettisia apuvälineitä toiminnan ja palveluiden kehittämiseen hevosyrittäjiä varten. Hanke on toteutettu yhteistyössä Maa- ja elintarviketalouden tutkimuskeskuksen (MTT), Ruotsin maatalousyliopiston (SLU) ja Latvian Maatalousyliopiston (LLU) kanssa, joiden lisäksi mukana on ollut keskeiset hevosalan organisaatiot Virosta, Suomesta ja Latviasta. Hanke on Euroopan unionin Central Baltic Interreg IV A -ohjelmasta toteutettu hanke. Loppuseminaari järjestettiin 31.8.2014 Ypäjällä. (MTT 2014, HAMK 2014b)

Hevoset ja yhteiskunta -hanke

Hankkeen keskeisin tavoite on parantaa hevostalouden toimintaedellytyksiä sekä monipuolistaa hevostalouden ja sen rajapintoihin liittyviä elinkeinoja kehittämällä erityisesti yhteistyötä alan sidosryhmien kanssa. Projekti kulmineoitiu syksyllä 2014 julkaistavaan Hevoset ja kunta -kirjaan, johon on kerätty alaan liittyvät hyvät käytännöt kuntasektorilla. Kirjan tavoitteena erityisesti on ollut tiedottaa kuntapäätäjiä ja virkamiehiä hevostaloudesta, sen tarpeista sekä yhteiskunnallisesta vaikuttavuudesta. Hankealueena toimivat Häme ja Uusimaa, jotka ovat myös Suomen hevosrikkaimmat maakunnat. Hankkeen toteuttajana toimii Hippolis ja rahoittajana Hämeen ja Uudenmaan ELY -keskukset Manner-Suomen maaseudun kehittämisohjelmasta sekä Forssan Seudun Kehittämiskeskus. Hanke alkoi keväällä 2012 ja päättyy vuoden 2014 lopussa. (Hippolis 2014a; Hippolis 2014b)

Elinkeinoja ja elämyksiä – Hevosenomistajuuden kehittämishanke

Hankkeessa kehitettiin erilaisia hevosomistajuuden toimintamalleja ravi- ja ratsupuolella. Toimintamalleja luomalla haluttiin vahvistaa etenkin alan yrittäjyyttä sekä luoda edellytyksiä myös nuorten työllistämiseen maaseudulla. Tavoitteena oli kehittää etenkin yhteisomistajuutta omistajuuden tapana. Tällä haluttiin luoda vuorovaikutusta etenkin maaseudun ja kaupunkien välille. Hanketta toteutti Hippolis – Hevosalan osaamiskeskus ry. Hanketta toteutettiin vuoden 2012 kesäkuusta 2013 vuoden toukokuulle. Hanke sai myös jatkovuoden, joka päättyi 31.5.2014. Hankkeen avulla toimitettiin muun muassa opas hevosen hankinnasta ja omistamisesta. (Hippolis 2014c)

Horse Manure -hanke

Hankkeen tavoite on vähentää hevosen lannan ravinnepäästöjä, lisätä sen hyötykäyttöä sekä lannan sisältämien ravinteiden kierrätystä. Hankkeen to-

teuttajana toimii MTT ja rahoittajana ympäristöministeriö. Hanke on osa ympäristöministeriön ravinteiden kierrätystä ja Saaristomeren tilan parantamista koskevaa ohjelmaa. (YM 2014)

5.3 HEVOSALAN TOIMIJOITA

Hevosala on Suomessa hyvin järjestäytyneenä ja eri osa-alueilla vaikuttavat toimijat tekevät myös tiivistä yhteistyötä alan yleiseksi edistämiseksi. Hippolis toimii alan valtakunnallisena yhteistyöorganisaationa ja koordinoi monia alan kehittämishankkeita. Lisäksi hevosalan kehittämisstrategian toteutumista edistämään on asetettu oma Mahdollisuuksien hevonen -yhteistyöverkosto. Alakohtaisia organisaatioita ja etujärjestöjä löytyy lähes jokaiselta hevosalan toimialueelta ravi- ja ratsastusurheilun etujärjestöistä ratsastusterapeuttien ja hevosenomistajien etuja valvoviin organisaatioihin. Hevosalaan liittyvää tutkimusta tehdään muun muassa Maa- ja elintarviketalouden tutkimuskeskuksen hevostalous -yksikössä. Merkittäviä koulutusorganisaatioita ovat etenkin Ypäjän Hevosopisto sekä Hämeen ammattikorkeakoulu.

Hippolis - Hevosalan osaamiskeskus ry

Hippolis on valtakunnallinen hevosalan yhteistyöorganisaatio, jonka toiminta-ajatuksena on edistää suomalaisen hevosalan toimintaedellytyksiä pitkäjänteisesti osaamista ja uutta tietoa hyödyntäen. Tavoitteena on edistää alan verkostoitumista, osaamista ja yrittäjyyttä. Toimintamuotoja ovat kurssien ja ajankohtaisseminaarien järjestäminen sekä julkaisu- ja tiedonvälitys. Hippolis hallinnoi ja toteuttaa hevosalan kehittämishankkeita sekä Suomen Hevosurheilumuseon toimintaa. Hippolikseen kuuluvat seuraavat organisaatiot: Ypäjän Hevosopisto, Hämeen ammattikorkeakoulu, Suomen Ratsastajainliitto ry, Suomen Hippos ry, ProAgria, MTT Hevostalous, MTK sekä Ypäjän Kunta. Internetsivut: www.hippolis.fi

Mahdollisuuksien hevonen -yhteistyöverkosto

Yhteistyöverkosto on perustettu toteuttamaan tämän hetkistä hevosalan kehittämisstrategiaa. Verkostoon kuuluvia toimijoita ovat: Suomen Hippos ry ja Suomen Ratsastajainliitto ry, MTK, MTT Hevostalous, Suomen Hevosenomistajien Keskusliitto, Suomen Eläinsuojeluyhdistys, ProAgria, Hevostietokeskus, Hippolis - hevosalan osaamiskeskus, Ypäjän Hevosopisto, Hämeen ammattikorkeakoulu, Suomen Ravivalmentajat ry ja Maa- ja

metsätalousministeriö. Verkoston työskentelyä koordinoi hevosalan yhteistyöorganisaatio Hippolis – Hevosalan osaamiskeskus ry. (Hippolis 2014f)

Suomen Ratsastajainliitto ry (SRL)

SRL on Suomessa toimiva ratsastusurheilun keskusjärjestö, joka edistää ratsastusta urheilu- ja liikuntakasvatusmuotona, koordinoi ratsastuskilpailuja sekä kehittää ratsastuksenopetusta ja valmennusta. Liitto ajaa kaikkien ratsastuksen harrastajien etua kuntoharrastajista huippu-urheilijoihin. Keskeisin tehtävä on turvata hevosten hyvinvointi kaikessa ratsastustoiminnassa. Liittoon kuuluu kahdeksan aluejaostoa, jotka organisoivat ja toteuttavat toimintaa paikallistasolla. Ratsastajainliitto tarjoaa edunvalvontaa ja tukea hyväksymilleen jäsentälleille. www.ratsastus.fi

Suomen Hippos ry

Suomen Hippos on valtakunnallinen raviurheilun ja -valmennuksen keskusjärjestö. Keskeisimpiä tehtäviä ovat ravikilpailujen järjestäminen, kaikkien suomalaisten hevosten jäsenrekisterin ylläpito sekä erilaisten koulutus-, järjestö-, julkaisu- ja toiminnan järjestäminen. Suomen Hippoksen alaisena toimii 16 hevosjalostusliittoa, jotka edistävät toiminnallaan suomalaista hevoskasvatusta ja -jalostusta sekä parantavat hevostalouden tunnettavuutta. Suomen Hippoksen alaisena tytäryhtiönä toimii myös ravipelejä organisoiva Fintoto Oy. Internetsivut: www.hevosjalostusliitot.fi, www.hippos.fi, www.fintoto.fi

Suomen ravivalmentajat ry

Suomen ravivalmentajat ry on ravivalmennusta harjoittavien yrittäjien edunvalvontaa harjoittava yleishyödyllinen yhteisö. Yhdistys tekee yhteistyötä Hippoksen, Fintoto Oy:n ja Suomen Hevosenomistajien Keskusliiton kanssa valtiovaltaan ja julkishallintoon liittyvissä asioissa. Internetsivut: www.ravivalmentajat.fi

Suomen Hevosenomistajien Keskusliitto (SHKL)

Liitto harjoittaa hevosenomistajien yleistä edunvalvontaa ja siihen kuuluu yhteensä 11 alueyhdistystä. Jäseniä on yli 6500. Liitto järjestää jäsenilleen koulutustilaisuuksia ja tarjoaa asiantuntija-apua erilaisissa tilanteissa. Lisäksi se ylläpitää keino-omavälitystä. Internetsivujen osoite: www.shkl.net

Suomen Ratsastusterapeutit ry

Yhdistys on vuonna 2000 ratsastusterapeuttien yleisiä ja yhteisiä etuja valvova yhdistys. Se pyrkii jäsentensä tietojen ja taitojen kehittämiseen ja

parantamaan alan yleisiä edellytyksiä. Yhdistys valvoo myös ratsastusterapian laatua ja toteutumista maassamme sekä hoitaa alan kansallista ja kansainvälistä yhteistyötä. Jäseneksi voi liittyä kaikki ratsastusterapeutin tutkinnon suorittaneet. Yhdistyksellä on myös opiskelijajäsenyys alaa opiskelevia varten. Internetsivut: www.suomenratsastusterapeutit.net

Sosiaalipedagoginen Hevostoimintayhdistys ry

Yhdistys edistää ja tukee sosiaalipedagogisen hevostoiminnan kehitystä ja toimintaa Suomessa. Käytännössä se ohjaa, kouluttaa ja antaa lausuntoja alaan liittyen sekä tukee jäsentensä toimintaa ja verkostoitumista. Yhdistys toimii aktiivisesti yhteistyössä alalla toimivien eri tahojen kanssa. Internetsivut: www.hevostoiminta.net

Suomenhevosliitto ry

Yhdistyksen päätavoitteena on edistää suomenhevosen käyttöä ja arvostusta Suomessa. Sen lisäksi se haluaa turvata alkuperäisrodun nykyisten sukujen ja jalostuslinjojen säilymisen sekä varmistaa, että suomenhevosta hoidetaan Suomessa kansallisvarallisuutena ja rotu säilytetään puhtaana. Liitto järjestää koulutus-, kokous- ja kilpailutoimintaa, harjoittaa eläinsuojelu-, kantakirjaus- ja rekisteröintiyhteistyötä sekä toteuttaa neuvonta-, tiedotus- ja julkaisutoimintaa. Internetsivut: www.suomenhevosliitto.fi

Suomen Vaellustallien Liitto ry (SUOVA)

Yhdistys perustettiin vuonna 2004 tarkoituksenaan lisätä vaellustallien välistä yhteistyötä Suomessa. Yhdistys toimii vaellusratsastus- ja hevosmatkailuyritysten edunvalvontajärjestönä sekä auttaa jäseniään tuotteidensa kehittämisessä ja markkinoinnissa. Liitto osallistuu aktiivisesti myös vaellusratsastusohjaajien sekä hevosmatkailualalla toimivien yrittäjien koulutuksen kehittämiseen yhteistyössä alan oppilaitosten kanssa. Internetsivut: www.vaellustallit.fi

Ratsujalostusliitto ry

Ratsujalostusliitto on kaikkien puoli- ja täysiveristen ratsuhevosten kasvattajien ja harrastajien rotujärjestö, jonka päätarkoituksena on kehittää ja jalostaa suomalaisen puoliveriratsun (FWB) kasvatus- ja jalostustyötä sekä tukea jäsentensä toimintaa ja edistää heidän taitojaan ja osaamistaan hevosten kasvattajina. Internetsivut: www.ratsujalostusliitto.fi

Maa- ja metsätaloustuottajain keskusliitto MTK ry

Valtakunnallisena maataloustuottajien, metsänomistajien ja muiden maaseutuyrittäjien ammatti- ja etujärjestönä MTK toimii etujärjestönä myös hevosalan toimijoille. Liiton toiminta ulottuu paikallisesta kansainväliseen. Siihen kuuluu 14 alueellista MTK-liittoa ja 7 metsänomistajien liittoa. Paikallisten maataloustuottajien yhdistysten ja alueellisten metsänomistajien liittojen kautta järjestöön kuuluu noin 150 000 jäsentä. Internetsivut: www.mtk.fi

Suomen hevostietokeskus ry

Tietokeskus on hevosalan neuvonnan ja koulutuksen kehittämissyksikkö, joka tarjoaa neuvonta-, koulutus-, ja suunnittelupalveluja hevosalan toimijoille. Keskus tuottaa sekä välittää uutta tietoa sekä seuraa alan kehitystä niin kotimaassa kuin maailmalla. Hevostietokeskus on aktiivisesti mukana erilaisissa hevosalan hankkeissa sekä tekee myös tutkimusta alan ajankohtaisista erityiskysymyksistä. Internetsivut: www.hevostietokeskus.fi

Maa- ja elintarviketalouden tutkimuskeskus, MTT Hevostalous

Maa- ja elintarviketalouden tutkimuskeskus tekee hevosiin ja hevostalouteen liittyvää tutkimusta erillisessä hevostalouden yksikössä. Kotieläintuotannon tutkimukseen kuuluva hevostutkimusyksikkö sijaitsee Ypäjällä. Alan tutkimusta tehdään hevosen ruokinnasta, hyvinvoinnista, lisääntymisestä sekä ympäristöön ja alan yritystoimintaan liittyvistä teemoista. Internetsivut: www.mtt.fi (Holmén & Lahtinen 2012)

Hevosopisto Oy

Hevosopisto Oy on yleishyödyllinen osakeyhtiö, jonka pääasiallinen tehtävä on tarjota hevosalan ammatillista perus-, jatko- ja täydennyskoulutusta. Ammatillisen koulutustarjonnan lisäksi hevosopisto palvelee yleisemmin myös alan ammattilaisia ja harrastajia muun muassa kilpailutoiminnan, erilaisten tapahtumien ja valmennuksen kautta. Hevosopiston omistavat Suomen valtio, Suomen Hippos ry, Suomen Ratsastajainliitto ry, Forssan, Jokioisten ja Ypäjän kunnat ja se toimii valtioneuvoston luvalla ja opetusministeriön valvonnassa. Internetsivut: www.hevosopisto.fi

Hämeen ammattikorkeakoulu (HAMK)

Hämeen ammattikorkeakoulussa on mahdollisuus opiskella maaseutuelinkeinojen koulutusohjelman alaisuudessa hevostaloutta suuntautumisvaihto-

ehtona. Ammattikorkeakoulu on myös aktiivisesti mukana monenlaisessa alan tutkimus- ja kehittämistyössä. www.hamk.fi

Hevosyrittäjä -sivusto

Hevosyrittajat.fi on Hämeen ammattikorkeakoulun ylläpitämä hevosyrittäjyydestä tietoa keräävä internetsivusto. www.hevosyrittaja.fi

5.4 HEVOSALAN KOULUTUS

Hevosalaa voi opiskella Suomessa varsin monipuolisesti aina ammatillisen 2. asteen hevostenhoitajasta ammattikorkeakoulun hevosagrologiksi. Hevosalan koulutusta tarjoavia oppilaitoksia on yli kaksikymmentä, joista 13 tarjoaa opintonsa suoraan hevosalan opiskelijoille. Lisäksi hevosalalla on tarjolla varsin runsaasti erilaisia koulutus- ja seminaaripäiviä. Keskeinen oppilaitos Suomessa on Ypäjän Hevosopisto, joka osallistuu kansallisella tasolla myös alan koulutuksen kehittämiseen. Ammattikorkeakoulutasolla Hämeen ammattikorkeakoululla on ollut vahva rooli alan kehitystyössä ja koulutuksessa. (Suomen Hippos ry 2014a)

Hevosalan perustutkinto

Hevosalan perustutkinnon voi Suomessa suorittaa kymmenessä oppilaitoksessa. Perustutkinnon voi suorittaa peruskoulun suorittuaan. Tutkinnosta voi valmistua joko hevostenhoitajaksi tai ratsastuksenohjaajaksi. (Suomen Hippos ry 2014b)

Hevosalan ammattitutkinto

Hevosalan ammattitutkintoja tarjoaa Suomessa viisi oppilaitosta. Koulutukseen voi osallistua peruskoulun suorittuaan. Tutkinnosta valmistuvien nimikkeitä ovat hevostenvalmentaja, ratsastuksenopettaja sekä kengitysseppä. (Suomen Hippos ry 2014c)

Hevosalan erikoisammattitutkinto

Erikoisammattitutkintoon pyrkivällä henkilöllä tulee olla jo ennestään vahva työkokemus sekä tietämys hevosalalta. Koulutus suoritetaan usein monimuotokoulutuksena ja tutkintonimikkeitä ovat tallimestari sekä ratsastuksenopettaja (master). (Suomen Hippos ry 2014d)

Hevosalan ammattikorkeakoulututkinto

Ammattikorkeakoulutasolla hevosalaa voi opiskella Suomessa kahdessa korkeakoulussa, Hämeen ammattikorkeakoulussa (HAMK) sekä Savonia-ammattikorkeakoulussa. HAMK:ssa on mahdollisuus valmistua niin kutsutuksi ”hevosagrologiksi”, kun taas Savoniassa agrologiopiskelijät voivat valita hevosalan opintoja vain osaksi henkilökohtaista opetussuunnitelmaansa. HAMK tarjoaa tutkintoa suoritettavaksi niin nuoriso- kuin aikuisopintoina. (Suomen Hippos ry 2014e)

5.5 HEVOSALAN TAPAHTUMIA

Hevosyrittäjäpäivät

Vuoden 2013 marraskuussa järjestettiin alan ensimmäiset kaksipäiväiset hevosyrittäjäpäivät Nokialla. Tapahtumaan kokoontui vajaa 200 hevosyrittäjää ympäri Suomen. Yrittäjäpäivien aiheita olivat muun muassa yritysten kannattavuus ja hinnoittelu, hevosten terveydenhuolto sekä yleisemmin alan tulevaisuuden haasteet ja mahdollisuudet. Yrittäjäpäivät järjestettiin yhteistyöllä Hippoloksen, Suomen Hippos ry:n, Suomen Ratsastajainliitto ry:n, Suomen Ravivalmentajat ry:n, ProAgrian sekä Hämeen ammattikorkeakoulun kesken. Päivät saivat aikaan erittäin positiivisen vastaanoton osallistujien keskuudessa ja sittemmin ne on päätetty järjestää myös jatkossa alan yhteistyönä. Seuraavat messut järjestetään syksyllä 2015. (Hippolis 2014d, 2014e)

Hevoset 2014 -messut

Hevoset -messut ovat Suomen suurimmat hevosalan ammatti- ja harrastemessut, jotka järjestetään vuosittain keväisin Tampereella. Huhtikuussa 2014 messu houkutteli paikalle lähes 15 000 hevosalasta kiinnostunutta ihmistä, mitä voidaan pitää messujen kävijäennätyksenä. Vuosi 2014 oli ennätyksellinen myös ohjelmamäärän, näyttelypinta-alan sekä näytteilleasettajien suhteen. Vuosi vuodelta messut ovat myös kansainvälistyneet yhä enemmän. Internetsivut: www.hevosmessut.fi (Tampereen Messut Oy 2014)

6 ELÄINTENHOITOALA

Eläintenhoitoala on vielä pientä, mutta kasvavaa ja kehittyvää elinkeinotoimintaa Suomessa. Viimeisten vuosikymmenten aikana tapahtuneet muutokset lemmikkieläinmaailmassa ovat vaikuttaneet positiivisesti myös erilaisten eläintenhoitajien tarjoamien palveluiden kysyntään. Alan ammatillinen koulutus on myös seurannut alan kehitystä. Eläintenhoitajan ammattitutkinnossa on tällä hetkellä mahdollista erikoistua varsin monenlaisiin tehtäviin klinikkaeläinhoitajasta eläinhoitolanharjoittajaksi ja koirahierojasta eläinten kouluttajaksi. Eläintenhoitoalalla toimii joitakin alakohtaisia etujärjestöjä. Esimerkiksi klinikkaeläinhoitajat (entinen pieneläinhoitajat), eläinten kouluttajat, koe-eläinhoitajat ja koira- ja hevoshierojat ovat järjestäytyneet omien yhdistystensä alle. Alan kehittämistoiminta on vielä kuitenkin vähäistä, eikä varsinaisia kehittämissuunnitelmia tai -hankkeita alan kehittämiseksi ole vielä toistaiseksi toteutettu. Tutkimusta on tehty lähinnä eläinten hyvinvointiin liittyen.

6.1 ELÄINTENHOITOALA SUOMESSA

Viimeisten vuosikymmenten aikana lemmikkieläinmaailma on muuttunut valtavasti. Alalla on tapahtunut niin kasvua kuin monipuolistumista. Samalla myös lemmikkieläinten kulttuurinen merkitys on muuttunut. Eläinmäärissä kasvu on ollut suurta. Esimerkiksi koirien rekisteröintien määrä on noussut 2000-luvulla 33 000 jopa 50 000 rekisteröintiin vuodessa. Suomessa on arviolta noin 600 000 koira ja 800 000–1 300 000 kissaa.

Lemmikkieläinmäärän kasvu on vaikuttanut positiivisesti myös alan liiketoimintaan. Kysyntä on kasvanut niin erilaisille tarvikkeille, rehuille kuin palveluille. Alalle onkin syntynyt paljon uudenlaista toimintaa. Tarjonta on monipuolistunut esimerkiksi erilaisten vaihtoehtoisten eläinlääkintäpalvelujen alalla akupunktio- ja homeopatiahoitoineen. Myös eläimille tarjottavat hieronta-, eläinhoito- ja eläinkouluttajapalvelut ovat yleistyneet. Eläinhoitoloiden kohdalla yritysten määrä on vuo-

Kuva 8. Rekisteröityjen koirien määrä on lisääntynyt voimakkaasti 2000-luvulla. (Kuva: Anne Matilainen)

desta 1998 lähtien yli kaksinkertaistunut nykyiseen noin 250 eläinhoitolaan (Kupsala 2011). Elintarvikkeviraston luvan- ja ilmoituksenvaraista eläintointimintaa harjoittavien yritysten rekisterin mukaan vuonna 2011 Suomessa oli 251 eläinhoitola ja 196 löytöeläinhoitola (EHK 2012). Eläinhoitoloista arviolta noin 120 on koirahoitoloita (Vihmanen 2013) Maaseutu on luonnollinen toimintaympäristö etenkin eläinhoitoloiden toiminnalle, sillä siellä on tarpeeksi tilaa ja rauhaa hoitaa eläimiä.

Eläinhoitolatoiminnan aloittamisesta on eläinsuojelulain mukaan ilmoitettava aluehallintovirastolle. Ilmoituksen vastaanotettuaan aluehallintovirasto määrää eläinlääkäriin tarkastamaan hoitolan tilat, joiden tulee olla riittävät eläinten hyvinvoinnin takaamiseksi. (Lemmikki hoitoon loman ajaksi, Turun Sanomat, 11.6.2005) Eläinhoitolan perustamista ei täten ole rajoitettu kovin tiukasti, mutta toimintaa kuitenkin valvotaan melko tarkasti eläinsuojelulain puitteissa. Valvontaa ja tarkastuksia suorittavat eläinsuojeluviranomaiset, joita ovat muun muassa aluehallintovirastojen alueella toimivat läänineläinlääkärit, kunnaneläinlääkärit, terveystarkastajat ja poliisit. Aluehallintovirastot voivat nimittää myös eläinsuojeluvälittäjiä. Nämä toimittavat tarkastuksia paikoissa, jotka kuulu kotirauhan suojan piiriin. Hoitoloihin voidaan suorittaa lainnoilla myös eläinsuojelutar- kastuksia. (EHK 2014)

Kiireisin sesonki hoitoille ajoittuu kesäkuukausille, jolloin myös suurin osa lemmikinomistajista lomailee (Vihmanen 2013). Eläinhoitoloiden työtehtävät koostuvat muun muassa eläinten hoidosta, ruokinnasta, lääkitsemisestä, ulkoilutuksesta sekä kunnan seuraamisesta (TEM 2014). Eläinhoitoloissa voidaan eläinten perushoidon lisäksi tarjota muun muassa eläinten trimmauspalveluita tai hierontapalveluita.

Suomessa kunnat vastaavat alueellaan irrallaan tavattujen ja talteen otettujen lemmikkieläinten tilapäisen hoidon järjestämisestä. Eläinsuojelulaissa on säädetty, että eläintä tulee säilyttää vähintään 15 päivän ajan. Ajan kuluttua umpeen kunnat voivat joko luovuttaa tai lopettaa eläimen. Vuosittain Suomessa löytöeläintaloihin päätyy noin 9000 kissaa ja 9000 koiraa. (Kupsala 2011)

6.2 ELÄINTENHOITOALAN TOIMIJOITA

Suomessa eläintenhoitajat eivät ole järjestäytyneet yhteisen järjestön alle, vaan lähes jokaisella erikoisalalla on oma erillinen yhdistyksensä. Tutkimuspuolella toimii myös muutamia organisaati-

Kuva 9. Lemmikkialan kasvu on lisännyt kysyntää erilaisille tarvikkeille ja rehuille. (Kuva: Jesse Rutanen)

oita. Tutkimustoiminta keskittyy etenkin eläinten hyvinvoinnin tutkimiseen.

Erityistoimihenkilöt ET ry

Eläintenhoitajien, erityisesti pieneläinhoitajien etujärjestönä toimii Suomessa Erityistoimihenkilöt ET ry, joka on yksi yksityisellä sektorilla työskentelevien asiantuntijoiden ja palveluammattilaisten etuja ajavan ERTO ry:n jäsenjärjestöistä. Internetsivut: www.etry.fi

Klinikkaeläinhoitajat ry

Yhdistyksen tarkoituksena on saattaa yhteen Suomen klinikkaeläinlääkäreitä (ennen pieneläinlääkäreitä). Toimintaan kuuluu muun muassa jäsenlehdien toimittamista sekä erilaisten luento-tilaisuuksien järjestämistä itsenäisesti ja yhdessä muiden yhteistyökumppaneiden kanssa. Internetsivut www.klinikkaeläinlääkärit.fi

Suomen hevos- ja koirahierojat, SHKS ry

Yhdistys saattaa yhteen Suomen ammattitutkinnon suorittaneet koira- ja hevoshierojat. Jäsenilleen yhdistys tarjoaa erilaisia koulutus-, kokous- ja neuvontatapahtumia. Yhdistys seuraa aktiivisesti alan kehitystä Suomessa sekä ottaa tarvittaessa

myös kantaa alaa koskeviin päätöksiin. Tärkeä toimialue on myös alan koulutuksen kehittäminen yhdessä alan ammatillisten oppilaitosten kanssa. Internetsivut: www.hevosjakoirahierojat.com

FinLas ry

Yhdistys kokoaa yhteen Suomen koe-eläinasiantuntijat, jotka huolehtivat koe-eläinten hyvinvoinnista ja koe-eläinyksiköiden toimivuudesta. Yhdistykseen kuuluu noin 40 jäsentä biologeista eläinlääkäreihin. Tehtävänä on jakaa tietoa koe-eläinten elämästä ja käyttämisestä eläinkokeissa. Yhdistys järjestää myös alan kokouksia, seminaareja ja koulutustilaisuuksia. Internetsivut: www.finlas.fi

Suomen eläinten kouluttajat ry

Vuonna 2009 perustetun yhdistyksen tarkoituksena on kerätä yhteen ammatikseen eläimiä kouluttavat henkilöt. Yhdistys tarjoaa apua muun muassa oikeanlaisten kouluttajien valintaan. Yhdistyksen jäsenenä toimivat eläinten kouluttajat noudattavat toiminnassaan hyvää eläinkoulustapaa ja ovat myös allekirjoittaneet yhdistyksen laatimat eläinkoulutusta koskevat eettiset säännöt. Internetsivut: www.elaintenkouluttajat.com

Yhteiskunnallisen ja kulttuurisen eläintutkimuksen seura, YKES

Yhteiskunnallisen ja kulttuurisen eläintutkimuksen seura (YKES) edistää Suomessa yhteiskunta- ja kulttuuritieteellistä eläintutkimusta sekä toimii yhteistyöelimenä alalla vaikuttavien tutkijoiden ja opintoja järjestävien tahojen välillä. Seuran jäseniä ovat kaikki eläinten, ihmisten, kulttuurin ja yhteiskunnan välisistä suhteista kiinnostuneet tutkijat ja opiskelijat. Internetsivut: <http://elaintutkimus.edublogs.org/>

Eläinten hyvinvointikeskus EHK

Keskus perustettiin vuonna 2009 turvaamaan ja parantamaan eläinten hyvinvointia Suomessa. Se on Helsingin yliopiston (HY), Elintarviketurvallisuusvirasto Eviran ja Maa- ja metsätalousministeriön yhteinen kansallinen asiantuntijaverkosto, jonka tavoitteena on kehittää etenkin Eviran ja HY:n välistä yhteistyötä eläinten hyvinvointia koskevassa tutkimuksessa sekä edistää eläimiin liittyvää hyvinvointivalvontaa Suomessa. EHK kokoaa, seuraa ja levittää eläinten hyvinvointiin liittyvää tutkimusta sekä raportoi eläinten hyvinvoinnista Suomessa. Keskus tekee yhteistyötä myös muiden eläintutkimusta tekevien suomalaisten tutkimusryhmien kanssa. Toiminta on maa- ja metsätalousministeriön rahoittamaa. Kotisivut: <http://elaintenhyvinvointikeskus.edublogs.org/>

6.3 KOULUTUS JA TYÖLLISTYMINEN ELÄINTENHOITOALALLE

Suomessa eläintenhoitajaksi voi kouluttautua maatalousalan perustutkinnossa. Arviot alan työllistävyydestä ovat vaihtelevia. Vuonna 2008 Suomessa oli noin 650 eläintenhoitajaa, joista vain 500 työskenteli oman alan töissä (Laulanen 2013). Toisaalta lemmikkieläinmäärän kasvu ja alan monipuolistuminen lisäävät kysyntää eläintenhoitajien palveluille.

Maatalousalan perustutkinto

Tutkinto koostuu kahdesta pakollisesta maatalousalan tutkinnon osasta, joita ovat työskentely maatalousalalla ja maaseutuyrittäminen. Pakolliset opinnot suoritettuaan opiskelijat valitsevat neljästä koulutusohjelmasta tai osaamisalasta. Näitä ovat maatilatalouden koulutusohjelma, maatalousteknologian koulutusohjelma, eläinten hoidon koulutusohjelma sekä turkistalouden koulutusohjelma. Opintoihin kuuluu lisäksi valinnaisia opintoja sekä pakollisia ammattitaitoa täydentäviä yhteisiä opintoja, johon kuuluu muun muassa äidinkielen, muiden kielten ja luonnontieteiden opintoja. (OPH 2009)

Eläintenhoitajan ammattitutkinto

Eläintenhoitajan ammattitutkintoon erikoistuvat suorittavat eläinten hoitamiseen ja hyvinvoinnista huolehtimiseen liittyvän pakollisen tutkinnon osan, minkä jälkeen heidän tulisi hallita työhön liittyvät työprosessit, -menetelmät, välineet ja -materiaalit sekä työnperustana olevat tiedot kokonaisuudessaan. Työprosessien hallinta edellyttää osaamista toimia eläintilojen työjärjestysten mukaisesti sekä kestävän kehityksen huomioimista eläinten hoitotoissa. Työmenetelmien, -välineiden ja materiaalin hallitsemiseksi opiskelija osaa hoitaa ja ruokkia eläimiä vaadittavalla tavalla, huolehtia eläintilojen siisteydestä ja kunnosta, käyttää ja huoltaa hoitotoissa tarvittavia koneita ja laitteita sekä palvella asiakkaita. Ammattiin valmistuvilta vaaditaan myös verrattain laajaa tietopohjaa muun muassa eläinten hyvinvointiin liittyvistä tekijöistä, eläinten anatomian ja fysiologian perusasioista, eläinten ravitsemuksesta, terveydenhoidollisista seikoista, tarttuvien tautien ehkäisemisestä sekä perinnöllisyydestä. (OPH 2009)

Eläintenhoitajat ovat eläinten hyvinvoinnin ammattilaisia, jotka hallitsevat eläinten perushoidon kokonaisuudessaan. Tutkinnossa on mahdollista erikoistua kahdeksaan eri osaamisalaaan.

Osaamisaloja ovat klinikkaeläinhoitamisen, koe-eläinhoitamisen, eläintarhaeläinten hoitamisen, eläinkaupan, eläinlaitoksen, koirahieronnassa, eläinten kouluttamisen ja eläinten trimmaamisen osaamisalat. Lisäksi valinnaisia tutkinnon osia voi valita eläinalan yritystoiminnasta tai jostain toisesta perus-, ammatti- tai erikoisammattitutkinnosta. (OPH 2012)

Tutkinnosta valmistuneet voivat työllistyä erikoistumisestaan riippuen varsin monenlaisiin teh-

täviin. He voivat työskennellä esimerkiksi maanviljelijänä, eläintenhoitajana, maatalouslomittajana, maataloustarvikekaupoissa tai itsenäisenä yrittäjänä eläinlaitoksissa tai lemmikkieläinkaupoissa. Klinikkaeläinhoitoon eli pieneläinhoitoon suuntautuneet eläintenhoitajat voivat työllistyä myös pieneläinklinikoihin, eläinsairaaloihin tai eläinlääkäriin vastaanottojen avustajiksi. (TEM 2014)

7 KALATALOUS

Kalatalous on viimeisten vuosikymmenten aikana käynyt läpi suuria rakenteellisia muutoksia. Vähentymistä on tapahtunut ammattikalastajien määrissä sekä vesiviljelyn tuotannossa samalla kun kalanjalostuksen ja kalakaupan aloilla on tapahtunut kasvua. Vapaa-ajankalastuksen osalta suunta on ollut myös positiivinen. Kalastus on erityisen suosittu harrastus Suomessa ja kalastusmatkailun osalta tulevaisuuden näkymät näyttävät suotuisilta. Suurin kalatalouteen vaikuttava muutostekijä on ollut Suomen EU-jäsenyys. Jäsenyyden myötä kalan ja kalatuotteiden markkinat ovat vapautuneet. Suomi on myös sitoutunut noudattamaan EU:n yhteistä kalastuspolitiikkaa. Kalanjaalostuksen ja kalakaupan kasvu on ollut mahdollista etenkin vapautuneiden markkinoiden ansiosta. Alkutuotanto on taas kärsinyt kasvaneesta kansainvälisestä kilpailusta sekä myös yhteisen kalastuspolitiikan tuomista tiukentuneista sääöksistä. Kalatalouden kansallinen kehittämistyö tapahtuu myös EU:n asettamissa raameissa.

7.1 KALATALOUS SUOMESSA

Kalatalous jaetaan perinteisesti elinkeinokalatalouteen ja vapaa-ajankalastukseen. Elinkeinotalouteen kuuluvia osa-alueita ovat ammattikalastus meri- ja sisävesillä, kalanviljely, kalanjalostus sekä kalakauppa tukku- ja vähittäiskauppoineen. Elinkeinokalatalouden merkitys on monilla harvaan asutun maaseudun alueilla niin taloudellisesti kuin sosiaalisesti merkittävä. Ammattikalastus painottuu erityisesti rannikkoseudulle ja kalanjalostamot lähinnä Etelä-Suomeen. (ELY-keskus 2014a) Kalanviljely taas luo työpaikkoja ja tuloja sekä sisämaan että saariston maaseutualueille (Suomen Kalankasvattajaliitto 2014). Kalan kysyntä on viime vuosien aikana ollut tasaisessa kasvussa niin kansainvälisesti kuin kotimaassakin. Kansainvälisessä vertailussa suomalaisten kalan kulutus on suurta. Vuonna 2009 Suomessa kulutettiin kalaa 36,7 kiloa asukasta kohden, mikä oli kuudenneksi eniten kaikista Euroopan maista. Kalan lisääntyvään kysyntään on pyritty vastaamaan etenkin vesiviljelytuotantoa kasvattamalla. (Pokki 2014)

Suomalaisesta kalan kulutuksesta 75 % tuodaan ulkomailta ja 25 % kotimaasta. Kotimaan kalan kulutuksesta 50 % tulee vapaa-ajan kalastuksesta, 26 % kalanviljelystä ja 24 % ammattikalastuksesta. Alkutuotannon osalta kuitenkin ammattikalastuksella on suurin merkitys. (Pokki 2014) Vuonna 2011 alkutuotanto oli noin 165 miljoonaa kiloa, josta ammattikalastajat tuottivat noin 75 %, vapaa-ajankalastajat 18 % ja ruokakalan kasvattajat noin 6,5 %. (RKTL 2012b)

Kalatalousalalla toimi vuonna 2012 yhteensä 796 yritystä, joista ammattikalastuksen piirissä toimivia yrityksiä oli huomattava osa, yli 40 %. Vesiviljely-yrityksiä oli noin 155, jalostusyrityksiä noin 145 ja loput tukku- ja vähittäiskauppaa harjoittavaa yrityksiä. Kalatalouden tuotot taas olivat yhteensä 773 miljoonaa euroa. (Pokki 2014) Tuotot kasvoivat 5 % edelliseen vuoteen verrattuna (Pokki ym. 2013). Kalanjaalostus, tukku- ja vähittäiskauppa vastasivat suurimmasta osasta koko kalatalouden tuotoista. Kalatalous työllisti vuonna 2012 yhteensä noin 2 316 henkilötyövuotta. Suurin työllistäjä on selkeästi jalostusala, joka työllisti noin 33 % alan työvuosista. Kalastusalan työllistävyys oli alan pienin, vain noin 200 henkilötyövuotta. (Pokki 2014)

Vuonna 2012 kalatalousalalla toimi yhteensä 795 yritystä.

Suomen EU-jäsenyydellä on ollut varsin suuri merkitys kalatalouden toimintaympäristön kehittymiseen. Unionin jäsenenä Suomi on sitoutunut noudattamaan EU:n yhteistä kalastuspolitiikkaa, joka asettaa raamit muun muassa kalavarojen suojelulle sekä kalastuksen säätelylle. Etenkin kalastuksenvalvonnan ja saalis seurannan osalta jäsenyys on lisännyt Suomen ja kalatalouden alalla toimivien velvoitteita. Lisääntyneiden velvoitteiden positiivisena kääntöpuolena ovat kuitenkin lisääntyneet henkilö- ja taloudelliset resurssit. Samalla myös EU:n rakennepolitiikan ja sen kautta myönnettyjen erilaisten rakennetukien kautta alaa on ollut mahdollista nykyaikaistaa ja kehittää. (MMM 2007)

Euroopan kalatalousrahasto (EKTR) on tärkein kalatalouden kehittämistä tukeva rahasto, josta rahoitetaan suurin osa Suomessakin toteutettavista investointi- ja kehittämishankkeista (MMM 2014a). EU-jäsenyys on vaikuttanut kalatalouteen myös avaamalla ja vapauttamalla kalatalouden markkinoita. Markkinoiden avautumisella on ollut sekä positiivisia että negatiivisia vaikutuksia. Vapaat markkinat ovat edistäneet etenkin kotimaisen vientituotteiden, kuten mädin edellytyksiä. Kalanjalostusteollisuuden kasvu on myös ollut erityisen riippuvainen tuontikalan kasvusta. Toisaalta markkinoiden avautuminen on kiristänyt myös alan kilpailutilannetta. (MMM 2007)

7.2 ELINKEINOKALATALOUS

7.2.1 AMMATTIKALASTUS

Suomessa sijaitsevat vesistöt tarjoavat hyvät mahdollisuudet ja edellytykset ammattikalastukselle. Ammattikalastus perustuu uusiutuvan luonnonvaran, luonnonkalan hyödyntämiseen. Kalastettua luonnonkalaa tarjotaan myytäväksi niin kalanjalostusteollisuudelle, kalakaupalle kuin suoraan kuluttajalle. Ammattikalastajien tuottamat elintarvikkeet ovat koko väestön saatavilla ja niillä katsotaan olevan monia terveyttä edistäviä vaikutuksia. Kotimaisella kalastuselinkeinolla on myös tärkeä osuus Suomen elintarvikehuollon ylläpidossa. Ammattikalastuksen aiheuttama jakelun ja varastoinnin ekologinen jalanjälki on pieni, minkä vuoksi se on myös merkittävä kotimaan markkinoita palveleva lähituotannon ala. Kalasaaliin lisäksi ammattikalastus tuottaa myös vesienhoitopalveluja. Kalastajat pyydystävät vesistöistä varsinaisen saaliinsa ohella monia vajaahyödynnettyjä lajeja, mikä vähentää samalla myös vesistöjä kuormittavia ravinteita. (MMM 2010b)

Vuonna 2011 sisävesillä ja merillä kalastettiin yhteensä noin 124 miljoonaa kiloa. Merillä kalastettiin noin 119,7 miljoonaa kiloa ja sisävesillä 4,5 miljoonaa kiloa. Kalastuksen yhteenlaskettu tuotto oli noin 40 miljoonaa euroa. Merillä kalastettavista kaloista eniten kilomääräisesti kalastetaan silakkaa ja kilohailia. Arvoltaan tuottavimmat olivat silakan ja kilohailin lisäksi siika, ahven ja kuha. (RKLT 2012b) Sisävesillä merkittävimmät kalalajit olivat muikku ja kuha. Muita merkittäviä saalislajeja ovat ahven, siika ja hauki. Sisävesikalastajien täplärapusaalis on myös merkittävä. Vuonna 2012 sisävesikalastajien täplärapusaalis oli 340 000 kappaletta. (RKTL 2014a)

Vuonna 2011 Suomessa oli yhteensä 2538 rekisteröityä ammattikalastajaa. Merillä kalasti 2 199 kalastajaa ja sisävesillä 339 kalastajaa.

Suomessa oli vuonna 2011 yhteensä 2 538 rekisteröityä ammattikalastajaa, joista suurin osa tekee työtään sivutoimisesti. Merillä ammatikseen kalastavia (2 199) on myös verrattuna sisävesillä kalastaviin (339) huomattavasti enemmän. Ammattikalastajien määrä on ollut 1980-luvulta saakka tasaaisessa laskussa. 80-lukuun verrattuna ammattikalastajien määrä merivesillä on kutistunut yli puoleen. Sisävesikalastajien määrä on pudonnut lähes kymmenyksen 1980-luvun tasosta. 80-luvulla sisävesillä ammatikseen kalastavia oli vielä noin 3000. (RKTL 2012b) Määrällisesti eniten sisävesiammattikalastajia on Lapissa, Etelä-Savossa ja Kainuussa. (RKTL 2014a) Monialaisilla maataloilla kalastus muodosti muun yritystoiminnan päätoimialan noin sadalla tilalla (Tike 2011).

Kalastajien määrän vähenemiseen vaikuttaneita tekijöitä on monia. Sisävesillä ammattikalastuksen harjoittamista on vaikeuttanut muun muassa pula ammattikalastuksen käyttöön saaduista vesialueista, tuotantorakenteen hajautuneisuus sekä luonnonolosuhteista johtuvat vaihtelut saalismäärissä ja siitä seuraava kalan epätasainen tarjonta. Rannikkokalastajien suurimpana haasteena on ollut etenkin Itämeren hyljekantojen kasvu. Hylkeet ovat vaikeuttaneet etenkin verkkokalastusta. Alueilla, joissa hyljekanta on kasvanut suureksi, monet kalastajat ovat joutuneet jopa lopettamaan toimintansa kokonaan hylkeiden aiheuttamien vahinkojen vuoksi. Hylkeiden aiheuttamia vahinkoja on pyritty vähentämään hyljekantojen hoitosuunnitelman mukaisilla toimilla. Hoitosuunnitelmaan sitoutuneille kalastajille on voitu maksaa palkkiota suunnitelman toteuttamisesta. Merikalastuksen rakennemuutoksen on vaikuttanut suuresti myös EU:n päätökset lopettaa ajoverkkokalastus kokonaan. Sen myötä monet kalastusalueet joutuivat lopettamaan toimintansa. Ammattikalastuksessa niin meri- kuin sisävesialueilla haasteena on ollut myös kalastajien ikääntyminen. Uusien yrittäjien houkuttelemisen alalle nähdäänkin tärkeäksi. Kalastusyritystoiminnan aloittamisen helpottaminen on nähty yhdeksi alan kehittämiskohteeksi. (MMM 2010b)

Sisävesikalastuksen merkittäväntä aluetta on Etelä-Savo. Vuonna 2012 sieltä saatu saalis oli korkein sekä määrältään että arvoltaan. Lähes puolet Suomen muikkusaaliista ja kolmannes kokonaissaaliista kalastettiin Etelä-Savossa. Muita merkittäviä kalastusalueita ovat Lappi, Kainuu ja Pohjois-Karjala. (RKTL 2014a)

Sisävesikalastuksen edistämisen kannalta tärkeäksi on koettu muun muassa järvikalan vientikanavien sekä kalan laatuajärjestelmien kehittäminen. Viime vuosina alueille on rakennettu muun muassa alueellisia kalan käsittelypisteitä. Toimijoiden yhteistyö on myös kehittynyt 2000-luvulla suotuisasti. Se on edistänyt etenkin osaamisen ja teknologisten innovaatioiden leviämistä. (MMM 2010b)

Kalastajilta vaaditaan nykyään entistä suurempia investointeja uusiin laitteisiin ja aluksiin, joissa käytetään yhä enemmän edistyneempää teknologiaa. Tällä hetkellä kuitenkin vain harvalla ammattikalastajalla on varallisuutta tai halukkuutta panostaa uusiin aluksiin tai pyydyksiin. Investointihalukkuutta vähentää myös se, että tukimahdollisuudet investointeihin ovat pienet. Investointeja ei voida tukea esimerkiksi elinkeinokalatalouden avustuksin. Paikoittain monet ammattikalastajat harjoittavatkin kalastusta osittain vanhentuneella kalastolla. (Kaijonna ym. 2010)

Ammattikalastajien intressit ovat paikoittain ristiriidassa myös suojeluasioiden kanssa. Esimerkiksi saimaannorpan esiintymisalueille kalastavat ovat joutuneet panostamaan muun muassa kalliimpiin rysiin, mikä on tehnyt rysäpyynnistä Etelä-Saimaan alueella lähes kannattamatonta. (Itä-Suomen kalatalousryhmä 2009)

Ammattikalastajana pidetään kalastuslain mukaan henkilöä, jonka kokonaistulot kalastuksesta ja pyytämänsä saaliin jalostamisesta ovat vähintään 30 % säännöllisesti saamiensa tulojen määrästä. Myös henkilöt, joiden kalastuksesta saamat tulot ovat vähintään 15 % kokonaistuloista, rinnastetaan ammattikalastajiin, kun kyseessä ovat muun muassa saaliin ilmoittamisvelvollisuuteen tai kalastuksen sääntelyyn koskevat asiat. (MMM 2014b)

Suomen ammattikalastajat ovat usein monialaryrittäjiä, jotka saavat tuloja myös muista toimeentulon lähteistä. Suuri osa saa lisätulonsa etenkin maa- ja metsätaloudesta. Myös jalostustoiminta, etenkin silakan jalostus ja torimyynti tuovat kalastajille lisäansioita. Jalostus- ja torimyyntitoiminta työllistävät usein muitakin perheenjäseniä. Viime aikoina myös vapaa-ajan toimijoille suunnatut palvelut ovat yleistyneet etenkin rannikkokalastajien keskuudessa. Näitä palveluja

voivat olla esimerkiksi mökkien vuokraaminen, kesäasuntojen rakentaminen tai kalastusmatkojen järjestäminen. (Pokki 2014).

7.2.2 VESIVILJELY

Suomessa on luontaisesti hyvät edellytykset myös vesiviljelylle. Vesiviljelyyn kuuluu perinteisesti ruokakalan, kalan ja ravun poikasten tuotanto niin luonnonvesiin istutettavaksi kuin ruokalaitoksille jatkojalostettavaksi. Niin kuin ammattikalastusta, myös vesiviljelyä perustellaan kalan terveysvaikutuksilla, saatavuudella, jakelun ja kuljetuksen pienellä ekologisella jalanjäljellä sekä elintarvikehuollon turvaamisella. Vesiviljelyn merkitys on suuri etenkin syrjäisillä alueilla. Vesiviljely luo alueille ympärivuotisia työpaikkoja sekä ylläpitää alueen yhdyskuntarakenteita sekä palveluja. Vesiviljelyn ympäristövaikutuksia on arvioitu monelta kannalta. Vesiviljelyn on todettu aiheuttavan ravinnekuormitusta ja olevan ristiriidassa vesistön muiden käyttömuotojen kanssa. Toisaalta sillä nähdään olevan myös ekologisesti myönteisiä vaikutuksia. Viljelyn avulla on esimerkiksi pystytty säilyttämään luonnosta jo häviäviä tai heikentyneissä olevia arvokalakantoja. (MMM 2009)

**Suomessa toimi vuonna 2013
noin 310 vesiviljely-yritystä.**

Vuonna 2013 Suomessa oli noin 310 vesiviljelyä harjoittavaa yritystä, joilla oli yhteensä 471 toimivaa viljelylaitosta ja luonnonravintolammikkoviljelmää. Ruokakalat tuotantoa harjoitettiin näistä 171 laitoksella ja poikastuotantoa 107 laitoksella. Osalla laitoksista toteutettiin molempia tuotantosuuntia. Luonnonravintoviljelijöitä oli yhteensä 197. Nämä laitokset tuottivat yhteensä 13,6 miljoonaa kiloa ruokakalaa, jonka arvo oli noin 56 miljoonaa euroa. Edellisvuodesta sekä tuotanto että tuotannon arvo kasvoivat. Kalanpoikastuotanto oli noin 54 miljoonaa yksikköä. Kirjolohi on merkittävin kalalaji sekä ruokakalantuotannossa että kalanpoikastuotannossa. Ruokakalantuotannossa se vastaa lähes 95 % tuotannosta. Toiseksi eniten viljellään siikaa. (RKTL 2014) Muita viljeltyjä lajeja ovat lisäksi kuha, taimen, nieriä ja sampi (Suomen Kalankasvattajaliitto 2014a). Poikastuotannossa kirjolohi vastasi noin 40 % kaikesta tuotannosta. Kirjoloheksi lisäksi tuotettiin myös muun muassa lohen, järvilohen, meritaimenen, järvi- ja purotaimenen sekä nieriän poikasia. (RKTL 2014) Ra-

putuotanto on vuosittain Suomessa noin 100 000 kpl (MMM 2014c). Kalanjalostusteollisuuden ja kalakaupan lisäksi vesiviljelylaitokset myyvät vuosittain paljon kalaa kalataloudellisia velvoitteita toteuttaville tahoille, kuten voimalaitoksille. Vuonna 2004 Suomessa oli voimassa noin 700 kalatalousvelvoitetta, joiden perusteella Suomen vesistöihin istutettiin kalaa noin 8,5 miljoonalla eurolla. (Kalamiehet ry 2014)

Vesiviljelyn tuotanto on 2000-luvulla vakiintunut 13–15 miljoonan kilon tasolle. 1980-luvulla tuotanto oli vielä noin 20 miljoonaa kiloa vuodessa.

Maailmanlaajuisesti vesiviljely on viimeisten 30 vuoden aikana kasvanut voimakkaasti ja sen kehittäminen on koettu strategisesti tärkeäksi. Noin kolmannes maailman ruokakalan tuotannosta tulee tällä hetkellä vesiviljelystä. Suomessakin vesiviljely koetaan tärkeäksi ja kansainvälisesti verrattuna vesiviljelyllä on varsin suuri merkitys Suomen kalataloudessa. Suuresta merkityksestä huolimatta vesiviljelyn tuotanto laski 90-luvulla vuosittainen tuotanto oli noin 20 miljoonaa kiloa, laski se 90-luvun aikana noin 13–15 miljoonan kilon tasolle, johon se on 2000-luvulla kuitenkin saatu vakiinnutettua. (MMM 2009)

Vesiviljelyn alalla onkin kohdattavana Suomessa melko suuria haasteita. Vielä toistaiseksi se ei ole pystynyt vastaamaan kalanjalostuksen ja kalakaupan alalta suuntautuvan kysynnän lisääntymiseen. Tähän on osaltaan vaikuttanut kalanviljelylaitoskokojen pienuus, mikä taas on johtunut vesiviljelyä koskevasta tiukasta lupapolitiikasta. Vesioikeudellisia lupia ei ole ollut tapana myöntää kovin suurille tuotantomäärille. Toiminnan pienimuotoisuus on vaikuttanut myös alan yritysten kannattavuuteen ja kilpailukykyyn heikentävästi. (Laitinen ym. 2004)

Tilannetta on vaikeuttanut etenkin markkinoitten vapautumisen seurauksena lisääntynyt kalan halpatuonti. Hintakilpailun seurauksena monet viljely-yritykset ovat joutuneet myymään viljelykalaa jopa alle tuotantokustannusten. (MMM 2007b) EU on luonut alalle myös haasteita etenkin tiukentuneiden kalan käsittelyä koskevien hygieniavaatimusten myötä. Tiukennuksia on tehty muun muassa kaloja käsittelevien laitosten rakenteille,

toiminnalle ja valvonnalle. (Laitinen ym. 2004) Itämeren hyljekannan kasvu on tuottanut ongelmia myös vesiviljelijöille. Hylkeet vahingoittavat kalankasvatuskasseja, jolloin kasvatettavia kaloja on karannut mereen. Vesiviljely-yrittäjien keski-ikä on myös korkea ja tarve uusille yrittäjille kasvaa jatkuvasti. Alan toimintaedellytysten parantamisen lisäksi alan yritystoiminnan aloittamiseen tarvitaan myös helpotusta. (MMM 2007b)

7.2.3 KALAJALOSTUS JA KALAKAUPPA

Kalajalostusteollisuus tuottaa kalan tukkukaupan ja vähittäiskaupan myyntiin monenlaisia tuotteita. Ne voivat olla muun muassa pakasteita, fileitä, suolattuja ja graavattuja kalatuotteita, savustettuja tuotteita, säilykkeitä tai eineksiä. Vuonna 2011 kalaa käytettiin jalostusraaka-aineena yhteensä noin 65 miljoonaa kiloa. Tärkein kalajalostuksen raaka-aine on silakka, jota pakastetaan etenkin vientiin. Silakan ohella muita kalalajeja ovat kirjolohi, lohi ja silli. Nämä neljä lajia vastaavat noin 90 % Suomen kalajalostuksesta. Jalostukseen käytettävästä 65 miljoonasta kilosta noin 41 miljoonaa kiloa oli kotimaista kalaa ja 24 miljoonaa kiloa ulkomailta tuotua kalaa. (RKTL 2012a)

Kalanjalostuksen ja kalan tukkukauppaa harjoittavia yrityksiä on Suomessa noin 200. Yritykset työllistävän noin 900 työntekijää.

Kalan ja kalajalosteiden kysyntä on 2000-luvulla kasvanut maailmanlaajuisesti. Kysyntä on kasvanut etenkin kehittyvissä maissa, mutta myös teollisuusmaissa on syntynyt kysyntää terveellisille kalatuotteille. Suomessa kysyntää on etenkin korkealaatukselle tuorekalaille sekä helppokäyttöisille jalosteille. Vuosittain Suomessa myydään kalaa ja kalajalosteita noin 80 miljoonaa kiloa, josta lohikalalan osuus on 30 miljoonaa kiloa. Kysynnän kasvuun vastaaminen on kuitenkin edellyttänyt yhä enenevässä määrin tuodun viljelykalan käyttöä, sillä kotimainen vesiviljely ei ole kyennyt vastaamaan kalajalosteiden kysynnän kasvuun. (MMM 2010a)

EU:lla on ollut ja on yhä edelleen merkittävä rooli alan kehittymisen kannalta. Kalanjalostuksen ja kalakaupan yhteenlaskettu liikevaihto on kaksinkertaistunut EU-jäsenyyttä edeltävästä ajasta. Keskimääräinen kasvu on ollut noin 5

% vuodessa. EU:n myötä kalan ja kalatuotteiden vienti- ja tuontirajoituksia on poistettu merkittävästi. Jalostustoiminta ei ole enää täysin riippuvaista kotimaisesta kalasta ja jalosteita voidaan entistä vapaammin myydä ja markkinoida myös vientiin. Toisaalta kaupan vapautuminen on kiristänyt kilpailua, mikä on johtanut alan keskittymiseen. (MMM 2010a)

Suomessa toimivista 136 kalajalostusta harjoittavasta yrityksestä yli miljoona kiloa kalaa jalostaneita yrityksiä oli vuonna 2011 yhteensä 23 kappaletta. Nämä yritykset vastasivat noin 85 % kaikesta Suomen kalajalostuksesta (RKTL 2012a). Suomessa alan katsotaan kuitenkin olevan vielä pienyritysvältaista ja siellä toimii edelleen paljon pienyrityksiä (MMM 2010a). Etenkin kauppa- ja jakelutapojen kirjo on alalla edelleen suuri. Alalla toimii monenlaisia välittäjiä ja jakeluportaiden ohi myyminen on myös vielä yleistä (Laitinen ym. 2004).

Suomessa arvioidaan toimivan noin 200 päätoimialanaan kalanjalostusta tai alan tukkukauppaa harjoittavaa yritystä. Toimialan yhteenlaskettu liikevaihto on vuosittain noin 350 miljoonaa euroa ja ne työllistävät noin 900 henkilötyövuotta. Suurimmat yritykset ovat mukana myös kalan tuonti- ja vientitoiminnassa. Keskisuuret jalostusyritykset toimivat usein suurempien yritysten alihankkijoina tai myyvät tuotteitaan kauppakettujen myymälöihin. Pienet jalostusyritykset toimivat usein paikallisemmin, käyttävät raaka-aineenaan suurimmaksi osaksi kotimaista kalaa ja ovat erikoistuneet usein jonkin tietyn tuotteen tuotantoon. Yritysten päämarkkinat ovat kuitenkin edelleen kotimaassa, vaikka vienti lähialueille on myös kasvanut. Kalajalostus ja kalakauppa vaikuttavat syrjäisiin alueisiin ainakin välillisesti ylläpitämällä kalan alkutuotannon toimintaedellytyksiä ja työllisyyttä kattavan yritysverkon avulla. (MMM 2010a) Kalan jalostusta ja kauppaa harjoittavien yritysten kehittämisessä tärkeäksi on nähty etenkin tuotantoprosessien, markkinalähtöisyyden sekä viennin kehittäminen (MMM 2007b).

7.3 VAPAA-AJAN KALASTUS

Vapaa-ajankalastus on merkittävin toiminnallinen luontoharrastus Suomessa. Suomalaisista noin 40 % osallistuu vähintään kerran vuodessa johonkin kalastustapahtumaan. Vapaa-ajankalastajien saalis vastaa noin kolmasosaa koko Suomen kalasaaliista. Sisävesien osalta noin 90 % saaliista on vapaa-ajankalastajien pyydystämää (MMM 2014d). Vuonna 2011 vapaa-ajankalastajat pyydys-

tivät noin 29,1 miljoonaa kiloa kalaa, jonka arvo oli yhteensä noin 15,3 miljoonaa euroa (RKTL 2012b). Viime vuosina kalastaminen on kehittynyt etenkin virkistyskalastuksen suuntaan. Alueellisesti kalastus keskittyy suurten asutuskeskusten lähelle sekä Järvi-Suomen kesämökkialueille. Maa- ja metsätalousministeriö kehittää elinkeinokalatalouden ohella myös vapaa-ajankalastusta sekä harrastustoimintana että elinkeinotoimintana. Vapaa-ajankalastukseen liittyvää elinkeinotoimintaa on esimerkiksi kalastusmatkailu, jota harjoitetaan varsin paljon myös maaseudulla. Vapaa-ajankalastus on Suomessa onkimista ja pilkkimistä lukuun ottamatta luvanvaraista. Kalastusmuodon lisäksi lupatarpeeseen vaikuttaa myös kalastajan ikä. Suomen kalastuslakiin perustuvassa kalastuksenhoitomaksujärjestelmän mukaan kalastajan on hankittava kalastuslupa sekä suoritettava valtiolla erillinen kalastuksenhoitomaksu. (MMM 2014d)

7.4 KALATALOUDEN KEHITTÄMISTYÖ

Suomessa kalataloutta kehitetään hyvin pitkälle EU:n yhteisen kalastuspolitiikan suuntaviivojen mukaisesti. Kehittämisen keskeisin asiakirja on viime vuosina ollut Suomen elinkeinokalatalouden strategiasuunnitelma 2007–2013, joka noudattaa Euroopan unionin yhteisen kalastuspolitiikan periaatteita ja tavoitteita. Uutta, vuosia 2014–2020 koskevaa ohjelmaa ollaan parhaalla valmistelussa maa- ja metsätalousministeriössä. Strategiasuunnitelman toteuttamiseksi on laadittu myös erillinen Elinkeinotalouden toimintaohjelma 2007–2013. Lisäksi suunnitelmaa täydentämään on laadittu alakohtaiset ohjelmat ammattikalastuksesta, vesiviljelystä sekä kalanjalostuksesta ja kalakaupasta. Strategiasuunnitelman ja toimintaohjelman mukaisesti Suomessa toimii myös seitsemän alueellista kalatalousryhmää, jotka ovat laatineet alueilleen omat alueelliset kalatalousstrategiat. Keskeisiä kehittämisteemoja ohjelmissa ovat olleet etenkin kilpailukyvyyn ja kestävyys edistäminen elinkeinotoiminnassa.

Suomen elinkeinokalatalouden strategia-suunnitelma 2007–2013

Strategiassa kuvataan Suomen strategiset linjaukset Euroopan unionin yhteisen kalastuspolitiikan periaatteiden ja tavoitteiden toteuttamiseksi ja se on toiminut toiminta-aikanaan viitekehyksenä elinkeinopolitiikan toimeenpanolle sekä julkisten varojen ohjaamiselle eri toimenpiteisiin. Tavoitteena oli taata kannattava ja tehokkaasti toimiva elinkeino, joka noudattaa kalavarojen kestävä käytön

periaatteita sekä kehittyä alueellisesti tasapainoisesti. Strategia kattoi kalatuotteiden tuotantoketjun alkutuotannosta aina kuluttajalle asti. Elinkeinoalouden kehittämiseksi strategiassa nostettiin esiin kuusi ydinkysymystä, joihin strategian toimintakaudella haluttiin pureutua. Näitä olivat elinkeinokalatalouden sisäisen ja ulkoisen yhteistyön vahvistaminen, tuotannon ja yritysosaamisen kehittäminen, markkina- ja kuluttajalähtöisyys, innovaatioiden edistäminen, luonnonvarojen kestävä ja monipuolinen käyttö sekä yhteiskunnallisen vastuullisuuden edistäminen. (MMM 2007b)

Strategiassa määritettiin myös viisi toimintalinjaa, joiden mukaisesti kehittämistoiminta järjestettiin (MMM 2007b). Toimintalinjat toimivat pohjana strategian pohjalta laaditun Suomen elinkeinokalatalouden toimintaohjelman toimenpiteille. Ensimmäinen toimintalinja keskittyi etenkin merikalastuksen kehittämiseen. Toimintalinjaan kuuluvilla toimenpiteillä pyrittiin varmistamaan kalavarojen kestävä käyttö ja kalastuslaivaston sopeuttaminen kalavaroihin. Toinen toimintalinja pyrki edistämään vesiviljelyä, sisävesikalastuksen, kalanjalostuksen ja kalantukku kaupan yritys toiminnan kilpailukykyä ja kannattavuutta. Toimenpiteillä haluttiin pureutua erityisesti laadun ja hygienian, uusien innovaatioiden ja ympäristöystävällisten menetelmien kehittämiseen. Kolmannessa toimintalinjassa tavoitteena oli kehittää alan infrastruktuuria ja taloudellista toimintaympäristöä siten, että se tukisi alan yritys toimintaa parhaalla mahdollisella tavalla sekä parantaisi alan yhteiskunnallisia vaikutuksia. Neljännen toimintalinjan tavoitteena oli kehittää kalatalousalueita kestävästi. Toimintalinjassa pyrittiin edistämään etenkin alueellisten toimijoiden yhteistyötä. Suomessa toimivan seitsemän alueellisen kalatalousryhmän toimintaa pyrittiin edistämään ja rahoittamaan etenkin erilaisten hankkeiden kautta. Viimeisen toimintalinjan tavoitteena oli varmistaa strategiaan liittyvän Suomen elinkeinokalatalouden toimintaohjelman hallinto-, valvonta- ja seuranta järjestelmien tehokas toteutuminen. (MMM 2011)

Kansallinen ammattikalastusohjelma 2015

Kansallinen ammattikalastusohjelma on Suomen elinkeinokalatalouden strategia suunnitelmaa ja sitä toteuttavaa toimintaohjelmaa täydentävä strategia, jonka avulla halutaan varmistaa ammattikalastuksen kehittyminen taloudellisesti, sosiaalisesti ja ekologisesti kestäväksi elinkeinoksi. Ohjelmassa on nostettu esiin kolme ydinkysymystä, joihin ohjelman aikakaudella halutaan pureutua. Jokaisen ydinkysymyksen kehittämiseksi

on mainittu yksi tai useampi toimenpide. Ensimmäinen ydinkysymys on kannattava, arvostettu ja elinvoimainen kalastuselinkeino. Toimenpiteissä keskitytään niin yritystoiminnan ja alaa koskevan lainsäädännön kehittämiseen kuin myös ammattikalastajien perustyön toimintaedellytysten parantamiseen muun muassa vesille pääsyä varmistamalla ja erilaisten eläinten aiheuttamia vahinkoja vähentämällä. Muita toimenpiteitä ovat muun muassa alaa koskevan tutkimuksen kehittäminen ja hyödyntäminen, alan ulkoisen kuvan parantaminen ja harmaan talouden estäminen. Toinen ydinkysymys on kalastuksen kohteena olevien kalakantojen hyvän tilan säilyttäminen. Tähän tähdätään etenkin kestävästi kalastusta edistämällä. Kolmas ydinkysymys on luonnonkalan ja ravun hyödyntämisen lisääminen. Luonnonkalan ja ravun käyttöä halutaan edistää niin elintarvikkeikäytössä kuin muussa käytössä. Lisäksi ohjelmassa halutaan edistää vajaan hyödynnettyjen kalalajien käyttöä muun muassa poistokalastuksella. (MMM 2010b)

Kansallinen vesiviljelyohjelma 2015

Ohjelman visiona on, että vuonna 2015 Suomi on kestävästi vesiviljelyn, osaamisen ja kehittämisen edelläkävijä, Suomessa vesiviljelytuotanto on monipuolista ja sen kasvumahdollisuudet ovat tehokkaasti hyödynnetyt. Tavoitteiden toteutumisen kannalta tärkeäksi nähdään alaa koskevan elinkeino- ja ympäristöpolitiikan yhteensovittaminen. Vesiviljelyn kehittämiseksi on nostettu esiin kolme ydinkysymystä. Niitä ovat kilpailukykyinen toimintaympäristö, kannattava ja markkinalähtöinen yritystoiminta sekä terveystilanteen hallinta. Kilpailukykyisen toimintaympäristön takaamiseksi mainittuja toimenpiteitä ovat vesiviljelyn ympäristöluopien kehittäminen, sijainninhajauksen kehittäminen, ympäristövaikutusten pienentäminen, hallinnon keventäminen sekä tutkimus- ja kehittämistoiminnan suuntaaminen ja kansainvälinen vaikuttaminen. Kannattavan ja markkinalähtöisen yritystoiminnan kehittämiseksi tarkoitus on monipuolista tuotantoa, kehittää yritysosaamista, edistää suomalaisen osaamisen ja teknologian vientiä sekä kehittää vesiviljelyteknologiaa ja -menetelmiä. Terveystilanteen hallinnan edistämiseksi tunnustetaan tarve kehittää kala- ja raputilanteen seuranta ja hallintaa sekä kalatautitutkimusta ja sen rahoitusta. (MMM 2009)

Kalanjalostuksen ja kalakaupan kehittämisohjelma (2010)

Ohjelman keskeisenä tavoitteena on parantaa kalanjalostus- ja kalakaupan alan toimintaympäristöä

sekä kilpailuedellytyksiä kansainvälisillä markkinoilla. Strategia täydentää Suomen elinkeinokalatalouden strategiasuunnitelmaa ja toimintaohjelmaa. Ohjelmassa määritellään alan tavoitetila vuodeksi 2015, alan kehittämistä koskevat ydinkysymykset sekä yhteiskunnalliset vaikuttavuustavoitteet. Tavoitetilaksi on asetettu kaksi seikkaa. Ensinnäkin, kalan toivotaan olevan arvostettu ja terveellinen elintarvike, jonka kysyntä on kasvussa. Toiseksi, kalan jalostuksen ja kaupan toimialan toivotaan olevan elinvoimainen ja kilpailukykyinen. Ydinkysymyksiä on yhteensä neljä: kalan saatavuuden ja laadun turvaaminen, osaamisen ja työvoiman saatavuuden turvaaminen, markkinoiden kasvattaminen sekä hallinnon ja elinkeinon välisen yhteistyön kehittäminen. Saatavuuden ja laadun turvaamiseksi halutaan edistää alkutuotannon toimintaedellytyksiä, kehittää koko kalan arvoketjua palvelevaa infrastruktuuria ja logistiikkaa, turvata tuontiraaka-aineen saanti sekä varmistaa kalatuotteiden laatu ja jäljitettävyyttä. Osaamisen ja työvoiman saatavuuden turvaamiseksi halutaan turvata työvoiman saatavuus, kehittää työvoiman ammattitaitoa sekä määrittämällä tutkimuksen ja kehittämisen painopisteitä niin pitkällä kuin lyhyellä aikavälillä. Markkinoiden kasvattamiseksi tehostetaan kalan menekinedistämistyötä sekä edistetään tuotekehitystä. Hallinnon ja elinkeinon yhteistyön kehittämiseksi taas tuodaan esiin toimenpiteitä hyvien käytännön ohjeiden kehittämiseksi sekä eri viranomaisten toiminnan selkeyttämiseksi. Yhteiskunnalliseksi vaikuttavuustavoitteiksi on asetettu muun muassa turvattu raaka-aineen saanti, yhteistyön lisääminen koko arvoketjussa, infrastruktuurin ja logistiikan parantaminen kaikissa kalatalouden osissa, kalan kulutuksen lisääntyminen, uusien tuotteiden kehittäminen, liiketoimintaosaamisen parantaminen sekä työvoiman saatavuuden ja ammattitaidon varmistaminen. (MMM 2010a)

Vapaa-ajan kalatalouden kehittämisstrategia

Elinkeinokalatalouden kehittämisen lisäksi myös vapaa-ajankalatalouden kehittämiseksi valmistettiin vuonna 2001 oma kehittämisstrategiansa. Vuonna 2007 strategiasta laadittiin päivitys ja strategia päättyi vuonna 2010. Päivitetyn version keskeisiä tavoitteita ja toimenpiteitä olivat muun muassa kalakantojen säilyttämisen ja vahvistamisen varmistaminen, kalojen elinympäristön tilasta huolehtiminen, monipuolisten kalastusmahdollisuuksien turvaaminen ja harrastajapohjan säilyttäminen, kalastusmatkailun edistäminen, kalastuksen valvonnan kehittäminen ja kalastuslain kokonaisuudistus. (MMM 2007a)

Kalastusmatkailun kehittämisen valtakunnallinen toimenpideohjelma 2008–2013

Toimenpideohjelman perimmäisenä tavoitteena oli edistää kalastusmatkailuelinkeinon johdonmukaista ja pitkäjänteistä kehittämistyötä. Päätaavoitteeksi ohjelmaan määritettiin Suomen aseman vakiinnuttaminen ja vahvistaminen Euroopan keskeisten kalastusmatkailun kohdemaiden joukossa. Kansainvälisen kysynnän kasvattamisen lisäksi haluttiin myös kasvattaa yritystoimintaa kotimaisilla markkinoilla. Määrällisiksi tavoitteiksi määritettiin kalastuselinkeinoon liikevaihdon, työpaikkojen sekä asiakasmäärien kasvattaminen keskimääräisesti muita matkailuelinkeinoja voimakkaammin. Myös yritystoiminnan kannattavuutta haluttiin parantaa. (MMM 2008)

Ohjelmassa on lueteltu lisäksi viisi erillistä tarkempaa kehittämistavoitetta ja -toimenpidettä. Ensiksi Suomelle halutaan luoda omaleimainen kalastusmatkailuimago kansainvälisillä markkinoilla. Toiseksi, kalastusmatkailupalveluja halutaan kehittää vetovoimaisemmiksi, laajemmiksi laadukkaammiksi sekä helposti saavutettavimmiksi palveluiksi. Kolmanneksi, halutaan kehittää tietopohjaa kalastusmatkailun liiketoiminnasta, sen kehityksestä Suomessa sekä kansainvälisistä markkinoista. Neljänneksi, kalastusmatkailun uskottavuutta elinkeinona halutaan lisätä sekä rakentaa myös yhteistä tahtotilaa kehittämistyön toteuttamiseksi. Viidenneksi, kalastusmatkailuelinkeinon tarpeita halutaan huomioida paremmin myös kalastuksen järjestämiseen ja kalavesien hoitoon liittyvissä kysymyksissä. (MMM 2008)

Kansallinen kalatiestrategia

Strategian ensisijaisena tavoitteena on vahvistaa uhanalaisten ja vaarantuneiden vaelluskalakantojen elinvoimaisuus Suomessa. Keskeisenä toiminta-ajatuksena on siirtää toiminnan painopistettä istutuksista kalojen luontaisen lisääntymiskierron ylläpitämiseen ja palauttamiseen. Strategiassa on myös määritelty kaksi strategista päämäärää. Ensinnäkin, uhanalaisten vaelluskalakantojen toivotaan vahvistuvan elinvoimaisiksi ja lisäävän luonnon monimuotoisuutta. Toiseksi, vahvistuneiden vaelluskalakantojen odotetaan aikaansaavan myönteisiä sosioekonomisia vaikutuksia ja parantavan mahdollisuuksia kestävään kalastukseen. Tavoitteiden ja toiminta-ajatuksen toteuttamiseksi on johdettu seitsemän tarkempaa toimintalinjaa, joita ovat: 1. kalatiehankkeiden monitavoitteinen arviointi ja priorisointi, 2. yhteistyön lisääminen ja rahoituksen järjestäminen, 3. velvoitehoidon suuntaaminen kalojen luontaista elinkiertoa tukeviksi, 4. kalojen kulun ja lisääntymisen huomioiminen

säännöstelykäytäntöjen kehittämisessä, 5. kalastuksen säätelyn kehittäminen kalan kulun turvaamiseksi, 6. tutkimuksen ja seurannan lisääminen sekä 7. muiden vaelluskalakantoja elvyttävien ja suojelevien toimenpiteiden toteuttaminen. Strategiaa alettiin toteuttaa vuonna 2012 ja sen aikajänne ulottuu aina 2020-luvun loppupuolelle. (MMM 2012)

Lohistrategia

Maa- ja metsätalousministeriö valmistelee paria-kaa kansallista Itämeren aluetta koskevaa lohistrategiaa vuosille 2014–2020. Strategian tavoitteena on taata elinvoimaisten lohi- ja meritaimenkantojen lisääntyminen Itämeren joissa ja taata samalla myös kantojen geneettisen monimuotoisuuden vahvistuminen pitkällä aikavälillä. Suomen lohi- ja meritaimenkantojen hyödyntämisestä tulee kehittää kestävä ja kantojen toivotaan myös kasvavan. Elinvoimaisten lohi- ja meritaimenkantojen kehittäminen nähdään tärkeäksi myös ammattikalastuksen, vapaa-ajankalastuksen sekä kalastusmatkailun edellytysten kannalta. (MMM 2014e)

7.5 KALATALOUSALAN TOIMIJOITA

Kalatalousala on organisoitunut Suomessa varsin selkeästi. Kalatalouden keskusliitto edistää yhteisesti kaikkien kalatalousalan toimijoiden etuja. Liitto edustaa myös maakunnallisia kalatalouskeskuksia ja kalastajaliittoja. Lisäksi kalatalousalalla vaikuttaa omat alakohtaiset etujärjestönsä. Riista- ja kalatalouden tutkimuslaitos on merkittävin alaa koskevaa tutkimusta tekevä tutkimuslaitos. Maa- ja metsätalousministeriö johtaa kansallista kalatalouspolitiikkaa ja asettaa myös merkittävimmät strategiset suuntaviivat alan kehittämiselle EU:n yhteisen kalatalouspolitiikan mukaisesti. ELY- ja ProAgria -keskukset taas tarjoavat palvelujaan alan yritystoiminnan kehittämiseen. ELY-keskukset toimivat myös kalatalousasioista vastaavina alueviranomaisina Suomessa.

Kalatalouden keskusliitto ry

Keskusliitto on valtakunnallinen kalatalouden kehittämis- ja edistämisyjärjestö, joka edistää kaikkien kalastajaryhmien ja kuluttajien mahdollisuuksia saada korkealaatuista kotimaista kalaa sekä kalastukseen liittyviä luontoelämyksiä. Järjestöön kuuluu 28 maakunnallista kalatalouskeskusta tai kalastajaliittoa. Maakunnallisiin keskuksiin ja liittoihin kuuluu noin 3000 osakaskuntaa, 200 kalastusalueita, 150 kalastajaseuraa ja 150 muuta kalastajayhteisöä. Osakaskunnissa on kaikkiaan

noin 800 000 osakaskalastajaa ja osakasta. Internetsivusto: www.ahven.net

Suomen Ammattikalastajaliitto ry (SAKL)

SAKL edustaa suomalaista ammattikalastusta ja kalastuselinkeinoa. Liiton keskeisenä toiminta-ajatuksena on tuottaa kuluttajalle kestäväällä tavalla kalastettua kalaa elintarvikkeeksi laatuun sitoutuneen tuotantoketjun avulla. Liittoon kuuluu henkilöjäsenten lisäksi viisi aluejärjestöä. Internetsivut: www.sakl.fi

Suomen Kalankasvattajaliitto ry

Kalankasvattajien liitto on valtakunnallinen kalanviljelijöiden etujärjestö. Liitto valvoo ja edistää kalanviljelyelinkeinoon etuja ja toiminta edellytyksiä osana kalataloutta. Järjestön tehtävänä on seurata ja vaikuttaa kalankasvatusta koskevaan lainsäädäntöön, hallintoon ja markkinakehitykseen sekä kiinnittää huomio alan toimintaympäristön kohtaamiin epäkohtiin. Liitto osallistuu aktiivisesti myös alaa kehittävään tutkimukseen ja koulutukseen. Internetsivut: www.kalankasvatus.fi

Pro Kala ry

Yhdistys edustaa koko kalaelintarvikeketjua alkutuotannosta kalan kauppaan saakka. Jäsenistöön kuuluvat myös elinkeinokalatalouden järjestöt. Toiminnan tavoitteena on lisätä kalan kulutusta sekä kuluttajien ja muiden sidosryhmien tietämystä kalan ja kalatuotteiden käyttötavoista. Yhdistys toimii myös alan toimijoiden välisenä yhteistoiminnan ja verkostoitumisen solmukohtana. Toimintamuotoja ovat kalaan liittyvä tiedottaminen, menekinedistämiskampanjat, kuluttajatutkimusten ja muiden selvitysten teettäminen sekä erilaisen kehitysprojektien koordinointi. Internetsivut: www.pro-kala.sivuvuiddakko.fi/

Elintarviketeollisuusliitto ry / Kalateollisuusyhdistys

Liitto edustaa toimialayhdistyksineen kattavasti Suomen elintarviketeollisuutta työmarkkina-asioissa ja elinkeinopolitiikassa. Yksi liiton toimialayhdistyksistä on Kalateollisuusyhdistys. Jäsenistä noin kolme neljäsosaa on pieniä ja keskuuria yrityksiä. Liiton toimialaan kuuluu muun muassa alan toimintaympäristön kehittäminen, alan työehtosopimusten solmiminen, elintarvikkeita ja yrityksiä koskevan lainsäädännön seuraaminen ja yhteistyö elintarvikealan toimijoiden kanssa. Visiossa Suomen elintarviketeollisuus nähdään kasvualaksi, joka menestyy myös kansainvälisesti ja on sopeuttuvainen toimintaympäristön muutoksissa. Internetsivut: www.etl.fi

Suomen vapaa-ajankalastajien keskusjärjestö ry

Kalataloutta kehittää osaltaan myös Suomen vapaa-ajankalastajien keskusjärjestö. Heillä on kalastusmatkailua edistävä oma matkailutoimikunta, joka pyrkii etenkin parantamaan jäsentensä matkailumahdollisuuksia. Jokaisella järjestön alueellisella vapaa-ajankalastajapiirillä on oma alueesta vastaava matkailuvastaavansa. Järjestö on laatinut myös oppaan kalastusmatkailuun liittyvistä seikoista. Internetsivusto: www.vapaa-ajankalastaja.fi

Suomen kalakauppiasliitto

Liitto on valtakunnallinen kalanjalostuksen sekä kalan tukku- ja vähittäiskaupan parissa työskentelevien yritysten etujärjestö. Varsinaisten yritysjäsenten lisäksi liitolla on käytössään niin sanottu Tukipooli, joka koostuu yritysten yhteistyökumppaneista, lähinnä tavarantoimittajien ja palvelujen toimittajien. Yleisen edunvalvonnan lisäksi liitto edistää alan keskinäistä yhteistyötä. Se on muun muassa yksi Pro Kala ry:n perustajajäsenistä. Internetsivut: www.kalakauppiasliitto.fi

Riista- ja kalatalouden tutkimuslaitos

RKTL on maa- ja metsätalousministeriön alainen tutkimuslaitos, jonka tehtävänä on tuottaa käytökelpoista ja luotettavaa tietoa hyödynnettävistä eläinluonnonvaroista. Tutkimustieto on tarkoitettu etenkin eläinluonnonvarojen parissa työskentelevien toimijoiden tarpeisiin. Tietoa tarvitsevat niin kansainväliset kuin kansalliset eläinluonnonvarojen käytön ja hoidon suunnittelun parissa työskentelevät päättäjät sekä alan ammattilaiset. Tutkimuslaitoksen avaintehtävänä on kala- ja riistatavarojen arviointi, ennustaminen ja tilastointi. Laitos ylläpitää myös kalakantojen monimuotoisuutta sekä pyrkii edistämään kala-, riista- ja po-roelinkeinoja. Vuoden 2015 alussa laitos yhdistyy Maa- ja elintarviketalouden tutkimuskeskuksen ja Metsäntutkimuslaitoksen kanssa Luonnonvarakeskukseksi. Internetsivut: www.rktl.fi

Maa- ja metsätalousministeriö

Maa- ja metsätalousministeriö johtaa Suomessa uusiutuvien luonnonvarojen kestävä käytön politiikkaa ja on näin myös merkittävä toimija kalatalousalalla. Kalatalousasioita hoidetaan ministeriössä etenkin luonnonvaraosastoon kuuluvassa elinkeinokalatalousyksikössä. Ministeriö on laatinut muun muassa edellä mainitut kalatalouden kansallista kehittämistä koskevat strategiat ja ohjelmat. Toiminnassaan ministeriö ottaa huomioon EU:n yhteisen kalastuspolitiikkaan asettamat raamit. Internetsivut: www.mmm.fi

ProAgria Keskukset

ProAgria on maatalouden ja yritystoiminnan kilpailukyvyyn kehittämiseen keskittynyt valtakunnallinen asiantuntijaorganisaatio. ProAgria -ryhmään kuuluu ProAgria Keskusten Liiton lisäksi 12 suomenkielistä ja 3 ruotsinkielistä alueellista ProAgria Keskusta, Faba, ProAgria Maatalouden Laskentakeskus Oy, Svenska Lantbrukssällskapens Förbund, Maa- ja kotitalousnaisten Keskus ja Osuuskunta ProAgria Palvelukeskus. ProAgria Keskusten yhteydessä toimii myös Kalatalouskeskuksia, jotka tarjoavat kalatalousalan toimijoille asiantuntijapalveluita muun muassa kursseina, luentoina ja konsultointipalveluina. ProAgria on keskittynyt etenkin vesialueiden omistajienneuvontaan ja edunvalvontaan sekä yleiseen kalastuksen ja kalastuselinkeinojen tukemiseen. Internetsivut: www.proagria.fi

Elinkeino-, liikenne- ja ympäristökeskukset

ELY-keskukset toimivat Suomessa kalatalousasioista vastaavina alueviranomaisina. Niiden tehtäviin kuuluu muun muassa kalatalousalueiden valvominen vesi- ja ympäristöluoprosesseissa, kalastusalueiden toiminnan ohjaus ja valvonta, kalastuslain mukaisista luvista ja kielloista päättäminen sekä yleisesti kalastuslain ja Euroopan yhteisen kalastuspolitiikan mukaiset valvontatehtävät. ELY-keskukset rahoittavat myös elinkeinokalatalouden toimintaa sekä osallistuvat vapaa-ajan kalatalouden ja kalastusmatkailun kehittämiseen. Internetsivut: www.ely-keskus.fi

7.6 KOULUTUS JA TYÖLLISYYS KALATALOUSALALLA

Kalatalouden toimialan työllisten määrä on viime vuosikymmenten aikana ollut laskussa. Vuosina 1995–2005 alan työpaikat vähenivät yli 30 prosentilla. Myös tulevaisuudessa työpaikkojen arvioidaan vähenevän, joskin aikaisempaa kehitystä hitaammin. Vuosina 2005–2020 työllisyyden on arvioitu vähenevän noin 15 prosentilla. Työllisyyden vähenemiseen ovat vaikuttaneet etenkin EU:n kalatalouspolitiikka, merialueiden pyyntirajoitukset sekä näistä johtunut yritystoiminnan kannattavuuden heikentyminen. Uusien työpaikkojen syntyminen nähdään mahdolliseksi lähinnä vapaa-aikaan ja matkailuun liittyvien kalastuspalveluiden kasvun kautta. (Hanhijoki ym. 2009)

Myös ammatillisen peruskoulutuksen paikkojen määrät vähentyivät voimakkaasti vuosittain ensimmäisellä vuosikymmenellä. Vuon-

na 2009 ennakoidun aloittajatarpeen arvioitiin kuitenkin olevan aloittajamäärää suurempi. Alan koulutusta tarjoavien oppilaitosten määrä on myös lisääntynyt. Samalla oppilaitoksilla on kuitenkin ollut vaikeuksia houkutella riittävästi opiskelijoita koulutusohjelmiin ja myös koulutuksen läpäisy on ollut alhaista. (Hanhijoki ym. 2009)

Suomessa kalatalouden ammatillinen koulutus on järjestetty kalatalouden perustutkinnon alle. Tutkinnossa voi erikoistua kalatalouden eri osa-alueille. Lisäksi kalastusmatkailuun liittyen on tarjolla erillinen kalastusoppaan ammatitutkinto.

Kalatalouden perustutkinto

Kalatalouden perustutkinto koostuu neljästä pakollisesta tutkinnon osasta, jotka suoritettuaan opiskelijat erikoistuvat yhtein neljästä vaihtoehdosta. Pakolliset osat ovat vesi- ja kalantutkimustiedon kerääminen ja hyödyntäminen, kalastus ja pyydysrakentaminen, kalastustuotteiden käsittely ja jalostus sekä vesiviljely. Erikoistumisvaihtoehdot ovat ammattikalastus, kalanviljely, kalanjalostus sekä kalastuksenohjaus. Lisäksi tutkinnon suorittajat voivat valita ammatillista osaamista tukevia valinnaisia osia. Opintoja järjestetään muun muassa vesistöjen hoitoon, tuotekehitykseen ja laadunhallintaa, kalastuksen järjestämiseen, yritystoimintaan ja markkinointiin, vesistötutkimuksen näytteenottoon sekä kalastusvälinekauppaan liittyen. (OPH 2010)

Kalatalouden koulutusohjelma, kalastaja

Ammattikalastukseen erikoistunut tutkinnon suorittaja hallitsee ammattikalastuksen harjoittamiseen vaaditut työprosessit kokonaisuudessaan. Hän hallitsee tarvittavat työmenetelmät, -välineet ja laitteet sekä omaa tarvittavaa tietämystä saalisalojen vuodenaikaiskäyttäytymisestä sekä kalastuksen apulaitteista. Tutkinnon suorittamiseksi opiskelijan tulee osoittaa myös elinikäisen oppimisen avaintaidot. (OPH 2010)

Kalatalouden koulutusohjelma, kalanviljelijä

Erikoistumisen suorittanut opiskelija osaa toimia itsenäisesti joko poikasia tai ruokakalaa tuottavassa vesiviljely-yrityksessä. Tutkinnon suorittanut hallitsee alan yleiset työprosessit, -menetelmät, -välineet ja -materiaalit kokonaisuudessaan. Hän huomioi työssään myös kalaterveyteen, kalojen ravitsemukseen sekä ympäristöasioihin liittyvät

seikat. Tutkinnon suorittamiseksi opiskelijan tulee osoittaa myös elinikäisen oppimisen avaintaidot. (OPH 2010)

Kalatalouden koulutusohjelma, kalanjalostaja
Kalanjalostukseen erikoistunut opiskelija tai tutkinnon suorittaja osaa tutkinnon suoritettuaan työskennellä joko kalan alkutuotannossa tai kalanjalostusyrityksessä. Ammattitaidon saavutettuaan kalanjalostaja hallitsee kalanjalostuksen yleiset työprosessit, -menetelmät ja -materiaalit. Hänellä on myös riittävä tietämys työn perustana olevista faktoista. Myös kalanjalostajan tutkinnossa korostetaan elinikäisen oppimisen avaintaitojen hallitsemista. (OPH 2010)

Kalatalouden koulutusohjelma, kalastuksenohjaaja

Kalastusmatkailuun erikoistunut hallitsee kalastuksenohjaajan työhön vaadittavat työprosessit, -menetelmät, -välineet ja -materiaalit. Hän hallitsee myös työn perustana olevan tiedon kokonaan. Tutkinnon suorittanut osaa työskennellä kalastusmatkailuyrityksen opastus- ja asiakaspalvelutehtävissä. Hän hallitsee niin opastustoiminaan kuin asiakaspalveluunkin tarvittavat ominaisuudet sekä omaa myös elinikäisen oppimisen avaintaidot. (OPH 2010)

Kalastusoppaan ammatitutkinto

Kalastusoppaan ammatitutkinnossa opiskelijoita koulutetaan neljällä osa-alueella, joita ovat toimintaympäristön ja -kulttuurin tuntemus, tuotesuunnittelu ja markkinointi, yritystoiminta sekä opastustoiminta. Tutkinnon suoritettuaan kalastusoppaan tulee hallita kaikki edellä mainitut osa-alueet. (Opetushallitus 2005)

Ammattikorkeakoulututkinto

Turun ammattikorkeakoulussa on ainoana Suomessa tarjolla iktyonomin tutkintoon johtava kala- ja ympäristötalouden koulutusohjelma. Tutkinto on kestoltaan 3,5 vuotta ja valmistuttuaan iktyonomit voivat työskennellä erilaisissa kalatalouteen liittyvissä esimies- ja suunnittelutehtävissä kalanviljelystä kalanjalostuslaitoksiin. Tutkinnon suorittaneet voivat työllistyä myös kalataloustutkimukseen ja ympäristöhallintoon. (Turun AMK 2014)

8 TURKISTALOUS

Toisin kuin monen muun maaseudun elinkeinon kohdalla turkistalouden merkitys on viimeisten vuosikymmenten saatossa vähentynyt Suomessa jatkuvasti. Turkistarhaus painottuu Suomessa Pohjanmaalle, jossa sen paikalliset vaikutukset ovat myös merkittävimmät. Turkisalalan pientymiseen ovat vaikuttaneet etenkin tiukentunut lainsäädäntö sekä valtion tukien väheneminen. Nykyään valtio tukee tarhoja lähinnä ympäristönsuojelullisiin investointeihin liittyvissä projekteissa. Suomi on kuitenkin edelleen tunnettu turkisten tuottaja maailmalla ja myös turkistilojen sertifiointissa Suomi on edelläkävijä. Turkisalalla vaikuttaa vain muutama merkittävä toimija, jotka vastaavat myös alan kehittämistoiminnasta.

8.1 TURKISTALOUS SUOMESSA

Turkistarhaus on perinteinen maaseudulla harjoitettava elinkeino. Suomessa toimii tällä hetkellä noin 965 turkistilaa, joista suurin osa on perheyrittäjiä. Pohjanmaan maakunnat ovat vahvaa turkistarhauksen aluetta. Siellä sijaitsee jopa 97 % kaikista Suomen turkistarhoista. (STKL 2014a) Turkistarhojen määrä on kuitenkin laskenut jatkuvasti viimeisen kolmenkymmenen vuoden aikana. Vuonna 1984 Suomessa oli vielä yli 5 500 turkistarhaa. 80- ja 90-luvun vaihteessa tarhojen määrä kuitenkin laski rajusti yli viidestä tuhannesta noin kahteentuhanteen. 90-luvun puolivälistä lähtien turkistarhat ovat vähentyneet tasaisesti noin 50–100 tarhalla vuodessa. (STKL 2014b) Turkistuotantoa harjoitetaan tiloilla lähes aina päätoimisesti. (STKL 2008)

Turkistarhaus on merkittävä työllistäjä maaseudulla, joskin työllistävyydestä ilmenee ajoittain hieman vaihtelevia tietoja. MTT:n laatimassa Turkistilan ympäristökäsikirjassa turkistuotannon on arvioitu työllistävän Suomessa jopa noin 17 500 henkilöä, joista noin 4 350 työllistyy suoraan ja 13 200 välillisesti. Toisen MTT:n laatiman tutkimuksen mukaan yksi turkistila työllistää keskimäärin noin 0,7 henkilötyövuotta per tila. Suomen Turkiseläinten Kasvattajien Liiton tilaamassa PTT:n tutkimuksessa turkistalous työllisti vuonna

Turkistalouden tunnuslukuja:

- Suomessa toimii noin 965 turkistilaa, joista lähes 97 % sijaitsee Pohjanmaalla.
- Erään arvion mukaan vuonna 2013 turkistalous työllisti yhteensä noin 4 529 henkeä.
- Nahkoista saatu voitto on vuosittain noin 200–250 miljoonaa euroa.

2013 yhteensä 4 529 henkilötyövuotta, joista suoran työllisyyden osaksi laskettiin olevan 3 097 henkilötyövuotta ja muu tuotantopanosten ja palveluiden kautta tuleva työllisyys 1 432 henkilötyövuotta. (STKL 2014b)

Suomessa tarhatuista turkiseläimistä eniten tarhataan minkkiä ja sinikettua. Vuonna 2012 kasvatettiin 1,8 miljoonaa minkkiä ja 1,6 miljoonaa sinikettua. Lisäksi hopeakettuja kasvatettiin 105 000 kappaletta ja suomensupia 128 000 kappaletta. (STKL 2014a) Suurin osa, noin 98 %, turkistarhoilla tuotetuista nahoista menee vientiin (MTK 2014). Turkistalouden merkitys on Suomessa verrattain suuri. Vuonna 2013 turkisnahkojen viennin arvon oli hieman yli 800 miljoonaa euroa. Nettovienti oli noin 500 miljoonaa euroa (STKL 2014b). Nahkoista saatu kokonaisvoitto on vuosittain noin 200–250 miljoonaa euroa. Alan paikalliset vaikutukset ovat usein myös merkittävät. (STKL 2008)

Turkistarhaus on tarkasti lailla säädettyä ja valvottua toimintaa. Turkiseläimien kasvatuksessa tulee ottaa kattavasti huomioon eläinten hyvinvointi. Maa- ja metsätalousministeriö on antanut turkiseläinten pidolle asetettavista eläinsuojeluvaatimuksista päätöksen, jota kaikkien Suomen turkistarhojen tulee noudattaa. Turkiseläinten re-

huraaka-aineisiin ja ruokintaan liittyvä myös sääntelyä. Rehulaki ja -asetus säätelevät muun muassa rehujen koostumista, valmistusta, markkinointia ja kauppaa. Suomen ympäristölainsäädännössä luodaan veloitteita myös turkistilojen ympäristön hoidolle. Tarhauksen harjoittamiseksi tiloilla tulee olla joko ympäristö- tai sijoituspaikkalupa. Luvan saamiseksi jokaisen tilan tulee käydä läpi lupaprosessit, jossa määritellään myös tilakohtaiset erityispiirteet. (STKL 2008)

Suomen valtio ei pääsääntöisesti tue turkistarhausta. Turkistarhauksen valtion tukiin on vaikuttanut etenkin Suomen EU-jäsenyys. Ennen jäsenyyttä turkistaloutta tuettiin Suomessa suhteellisen paljon, mutta jäsenyyden myötä tukia on karsittu huomattavasti. Maa- ja metsätalousministeriö on osallistunut tarhojen tukemiseen lähinnä ympäristönsuojeluinvestointeihin liittyvissä projekteissa. (Eläinsuojeluliitto Animalia ry 2014)

Suomi on edelläkävijä turkistilojen sertifiointinnissa. Suomen Turkiseläinten Kasvattajain Liitto (STKL), joka tunnetaan myös nimellä ProFur, aloitti sertifiointijärjestelmän kehittämisen yhdessä alan keskeisempien toimijoiden kanssa vuonna 2005. Osallistuminen järjestelmään on vapaaehtoista. Vuonna 2013 sertifiointiin piirissä oli kuitenkin noin 85 % Suomen turkistuotannosta. Sertifiointijärjestelmässä korostetaan vastuullisuutta, jäljitettävyyttä ja läpinäkyvyyttä. Järjestelmä kattaa tilan kaikki toiminta-alueet, jotka on jaettu seitsemään alueeseen: eläinten terveyteen ja hyvinvointiin, kasvatolosuhteisiin, rehunhuoltoon, jalostukseen, ympäristönhoitoon, tila-hygieniaan sekä koulutukseen ja poikkeusoloihin varautumiseen. Sertifiointikriteeristö perustuu lainsäädännön vaatimuksiin, mutta osittain myös ylittää lainsäädännön kriteerit esimerkiksi eläinten terveyteen, rehuhoitoon ja turkiseläinten jalostukseen ja eläinkauppaan liittyvillä osa-alueilla. (STKL 2014c)

Turkistarhaus on ollut jo vuosi kymmeniä arvostelun kohteena eettisyytensä puolesta ja monet pitävätkin sitä menneisyyden elinkeinona. Suomessa turkistarhauksella on kuitenkin pitkät perinteet ja vielä toistaiseksi myös suurin osa maamme poliittisista puolueista puolustaa turkistarhausta elinkeinona vielä tulevaisuudessakin. Maailmanlaajuisesti Suomessa ja muissa Pohjoismaissa tuotetut turkikset ovat arvostettuja ja tulevaisuudessakin niiden kysynnän uskotaan säilyvän samalla tasolla. (MTK 2014)

STKL:n arvioiden mukaan tulevaisuuden turkistuotanto on verrattavissa yhä enenevässä määrin muihin maaseutuelinkeinoihin. Toiminta on tiloilla päätoimista, alalla seurataan tiiviisti muiden

maaseudun alojen kehitystä sekä otetaan käyttöön siellä tehtyjä innovaatioita. Yrittäjyyden kannalta tärkeiksi seikoiksi nähdään etenkin toiminnan taloudellinen kannattavuus ja yrittäjien hyvinvoinnin edistäminen. Tulevaisuudessa yrittäjyydeltä vaaditaan entistä kauaskantoisempaa suunnitelmallisuutta. Tilojen uusimiset, rakentamiset ja laajentamiset synnyttävät tarpeen uusille teknologioille ja ulkopuolisille palveluille. (STKL 2008)

Turkisala on varsin suhdanneherkkää, sillä turkisten hinnat voivat vaihdella vuosittain suu-restikin. Viimeiset neljä vuotta ovat olleet alalla kuitenkin kasvun aikaa, minkä oletetaan kasvattaneen alan taloudellistakestokykyä. Turkistarhausyrittäjien keskimääräinen omavaraisuusaste on hyvällä tasolla, noin 60–70 %. Kasvukaudella tehtyjä investointeja on myös osattu tehdä viisaasti, mikä luo uskoa myös tulevaisuuden haasteista selviämiseen. (STKL 2014d)

8.2. TURKISTALouden TUTKIMUS- JA KEHITTÄMISTOIMINTA

Turkistarhauksen kansallinen kehittämistoiminta ei ole kovin vilkasta, sillä pääsääntöisesti valtio ei osallistu sen tukemiseen. Tärkeimpiä kehittämissä tutkimustyötä tekeviä tahoja turkistalouden alalla ovat Suomen Turkiseläinten Kasvattajien Liitto sekä Maa- ja elintarviketalouden tutkimuskeskus. Alueellisesti turkistalouden kehittämistä on edistetty etenkin Pohjanmaan maakunnissa. Myös monet yliopistot ovat osallistuneet turkistalouden kehittämissä ja tutkimushankkeisiin. Suomen ympäristökeskus on ollut mukana myös turkistilojen ympäristökuormituksen vähentämiseen liittyvissä projekteissa. Lainsäädännön asettamat tiukat vaatimukset näkyvät selvästi alan tutkimus- ja kehittämistoiminnassa. Suurin osa alalla toteutetuista tutkimuksista ja kehittämishankkeista liittyy juuri eläinten hyvinvoinnin edistämiseen tai tarhauksen ympäristövaikutusten pienentämiseen. Muutamassa hankkeessa on pohdittu myös turkisalan tulevaisuutta.

Turkisalan tulevaisuus

Turun yliopiston tulevaisuuden tutkimuskeskuksen, Suomen Turkiseläinten Kasvattajien Liiton sekä Saga Furs Oyj:n yhteistyönä toteuttamassa hankkeessa on tarkoituksena luoda katsaus turkisalan tulevaisuuteen. Hankkeessa on vuoden 2014 keväällä järjestetty kaksi tulevaisuusverstasta, joissa on pohdittu turkisalan tulevaisuutta, miltä se näyttää vuonna 2050, mihin suuntaan alaa tuli-

si mahdollisesti kehittää ja minkäläistä tutkimusta ja koulutusta tulevaisuutta ajatellen tarvitaan. Pohdinnan kohteena ovat olleet muun muassa energia, ruoka, jäte, biomateriaalit, lääkkeet, vaatteet ja sisustaminen. (Turun yliopisto 2014)

Turkistila 2020 – Turkiseläinten hyvinvointihanke

Hanke koostuu erilaisista kehittämis- ja tiedonvälitystoimenpiteistä, joiden tavoitteena on turvata turkiseläinten hyvinvointia sekä lisätä samalla myös turkiseläimiä kasvattavien yrittäjien kilpailukykyä maailman turkismarkkinoilla. Hankkeen toteuttajina ovat MTT:n kotieläintuotannon tutkimus sekä Itä-Suomen yliopisto. Kohderyhmänä ovat Etelä-Pohjanmaalla, Pohjanmaalla ja Pohjois-Pohjanmaalla sijaitsevat turkistarhat. Hanke jakautuu kolmeen toimenpiteeseen, joita ovat: WelFur-hyvinvoinnin mittauseroittokollan kehittäminen suomensupille, turkiseläinten hyvinvoinnin arviointi turkistiloilla WelFur -menetelmällä sekä eläinten hyvinvoinnin ja eläinterveydenhuollon neuvonta turkistuottajille. Hanketta rahoitetaan Manner-Suomen maaseudun kehittämissuohjelmasta. STKL on myös yksi hankkeen rahoittajista. Hankekaika on 1.1.2012–30.12.2014. (MTT 2014)

8.3 TURKISALAN TOIMIJOITA

Turkisanalan toimijajoukko on moniin muihin maaseudun elinkeinoaloihin verrattuna varsin pieni. Merkittävin alan toimijoiden edistäjä ja toimintaympäristön kehittäjä on Suomen Turkiseläinten Kasvattajain Liitto eli ProFur. Merkittävä toimija on myös Saga Furs Oyj, joka hoitaa etenkin suomalaisten turkisten huutokauppa-toimintaa sekä osallistuu alaa koskeviin kehittämissuohjelmiin. Turkiskaupan alalla toimivien etuja ajaa myös Turkiskaupan liitto ry. Merkittävin tutkimustyö tehdään Maa- ja elintarviketalouden tutkimuskeskuksen Kannuksen yksikössä.

Suomen Turkiseläinten Kasvattajain Liitto (STKL) ry

Suomen Turkiseläinten Kasvattajain Liitto (STKL), jota kutsutaan myös ProFuriksi, on merkittävin turkisanalan toimija Suomessa. Liitto vastaa turkisanalan toimijoiden edunvalvonnasta sekä järjestää jäsenilleen koulutusta. Liitto on perustettu vuonna 1928. STKL osallistuu aktiivisesti myös alan kehittämis- ja tutkimustyöhön. Verkkosivut: www.profur.fi

Saga Furs Oyj

Saga Furs on kansainvälinen turkishuutokauppayhtiö, joka tukee vastuullisuuden periaatteiden mukaisesti tapahtuvaa eurooppalaista turkiskasvatusta ja markkinoi yhtiön tuotemerkillä tuotettujen ketun, suomesupin ja minkin nahkojen ostajille vuosittain 4–5 kertaa järjestettävissä kansainvälisissä huutokaupoissa. Yhtiö osallistuu Suomessa myös turkisanalan kehittämistoimintaan. Yhtiö tunnetaan maailmalla eettisen turkiseläinkasvatuksen edelläkävijänä ja sen alla toimiva tuotemerkki edustaa varmuutta tuotteiden laadusta, toiminnan avoimuudesta ja vastuullisuudesta. Verkkosivut: www.sagafurs.com

Turkiskaupan liitto ry

Yhdistys on suomalaisten turkiskauppaa harjoittavien yritysten etujärjestö, jonka tehtävänä on ajaa turkiskaupan yritysten etua toimimalla yhteistyössä lainsäätäjien sekä muiden yhteiskunnallisten vaikuttajien, median, alan oppilaitosten ja järjestöjen kanssa. Järjestöön kuuluu edustajia niin turkispukineiden valmistus- ja muodistusyrittäjistä kuin vähittäiskauppaa, tukkukauppaa ja nahkankälytystä harjoittavista yrityksistä. Verkkosivut: www.turkiskaupanliitto.fi

Maa- ja elintarviketalouden tutkimuskeskus, MTT

Maa- ja elintarviketeollisuuden tutkimuskeskus tuottaa aktiivisesti tutkimustietoa myös turkistanaloudesta. MTT:n Kannuksen tutkimusyksikössä tehdään tutkimusta muun muassa turkiseläinten hyvinvointiin, eläinsuojien ympäristövaikutuksiin sekä turkiseläinten ravitsemukseen liittyen. Verkkosivut: www.mtt.fi

8.4 TURKISALAN KOULUTUS

Turkistarhauksen alalle kouluttaudutaan Suomessa maatalouden perustutkinnon kautta. Turkistarhaajille on tarjolla myös tarhaajamestarin erikoisammattitutkinto.

Maatalousalan perustutkinto

Tutkinto koostuu kahdesta pakollisesta maatalousalan tutkinnon osasta, joita ovat työskentely maatalousalalla ja maaseutuyrittäminen. Pakolliset opinnot suoritettuaan opiskelijat erikoistuvat yhteen neljästä koulutusohjelmasta tai osaamisalasta. Mahdollisia suuntautumisvaihtoehtoja ovat maatilatalouden koulutusohjelma, maatalousteknologian koulutusohjelma, eläintenhuollon koulutusohjelma sekä turkistanalouden koulutusohjelma.

Opintoihin kuuluu lisäksi valinnaisia opintoja sekä pakollisia ammattitaitoa täydentäviä yhteisiä opintoja, johon kuuluu muun muassa äidinkielen, muiden kielten ja luonnontieteiden opintoja. (OPH 2009)

Turkistalouden koulutusohjelma, turkistarhaaja
Maatalousalan perustutkintoon kuuluvien pakollisten opintojen lisäksi turkistalouden koulutusohjelman valinneet opiskelijat suorittavat turkiseläinten kasvattamisen tutkinnon osan. Ammatillista suuntautumista tukevia opintoja on valittavissa myös valinnaisista opinnoista. Opiskelijat voivat valita opintoja muun muassa turkiseläinten rehun tuottamiseen, turkiseläinten jalostamiseen ja turkiseläinten nahkontaan liittyen. Koulutusohjelmasta valmistuneet voivat työskennellä turkistar-

haajana, maanviljelijänä tai maaseutuyrittäjänä. (Kansallinen tiedotuskeskus 2014)

Tarhaajamestarin erikoisammattitutkinto

Tarhaajamestarin erikoisammattitutkinnossa syvennetään turkistarhauksen perustietoja. Tutkinnosta valmistuneet valmistuvat turkistuotannon esimiestehtäviin ja heillä on kyky toimia alalla itsenäisinä yrittäjinä. Tutkinto koostuu neljästä pakollisesta osasta ja yhdestä valinnaisesta tutkinnon osasta. Pakollisia tutkinnon osia ovat ruokinnan optimointi, turkiseläinten hyvinvoinnin edistäminen, turkistuotannon kehittäminen sekä esimiehenä toimiminen. Valinnaisista opinnoista opiskelijat valitsevat joko yritystoiminnan ja markkinoinnin tai yrittäjyyden tutkinnon osan. (OPH 2006)

9 RIISTATALOUS

Riistatalous on vielä varsin pienimuotoista elinkeinotoimintaa Suomessa. Riistatalouteen liittyvää yritystoimintaa ovat muun muassa metsästysmatkailutoiminta, riistan lihan ja muiden riistatuotteiden myynti sekä riistatarhaus. Alan kehittymistä hidastava tekijä on etenkin riistakantojen pienuus. Suhteellisen pienet riistakannat vaikuttavat muun muassa metsästyslupien määrään, mikä taas vaikuttaa sekä metsästysmatkailutoimintaan että riistan lihan tarjontaan. Myös tiukat lupakäytännöt ja muu lainsäädännöllinen valvonta asettavat haasteita riista-alalla toimivien yritysten toiminnalle. Riista-alalla toimii muutamia, lähinnä riistan tarhaajien etuja ajavia järjestöjä. Muutoin riistapolitiikkaa toteutetaan maa- ja metsätalousministeriön hallinnonalaisen riistahallinnon kautta. Elinkeinopoliittinen kehittämistoiminta on ollut jokseenkin vähäistä ja vain joitakin kansallisia kehittämishankkeita ja -ohjelmia on toteutettu. Alueellisella tasolla kehittämistoiminta on kuitenkin hieman vilkkaampaa.

9.1 RIISTATALOUS SUOMESSA

Riistataloudella on Suomessa monia yhteiskunnallisia vaikutuksia. Vaikutukset ovat niin taloudellisia, sosiaalisia kuin ekosysteemipalveluita edistäviä. Vuonna 2008 Suomessa metsästetyn riistan lihan arvo oli noin 83 miljoonaa euroa. Tästä hirvenlihan osuus oli noin 61 miljoonaa euroa. Suurin osa hirvenlihasta menee metsästäjien ja heidän lähipiirinsä käyttöön. Vain noin 10 % hirvenlihasta myydään markkinoille joko teurastamoille, kaupoille tai ravintoloille. Metsästyksen lisäksi metsästäjät tekevät merkittävän osan Suomessa toteutettavasti riistanhoitotyöstä. Arviolta noin 13 % Suomen yli 300 000 metsästäjästä harjoittaa riistanhoitotyötä. Metsästyssseuratoiminnan vaikutukset ovat merkittäviä etenkin syrjäisten seutujen elävöittäjänä. Toiminta pitää kyläyhteisöjä virkeänä sekä parantaa kylien yhteisöllisyyttä. Metsästystä pidetään myös virkistävänä harrastusmuotona. On arvioitu, että noin 60 % saaliin arvosta on metsästyksen tuottamaa virkistysarvoa. (MMM ym. 2012)

Harrastus- ja vapaaehtoisuuspohjalta toimivan metsästyksen ja riistanhoidon lisäksi riistaa hyödynnetään jonkin verran myös elinkeinotoiminnassa. Riistaan liittyviä elinkeinotoiminnan muotoja ovat muun muassa metsästyksen ja riistaan liittyvät matkailupalvelut, riistatuotteiden valmistus sekä riistatilyrittäminen. Elinkeinotoiminta on usein yritystoimintana pienimuotoista ja tapahtuu suurissa osissa tapauksista osana muuta yritystoimintaa. (Suomen riistakeskus 2014a) Riistaan liittyvän matkailun sekä riistatuotteiden kaupallisen hyödyntämisen kehittäminen ovat keinoja monipuolistaa etenkin maaseudun elinkeinoelämää sekä tuoda maaseutualueille lisätuloja. Riista-alan elinkeinotoiminnalle reunaehtoja luo etenkin metsästysoikeuteen liittyvät käytännöt metsästyslupakäytäntöineen.

9.1.1 METSÄSTYSMATKAILU JA ELÄINTEN KATSELU LUONNOSSA

Riistaan liittyvien elinkeinojen kehittäminen on viime vuosina keskittynyt lähinnä riistaan liittyvän matkailutoiminnan kehittämiseen. Suomessa on tällä hetkellä arviolta 200 metsästysmatkailua tarjoavaa yritystä ja yrittäjää. Toimijat ovat keskittyneet erityisesti Keski-Suomen, Itä-Suomen, Pohjois-Pohjanmaan ja Lapin alueille. Suurimmassa osassa yrityksistä metsästysmatkailu on kuitenkin vain yksi erämatkailun tuotesektori ja metsästyksen ohella tarjotaan myös muita matkailupalveluja kuten majoitusta, ruokapalveluja, kalastusta ja muita ohjelmapalveluja. (MMM ym. 2012) Metsästyspalvelujen järjestäminen on pääasiallinen toimeentulonlähde vain noin 50 metsästysmatkailupalveluyritykselle. Tulevaisuudessa kuitenkin metsästyksen uskotaan muodostuvan varteenotettavaksi tulonlähteeksi yhä useammalle yrittäjälle sekä monille maa- ja metsätiloille. (Suomen riistakeskus 2014b) Matkailuyritysten lisäksi myös metsästyssseurat voivat harjoittaa metsästysmatkailutoimintaa. Metsästysmatkailijoiksi lasketaan myös valtion mailla metsästävät itsenäiset lupametsästäjät, joita on vuosittain Suomessa noin 35 000–38 000. (Matilainen ym. 2010) Metsästysmatkailun kannalta merkittävimpiä saaliseläimiä

ovat metsäkanalinnut, hirvi, vesilinnut ja jänis. Istutettuun riistaan perustuvissa metsästyspalveluissa keskeisempiä riistaeläimiä ovat taasen fasaani ja peltoppy. (Suomen riistakeskus 2014b) Metsästysmatkailuryitykset ovat pääsääntöisesti 1–3 hengen perheyryityksiä, jotka palkkaavat lisätyövoimaa metsästysaikoina. Toimialueina ovat joko valtion maat, metsästysseuroilta vuokratut maat tai omat maat. (MMM ym. 2012) Omalla maalla tapahtuvasta metsästysmatkailutoimintaan pureudutaan tarkemmin riistantarhausta käsittelevässä luvussa.

Riistaan liittyvää matkailutoimintaa on myös eläinten katseluun ja kuvaukseen liittyvät palvelut. Suomessa lintumatkailua on kehitetty aktiivisesti 90-luvun lopulta saakka. Vuonna 2008 Suomessa toimi noin viisi yritystä, jotka tarjosivat palvelunaan lintujen tarkkailua. Suosituimpia tarkkailun ja kuvaamisen kohteita ovat pöllöt, kotkat ja muut petolinnut, tikat, metsäkanalinnut, itäiset varpuslinnut sekä jotkin kahlaajat ja vesilinnut. (MEK 2009) Merkittävin villieläinten tarkkailuun perustuva matkailutuote on kuitenkin suurpetojen tarkkailu, joka on viime vuosina yleistynyt yhä enemmän luontomatkaileuryitysten palvelutarjonnassa. Vuonna 2008 Suomessa toimi yhteensä 18 matkailupalveluryitystä ja 10 luontokuvaaja, joiden palvelutarjontaan sisältyi suurpetojen tarkkailua ja kuvaustoimintaa. Merkittävimpiä tarkkailun kohteena olevia petoja ovat karhut, sudet ja ahmat. (MEK 2009) Metsästysmatkailuun ja eläinten katseluun ja kuvaukseen liittyvää toimintaa on tarkasteltu aiemmin tässä raportissa myös matkailua käsittelevän katsauksen alla.

9.1.2 RIISTAN LIHA JA MUUT RIISTATUOTTEET

Riistatuotteiden myynti tarjoaa hyvän mahdollisuuden lisätienesteihin niin metsästäjille kuin metsästysseuroille. Lisäksi riistatuotteiden jatkojalostaminen tarjoaa yhä useammalla yrittäjälle vähintäänkin lisätuloja muun elinkeinotoiminnan rinnalle. Riistan liha on merkittävin riistatuote Suomessa, mutta myös turkiseläinten nahoista valmistetut tuotteet sekä eläinten sarvista ym. valmistetut pienet esineet ovat tärkeitä riistasta valmistettuja jalostustuotteita. (Suomen riistakeskus 2014c)

Riistan lihalle on Suomessa yhä enemmän kysyntää, joskin markkinat ovat varsin toimimattomat. Lihaa myydään alkutuotantona suoraan kuluttajille, kauppoille, suurtalouksille, tukku- ja vähittäiskaupoille sekä riistaruokien jalostajille. Markkinoiden toimivuutta on kuitenkin häirinyt

lihan saavutettavuuden epävarmuus. Metsästysseurain ulkopuolella kotimaisen lihan saatavuus on nähty riittämättömäksi ja keskitetyn riistatukun perustamista onkin perään kuulutettu monelta taholta. Tyytymättömyyttä on esiintynyt etenkin hirvenlihan heikossa tarjonnassa ja saatavuudessa. Esimerkiksi suurtalouksien käyttämä kotimaisen hirvenlihan määrä on vähäinen hirvenlihan kokonaismäärään verrattuna. Tämä on johtunut etenkin siitä, että kotimaista lihaa joudutaan ostamaan suoraan metsästäjiltä ja metsästysseuroilta, jolloin lihan hankintakustannusten on koettu nousevan liian suuriksi. (MMM ym. 2012) Kotimaista hirvenlihaa on tarjolla myös niukalti. Metsästäjät ovat harvoin valmiita myymään lihaansa, sillä kokevat henkilökohtaiset saaliinsa usein liian vähäiseksi. (Airaksinen ym. 2013) Riistan noutamisesta aiheutuu kustannuksia etenkin siksi, että lahtilavat ja seurat sijaitsevat Suomessa hyvin hajallaan ja tarjoavat myytäväksi vain pieniä määriä saalistettuja ruhoja. Luonnonriistan ruhojen hävikki voi olla myös suurta, mikä on vaikuttanut ruhonhinnan alhaisuuteen. Riistatiheyden kasvattaminen esitetään usein ratkaisuksi villin riistalihan tarjonnan parantamiseksi. (MMM ym. 2012)

Markkinoiden toimivuutta on osaltaan häirinyt myös jatkuvasti tiukentuvat elintarvikelain säännökset. Metsästäjät ja metsästysseurat saavat myydä lihaa alkutuotteena eli nylkemättömänä ja kynimättömänä suoraan kuluttajille varsin suuren määrän. Jäniksiä ja kaneja suoraan kuluttajalle on lupa myydä enintään 1000 kappaletta. Lintua saa myydä 3000, hirveä 10, peuraa 30 ja metsäkaurista 50 kappaletta. Lisäksi kauppoihin nylkemättömänä ja kynimättömänä voidaan myydä 1000 jäniseläintä ja 3000 lintua. Näiden rajojen sisällä ei lihan myynnistä tarvitse ilmoittaa eikä niihin tarvitse suorittaa lihatarkastuksia. Tarkastamattoman lihan myyminen vaatii metsästäjiltä kuitenkin elintarvikehygienian osaamista. (MMM ym. 2012) Tarkastamattonta luonnonvaraista riistan lihaa ei kuitenkaan saa toimittaa lihanjalostamoihin tai -leikkaamoihin (Evara 2014a). Kynitty tai nyljetty riista taas on lain tarkoittamaa lihaa ja sen eteenpäin myymisestä seuraa jo velvollisuuksia. Kuluttajille myydystä lihasta tulee pystyä selvittämään lihan alkuperä. Tähän tarvitaan ilmoitus elintarvikehuoneistosta, jossa riistaa on käsitelty ja sen tulee myös täyttää laissa edellytetyt hygieniasäädökset. Elintarvikehuoneistosta tulee myös tehdä ilmoitus kunnan elintarvikeviranomaisille. (MMM ym. 2012)

Luonnon- ja tarhatun riistan tarkastusmenetetyt poikkeavat toisistaan jonkin verran. Luonnonvaraisen riistan lihantarkastukset voidaan

suorittaa joko riistankäsittelylaitoksissa, riistan-käsittelylaitoksiksi hyväksytyissä kotieläinten teurastamoissa tai pienteurastamoissa tai luonnonvaraisen riistan teurastamiseen hyväksytyissä poroteurastamoissa. Tarkastuksen suorittaa aina virkaa toimittava eläinlääkäri. Vuodesta 2013 lähtien lahtilavat eivät ole enää kelvanneet riistankäsittelylaitoksiksi. Suomessa toimii tällä hetkellä 22 luonnonvaraisen riistankäsittelyyn hyväksytyä riistankäsittelylaitosta, pienteurastamo ja poroteurastamo. (Evara 2014a; 2014b; 2014c)

Tarhatun riistalihan tarkastamiseen pätee taas samat säännökset kuin kotieläinten lihan tarkastukseen. Lihan tarkastukseen kuuluu ennen teurastusta elävälle eläimelle tehtävät tarkastukset sekä teurastuksen jälkeen tehtävät tarkastukset. Lihantarkastuksen voi suorittaa joko Evaran, aluehallintoviraston tai kunnan tarkastuseläinlääkärit. Teurastukset ja tarkastukset tehdään hyväksytyissä teurastamoissa, poroteurastamoissa tai pienteurastamoissa. (Evara 2014b) Vuonna 2007 Suomessa oli 33 tarhattua riistaa käsittelevää teurastamo (Agropolis Oy 2014).

Tiukat määräykset ovat vaikuttaneet osaltaan siihen, että Suomessa on paikoittain pulaa riistaa teurastavista teurastamoista ja teuraspaikoista. Metsästysseurat ovat olleet haluttomia perustamaan omia tai yhteistyöllä toimivia lihankäsittelylaitoksia, sillä hyväksytyillä laitoksilla ei saa hyväksymisen jälkeen enää käsitellä tarkastamatonta lihaa. Vuonna 2013 voimaan tullut päätös lahtivajojen kelpaamattomuudesta luonnonriistan tarkastuspaikoiksi on varmasti myös vähentänyt mielenkiintoa lihankäsittelyn järjestämiseen. (Evara 2014b; Agropolis Oy 2014) Vuonna 2007 Suomessa oli vain yksi varsinainen hygienialainmukainen riistateurastamo ja toinen pienimuotoinen pelkästään tarhatun ja luonnonriistan teurastamiseen keskittynyt yritys. Tarhattua riistaa käsitteleviä teurastuspaikkoja oli 33. (Agropolis Oy 2014)

Tarhatun riistalihan tuotannon kasvattaminen on ollut yksi keino vastata riistalihan kasvavaan kysyntään. Tarhatun lihan osalta saatavuus on turvatumpaa, mutta toisaalta tarhojen tuotantokustannukset nostavat lihan hintoja. Korkeampia kilohintoja kompensoi kuitenkin se, että kerralla on mahdollista noutaa suurempia määriä ja lihan noutokustannukset ovat näin alhaisemmat. (MMM ym. 2012)

Lihan lisäksi riistasta on hyödynnettävissä muun muassa turkis, karva, nahka, höyhenet, luut ja jänteet. Vuosittain suomessa jalostetaan noin 70 000 hirvannahkaa, joista kotimaisia nahkoja on noin 40 000 kappaletta. Hirvieläinten nahkoja hyödynnetään etenkin nahkateollisuudessa. Noin

puolet kaikista Suomessa jalostetuista vuodista on riistaeläinten nahkoja. (Suomen riistakeskus 2014c) Jalostamistoimintaan haasteita tuovat usein kuitenkin puutteellinen eläinten osien keräily ja käsittely sekä lopputuotteiden epävakaa ja usein kannattamattomat markkinahinnat. Sorkkaeläinten nahkojen kysyntä ylittää kuitenkin nahkojen tarjonnan. Vuotien hyödyntämisestä on laadittu metsästysseuroille toimintamallit ja niiden käsittely vaatiikin metsästäjiltä usein lisäkoulutusta. Luonnonturkisyhdistys järjestää yhdessä Metsästäjäliiton kanssa koulutuksia eläinten nylkemisestä, rasvanpoistosta ja kuivaamisesta. Yhdistys on myös rekisteröinyt ”Villi suomalainen turkis”-tavaramerkin osoittamaan tuotteiden luonnollista alkuperää, laillisuutta sekä eettistä kestävyyttä. (MMM ym. 2012)

9.1.3 RIISTATILAYRITTÄMINEN

Ammattiriistanhoito työllistää Suomessa noin 60 kokoaikaista ja 60 osa-aikaista henkilöä. Riistanhoitajat toimivat tietyn tilan alueella, jossa heidän tehtäviinsä kuuluu muun muassa riistan elinympäristön kunnossapidosta huolehtiminen, riistan kasvatus- ja istutustoimintaa harjoittaminen, riistan ruokinta, petopyynti sekä metsästysjaktien järjestäminen ja metsästyssaaliin käsitteleminen. Riistanhoidollisten tehtävien lisäksi yhä useammat tilat harjoittavat perustoimintanaan myös matkailutoimintaa. Ammattiriistanhoito on muuttunut viimeisten 15 vuoden aikana varsin merkittävästi. Alalle on syntynyt yhä enemmän riista-alan yrityksiä ja alan harjoittamisesta on tullut täten entistä tulosvastuullisempaa ja yrittäjämäisempää. (MMM ym. 2012)

Riistatilayrittämisen kohdalla kasvua haetaan erityisesti matkailusta. Suomessa on tällä hetkellä noin 12 pääsääntöisesti fasaaneja kasvattavaa tilaa, jotka järjestävät kasvatuksen lisäksi myös fasaanin ajometsästystä. Vuosittain tiloilla kasvatetaan keskimäärin 150 000–200 000 fasaania. Fasaaneja metsästetään vuosittain noin 60 000–80 000 kappaletta. Peltopyitä kasvattavia ja metsästystä harjoittavia tiloja on vain viitisen kappaletta. Peltopyitä kasvatetaan vuosittain noin 20 000 kappaletta ja saalistetaan noin 6000 kappaletta. Jotkin tiloista harjoittavat myös sorkkaeläinten kuten hirven, valkohäntäpeuran, kuusipeuran tai metsäkauriin metsästystä. Toistaiseksi toiminta on kuitenkin pientä ammattimaisen riistanhoidon toiminnasta. Tämä johtuu etenkin riistakantojen pienuudesta. Yhä useammat toivovatkin riistatiheyden kasvattamista, jotta metsästysmatkailua olisi mahdollista markkinoida suomalaisten yritys- ja

yksityisryhmien lisäksi myös ulkomaisille metsästysmatkailijoille. (MMM ym. 2012)

Ammattimaisen riistanhoidon taloudellinen merkitys on vielä varsin pientä. Tilojen vuosittainen yhteenlaskettu liikevaihto on noin 4–6 miljoonaa euroa. Riistatiloista taloudellisesti merkittävimmät sijoittuvat Hämeeseen ja Uudellemaalle. Ammattimaisen riistanhoidon merkitys suomalaisessa metsästyskulttuurissa on kuitenkin kasvanut. Tiloilla metsästetään vuosittain yli 10 000 henkilömetsästyspäivän verran ja siellä metsästyksen kautta Suomeen on syntynyt myös uudenlaista toimintaa etenkin koiraharrastajien parissa. (MMM ym. 2012)

Suomessa harjoitetaan niin riistalintujen kuin riistaksi luettavien nisäkkäiden tarhausta. Riistatarhausta harjoitetaan pääsääntöisesti joko riistanhoidollisin tai lihatuotannollisin perustein. Myös matkailuyrittäjyys voi olla toiminnan lähtökohta. (Suomen luontoyrittäjyysverkosto 2014) Riistanhoidollisella tarhauksella tarkoitetaan toimintaa, jossa tarhauksen kohteena olevat riistaeläimet on tarkoitettu myöhemmässä vaiheessa palauttaa takaisin luontoon. (Evira 2014b) Toiminnalla pyritään vahvistamaan luonnonvaraisia riistaeläinkantoja esimerkiksi metsästystä varten. Riistatarhauksen myötä Suomen luontoon on istu-

tettu myös uusia eläinlajeja. Näitä vieraslajeja ovat muun muassa valkohäntäpeura, mufloni, amerikanmajava, täplärapu ja fasaani. Riistaksi luetaan myös muita Suomessa tarhattavia eläinlajeja, jotka eivät kuitenkaan elä luonnonvaraisena Suomen luonnossa, mutta joita kuitenkin alkuperäisessä kotimaassaan käsitellään riistaeläiminä. Tähän kuuluvia lajeja ovat muun muassa strutsi ja biisoni. (Opetushallitus 2011)

Tällä hetkellä Suomen eläinsuojelulain puitteissa tuotannollisin tarkoituksin on mahdollista tarhata nisäkkäistä valkohäntäpeuraa, kuusipeuraa, metsäpeuraa, japaninpeuraa, metsäkaurista, saksanhirveä, amerikanbiisonia, vesipuhvelia, villisikaa, muflonia, metsäjänistä, rusakkoa ja rämemajavaa. Riistalinnuista on lupa tarhata fasaania, heinäisorsaa, peltopyytä, metsoa, teettä, riekkoa, metsähanhea, merihanhea, kanadanhanhea, strutsia, emua ja rheaa. Näiden eläinten tarhaus on luvanvaraista toimintaa ja tarhaajien on ennen toiminnan aloittamista ilmoitettava kirjallisesti aikeistaan alueensa aluehallintovirastolle. (Evira 2014b) Nisäkkäistä villisikaa tarhataan Suomessa eniten. Riistalinnuista eniten tarhataan fasaania. Viimevuosina etenkin peltopyyn tarhausta on pyritty kehittämään. Sorsalintuja tarhataan myös jonkin verran. (Opetushallitus 2011)

Kuva 10. Villisian tarhaus on Suomessa varsin suosittua. (Kuva: Juha Rutanen)

Vuonna 2011 elintarvikeviraston luvan- ja ilmoituksenvaraisen eläntötoiminnan rekisterissä oli 25 lintutarhaa, 4 peuratarhaa, 110 villisikatarhaa, 81 riistanhoidollista tarhaa, 6 biisonitarhaa ja 22 strutsitarhaa (EHK 2012). Villisiantarhaus on painottunut alueellisesti etenkin Pohjois-Karjalaan, jossa vuonna 2011 toimi 15 rekisteröityä villisikaa kasvattavaa riistatarhaa. Alueen villisikayrityksistä 11 kuuluu Karelia Villisika -yritykseen, joka hoitaa lihan markkinointia. Alueella toimii myös viisi pienteurastamo. (Hirvonen & Tuominen 2011)

Elinkeinotoimintana niin riistatilarittäminen kuin siihen liittyvä riistatarhaus ovat haasteellisia. Ensinnäkin, haasteita luo suuret toimintakustannukset. Tarhojen rakentaminen ja ylläpitäminen sekä elinympäristönkunnostukset vaativat usein suuria investointeja. Tarhojen rakentamista monimutkaistaa se, että monet lajit ovat hyvin vaativia kasvuolosuhteidensa suhteen. Lajien lisääntyminen on monesti myös kausittaista. Toiseksi, lainsäädäntö vaikeuttaa alalla toimimista. Riistatarhauksen lupamenettelyt ovat melko raskaat ja etenkin vieraslajien osalta lainsäädäntö on monimutkaista. Kolmanneksi, toiminnan kannattavuudelle haasteita luo tällä hetkellä erityisesti riistatuotteiden markkinoiden toimimattomuus. Tuotteiden jatkojalostamiseksi ja myymiseksi riistatilojen ja -tarhojen tulee osata organisoida ja suunnitella myyntinsä tarkasti. Etenkin lihan tuotantoon suuntautuneiden riistatarhojen kannalta olisi tärkeää, että toimivat myynti- ja jakeluverkot saataisiin perustettua. Neljänneksi, riistatalouden ja maatalouden yhteensovittaminen tuottaa ongelmia riistatilarittäjyydelle. Esimerkiksi peltoriistan kannalta välttämätön suojakasvillisuus joudutaan usein niittämään pois ojanpientareilta ja kivien ympäriltä maataloustukien saamiseksi. Riistataloutta ei ole Suomessa tunnistettu myöskään maatilojen pääelinkeinoksi. Täten tiloja, joiden pääasiallinen toimeentulo tulee todellisuudessa riistataloudesta, nimitetään kuitenkin muiksi kuin riistatiloiksi, esimerkiksi viljelytiloiksi. (MMM ym. 2012)

Vaikka riistatalousyrittäjyys kohtaakin lukuisia haasteita, nähdään alalla kuitenkin olevan kasvupotentiaalia. Riistan taloudellisen hyödyntämisen kasvattamiseksi ratkaisuksi uskotaan etenkin riistakantojen kasvattamista. Kantoja kasvattamalla pystyttäisiin vastaamaan paremmin riistalihan kysynnän tarpeisiin. Samalla myös metsästysmatkailun mahdollisuudet paranisivat, kun rajallisia metsästyslupia saataisiin kasvatettua. Riistan lihan kasvavan kysynnän tyydyttämiseksi myös riistatarhojen tuotannon kasvattaminen nähdään yhtenä ratkaisuna. Riistatalouden poten-

tiaali koetaan merkittäväksi etenkin maa- ja metsätalousyrittäjien sivuelinkeinona. Alan uskotaan hyödyttävän etenkin maaseutua uusia työpaikkoja luomalla, elinkeinotoimintaa elävöittämällä sekä luonnon monimuotoisuutta säilyttämällä. (MMM ym. 2012)

9.2 KEHITTÄMISTOIMINTA RIISTA-ALALLA

Riistatalouden alalla toimivan elinkeinotoiminnan valtakunnallinen kehittäminen on ollut Suomessa jokseenkin vähäistä. Maa- ja metsätalousministeriö on sitoutunut ruuan ja uusiutuvien luonnonvarojen käyttöä käsittelevässä strategiassa turvaamaan ruoan alkutuotannon ja jalostuksen Suomessa kestäväällä tavalla. Tähän kuuluu luonnollisesti myös riistan tuotanto ja jalostus. Maa- ja metsätalousministeriö on toteuttanut myös riistatalouden elinkeinoiniin liittyvän hankkeen, jossa tuotiin esiin etenkin riistatalouden tulevaisuuden haasteita sekä tarvittavia toimenpiteitä riistaelinkeinojen kehittämiseksi. Valtakunnallista kehittämistoimintaa on tapahtunut myös riistaan liittyvän matkailun puolella. Riista- ja kalatalouden tutkimuslaitoksen toteuttamassa elintarviketalouden tutkimusohjelmassa on käsitelty myös riistanlihaan liittyvää elintarviketuotantoa. Kehittämistoiminta on ollut kuitenkin hieman vilkkaampaa alueellisella tasolla. Alueellisilla hankkeilla on pyritty ratkaisemaan esimerkiksi riistalihan markkinoilla esiintyviä ongelmia. Pohjois-Karjalassa on haluttu kehittää etenkin villisiantarhaukseen liittyvää elinkeinotoimintaa.

Ruoka ja uusiutuvat luonnonvarat – leipää ja hyvinvointia elinvoimaisesta luonnosta

Strategiassa määritetään ruuan ja luonnonvarojen käytön sekä niiden kehittämisen strategiset suuntaviivat vuosille 2012–2022. Maa- ja metsätalousministeriön hallinnonalaisessa strategiassa hallinnonalan toiminta-ajatuksiksi on määritetty kotimaisen ruuan tuotannon ja uusiutuvien luonnonvarojen kestävä käytön turvaaminen sekä niiden mahdollisuuksien edistäminen elinkeinojen ja hyvinvoinnin lähteinä. Tarkemmin hallinnon alaisiksi tehtäviksi on määritetty ruuan alkutuotannon ja jalostuksen turvaaminen Suomessa, elintarvikkeiden turvallisuuden, kuluttajasuojan ja eläinten hyvinvoinnin edistäminen sekä peltosten, metsien ja vesien sekä kala- ja riistakantojen käytön kestävyysvarmistaminen myös tuleville sukupolville. (MMM 2012)

Riistakonsernin strategia 2012–2016

Riistakonsernin strategian tavoitteena on tehostaa riistapolitiikan johtamista sekä riistakonsernin toimijoiden toiminnan suunnittelua. Riistakonsernin strategia on yhdenmukainen maa- ja metsätalousministeriön luonnonvaroja koskevan strategian kanssa. Strategialla halutaan taata riistakantojen elinvoimaisena säilyminen, sovittaa yhteen riistatalouteen liittyviä erilaisia odotuksia sekä turvata riistavarojen monipuolinen ja kestävä käyttö. Strategian visiossa korostetaan etenkin riistan hyvinvointivaikutuksia. Strategisissa päämäärissä halutaan vahvistaa riistataloutta osana ekosysteemipalveluja ja luonnon monimuotoisuutta, edistää riistatalouden moninaisia hyvinvointivaikutusten tunnistamista ja arvostusta sekä turvata luotettavan ja ajantasaisen riistatieto riistatalouden perustana. Strategiassa riistakonsernia halutaan kehittää toimimaan avoimesti ja aktiivisesti niin kansallisten kuin kansainvälisten kumppaneiden ja sidosryhmien kanssa. (MMM 2014)

Mahdollisuuksien maaseutu – maaseutupoliittinen kokonaisuohjelma 2014–2020

Tämän hetkessä maaseutupoliittisessa kokonaisuohjelmassa riistatalous huomioidaan niin luonto- ja kulttuuriympäristöjä käsittelevässä osassa kuin maaseudun elinkeinoja ja osaamista käsittelevässä osassa. Luonto- ja kulttuuriympäristöihin liittyen korostetaan riistakantojen elinvoimaisuutta ja kestävää käyttöä. Kestävän käytön osalta tärkeänä pidetään, että käyttö on suunnitelmallista ja perustuu tutkittuun tietoon. Ohjelman avulla halutaan tukea suunnitelmallista eläinluonnonvarojen hoitoa ja käyttöä. Tavoitteena on myös ottaa käyttöön riista- ja kalaelinympäristöjen hoidon suosituksia, joiden avulla voitaisiin tuotteistaa kaupallisia suunnittelu-, työ- ja koulutuspalveluja muun muassa maanomistajille ja matkailuyrityksille. Elinkeinojen ja osaamisen alueella on muiden elinkeinoalojen lisäksi huomioitu myös riistatalouteen liittyvien palvelujen ja yrittäjyyden kehittäminen. Riista- ja kalataloutta koskevassa toimenpiteessä tavoitteena on muun muassa tuotteistaa suomalaista eränkäyntiperinnettä sekä parantaa riistalihan saatavuutta ja jakeluketjuja. (Maaseutupoliittikan yhteistyöryhmä 2014)

Riistatalous elinkeinona -hanke

Maa- ja metsätalousministeriön asettamassa hankkeessa luotiin katsaus riistapalveluiden ja riistatuotteiden kehittämisen haasteista sekä esitettiin myös toimenpide-ehdotuksia riistatalouden kehittämiseksi. Hankkeessa riistatalouden edistäminen nähtiin osaksi kansallisen luonnonvarastrategian

toteuttamista. Hanketta toteutettiin myös julkisen riistakonsernin strategian asettamissa reunaehdoissa. Elinkeino toiminnan kehittämisen kannalta merkittäväksi toimenpiteeksi nähtiin etenkin luonnonvaraisten riistalajien alueellisten tiheyksien vahvistaminen, mikä loisi kasvumahdollisuuksia niin metsästysmatkailutoiminnalle kuin riistalihan tuotannolle. (MMM ym. 2012)

Elintarviketalouden tutkimusohjelma, RKTL

Vuosina 2006–2012 toteutetussa Riista- ja kalatalouden tutkimuslaitoksen asettamassa tutkimusohjelmassa koordinoitiin niin kala-, poro- kuin riistaelintarvikkeiden tuotantoon, kauppaan ja markkinoihin liittyviä tutkimusprojekteja. Ohjelman ensisijaisena tavoitteena oli tuottaa korkealaatuaista tietoa yrityksille, jotta he pystyisivät kehittämään ja tuottamaan kannattavasti elintarvikkeita kuluttajien tarpeisiin. Ohjelmassa analysoitiin kuluttajien ja markkinoiden vaatimuksia, alan toimintaympäristön muutoksia sekä ennakoitiin elinkeinojen kehittymistä. Tutkimusten avulla haluttiin parantaa elinkeinojen toimintaedellytyksiä tuottamalla tietoa erityisesti tuotannon ja tuotteiden kehittämiseksi. Tutkimusohjelman yli 40 hankkeesta kuitenkin suurin osa keskittyi kalaelintarvikkeiden tuotannon kehittämiseen ja riistaan liittyviä hankkeita oli vain muutama. Riistaelinkeino suoranaisesti hyödyttäviä hankkeita olivat lähinnä vain hirvenlihan saaliin arvoa tutkiva hanke sekä menekinedistämistä ja suurtalouksia käsittelevä tutkimushanke. Riistatalouden toimintaympäristön analyysissä tuotiin esiin riistasaaliiden suhteellisen vakaana pysyminen. Saaliin vähenemisen mahdolliseksi uhkaksi nähtiin väestön väheneminen ja vanheneminen harvaan asutuilla alueilla. Kasvaneiden petokantojen ei nähdä vaikuttavan riistakantojen vähenemiseen. Riistan lihaa päätyy analyysin mukaan markkinoille niukasti. Jalostustoimintaa ja etenkin riistaa käsittelevien pienjalostamoiden toimintaa ovat heikentäneet etenkin riistalihan tarkastusmenettelyn kiristyminen ja valvontasäädösten muutokset. Vuonna 2011 voimaan tulleiden elintarvikelainsäädännön uudistusten ei myöskään ole nähty helpottavan tuoreen hirven- ja peuranlihan tarjontaa kauppoihin. (Airaksinen ym. 2013)

Wildlife matkailutuotteiden kehittämisstrategia 2009–2013

Matkailun edistämiskeskuksen teettämässä strategiassa Suomi nähdään otollisena Wildlife matkailumaana, jonka vahvuuksia ovat etenkin harva-asutus, laajat erämaa-alueet, jokamiehen oikeuksiin perustuvat mahdollisuudet, vahva luontokuvauskulttuuri,

neljä vuodenaikaa, monipuolinen ja osaltaan ainutlaatuinen eläimistö sekä linnusto sekä ammattitaitoiset yrittäjät ja oppaat. Strategian kehittämissivaiheilla Suomen mahdollisuudet ja tarjonta koettiin kuitenkin vielä tuntemattomaksi. Lintumatkailussa haasteita on tuottanut etenkin lisääntynyt omatoimimatkaileminen, joka on aiheuttanut paineita tuotekehitykseen ja uudenlaiseen hinnoitteluun. Wildlife-matkailutuotteita tarjoavien yritysten ongelmiksi on nähty myös kannattavuus sekä kapasiteetin rajallisuus suurempien ryhmien kohdalla. Puutetta on koettu myös osaavista työntekijöistä etenkin harvaan asutulla maaseudulla. Tuotekehityksen kohdalla on koettu tietovajetta nykyisistä ja potentiaalisista asiakkaista sekä myös uusista tarkkailtavista lajeista. Myös tarve yhteisen kriteeristön luomiselle on tunnustettu. Keskeisiksi kehittämiskohteiksi määritettiin saavutettavuuden parantaminen, tuotekehitys, osaamisen kehittäminen, wildlife toiminnan vahvempi tukeminen ja markkinointiyhteistyön kehittäminen. Kehittämistoimin tavoitellaan kasvua sekä laadussa että määrässä. Tavoitteena on luoda toimiva, laadukkaita, turvallisia ja kysyntälähtöisiä tuotteita tarjoava palveluverkosto. Kasvutavoitteet ovat matkailun yleistä kasvua suuremmat. Olemassa olevien yritysten liikevaihdon oletetaan kasvavan vuosittain noin 15–20 % ja yritysten määrän kaksinkertaistuvan. (Matkailun edistämiskeskus 2009)

Riistataloudesta ammattimaista liiketoimintaa

Jyväskylän ammattikorkeakoulussa toteutettavassa hankkeessa pohditaan riistatalouden mahdollisuuksia tulonlähteenä Keski-Suomen alueella. Hankkeessa on tarkoitus luoda esiselvitys riistan ammattimaisemmasta kaupallisesta hyödyntämisestä hankealueella. Hanke toimii esiselvityksenä myöhemmin järjestettävälle toteutushankkeelle. Esiselvityksessä tarkoituksena on luoda toteutushanketta varten sidosryhmien hyväksymät toimenpiteet. Lisäksi sen aikana halutaan kartoittaa erilaisia toimintamalleja sekä toimittaa myös julkaisu päätoimisista liiketoimintamalleista. (Jyväskylän ammattikorkeakoulu 2014)

North Hunt -hanke

North Hunt metsästysmatkailuhanketta toteutettiin vuosina 2008–2010 osana Northern Periphery -ohjelmaa. Hankkeen tavoitteena oli vahvistaa syrjäisten seutujen kilpailukykyä sekä edistää luonnon resurssien kestävää käyttöä. Hanketta toteutettiin Suomen, Ruotsin, Islannin, Skotlannin ja Kanadan pohjoisilla syrjäseuduilla ja siinä pureuduttiin etenkin kestäväan metsästysmatkailun kehittämiseen. Hanketta toteutti yhteensä 10

partneria viidestä eri maasta, joskin jokaisessa maassa yhteistyötä tehtiin myös alueellisten yhteistyökumppaneiden kanssa. Hanketta koordinoi Helsingin yliopiston Ruralia-instituutti. Hankkeessa toteutettiin erilaisia metsästysmatkailun kehittämistä tukevia tutkimusraportteja ja koulutusmateriaaleja. (North Hunt 2014)

OSUMA -hanke

Keski-Pohjanmaan alueella toteutettiin vuosina 2011–2013 riista-alan yrittäjien koulutusta kehittävä hanke. Hankkeen avulla paikallisille metsästäjille ja riistayrittäjillä järjestettiin koulutusta liittyen niin metsästykseseen kuin lihankäsittelyyn. Metsästäjän koulutuksessa käsiteltiin muun muassa lihan tarkastusta maastossa, saaliin kuljetusta ja lahtivajatoimintaa. Lihankäsittelyssä käsiteltiin hygienia-asioita, lihanleikkuuta, pakkaamista ja säilytystä. Tavoitteena oli saada alueelle lisää riistalihan käsittelyn osaavia henkilöitä, jotta alueella pystyttäisiin takaamaan riistatuotteiden tarjonnan lisääntyminen sekä alueen riistayritysten ja riistamatkailuyritysten kehittyminen. Hanketta hallinnoin Keski-Pohjanmaan koulutusyhtymän ja Keski-Pohjanmaan maaseutuopiston Perhon yksikkö. Hanketta rahoitettiin Manner-Suomen maaseudun kehittämisohjelmasta 2007–2013. (Keski-Pohjanmaan koulutusyhtymä 2014)

Laadukasta riistayrittämistä -hanke

Pohjois-Karjalan aikuiskoulutuskeskuksen toteuttamassa koulutushankkeessa päätavoitteena oli synnyttää Pohjois-Karjalan maakuntaan riistayrittäjien osaamiskeskittymä. Hankkeen kohdeyryhmänä olivat villisikayrittäjät sekä ensimmäisen asteen jatkojalostajat, kuten teurastamot sekä riista- ja liha-alasta kiinnostuneet henkilöt yleisesti. Hankkeessa haluttiin kehittää koulutuksen avulla etenkin riistayrittäjyyttä, riistatuotteiden laatu- ketjua alkutuotannosta kuluttajalle sekä tuotekehitystä. (Hirvonen 2011)

9.3 RIISTA-ALAN TOIMIJOITA

Suomessa riistapolitiikkaa toteutetaan pitkälti maa- ja metsätalousministeriön hallinnonalaisen riistahallinnon toimesta. Riistahallinto on organisoitunut varsin selkeästi ja siihen kuuluu toimijoita kattavasti riista-alan eri tasoilta ja osa-alueilta. Julkisen sektorin ulkopuolella toimii myös joitakin riista-alan toimijoiden etuja ajavia järjestöjä. Etenkin riistankasvatus- ja -hoitoalalla toimivat ovat organisoituneet omien järjestöjensä alle. Matkailualalla toimivia järjestöjä ja organisaatioita on eri-

teltty tarkemmin matkailua koskevan katsauksen alla. Alaa koskevaa tutkimusta tehdään varsinkin Riista- ja kalatalouden tutkimuslaitoksen toimesta. Alan kehittämistoiminnassa myös Helsingin Yliopiston Ruralia-instituutti on ollut merkittävässä roolissa.

Suomen ammattiriistanhoitajat ry

Suomen ammattiriistanhoitajat ry on Suomessa toimivien riistanhoitajien edunvalvontaa toteuttava yhdistys. Yhdistys on aktiivisesti mukana alaa koskevassa kehittämistoiminnassa. Yhdistys on perustettu aikoinaan kartanoiden ja teollisuuspatruunoiden palkkalistoilla olleiden riistanhoitajien toimesta. Nykyään yhdistykseen kuuluu noin 35 henkilöä. (MMM ym. 2013)

Riistankasvattajat ry

Yhdistys perustettiin vuonna 1995 ja sen tehtävänä on lisätä riistan tunnettavuutta, edistää riistankasvatusta ja markkinointia sekä yhdistää alan toimijoita. Yhdessä muiden tahojen kanssa yhdistys pyrkii luomaan Suomeen uutta maaseutua elävöittävää ja työllistävää riistataloutta. Yhdistys valvoo myös Suomessa kasvatettavien eläinlajien rodullista puhtautta. Yhdistykseen kuuluu noin 50 jäsentä eri puolilta Suomea. (Hirvonen & Tuominen 2011)

Suomen Villisiankasvattajien Yhdistys ry

Yhdistys edistää villisiantarhausta ja jalostusta Suomessa ja toimii villisiankasvattajien välisenä yhteistyöelimenä. Yhdistyksellä on oman logon lisäksi myös yhteinen purkkietiketti. Yhdistyksen tuotteille on myönnetty myös joutsenlipun käyttöoikeus. Tuotteita myydään suoraan tarhaajilta. Internetsivu: www.villisika.net

Riistahallinto

Suomen riistahallinto toimii riistahallinnosta säädetyn lain mukaisesti maa- ja metsätalousministeriön alaisuudessa. Riistahallintoon kuuluvia toimijoita ovat Suomen riistakeskus, riistanhoitoyhdistykset, riistaneuvosto, riista- ja kalatalouden tutkimuskeskus sekä julkinen riistakonserni. (MMM 2014b)

Julkinen riistakonserni

Riistakonserni on maa- ja metsätalousministeriön alainen organisaatioiden yhteenliittymä, joka vastaa Suomen riistakantojen elinvoimaisuudesta, turvaa riistavaran monipuolista ja kestävästä käytöstä sekä yhteen sovittaa riistatalouteen liittyviä erilaisia odotuksia. Riistakonserniin kuuluvia organisaatioita ovat maa- ja metsätalousministeriö, Suomen riistakeskus, riistanhoitoyhdistykset,

Riista- ja kalatalouden tutkimuslaitos, Metsähallitus, Metsäntutkimuslaitos ja Elintarviketurvallisuusvirasto. (MMM 2014c)

Suomen Riistakeskus

Riistakeskus perustettiin vuonna 2011 itsenäiseksi julkisoikeudelliseksi laitokseksi, johon yhdistettiin Metsästäjien Keskusjärjestö sekä riistanhoitopiirit. Riistakeskuksen tehtävät on jaettu julkisiin hallintotehtäviin ja muihin tehtäviin. Julkiset hallintotehtävät koostuvat lähinnä lupahallintoon liittyvistä tehtävistä. Muita tehtäviä ovat muun muassa kestävä riistatalouden edistäminen sekä riistanhoitoyhdistysten ja metsästäjien toiminnan tukeminen. Riistakeskuksen toiminta jakautuu 15 alueelle, joista jokaisella on oma aluetoimisto, alueellinen riistaneuvosto ja aluekokous. Internetsivut: www.riista.fi

Valtakunnallinen riistaneuvosto

Valtakunnallinen riistaneuvosto strateginen toimielin, jonka tehtävänä on tukea valtakunnallista riistapolitiikkaa. Riistaneuvostoon kuuluu edustajat jokaisesta Suomen riistakeskuksen toiminta-alueelta sekä edustajat maa- ja metsätalousministeriöstä, ympäristöministeriöstä, Metsähallituksesta sekä merkittävimmistä luonnonsuojelujärjestöistä. Laajan edustuksen tarkoituksena on lisätä riistaneuvoston vaikuttavuutta sekä parantaa riistapolitiikan avoimuutta. Neuvostossa käsitellään riistataloutta koskevia julkisten hallintotehtävien ulkopuolisia asioita. Neuvosto edesauttaa riistatalouteen liittyvää yhteiskunnallista keskustelua sekä osallistuu Suomen riistakeskuksen strategiseen suunniteluun. Riistaneuvosto antaa myös erilaisia lausuntoja ja esityksiä laajasti riistapolitiikkaan sekä riistatalouden valtakunnalliseen kehittämiseen liittyen. (MMM 2014d)

Alueelliset riistaneuvostot

Suomessa on yhteensä 15 alueellista riistaneuvostoa, joiden tehtävänä on edistää riistatalouteen liittyvää sidosryhmäyhteistyötä sekä sovittaa yhteen alaan kohdistuvia erilaisia intressejä. Riistaneuvostot ovat mukana myös riistakantojen hoitoa koskevien valtakunnallisten hoitosuunnitelmien valmistelutyössä. Alueelliset riistaneuvostot suunnittelevat riistataloutta alueellaan ja osallistuvat myös Suomen riistakeskusta koskevaan strategiaan valmisteluun. (MMM 2014d)

Riistanhoitoyhdistykset

Suomessa on yhteensä 295 riistanhoitoyhdistystä, jotka vastaavat kestävä riistatalouden edistämisestä alueellaan, huolehtivat metsästäjien vapaa-

ehtoistoiminnan edistämisestä ja organisoinnista sekä hoitavat niille säädettyjä julkisia hallintotehtäviä. Yhdistykset muodostavat riistahallinnon paikallistason. Ne toimivat usein yhden tai useamman kunnan alueella. Kullakin yhdistyksellä on oma hallitus, joka johtaa ja valvoo riistanhoitoyhdistyksen toimintaa. Toimintaa rahoitetaan metsästäjiltä kerätyillä riistanhoitomaksuilla. (Suomen riistakeskus 2014d)

Metsähallitus

Metsähallitus on valtion omistama liikelaitos, joka hoitaa liiketoiminnallisten tehtävien lisäksi myös julkisia hallintotehtäviä. Metsähallituksen tehtäviin kuuluu muun muassa valtion omistamien metsä- ja vesialueiden hallinnointi. Valtion omistamia metsä- ja vesialueita on Suomessa noin 12 miljoonaa hehtaaria. Näitä alueita metsähallituksen tulee käyttää siten, että ne palvelisivat mahdollisimman hyvin myös suomalaista yhteiskuntaa. Metsähallitus tarjoaa monenlaisia maksuttomia palveluja luonnossa liikkuville jokamiehille, mutta myy myös kalastus- ja metsästyslupia valtion mailta harjoitettavaan toimintaan eräluvut.fi -verkkopalvelun kautta. Internetsivut: www.metsa.fi

Luonnonvara- ja ympäristötutkimuksen yhteenliittymä, LYNET

LYNET on maa- ja metsätalousministeriön ja ympäristöministeriön hallintojen alaisten tutkimuslaitosten välinen verkostomaisesti toimiva yhteenliittymä, jonka keskeisenä tehtävänä on tukea päätöksentekoa asiantuntemuksellaan. Verkosto kokoaa yhteen luonnonvaroihin ja ympäristöön liittyvää tutkimus- ja kehittämistoimintaa sekä asiantuntija- ja tukipalveluja. Verkostoon kuuluvia laitoksia ovat Elintarvikevirasto Evira, Geodeettinen laitos GL, Maa- ja elintarviketalouden tutkimuskeskus MTT, Metsäntutkimuslaitos Metla, Riista- ja Kalatalouden tutkimuslaitos RKTL sekä Suomen ympäristökeskus SYKE. Laitosten välisen yhteistyön lisäksi verkoston toimintaperiaatteisiin kuuluu myös yhteistyö muiden tutkimuslaitosten, korkeakoulujen ja muiden yhteistyökumppaneiden kanssa. Internetsivut: www.lynet.fi

Riista- ja kalatalouden tutkimuslaitos, RKTL

RKTL on maa- ja metsätalousministeriön alainen tutkimuslaitos, jonka tehtävänä on tuottaa käytökelpoista ja luotettavaa tietoa hyödynnettävistä eläinluonnonvaroista. Tutkimustieto on tarkoitettu etenkin eläinluonnonvarojen parissa työskentelevien toimijoiden tarpeisiin. Tietoa tarvitsevat niin kansainväliset kuin kansalliset eläinluonnonvarojen käytön ja hoidon suunnittelun parissa

työskentelevät päättäjät sekä alan ammattilaiset. Tutkimuslaitoksen avaintehtävänä on kala- ja riistatavarojen arviointi, ennustaminen ja tilastointi. Laitos ylläpitää myös kalakantojen monimuotoisuutta sekä pyrkii edistämään kala-, riista- ja poroelinkeinoja. Vuoden 2015 alussa laitos yhdistyy Maa- ja elintarviketalouden tutkimuskeskuksen ja Metsäntutkimuslaitoksen kanssa Luonnonvarakeskukseksi. Internetsivut: www.rktl.fi

Helsingin yliopisto Ruralia-instituutti

Ruralia-instituutti on Helsingin yliopiston alainen maaseudun tutkimus- ja kehittämiskeskus, jonka tehtävänä on edistää maaseudun elinkeinoja ja elinoloja. Instituutin toiminta jakaantuu kolmelle osaamisalueelle, joita ovat aluekehitys ja maaseutupolitiikka, luomu, luonnonvarat ja elintarvikkeet sekä osuustoiminta ja yrittäjyys. Instituutilla on yksiköt Mikkelisä ja Seinäjoella. Ruralia-instituutti on ollut aktiivisesti mukana myös riistataloutta koskevassa tutkimus- ja kehittämistoiminnassa. Instituutissa on laadittu muun muassa riistanhoitosuunnitelmia sekä toteutettu metsästysmatkailuun liittyviä tutkimus- ja kehittämishankkeita sekä aluetalouslaskelmia. Internetsivut: www.helsinki.fi/ruralia

Elintarvikeeturvallisuusvirasto Evira

Eviran tehtävänä on varmistaa tutkimuksellaan ja valvonnallaan elintarvikkeiden turvallisuutta ja laatua sekä kasvien ja eläinten terveyttä. Virasto perustettiin vuonna 2006, jolloin siihen yhdistettiin maa- ja metsätalousministeriön hallinnonalalla Elintarvikevirasto, Eläinlääkintä- ja elintarviketutkimuslaitos sekä Kasvintuotannon tarkastuskeskus. Virasto toimii maa- ja metsätalousministeriön alaisuudessa. Internetsivut: www.evira.fi

9.4 RIISTA-ALAN KOULUTUS

Suomessa ei ole tarjolla suoranaisesti riistataloutteen valmentavaa ammatillista perustutkintoa, mutta riista-alalle voi kouluttautua esimerkiksi riistamestarin erikoisammattitutkinnon kautta. Riistanhoitoon, tarhaukseen tai metsästysmatkailuun liittyvää koulutusta on tarjolla jonkin verran myös muiden alojen valinnaisissa opinnoissa. Riistaeläinten tarhaukseen liittyviä opintoja voi suorittaa osana maatalousyrittäjän tutkintoa ja metsästysmatkailualasta haaveileville hyötyä on varmasti erä- ja luonto-oppaan ammattitutkinnosta. Myös luonto-ohjaajaksi koulutautuvat voivat valita valinnaisista opinnoista muun muassa metsästyksen ja riistan käsittelyyn liittyviä opintoja (OPH 2009a).

Erä- ja luonto-oppaan ammattitutkinto

Erä- ja luonto-oppaan ammattitutkinto on hyödyllinen metsästysmatkailualalle tähtääville henkilöille. Tutkintoon kuuluu opintoja monipuolisesti erilaisista luontoon ja luonnossa tekemiseen ja liikkumiseen liittyvistä seikoista. Metsästysmatkailualalla toimiville erityisesti hyötyä on metsästysoppaana toimimiseen sekä kulttuuriin ja eräperinteeseen perustuvaan luonto-opastamiseen liittyvistä tutkinnon osista. (OPH 2012)

Riistamestarin erikoisammattitutkinto

Tutkinnossa suoritetaan neljä pakollista osaa, joita ovat riista-alan toimintaympäristön ja lainsäädännön tunteminen, riistabiologia, riistanhoito sekä metsästys. Pakollisten tutkinnon osien lisäksi opiskelijat suorittavat vähintään kolme kuudesta valinnaisesta tutkinnon osasta. Näitä ovat riistan elinympäristön suunnittelu, kouluttaminen ja viestintä, riista-alan yritystoiminta, riistantutkimus, riistan tarhaus ja istutus sekä metsästyskoirat. (OPH 2009b)

LÄHTEET

LÄHTEET, MATKAILU:

- Asikainen, E., P. Blinnikka & A. Matilainen (2013). Maaseutumatkailu – kestävyyslajiko? Lehdessä: Maaseutu & Matkailu, kevät 2013. Saatavissa: http://www.maaseutupolitiikka.fi/files/2661/MaaseutuMatkailu_kevät2013.pdf, viitattu: 14.8.2014.
- Ely-keskusten verkkosivut. Ely-keskusten toiminnasta. Saatavissa: <http://www.ely-keskus.fi/web/ely/ely-keskukset;jsessionid=5F15F25F1C8DBB2AE4B168D778581A7A>, viitattu: 15.10.2014.
- Erkkonen J. & V. Virkkunen (2013). Kestävällä matkailulla kaikki voittavat. Maaseutu & matkailu, kevät 2013. Saatavissa: http://www.maaseutupolitiikka.fi/files/2661/MaaseutuMatkailu_kevät2013.pdf, viitattu: 12.8.2014.
- Fishinginfinland.fi -kalastusmatkailuportaali. Kotisivut. Saatavissa: <http://www.fishinginfinland.fi/fi>, viitattu: 15.10.2014.
- Harju-Autti, A. (2012a). Majoitustoiminta. Työ- ja elinkeinoministeriö. Saatavissa: http://www.temtoimialapalvelu.fi/files/2122/Majoitustoiminta_joulukuu_2012.pdf, viitattu: 13.8.2014.
- Harju-Autti, A. (2012b). Matkailun ohjelmapalvelut. Työ- ja elinkeinoministeriö. Saatavissa: http://www.temtoimialapalvelu.fi/files/2133/Matkailun_ohjelmapalvelut_joulukuu_2012.pdf, viitattu: 12.8.2014.
- Harju-Autti, A. (2010). Näkemyksestä menestystä, Matkailun yleisosa. Työ- ja elinkeinoministeriö. Saatavissa: http://www.temtoimialapalvelu.fi/files/2139/Matkailun_yleisosa_joulukuu_2010.pdf, viitattu: 15.8.2014.
- Jutila, T. (2010). Aamiaismajoituspalvelulle tarvitaan lisää näkyvyyttä. Maaseutu & Matkailu, syyskuu 2010. Saatavissa: http://www.maaseutupolitiikka.fi/files/1348/MM_2010.pdf, viitattu: 14.8.2014.
- Kalastusmatkailun osaamiskeskus KAAOS Ry (2014). Kalastusmatkailusta (verkkosisältö). Saatavissa: http://suomenkalastusmatkailu.fi/?page_id=12, viitattu: 18.8.2014.
- Kalastusmatkailun osaamiskeskus KAAOS ry. Yhdistyksen toiminnasta (verkkosisältö). Saatavissa: http://suomenkalastusmatkailu.fi/?page_id=432, viitattu: 15.10.2014.
- Kalastusopaskilta ry. Yhdistyksen kotisivut. Saatavissa: <http://kalastusoppaat.fi/>, viitattu: 15.10.2014.
- KESMA II -hankkeen verkkosivusto (2014). Hankkeen tiedot (verkkosisältö). Saatavissa: <http://www.kestavamatkailu.fi/info/>, viitattu: 15.10.2014.
- Kokkola, R. (2010). Saunassa on vetovoimaa. Maaseutu & Matkailu, kevät 2010 (verkkojulkaisu). Saatavissa: http://www.maaseutupolitiikka.fi/files/1277/MaaseutuMatkailu_kevät10.pdf, viitattu: 15.10.2014.
- Leskinen, K. (2009). Hyvinvointimatkailua maaseudulle. Lehdessä Maaseutu & Matkailu, talvi 2009 (verkkojulkaisu). Saatavissa: http://www.maaseutupolitiikka.fi/files/828/MM_talvi2009.pdf, viitattu: 15.10.2014.
- Leskinen, K. (2008). Maaseutumatkailuyrityksen hyvinvointimatkailun kehittäminen. Opinnäytetyö. Haaga-helia ammattikorkeakoulu. Luettavissa: http://www.maaseutupolitiikka.fi/files/822/Maaseutumatkailuyritysten_hyvinvointimatkailun_kehittaminen.pdf, luettu: 19.8.2014.
- Lomalaidun ry (2014). Kylämatkailu (verkkosisältö). Saatavissa: <http://www.lomalaidun.fi/kylamatkailu>, viitattu: 15.8.2014.
- Lomalaidun ry (2012). Teemapohjaisen kylämatkailun kehittäminen – valtakunnallinen koordinaatiohanke nro 5491, Loppuraportti. Saatavissa: http://www.lomalaidun.fi/sites/default/files/media/loppuraportti_valtakunnallinen_kylamatkailuhanke_i.pdf, viitattu: 19.8.2014.
- Lomalaidun ry. Yhdistyksen toiminnasta (verkkosisältö). Saatavissa: <http://lomalaidun.fi/lomalaidun-ry>, viitattu: 15.10.2014.
- Lomarengas Oy. Yrityksen kotisivut. Saatavissa: <http://www.lomarengas.fi/>, viitattu: 15.10.2014.

- Maaseutu & Matkailu -lehti (2010). Lomarengas. fi. Maaseutu & Matkailu, syksy 2010 (Verkkolehti). Saatavissa: http://www.maaseutupoliitikka.fi/files/1348/MM_2010.pdf, viitattu: 14.8.2014.
- Maaseutupolitiikan yhteistyöryhmä (2014). Kuusi hyvää syytä kehittää maaseutumatkailua (verkkosisältö) Saatavissa: http://www.maaseutupoliitikka.fi/verkkotot/matkailu/lisatietoa_maaseutumatkailusta, viitattu: 12.8.2014.
- Maaseutupolitiikan yhteistyöryhmä, matkailun teemaryhmä. Teemaryhmän toiminnasta. Saatavilla: <http://www.maaseutupoliitikka.fi/verkkotot/matkailu>, viitattu: 15.10.2014.
- Maa- ja metsätalousministeriö (2014a). Manner-Suomen maaseudun kehittämisohjelma 2007–2013. Saatavissa: http://www.maaseutu.fi/attachments/6BQP1uj8V/Manner-Suomen_maaseudun_kehittamisohjelma_2007-2013_090114.pdf, viitattu: 18.8.2014
- Maa- ja metsätalousministeriö (2014b). Manner-Suomen maaseudun kehittämisohjelman 2014–2020 valmisteluvaiheista (Verkkosisältö). Saatavissa: http://www.mmm.fi/fi/index/etusivu/maaseudun_kehittaminen/ohjelma-kaus2014_2020.html, viitattu: 19.8.2014
- Maa- ja metsätalousministeriö (2010). Kansallinen metsäohjelma 2015 - Metsäalasta biotalouden vastuullinen edelläkävijä (verkkopublication). Saatavissa: http://www.mmm.fi/attachments/metsat/kmo/5ywLDJ2Uy/Kansallinen_metsaohjelma_2015_Valtioneuvoston_periaatepaatos_16.12.2010.pdf, viitattu: 19.8.2014.
- Maa- ja metsätalousministeriö (2008). Kalastusmatkailun kehittämisen valtakunnallinen toimenpideohjelma 2008–2013 (verkkopublication). Saatavissa: <http://www.mmm.fi/attachments/mmm/julkaisut/kronjulkaisusarja/5vUWwHqbn/Kalastusmatkailunkehittamisohjelma.pdf>, viitattu: 15.8.2014.
- Maa- ja metsätaloustuottajain keskusliitto, MTK (2014). Maaseutumatkailuyrittäjyys (verkkosisältö). Saatavissa: http://www.mtk.fi/yritytajyys/yritytajyutta_maaseudulla/maaseutumatkailu/fi_FI/maaseutu_matkailukohde/, viitattu: 18.8.2014.
- Martikainen, Reijo (2007). Matkailu maaseutuohjelmassa. Matkailu & Maaseutu kesä 2007. Luettavissa: http://www.maaseutupoliitikka.fi/files/173/MaaseutuMatkailu_kesa07.pdf, luettu:19.8.2014.
- Matilainen, A. (2010). Introduction. Teoksessa Matilainen A. & S. Keskinarkaus (toim.): The economic role of hunting tourism – examples from Northern areas, 5–8. Helsingin yliopisto, Ruralia-instituutti, Seinäjoki.
- Matilainen, A., S. Keskinarkaus & H. Törmä (2010). The economics of hunting tourism in Finland. Teoksessa Matilainen A. & S. Keskinarkaus (toim.): The economic role of hunting tourism – examples from Northern areas, 30–57. Helsingin yliopisto, Ruralia-instituutti, Seinäjoki.
- Matkailun edistämiskeskus(2014a). Outdoors Finland -hankkeen esittelyä (Verkkoaineisto). Saatavissa: <http://www.mek.fi/tuoteteemat-ja-tyokalut/tuoteteemat/kesaaktiviteetit-outdoors-finland/>, viitattu: 18.8.2014.
- Matkailun edistämiskeskus (2014b). Hyvinvointimatkailu (verkkoaineisto). Saatavissa: <http://www.mek.fi/tuoteteemat-ja-tyokalut/tuoteteemat/hyvinvointimatkailu/>, viitattu: 19.8.2014.
- Matkailun edistämiskeskus (2014c). Kulttuurimatkailun kehittämisstrategia 2014–2018. Saatavissa: <http://www.mek.fi/wp-content/uploads/2014/03/Kulttuurimatkailun-kehittamisstrategia-2014-20183.pdf?dl>, viitattu: 15.10.2014.
- Matkailun edistämiskeskus (2014d). Valtakunnalliset kehittämisstrategiat (verkkosisältö). Saatavissa: <http://www.mek.fi/tuoteteemat-ja-tyokalut/kehittamisstrategiat/>, viitattu: 19.8.2014.
- Matkailun edistämiskeskus (2014e). Visit Finland osaksi uudistuvaa Finproa (verkkosisältö). Saatavissa: http://www.mek.fi/wp-content/uploads/2014/06/VF_seminaari_040614_Suomi.pdf, viitattu: 29.8.2014.
- Matkailun edistämiskeskus (2009a). Talvimatkailun kehittämisstrategia. Saatavissa: <http://www.mek.fi/wp-content/uploads/2013/04/2009-MEK-TALVIMATKAILUSTRATEGIA-2009-2013.pdf?dl>, viitattu: 18.8.2014.
- Matkailun edistämiskeskus (2009b). Wildlife matkailutuotteiden kehittämisstrategia. Saatavissa: http://www.mek.fi/wp-content/uploads/2013/04/2009-wildlifekehittamisstrategia_vrs2.pdf?dl, viitattu:18.8.2014.
- Matkailun edistämiskeskus (2008a). Hyvinvointimatkailun kehittämisstrategia 2009–2013. Saatavissa: <http://www.mek.fi/wp-content/uploads/2013/04/2008-Hyvinvointimatkailun-kehittamisstrategia.pdf?dl>, viitattu: 18.8.2014.

- Matkailun edistämiskeskus (2008b). Pyöräilymatkailun kehittämisstrategia 2009–2013. Saatavissa: http://www.mek.fi/wp-content/uploads/2013/04/2008-Pyorailymatkailun_kehittämisstrategia_2009-2013-vrs-2.pdf?dl, viitattu:18.8.2014.
- Matkailun edistämiskeskus (2008c). Vaelluksen ja sauvakävelyn kehittämisstrategia 2008–2013. Saatavissa: http://www.mek.fi/wp-content/uploads/2013/04/2008-Vaellusmatkailun_kehittämisstrategia_2008-2013-vrs-2.pdf?dl, viitattu:18.8.2014.
- Matkailun edistämiskeskus. Keskuksen toiminnasta. Saatavissa: <http://www.mek.fi/tamaon-mek/>, viitattu: 15.10.2014
- Matkailu- ja Ravintolapalvelut MaRa ry. Yhdistyksen tietoja(verkkosisältö). Saatavissa: <http://www.mara.fi/mara/>, viitattu: 15.10.2014.
- Matkailu.org -verkkopalvelu. Saatavissa: <http://www.matkailu.org/>, viitattu: 15.10.2014.
- Matkailun ja elämystuotannon klusteriohjelma 2011–2013 (2014) (verkkosisältö). Saatavissa: <http://www.experiencebusiness.fi/>, viitattu: 19.8.2014.
- Merenkurkun Erä- ja Luonto-opaat ry. Yhdistyksen kotisivut. Saatavissa: <http://melofi.blogspot.fi/>, viitattu: 15.10.2014
- Metsähallitus (2014). Luontoon.fi -verkkopalvelu (verkkosisältö). Saatavissa: www.luontoon.fi, viitattu: 15.10.2014.
- Nordström, Synne (2012). Kylämatkailu kiinnostaa & innostaa maaseudun kyliä. Maaseutu & Matkailu, talvi 2012). Saatavissa: http://www.maaseutupolitiikka.fi/files/2076/MaaseutuMatkailu_talvi2012_web2.pdf, viitattu:13.8.2014.
- Opetushallitus (2012). Erä- ja luonto-oppaan ammattitutkinto 2012. Näyttötutkinnon perusteet. Määräys 25/011/2012. Saatavissa http://www.oph.fi/download/143070_Era_ja_luonto_opasAT_2012_987691.pdf, viitattu: 15.10.2014.
- Opetushallitus (2009a). Matkailualan perustutkinto 2009. Ammatillisen perustutkinnon perusteet. Määräys 21/011/2009. Saatavissa: http://oph.fi/download/111310_matkailualan_perustutkinto_2009.pdf, viitattu: 10.9.2014.
- Opetushallitus (2009b). Matkailupalvelujen tuottaja, matkailupalvelujen koulutusohjelma, liite tutkinnon osaan. Saatavissa: http://oph.fi/download/130777_Matkailupalvelujen_tuottaja_matkailupalvelujen_ko.pdf, viitattu: 10.9.2014.
- Opetushallitus (2009c). Luonto- ja ympäristöalan perustutkinto. Ammatillisen perustutkinnon perusteet. Määräys 31/011/2009. Luettavissa: http://oph.fi/download/110512_Luonto_ja_ymparistoalan_perustutkinto_2009.pdf, luettu: 10.9.2014.
- Opetushallitus (2005a). Näyttötutkinnon perusteet, Kalastusoppaan ammattitutkinto 2005. Saatavissa: http://www.oph.fi/download/110971_kalastusopas_ammattitutkinto.pdf, viitattu:19.8.2014.
- Opetushallitus (2005b). Näyttötutkinnon perusteet, Maaseutumatkailun ammattitutkinto 2005. Saatavissa: http://www.oph.fi/download/111039_maaseutumatkailu_ammattitutkinto.pdf, viitattu:19.8.2014.
- Opintoluotsi (2014). Matkailun ammattitutkinnoista (verkkosisältö). Saatavissa: http://www.opintoluotsi.fi/fi-FI/koulutusalat_ja_ammattit/opetusohjelma.aspx?StudyProgrammeId=dc057090-39ce-4b8b-8352-311e65c54489, viitattu:15.8.2014.
- ProAgria. Organisaation verkkosivut. Saatavissa: <http://proagria.fi/>, viitattu: 15.10.2014.
- Pyöräilykuntien Verkosto ry (2014). Pyöräillen Suomessa -verkkosivusto (verkkosisältö). Saatavissa: <http://www.pyoraillensuomessa.fi/fi/node/25/>, viitattu: 18.8.1014.
- Renfors, L. (2009). Suomalainen hyvinvointimatkailu – mitä voimme tarjota kansainväliselle asiakkaalle? Maaseutu & Matkailu, talvi 2009 (verkkojulkaisu). Saatavissa: http://www.maaseutupolitiikka.fi/files/828/MM_talvi2009.pdf, viitattu: 15.10.2014.
- Ryymän, J. (2008). Maaseutumatkailun toimialaraportti. Työ- ja elinkeinoministeriö. Saatavissa: http://www.temtoimialapalvelu.fi/files/2126/Maaseutumatkailu_joulukuu_2008.pdf, viitattu:15.8.2014
- Ryymän, J. (2005). Maaseutumatkailun toimialaraportti. Kauppa- ja teollisuusministeriö. Saatavissa: http://www.temtoimialapalvelu.fi/files/2123/Maaseutumatkailu_joulukuu_2005.pdf, viitattu:15.8.2014.
- Suomen kuntaliitto (2014). Maakuntien liitot (verkkojulkaisu). Saatavissa: <http://www.kunnat.net/fi/kunnat/maakunnat/aluekehitysvastuu/Sivut/default.aspx>, viitattu:21.8.2014
- Suomen Leirintäalueyhdistys ry. Yhdistyksen toiminnasta (verkkosisältö). Saatavissa: <http://www.camping.fi/Suomen-Leirintaalueyhdistys>, viitattu: 15.10.2014.
- Suomen Luomumatkailuyhdistys – ECEAT Suomi ry. Mikä on ECEAT? (verkkosisältö). Saatavissa: <http://www.luomu-liitto.fi/luomumatkailu/>, viitattu: 15.10.2014.

- Sisä-Suomen luonto- ja eräoppaat ry. Yhdistyksen verkkosivut. Saatavissa: <http://www.eraop-paat.fi/>, viitattu: 15.10.2014.
- Suomen luonto- ja ohjelmalveluyrittäjät Sulo ry. Yhdistyksen kotisivut. Saatavissa: <http://www.sulo.info/>, viitattu: 15.10.2014.
- Suomen luontoyrittäjyysverkosto ry. Verkoston toiminnasta (verkkosisältö). Saatavissa: <http://www.luontoyrittaja.fi/128.html>, viitattu: 15.10.2014.
- Suomen maaseutumatkailuyrittäjät ry. Yhdistyksen kotisivut (verkkosisältö). Saatavissa: <http://www.smmu.fi/fi/etusivu/>, viitattu: 15.10.2014
- Suomen matkailuorganisaatioiden yhdistys, Suoma ry. Yhdistyksen kotisivut (verkkosisältö). Saatavissa: <http://www.suoma.fi/Suomeksi>, viitattu: 15.10.2014.
- Suomen Restonomit - SURE ry:n verkkosivut. Restonomin koulutus (verkkosisältö). Saatavissa: <http://www.restonomit.fi/koulutus>, viitattu: 7.10.2014.
- Suomen vapaa-ajankalastajien keskusjärjestö (2104). Järjestön toiminnasta (verkkosisältö). Saatavissa: <http://www.vapaa-ajankalastaja.fi/?svk=4&lang=fi>, viitattu: 3.9.2014.
- Tampereen Messut Oy (2014). Supermessut 2104 (verkkosisältö). Saatavissa: http://www.supermessut.fi/sivu.tmp?siivu_id=3385, viitattu: 7.10.2014.
- Tike, maa- ja metsätalousministeriön tietopalvelukeskus (2011). Monialaisten tilojen lukumäärä toimialoitain, excel-taulukko monialaisista tiloista 29.6.2011. (verkkojulkaisu). Saatavissa: http://www.maataloustilastot.fi/maatalouden-rakennetutkimus-maatalouslaskenta-2010-muu-yritystoiminta_fi, viitattu: 6.10.2014.
- Toivonen, A.-L. (2008). Kalastusmatkailu numeroina – kyselytutkimus yrittäjille. Riista- ja kalatalous – Selvityksiä 13/2008.
- Tyvärinen, L & S. Tuulentie (2007). Luontomatkaillun tutkimus laajenee, moninaisuus lisääntyy. Teoksessa: Tyrväinen, Liisa & Tuulentie, Seija (toim.) (2007). Luontomatkaillu, metsät ja hyvinvointi. Metlan työraportteja 52: 5–13. Saatavissa: <http://www.metla.fi/julkaisut/workingpapers/2007/mwpo52.htm#bib>, viitattu: 13.8.2014.
- Työ- ja elinkeinoministeriö (2014a). Matkailu sinnittelee epävarmuuden edessä, Katsaus 20.3.2014. Saatavissa: http://www.temtoimialapalvelu.fi/files/2012/Matkailu_Toimialojen_nakymat_kevät_2014.pdf, viitattu: 15.8.2014.
- Työ- ja elinkeinoministeriö, verkkosivut (2014b). Matkailun merkitys Suomen kansantaloudelle (Verkkojulkaisu). Saatavissa: https://www.tem.fi/yritykset/matkailu/matkailun_merkitys_suomen_kansantaloudelle, viitattu: 14.8.2014.
- Työ- ja elinkeinoministeriön verkkosivut (2014c). Matkailun luvut kuvina (verkkojulkaisu). Saatavissa: https://www.tem.fi/files/35515/Matkailun_infograafi_2012.pdf, viitattu: 12.8.2014.
- Työ- ja elinkeinoministeriö (2014d). Suomen matkailustrategia vuoteen 2020 (Verkkojulkaisu). Saatavissa https://www.tem.fi/files/27053/Matkailustrategia_020610.pdf, viitattu: 18.8.2014.
- Työ- ja elinkeinoministeriö (2013). Tuotekehityksen teemat ja painopistealueen vuosille 2014–2020. Saatavissa: https://www.tem.fi/files/36878/Teemat_ja_tuotekehityksen_painopisteet_2014-2020.pdf, viitattu: 18.8.2014.
- Villi Pohjola Oy. Yrityksen kotisivut. Saatavissa: <http://villipohjola.fi/villi-pohjola/>, viitattu: 15.10.2014.
- Ympäristöministeriö (2014). Selvitys VILMAT -ohjelman toteutumisesta vuosina 2003–2012. Saatavissa: http://www.ymparisto.fi/fi-FI/Luonto/Selvityksen_mukaan_luonnon_virkistyskayt%2828745%29, viitattu: 19.8.2014.

LÄHTEET, HYVINVOINTIALA:

- Aluehallintovirasto. Aluehallintovirastojen toiminnasta (verkkosisältö). Saatavissa: <https://www.avi.fi/web/avi/aluehallintovirastot;jsessionid=8148E69DED8F05D11187810AF830F621>, viitattu: 14.10.2014.
- Ely-keskusten verkkosivut. Ely-keskuksien toiminnasta. Saatavissa: <http://www.ely-keskus.fi/web/ely/ely-keskukset;jsessionid=5F15F25F1C8DBB2AE4B168D778581A7A>, viitattu: 15.10.2014.
- Green Care Finland ry (2014a). Mitä on Green Care (Verkkosisältö). Saatavissa: <http://www.gcfinland.fi/MitaOnGreenCarePaavaliikko;jsessionid=C52264C11A43749B829ECADAC250ABF5.14>, viitattu 15.10.2014.
- Green Care Finland ry (2014b). Green Care menetelmät (verkkosisältö). Saatavissa: <http://www.gcfinland.fi/Menetelmat?parent=MitaOnGreenCarePaavaliikko>, viitattu: 15.10.2014.
- Green Care Finland ry (2014c). Eläinavusteisuus (verkkosisältö). Saatavissa: <http://www.gcfinland.fi/elainavusteisuus>, viitattu: 15.10.2014.

- Green Care Finland ry (2014d). Luontoavusteisuus (verkkosisältö). Saatavissa: <http://www.gcfinland.fi/Luontoavusteisuus>, viitattu: 15.10.2014
- Green Care Finland ry (2014e). Viherympäristön kuntouttava käyttö (verkkosisältö). Saatavissa: <http://www.gcfinland.fi/viherympariston-kuntouttava-kaytto>, viitattu: 15.10.2014.
- Green Care Finland ry (2014f). Kuntouttava maatilatoiminta (verkkosisältö). Saatavissa: <http://www.gcfinland.fi/kuntouttava-maatilatointa>, viitattu 15.10.2014.
- Green Care Finland ry. Yhdistyksen toiminnasta (verkkosisältö). Saatavissa: <http://www.gcfinland.fi/Yhdistys;jsessionid=B61B681E8846EBB5C11F4CFEACB891B.09>, viitattu: 15.10.2014.
- Hartman, S. (2012). Näkemyksestä menestystä, Sosiaalipalvelut. Toimialaraportti 5/2012. Työ- ja elinkeinoministeriö.
- Hartman, S. (2011). Näkemyksestä menestystä, Terveyspalvelut. Toimialaraportti 10/2011. Työ- ja elinkeinoministeriö.
- Heiskanen, U-M., A. Jumppanen & M. Träsk (2007). Hyvinvointialan nykytila ja tulevaisuus Etelä-Pohjanmaalla – Maakunnallinen tarve- ja kehittämisselvitys. Julkaisuja 11, Helsingin yliopisto, Ruralia-instituutti.
- Huhtanen, K. & T. Pyykkönen (2012). Valtion liikuntahallinto terveyttä edistävän liikunnan kokonaisuudessa. Valtion liikuntaneuvoston julkaisuja 2012:1. Yhteisjulkaisu Liikuntatieteellisen Seuran kanssa. Saatavissa: http://www.liikuntaneuvosto.fi/files/7/VLN_Te-Li-raportti.pdf, viitattu: 3.10.2014.
- Itä-Suomen yliopisto (2014). Senni Green care -koulutus (verkkosisältö). Saatavissa: <http://www.uef.fi/fi/senni/koulutus>, viitattu: 1.10.2014
- Jyväskylän kesäyliopisto (2014). Puutarhaterapia ja coach koulutus (verkkosisältö). Saatavissa: <https://kesayo.jyu.fi/ammattillinen/sosiaali-ja-terveysala/puutarhaterapia-5-30-op>, viitattu: 1.10.2014.
- Kansaneläkelaitos, Kela. Kuntoutuspalvelut. Saatavissa: <http://www.kela.fi/kuntoutuspalvelut;jsessionid=1DCB2980CFE86F84AC7D8762030E4528>, viitattu: 15.10.2014
- Keski-Pohjanmaan koulutusyhtymä (2014). Green-CareTaito -ohjaaja (verkkosisältö). Saatavissa: <http://koulutuskalenteri.kpedu.fi/Koulutus.aspx?kid=6087>, viitattu: 1.10.2014.
- Kuntoutuksen Toimialayhdistys KTAY. Yhdistyksen kotisivut. Saatavissa: <http://www.ktay.fi/>, viitattu: 15.10.2014.
- Lemponen, V. (toim.) (2004). Hyvinvointipalvelujen hyvät käytännöt maaseudulla. Maaseutupolitiikan yhteistyöryhmän julkaisu 3/2004.
- Lith, P. (2014). Kuntoutusalan markkinat, Raportti yksityisten palveluntuottajien kuntoutustoiminnasta tilastoaineistojen valossa (verkkójulkaisu). Työ- ja elinkeinoministeriö, Elinkeino- ja innovaatio-osasto 10.6.2014. Saatavissa: https://www.tem.fi/files/40299/TEMrap_19_2014_web_10062014.pdf, viitattu: 3.10.2014.
- Livia Ammattiopisto (2014). Maaseutumatkailun ammattitutkinto, Green care (verkkosisältö). Saatavissa: <http://www.livia.fi/fi/tutkinto/maaseutumatkailun-ammattitutkinto>, viitattu: 1.10.2014.
- Maa- ja elintarviketalouden tutkimuskeskus (2014a). Mitä on Green Care? (verkkosisältö). Saatavissa: <https://portal.mtt.fi/portal/page/portal/mtt/hankkeet/greencare/mita>, viitattu: 25.9.2014.
- Maa- ja elintarviketalouden tutkimuslaitos (2014b). MTT, Metla, RKTL ja Tiken tilastot yhdistyvät Luonnonvarakeskukseksi 1.1.2015 (verkkosisältö). Saatavissa: <https://portal.mtt.fi/portal/page/portal/mtt/mtt/esittely/luonnonvarakeskus>, viitattu: 30.9.2014.
- Maa- ja elintarviketalouden tutkimuslaitos. Tutkimuslaitoksen kotisivut: <https://portal.mtt.fi/portal/page/portal/mtt>, viitattu: 15.10.2014.
- Maa- ja kotitalousnaisten Keskus ry (2013). Loppuraportti 2013, Perhehoito apu vanhuksille ja mahdollisuus maaseudulle (verkkójulkaisu). Saatavissa: https://www.maajakotitalousnaiset.fi/sites/default/files/attachment/loppuraportti_perhehoitoapuvanhuksillemahdollisuusmaaseudulle_21052013.pdf, viitattu: 30.9.2014.
- Maa- ja metsätalousministeriö (2014a). Esitys Manner-Suomen maaseudun kehittämissuunnitelma 2014–2020, luonnos 4/15.4.2014 (verkkójulkaisu). Saatavissa: http://www.mmm.fi/attachments/maaseutu/mZuoGyoRB/Luonnos4_Manner-Suomen_maaseudun_kehittamissuunnitelma_2014-2020_15.4.2014.pdf, viitattu: 1.10.2014.
- Maa- ja metsätalousministeriö (2014b). Manner-Suomen maaseudun kehittämissuunnitelma 2007–2013, CCI 2007 FI 06 RPO 001.
- Maaseutupolitiikan yhteistyöryhmä YTR (2014). Mahdollisuuksien maaseutu, maaseutupoliittinen kokonaisuohjelma 2014–2020 (verkkójulkaisu). Saatavissa: http://www.tem.fi/files/38800/Mahdollisuuksien_maaseutu_Maaseutupoliittinen_kokonaisuohjelma_2014-2020.pdf, viitattu: 30.9.2014.

- Maa- ja metsätaloustuottajain Keskusliitto (2014). Hoivapalvelut (verkkosisältö). Saatavissa: http://www.mtk.fi/yritytajyys/yritytajyytta_maaseudulla/hoivapalvelut/fi_FI/hoivapalveluilla_nostetta/, viitattu: 23.9.2014.
- Maa- ja metsätaloustuottajain Keskusliitto. Kotisivut. Saatavissa: http://www.mtk.fi/etusivu/fi_FI/etusivu/, viitattu: 15.10.2014.
- Maa- ja kotitalousnaisten Keskus ry. Yhdistyksen kotisivut. Saatavissa: <http://www.maajakotitalousnaiset.fi/>, viitattu: 15.10.2014.
- Metsäntutkimuslaitos Metla (2014). Metsästä hyvinvointia (HYV) 2008–2013 (verkkojulkaisu). Tutkimusohjelman esite. Saatavissa: <http://www.metla.fi/metla/esitteet/ohjelmat/hyvinvointia-HYV.pdf>, viitattu: 30.9.2014.
- Metsäntutkimuslaitos, Metla. Tutkimuslaitoksen toiminnasta. Saatavissa: <http://www.metla.fi/metla/>, viitattu: 15.10.2014
- Opetushallitus (2014a). Sosiaali- ja terveysalan perustutkinto, lähihoitaja 2010 (verkkojulkaisu). Määräys 17/011/2010. Saatavissa: http://www.oph.fi/download/124811_SoTe.pdf, viitattu: 23.10.2014.
- Opetushallitus (2014b). Liikunnanohjauksen perustutkinto, liikuntaneuvoja 2010 (verkkojulkaisu). Määräys 21/011/2010. Saatavissa: http://www.oph.fi/download/124248_Liikunnanohjaus.pdf, viitattu: 23.10.2014.
- ProAgria. Organisaation verkkosivut. Saatavissa: <http://proagria.fi/>, viitattu: 15.10.2014.
- Rantanen M. & L. Granberg (2010). Hoiva-alan yhteistyryitys maaseudun sosiaalisen innovaationa. Maaseudun uusi aika 3/2010, s. 34–49. Saatavissa: http://www.mua.fi/SIRA_Files/downloads/Arkisto/MUA_lehti/2010/MUA_3_2010_a_Rantanen.pdf, viitattu: 24.9.2014.
- Soini, K., Ilmarinen K., Yli-Viikari A. & A. Kirveennummi (2011). Green care sosiaalisena innovaationa suomalaisessa palvelujärjestelmässä. Yhteiskuntapolitiikka 76 (2011):3.
- Sosiaalialan Työnantajat ry. Liiton esittely (verkkosisältö). Saatavissa: <http://www.sosiaaliala.fi/liiton-esittely/>, viitattu: 15.10.2014.
- Sosiaalipedagoginen Hevostoimintayhdistys ry. Yhdistyksen toiminnasta (verkkosisältö). Saatavissa: <http://www.hevostoiminta.net/16>, viitattu: 15.10.2014.
- Sosiaali- ja terveysministeriö (2014a). Sote-uudistus (verkkosisältö). Saatavissa: http://www.stm.fi/vireilla/kehittamisohjelmat_ja_hankeet/palvelurakenneuudistus, viitattu: 16.10.2014.
- Sosiaali- ja terveysministeriö (2014b). Yksityinen sektori palvelujen tuottajana (verkkosisältö). Saatavissa: http://www.stm.fi/sosiaali_ja_terveyspalvelut/vastuutahot/yksityinen_sektori, viitattu: 30.9.2014.
- Sosiaali- ja terveysministeriö (2014c). Sosiaali- ja terveydenhuollon kansallinen kehittämissuunnitelma (Kaste) (Verkkosisältö). Saatavissa: http://www.stm.fi/vireilla/kehittamisohjelmat_ja_hankeet/kaste, viitattu: 25.9.2014.
- Sosiaali- ja terveysministeriö (2010). Sosiaalisesti kestävä Suomi 2020, Sosiaali- ja terveyspolitiikan strategia. Saatavissa: http://www.tyosuojelu.fi/upload/STM_strategia_2020.pdf, viitattu: 25.9.2014.
- Sosiaali- ja terveysministeriö. STM ja hallinnonala (verkkosisältö). Saatavissa: <http://www.stm.fi/stm>, viitattu: 15.10.2014.
- Suomen itsenäisyyden juhlarahasto (2014a). Maa-merkit ohjelma 2010–2014, uudistuva maa-seutu – menestyksen mahdollistaja, ohjelman esite (verkkojulkaisu). Saatavissa: http://www.sitra.fi/julkaisut/Esitteet/Maaes-suomi_15022010.pdf, viitattu: 30.9.2014.
- Suomen itsenäisyyden juhlarahasto (2014b). Maa-merkit -materiaaleja (verkkojulkaisu). Saatavissa: <http://www.sitra.fi/artikkelit/maaseutu/maamerkit-materiaaleja>, viitattu: 1.10.2014.
- Suomen Karva-kaverit ry. Yhdistyksen kotisivut. Saatavissa: <http://suomenkarvakaverit.fi/>, viitattu: 15.10.2014.
- Suomen nuorisokeskusyhdistys (2014). Valtakunnallisen seikkailukasvatusverkoston kotisivut. Saatavissa: <http://www.seikkailukasvatus.fi/fi/etusivu/>, viitattu: 15.10.2014.
- Suomen ratsastusterapeutit ry. Yhdistyksen kotisivut. Saatavissa: <http://www.suomenratsastusterapeutit.net/>, viitattu: 15.10.2014.
- Strandén, T (2014). Hyvinvointialan yrittäjäksi Kouvolassa, Ohjeita, opastusta ja yhteystietoa ja hyvinvointialan yrittäjyyteen (verkkojulkaisu). Saatavissa: http://www.kouvola.fi/material/attachments/newfolder_304/678gF7Gay/Hyvinvointipalvelut_opas.pdf, viitattu: 1.10.2014.
- Terveyden ja hyvinvoinninlaitos. Laitoksen kotisivut: <http://www.thl.fi/>, viitattu: 15.10.2014.
- Terveys- ja Sosiaalialan Yrittäjät – TESO ry. Yhdistyksen toiminnasta (verkkosisältö). Saatavissa: <http://www.tesory.com/page/9>, viitattu: 15.10.2014.

- Tike, Maa- ja metsätalousministeriön tietopalvelukeskus (2011a). Maatalouslaskenta 2010, Monialaiset maatalous- ja puutarhayritykset. Saatavissa: <http://www.maataloustilastot.fi/e-lehti-2011-06-29/index.html>, viitattu: 25.9.2014.
- Tike, maa- ja metsätalousministeriön tietopalvelukeskus (2011b). Monialaisten tilojen lukumäärä toimialoittain, excel-taulukko monialaisista tiloista 29.6.2011. (verkkojulkaisu). Saatavissa: http://www.maataloustilastot.fi/maatalouden-rakennetutkimus-maatalouslaskenta-2010-muu-yritystoiminta_fi, viitattu: 6.10.2014.
- Työ- ja elinkeinoministeriö (2014a). Kotipalvelut kuntoon. Edita Proma Py 8/2014. Saatavissa: http://www.tem.fi/files/40795/www_kotihoido_kuntoon.pdf, viitattu: 2.10.2014.
- Työ- ja elinkeinoministeriö (2014b). Kotipalvelut kuntoon kampanjauutiset 10.6.2014 (verkkosisältö). Saatavissa: http://www.tem.fi/ajankohtaista/vireilla/strategiset_ohjelmat_ja_karkihankkeet/hyvinvointiohjelma_-_hyva/kotipalvelut_kuntoon/kotipalvelut_kuntoon_-_kampanja_kaynnistyy_ikaantyyvan_vaeston_hyvinvointi_luodaan_yhteistyossa.115739.news, viitattu: 2.10.2014.
- Työ- ja elinkeinoministeriö (2013). HYVÄÄ yrittäjyydestä ja yhteistyöstä 2013–2015 (verkkojulkaisu). Ohjelmaesite. Saatavissa: https://www.tem.fi/files/36881/TEM_HYVA_esite_WEB.PDF, viitattu: 25.9.2014.
- Työ- ja elinkeinoministeriö (2012). Hoito- ja hoivayrittäjyyden tukena, julkiset yrityspalvelut. Edita Publishing Oy, 2012. Saatavissa: https://www.tem.fi/files/34054/TEM_Hoito-hoivayrittajyyden_tukena_SU-11-21-ke.PDF, viitattu: 2.10.2014.
- Työ- ja elinkeinoministeriö. Ministeriön hallinnonala. Saatavissa: <http://www.tem.fi/ministerio>, viitattu: 15.10.2014.
- Työtehoseura (2014). LIVE – liiketoimintaa verkostoitumalla (verkkosisältö). Saatavissa: <http://www.tts.fi/index.php/etusivu-100701/live>, viitattu: 1.10.2014.
- Valvira. Valviran tehtävät (verkkosisältö). Saatavissa: <http://www.valvira.fi/valvira>, viitattu: 15.10.2014
- Vehmasto, E. (toim.)(2014). Green Care -toimintatavan suuntaviivat Suomessa (verkkojulkaisu). MTT Kasvu20. Maa- ja elintarviketalouden tutkimuslaitos. Saatavissa: <http://www.mtt.fi/mttkasvu/pdf/mttkasvu20.pdf>, viitattu: 26.9.2014.
- Yli-Viikari, A., T. Lilja, K. Heikkilä, A. Kirveennummi, T. Kivinen, U. Partanen, L. Rantamäki-Lahtinen & K. Soini (2009). Green Care – terveyttä ja hyvinvointia maatilalta. Maa- ja elintarviketalous 141, 69s. Maa- ja elintarviketalouden tutkimuskeskus.
- Ylä-Savon ammattiopisto (2014). Sosiaalipedagoginen hevostoiminta (verkkosisältö). Saatavissa: <http://www.ysao.fi/Suomeksi/Opiskelu/Aikuisopiskelu/Koulutustarjonta/Maa--ja-hevostalous-seka-elaintenhoito/Sosiaalipedagoginen-hevostoiminta>, viitattu: 1.10.2014.
- Ypäjän Hevosopisto (2014a). Sosiaalipedagoginen hevostoiminta (verkkosisältö). Saatavissa: http://www.hevosopisto.fi/fin/opiskelu/aikuiskoulutus/sosiaalipedagoginen_hevostoiminta/, viitattu: 1.10.2014.
- Ypäjän Hevosopisto (2014b). Ratsastusterapiakoulutus (verkkosisältö). Saatavissa: <http://www.hevosopisto.fi/fin/opiskelu/aikuiskoulutus/ratsastusterapiakoulutus/>, viitattu: 1.10.2014.
- Åkerblad, Leena (2009). Hoivayrittäjän arki: lämpöä, puhtautta ja johtamista. Janus vol 17 (4) 2009, 313–328.

LÄHTEET, KONEURAKOINTI:

- Alatalo, J., H. Räisänen & M. Tuomaala (2011). Työvoimatilanne metsäalan ammateissa. TEM-analyysijä 30/2011. Saatavissa: <http://www.tem.fi/files/29567/Tyovoimatilannemetsalanammateissa.pdf>, viitattu: 28.8.2014.
- Bioenergia ry (2014a). Turvetuotannon lupamennettely (verkkosisältö). Saatavissa: <http://www.turveinfo.fi/turvetuotanto-saadelya-jaluvanvaraista-toimintaa>, viitattu: 25.8.2014.
- Bioenergia ry (2014b). Turvetuotantoalueiden jälkikäyttö (verkkosisältö). Saatavissa: <http://www.turveinfo.fi/turvetuotantoalueiden-jal-kikayttoon-monta-mahdollisuutta>, viitattu: 25.8.2014.
- Bioenergia ry. Yhdistyksen toiminnasta (verkkosisältö). Saatavissa: <http://bioenergia.fi/Bioenergia%20ry>, viitattu: 15.10.2014.
- Bioenergian verkkopalvelu (2011). Metlan professori Antti Asikainen: Puuenergian kasvua haettava muuallakin kuin tukiviidakosta (verkkosisältö) (päivitetty 25.8.2011). Saatavissa: http://www.bioenergiatieto.fi/default/www/etusivu/ajankohtaista/uutiset/metlan_professori_antti_asikainen_puuenergian_kasvua_haettava_muuallakin_kuin_tukiviidakosta/, viitattu: 25.8.2014.

- Energiateollisuus ry (2014). Turve (verkkosisältö). Saatavissa: <http://energia.fi/energia-ja-ymparisto/energialahheet/turve>, viitattu: 25.8.2014.
- Kansallinen tiedotuskeskus (2009a). Metsäenergian tuotannon koulutusohjelman tutkintotodistuksen liite. Saatavissa: http://www.oph.fi/download/130731_Metsaenergian_tuotaja_metsaenergian_tuotannon_ko.pdf, viitattu: 27.8.2014.
- Kansallinen tiedotuskeskus (2009b). Metsäkoneenkuljettajan koulutusohjelman tutkintotodistuksen liite. Saatavissa: http://www.oph.fi/download/130733_Metsakoneenkuljettaja_metsakoneenkuljetuksen_ko.pdf, viitattu: 27.8.2014.
- Koneyrittäjien liitto (2014a). Metsäkoneala (verkkosisältö). Saatavissa: <http://www.koneyrittajat.fi/?id=56>, viitattu: 25.8.2014.
- Koneyrittäjien Liitto (2014b). Metsänparannus (verkkosisältö). Saatavissa: <http://www.koneyrittajat.fi/?id=57>, viitattu: 25.8.2014.
- Koneyrittäjien Liitto (2014c). Puuenergiantuotanto (verkkosisältö). Saatavissa: <http://www.koneyrittajat.fi/?id=58>, viitattu: 25.8.2014.
- Koneyrittäjien Liitto (2014d). Turvetuotanto (verkkosisältö). Saatavissa: <http://www.koneyrittajat.fi/?id=59>, viitattu: 25.8.2014.
- Koneyrittäjien liitto (2014e). Maanrakennusala (verkkosisältö). Saatavissa: <http://www.koneyrittajat.fi/?id=55>, viitattu: 21.8.2014
- Koneyrittäjien liitto (2014f). Alueyrittäjyys (verkkosisältö). Saatavissa: <http://www.koneyrittajat.fi/?id=128>, viitattu: 25.8.2014.
- Koneyrittäjien liitto (2014g). Koneyrittäjien liitto (verkkosisältö). Saatavissa: <http://www.koneyrittajat.fi/>, viitattu: 21.8.2014.
- Koneyrittäjien Liitto (2014h). Finnmetko Oy:n toiminta (verkkosisältö). Saatavissa: <http://www.koneyrittajat.fi/index.php?konserni=2>, viitattu: 26.8.2014.
- Koneyrittäjien Liitto. Liiton kotisivut. Saatavissa: <http://www.koneyrittajat.fi/>, viitattu: 15.10.2014.
- Luoma, P., T. Raivio, L. Hakala, M. Aho, K. Kangas, A. Koistinen (2013). Kansallinen metsäohjelma 2015 - Väliarviointi. Saatavissa: http://www.mmm.fi/attachments/metsat/kmo/6JOymivAN/KMO_2015_Valiarviointi_Loppuraportti.pdf, viitattu: 26.8.2013.
- Maa- ja elintarviketalouden tutkimuskeskus. MTT Vakolan toiminnasta. Saatavissa: <https://portal.mtt.fi/portal/page/portal/mtt/mtt/esittely/Infrastruktuuri/Vakola>, viitattu: 15.10.2014
- Maa- ja metsätalousministeriö (2014). Manner-Suomen maaseudun kehittämisselma 2007–2013. Saatavissa: http://www.maaseutu.fi/attachments/6BQPfUj8V/Manner-Suomen_maaseudun_kehittamisohjelma_2007-2013_090114.pdf, viitattu: 18.8.2014
- Maa- ja metsätalousministeriö (2010). Kansallinen metsäohjelma 2015 - Metsäalasta biotalouden vastuullinen edelläkävijä. Saatavissa: http://www.mmm.fi/attachments/metsat/kmo/5yWLDJ2Uy/Kansallinen_metsaohjelma_2015_Valtioneuvoston_periaatepantos_16.12.2010.pdf, viitattu: 19.8.2014.
- Maa- ja metsätaloustuottajain Keskusliitto, MTK (2014). Koneyrittäjyydestä (verkkosisältö) Saatavissa: http://www.mtk.fi/yrittajyyty/yrittajyytta_maaseudulla/koneyrittajyyty/fi_FI/koneyrittajyyty_palveluala/, viitattu: 21.8.2014
- Maa- ja metsätaloustuottajain Keskusliitto. Kotisivut. Saatavissa: http://www.mtk.fi/etusivu/fi_FI/etusivu/, viitattu: 15.10.2014.
- METO Metsäalan asiantuntijat ry. Yhdistyksen toiminnasta. Saatavissa: <http://www.metyry.fi/etusivu/meto/perustietoa-metosta>, viitattu: 15.10.2014
- METO Metsäalan yrittäjät ry. Yhdistyksen toiminnasta. Saatavissa: <http://www.metyry.fi/etusivu/meto/yrittajat>, viitattu: 15.10.2014.
- Metsätalouden kehittämiskeskus Tapio. Yhdistyksen kotisivut. Saatavissa: <http://tapio.fi/>, viitattu: 15.10.2014.
- Metsäntutkimuslaitos, Metla (2014) Laitoksen verkkosivut. Saatavissa: <http://www.metla.fi/metla/>, viitattu: 5.9.2014.
- Metsäntutkimuslaitos (2012). Tulevaisuuden metsät ja metsänhoito 2012–2016. Tutkimusohjelma, Metla, esite. Saatavissa: <http://www.metla.fi/metla/esitteet/ohjelmat/MHO-suomi.pdf>, viitattu: 5.9.2014.
- Niemi, J. & J. Ahlstedt (2014) (toim.). Suomen maatalous ja maaseutuelinkeinot 2014. MTT taloustutkimus. Julkaisuja 114. Helsinki: MTT Taloustutkimus. 96 s.
- Nousiainen, A. & M. Tiilikka (2012). Koneasematoiminnan mahdollisuudet Pohjois-Savossa. Opinnäyte työ, maaseutuelinkeinojen koulutusohjelma, Savonia Ammattikorkeakoulu. Saatavissa: http://www.theseus.fi/bitstream/handle/10024/45240/Nousiainen_Arto%20Tiilikka_Miika.pdf?sequence=1, viitattu: 9.10.2014.

- Opetushallitus (2014). Metsäkoneenkuljettajan erikoisammattitutkinto, tutkintotodistuksen liite (verkkojulkaisu). Saatavissa: http://www.oph.fi/download/134493_Metsakoneenkuljettajan_erikoisammattitutkinto.pdf, viitattu: 27.8.2014.
- Opetushallitus (2012). Näyttötutkinnon perusteet, Metsäkoneenkuljettajan ammattitutkinto 2012. Määräys 43/011/2012. Saatavissa: http://www.oph.fi/download/144774_Metsakoneenkulj_at_2012.pdf, viitattu: 27.8.2014.
- Opetushallitus (2009b). Metsäalan perustutkinto 2009. Määräys 36/011/2009. Saatavissa: http://www.oph.fi/download/111309_metsa_alan_perustutkinto_2009.pdf, viitattu: 27.8.2014.
- Opetushallitus (2009a). Maatalousalan perustutkinto 2009. Määräys 29/011/2009. Saatavissa: http://www.oph.fi/download/110513_Maatalousalan_perustutkinto_2009.pdf, viitattu: 29.8.2014.
- Opetushallitus (2008). Näyttötutkinnon perusteet, Bioenergia-alan ammattitutkinto 2008. Määräys 3/011/2008. Saatavissa: http://www.oph.fi/download/110933_bioenergia_ala_ammattitutkinto.pdf, viitattu 27.8.2014.
- Pohjois-Pohjanmaan ELY -keskus (2014). Hankerekisteri, Teknologialla tehokkuutta metsänhoitoon – koneellisen istutuksen laajana käyttöönotto (verkkosisältö). Saatavissa: <http://www.hankerekisteri.fi/index.php?p=hankeinfo&hankeid=877>, viitattu: 5.9.2014.
- Piirainen, Asko (2009). Miten koneyrittäjä menestyy tulevaisuudessa? Päättäjien 26. Metsäakatemia Maastojakso, Pohjois-Savo, 6.-8.5.2009. Saatavissa: [http://www.smy.fi/smy/Materiaalitdeve.nsf/allbyid/88A31FCE63777FE9C22575B40020A741/\\$file/PMA26-AskoPiirainen.pdf](http://www.smy.fi/smy/Materiaalitdeve.nsf/allbyid/88A31FCE63777FE9C22575B40020A741/$file/PMA26-AskoPiirainen.pdf), viitattu: 21.8.2014.
- ProAgria. Urakoinnin toimiala (verkkosisältö). Saatavissa: <http://www.proagria.fi/toimialat/urakointi>, viitattu: 29.8.2014.
- ProAgria. Organisaation verkkosivut. Saatavissa: <http://proagria.fi/>, viitattu: 15.10.2014.
- Rutanen J. & A. Matila (2009). Luonto- ja maisemapalvelujen nykytila. Luonto- ja maisemapalvelut -teemaryhmä. Raportteja 36. Helsingin yliopisto. Ruralia-instituutti. Seinäjoki.
- Suomen Maatalouskoneasemayhdistys (2014). Urakointi kehittyi koneasemiksi (verkkosisältö). Saatavissa: <http://www.maatalouskoneasema.fi/index.php?sivu=tausta&kieli=fi>, viitattu: 9.10.2014
- Suomen Maatalouskoneasemayhdistys ry. Yhdistyksen kotisivut. Saatavissa: <http://www.maatalouskoneasema.fi/>, viitattu: 15.10.2014.
- Suomen metsäkeskus. Yhdistyksen toiminnasta (verkkosisältö). Saatavissa: <http://www.metsakeskus.fi/metsakeskus>, viitattu: 15.10.2014
- Suomen metsäyhdistys (2014a). Energiapuun keruu on nivoutunut osaksi metsätaloutta (verkkosisältö). Saatavissa: <http://www.forest.fi/smyforest/forest.nsf/9b58de370c355182c2256f25003d0a1f/25c45b80c9c18a5ec22572c800487bc4?OpenDocument>, viitattu: 26.8.29014.
- Suomen metsäyhdistys ry (2014b). Yhdistyksen toiminnasta (verkkosisältö). Saatavissa: <http://www.smy.fi/smy/smydeve.nsf/allbyid/4B9215157C8BDD8C2256F400065F29A?OpenDocument>, viitattu: 27.8.2014.
- Suomen metsäyhdistys. Yhdistyksen toiminnasta (verkkosisältö). Saatavissa: <http://www.smy.fi/smy/smydeve.nsf/allbyid/4B9215157C8BDD8C2256F400065F29A?OpenDocument>, viitattu: 15.10.2014.
- Tike, Maa- ja metsätalousministeriön tietopalvelukeskus (2011). Maatalouslaskenta 2010 – monialaiset maatalous- ja puutarhayritykset (verkkojulkaisu). Saatavissa: <http://www.maataloustilastot.fi/e-lehti-2011-06-29/index.html>, viitattu: 25.8.2014.
- Työ- ja elinkeinoministeriö (2012). Metsäalan strateginen ohjelma 2011–2015 – Väiliraportti ja toimenpideohjelma. Työ- ja elinkeinoministeriön julkaisuja, Kilpailukyky, 43/2012. Saatavissa: http://www.tem.fi/files/34625/TEM-jul_43_2012_web.pdf, viitattu: 26.8.2014.
- Työ- ja elinkeinoministeriö (2010). Metsäalan strateginen ohjelma, metsäalan yritysten toimintamahdollisuuksien kehittäminen, työryhmän kehittämisehdotukset (verkkojulkaisu). Saatavissa: https://www.tem.fi/files/26572/Metsapalveluyrittajyyys_19_3_2010_final.pdf, viitattu: 29.8.2014.
- Työteho-seura (2014a). TTS-kone (verkkosisältö). Saatavissa: <http://www.tts.fi/index.php/component/content/article/70-uncategorised/208-tts-kone>, viitattu: 26.8.2014.
- Työteho-seura (2014b). Maaseudun koneurakoinnin sopimuskäytännöt (verkkosisältö). Saatavissa: <http://www.tts.fi/index.php/tutkimus-ja-kehitys/projektihaku?projektid=81>, viitattu: 15.10.2014.
- Työteho-seura. Seuran kotisivut. Saatavissa: <http://www.tts.fi/>, viitattu: 15.10.2014

Valtioneuvosto (2012). Valtioneuvoston periaatepäätös soiden ja turvemaiden kestävästä ja vastuullisesta käytöstä ja suojelusta (verkkojulkaisu). Saatavissa: http://www.mmm.fi/attachments/ymparisto/suoja-turvemaat/6AK6or04E/MMM-119690-v5-suostrategia_valtioneuvoston_periaatepaatos_v4_2.pdf, viitattu: 27.8.2014.

LÄHTEET, HEVOSTALOUS:

Berg, Laura (2013). Hevosmetsuriyrittämisen kustannukset ja mahdollisuudet kymenlaaksossa (verkkojulkaisu). Opinnäytetyö. Kymenlaakson ammattikorkeakoulu, Metsätalouden koulutusohjelma. Saatavissa: https://www.theseus.fi/bitstream/handle/10024/56053/Berg_Laura.pdf?sequence=1, viitattu: 28.8.2014.

Gustafsson, K. (2012). Hevonen hyrskii yhä useammin metsäkoneena (verkkodokumentti). Yle Turku, päivitetty 7.6.2012. Saatavissa: http://yle.fi/uutiset/hevonen_hyrskii_yha_useammin_metsakoneena/5364975, viitattu: 28.8.2014.

Hevostietokeskus (2014). Hevosexpertit 2011–2013 –hanke (verkkosisältö). Saatavissa: <http://www.hevostietokeskus.fi/index.php?id=599>, viitattu: 12.8.2014.

Tampereen Messut Oy (2014) Hevoset 2014 -messut 5.–6.4.2014 Tampereella (verkkosisältö). Saatavissa: http://www.hevosmessut.fi/hevosmessut/sivu.tmpl?sivu_id=2691, viitattu 12.8.2014.

Hevosopisto Oy. Hevosopiston kuvaus (verkkosisältö). Saatavissa: <http://www.hevosopisto.fi/fin/hevosopisto/>, viitattu: 15.10.2014

Hevosyrittäjä -sivuston osoite: <http://www.hevosyrittaja.fi/etusivu.asp>, vierailtu: 17.10.2014.

Hippolis – Hevosalan osaamiskeskus ry (2014a) Hevoset ja yhteiskunta (verkkosisältö). Saatavissa: http://www.hippolis.fi/hevoset_ja_yhteiskunta/, viitattu: 11.8.2014.

Hippolis – Hevosalan osaamiskeskus ry (2014b). Hevoset ja yhteiskunta (verkkosisältö). Saatavissa: http://hippolis.fi/UserFiles/hippolis/File/Hevoset_ja_yhteiskunta/Hevoset%20ja%20yhteiskunta_esite.pdf, viitattu: 11.8.2014.

Hippolis – Hevosalan osaamiskeskus ry (2014c). Elinkeinoja ja elämyksiä – Hevosomistajuuden kehittämishanke (verkkosisältö). Saatavissa: <http://www.hippolis.fi/?pageid=86>, viitattu: 29.9.2014.

Hippolis – Hevosalan osaamiskeskus ry (2014d). Hevosyrittäjäpäivät. Saatavissa: <http://www.hippolis.fi/ajankohtaista/?newsid=1046>, viitattu: 12.8.2014.

Hippolis – Hevosalan osaamiskeskus ry (2014e). Hevosyrittäjäpäivät. Saatavissa: <http://www.hippolis.fi/hevosyrittaja/>, viitattu: 12.8.2014.

Hippolis – Hevosalan osaamiskeskus ry (2014f). Mahdollisuuksien hevonen kehittämistyö (verkkosisältö). Saatavissa: http://www.hippolis.fi/yhteisty_ja_edunvalvonta/mahdollisuuksien_hevonen-kehittamistyö, viitattu: 14.10.2014.

Hippolis – Hevosalan osaamiskeskus ry. Yhdistyksen ydintehtävät. Saatavissa: <http://www.hippolis.fi/hippolis/ydintehtavat/>, viitattu: 14.10.2014.

Hippolis ry, Suomen Hippos ry, Suomen Ratsastajainliitto ry & MTT hevostalous(2013). Hevostalous lukuina 2013. Saatavissa: http://www.hippos.fi/files/8773/Hevostalous_lukuina_2013_web.pdf, viitattu: 12.8.2014.

Hollmén, M. & A. Lahtinen. 2012. Mahdollisuuksien Hevonen – Hevosmatkailun kehittämishanke 2014–2020. Saatavissa: http://www.hippolis.fi/UserFiles/hippolis/File/Mahdollisuuksien_hevonen/Mahdollisuuksien%20hevonen_2012.PDF, viitattu: 12.8.2014.

Hämeen ammattikorkeakoulu, HAMK (2014a). Outdoors Finland Pohjois-Savo -hanke (verkkosisältö). Saatavissa: http://www.hevosyrittaja.fi/hevosmatkailu_ps.asp, viitattu 11.8.2014.

Hämeen ammattikorkeakoulu, HAMK (2014b). Innoequine -hanke (verkkosisältö). Saatavissa: <http://www.hevosyrittaja.fi/innoequine.asp>, viitattu: 11.8.2014.

Hämeen ammattikorkeakoulu. Kotisivut. Saatavissa: <http://www.hamk.fi/Sivut/default.aspx>, viitattu: 15.10.2014.

Louhelainen, S. 2012. Hevosalan hankeohjelma 2014–2020. Saatavissa: http://www.hippolis.fi/UserFiles/hippolis/File/Mahdollisuuksien_hevonen/Mahdollisuuksien%20hevonen_2012.PDF, viitattu: 12.8.2014.

MTT, Maa- ja elintarviketeollisuuden tutkimuskeskus (2014). InnoEquine -hanke (verkkosisältö). Saatavissa: <http://portal.mtt.fi/portal/page/portal/mtt/hankeet/innoequine>, viitattu: 11.8.2014.

MTK, Maa- ja metsätaloustuottajain Keskusliitto (2014). Hevosyrittäjyys (verkkosisältö). Saatavissa: http://www.mtk.fi/yrittajyyys/yrittajyytta_maaseudulla/hevosyrittajyyys/fi_FI/hevosyrittajyyys_suosiossa/, viitattu: 12.8.2014.

- Maa- ja metsätaloustuottajain Keskusliitto. Kotisivut. Saatavissa: http://www.mtk.fi/etusivu/fi_FI/etusivu/, viitattu: 15.10.2014.
- Mahdollisuuksien hevonen -yhteistyöverkosto (2014). Suomen hallituksen on edistettävä hevostalouden toimintaedellytyksiä (Verkkojulkaisu). Esitys hallitukselle. Saatavissa: http://www.hippos.fi/suomen_hippos_ry/suomen_hippos_ry/ajankohtaista_-_hippos/suomen_hallituksen_on_edistettava_hevostalouden_toimintaedellytyksia.8433.news, viitattu: 9.10.2014.
- Martin-Päivä, M. (2006). Hevosmatkailun nykytilan ja kehittämistarpeiden kartoitus -raportti. 2006. Laurea Ammattikorkeakoulu. Saatavissa: <http://www.hevosyrittaja.fi/ep/tiedostot/hevosten_maaseutu.pdf>, viitattu 12.8.2014.
- Matkailun Edistämiskeskus (2014). Hevosmatkailu - Teemakohtaiset tuotesuosituksset (verkkojulkaisu). Saatavissa: <http://www.mek.fi/wp-content/uploads/2013/05/Tuotesuosituksset-OF-Hevosmatkailu.pdf?dl>, viitattu: 12.8.2014.
- Matkailun Edistämiskeskus (2009). Hevosmatkailun kehittämisstrategia 2009–2013 (verkkojulkaisu). Saatavissa: [http://87.108.50.97/reliis/REL_LIB.NSF/o/AD6339777C7F5638C225754D0044A078/\\$FILE/Hevosmatkailun_kehittämisstrategia_2009-2013%20vrs%202.pdf](http://87.108.50.97/reliis/REL_LIB.NSF/o/AD6339777C7F5638C225754D0044A078/$FILE/Hevosmatkailun_kehittämisstrategia_2009-2013%20vrs%202.pdf), viitattu: 12.8.2014.
- Pussinen, Sirpa. 2014. Hevosyrittäjyyden tulevaisuuskatsaus – valtakunnallinen Hevosyrittäjyys huippukuntoon -hankeen (2010–2014) raportti. Hämeen ammattikorkeakoulu.
- Ratsujalostusliitto ry. Liiton kuvaus (Verkkosisältö). Saatavissa: <http://www.ratsujalostusliitto.fi/rjl/>, viitattu: 15.10.2014.
- Saastamoinen, Markku. 2010. Hevosalan nykytila, haasteet ja tutkimustarpeet. MTT Kotieläintuotannon tutkimus, hevostalous. Saatavissa: <http://www.smts.fi/jul2010/esite2010/026.pdf>, viitattu: 12.8.2014.
- Sosiaalipedagoginen Hevostoimintayhdistys ry. Yhdistyksen toiminnasta (verkkosisältö). Saatavissa: <http://www.hevostoiminta.net/16>, viitattu: 15.10.2014.
- Suomen hevosenomistajien liitto SHKL ry. Liiton kotisivut. Saatavissa: <http://www.shkl.net/>, viitattu: 15.10.2014.
- Suomenhevosliitto ry. Tietoa yhdistyksestä (verkkosisältö). Saatavissa: <http://suomenhevosliitto.fi/yhdistys/tietoa-yhdistyksesta/>, viitattu: 15.10.2014.
- Suomen hevostietokeskus ry. Hevostietokeskuksen kuvaus (verkkosisältö). Saatavissa: <http://www.hevostietokeskus.fi/index.php?id=193>, viitattu: 15.10.2014
- Suomen Hippos ry (2013) Tunnusluvut 2013. Saatavissa: http://www.hippos.fi/files/9102/Tunnusluvut_2013_.pdf, viitattu: 28.8.2014.
- Suomen Hippos ry (2014a). Hevosalan koulutus (verkkosisältö). Saatavissa: http://www.hippos.fi/nuoriso/hevosalan_koulutus, viitattu: 12.8.2014.
- Suomen Hippos ry (2014b). Hevosalan perustutkinto (verkkosisältö) http://www.hippos.fi/nuoriso/hevosalan_koulutus/perustutkinto, viitattu: 15.10.2014.
- Suomen Hippos ry (2014c). Hevosalan ammattitutkintoon johtava valmistava koulutus (verkkosisältö). Saatavissa: http://www.hippos.fi/nuoriso/hevosalan_koulutus/ammattitutkintoon_valmistava_koulutus, viitattu 16.10.2014.
- Suomen Hippos ry (2014d). Erikoisammattitutkintoon valmistava koulutus (verkkosisältö). Saatavissa: http://www.hippos.fi/nuoriso/hevosalan_koulutus/erikoisammattitutkintoon_valmistava_koulutus, viitattu: 16.10.2014.
- Suomen Hippos ry (2014e). Ammattikorkeakoulututkinto (verkkosisältö). Saatavissa: http://www.hippos.fi/nuoriso/hevosalan_koulutus/ammattikorkeakoulututkinto, viitattu: 16.10.2014.
- Suomen Hippos ry. Yhdistyksen toiminnasta (verkkosisältö). Saatavissa: http://www.hippos.fi/suomen_hippos_ry/suomen_hippos_ry, viitattu: 15.10.2014.
- Suomen Ratsastajainliitto ry. Kuvaus liitosta. Saatavissa: <http://www.ratsastus.fi/srl>, viitattu: 15.10.2014.
- Suomen ratsastusterapeutit ry. Yhdistyksen kotisivut. Saatavissa: <http://www.suomenratsastusterapeutit.net/>, viitattu: 15.10.2014.
- Suomen ravivalmentajat ry. Yhdistyksen esittely (verkkosisältö). Saatavissa: <http://www.ravivalmentajat.fi/esittely/>, viitattu: 15.10.2014.
- Suomen Vaellustallien Liitto ry. Liiton kotisivut. Saatavissa: <http://vaellustallit.fi/>, viitattu: 15.10.2014.
- Ympäristöministeriö (2014). Ohjelma ravinteiden kierrätyksestä ja Saaristomeren tilan parantamisesta. Saatavissa: <http://www.ym.fi/download/noname/%7B60F6E803-5A93-4B69-BE9B-78F1BC763A9C%7D/98602>, viitattu: 11.8.2014.

LÄHTEET, ELÄINTENHOITOALA:

- Eläinten hyvinvointikeskus (2014). Eläinten hyvinvoinnin valvonta (verkkosisältö). Saatavissa: <<http://www.elaintieto.fi/elain-yhleskunnassa-complete/elaeinten-hyvinvoinnin-valvonta.aspx>>, viitattu 29.9.2014.
- Eläinten hyvinvointikeskus (2012). Eläinten hyvinvointi Suomessa. Kansallinen eläinten hyvinvointiraportti. (Verkkojulkaisu) Helsinki. Saatavissa: http://elaintenhyvinvointikeskus.edublogs.org/files/2012/02/EHV_raportti_valmis_16.5.2012-27hf7uk.pdf, viitattu: 18.9.2014.
- Eläinten hyvinvointikeskus. EHK lyhyesti (verkkosisältö). Saatavissa: <http://elaintenhyvinvointikeskus.edublogs.org/ehk-lyhyesti/>, viitattu: 17.10.2014
- Erytistomihenkilöt ET ry. Kotisivut. Saatavissa: <http://www.etry.fi/>, vierailtu: 17.10.2014.
- FinLas Ry. Yhdistyksen toiminnasta (verkkosisältö). Saatavilla: <http://www.finlas.fi/index.html>, viitattu: 17.10.2014.
- Klinikkaeläinhoitajat ry. Yhdistyksestä (verkkosisältö). Saatavissa: <http://www.klinikkaelainhoitajat.fi/yhdistyksesta>, viitattu: 17.10.2014.
- Kupsala, Jaana (2011). Eläinten aseman muuntuminen Suomessa. Yhteiskuntatieteellinen selvitys maa- ja metsätalousministeriölle eläinsuojelulain kokonaisuudistusta varten. Itä-Suomen yliopisto. Saatavissa: http://www.mmm.fi/attachments/elaimet/newfolder_20/64exP1uLA/Elainten_aseman_muuntuminen_Suomessa.pdf, viitattu: 18.9.2014.
- Lemmikki hoitoon loman ajaksi (2005). Turun Sanomat 11.6.2005 (Verkkojulkaisu). Saatavissa: <http://www.ts.fi/teemat/extra/1074050105/Lemmikki+hoitoon+loman+ajaksi>, viitattu: 18.9.2014.
- Opetushallitus (2009). Maatalousalan perustutkinto 2009, ammatillisen perustutkinnon perusteet. Määräys 29/011/2009. Luettavissa: http://oph.fi/download/110513_Maatalousalan_perustutkinto_2009.pdf, viitattu: 18.9.2014.
- Opetushallitus (2012). Näyttötutkinnon perusteet, Eläinlääkintäalan ammattitutkinto 2012. Määräys 40/011/2012. Saatavissa: < http://www.oph.fi/download/144323_Elainhoitajan_at_2012.pdf>, viitattu: 29.9.2012.
- Suomen Eläintenkouluttajat ry. Yhdistyksestä (verkkosisältö). Saatavissa: <http://www.elaintenkouluttajat.com/>, viitattu: 17.10.2014.

Suomen hevos- ja koirahierojat, SHKS ry. Yhdistyksen kuvaus (verkkosisältö). Saatavissa: <http://www.hevosjakoiraahierojat.com/4>, viitattu: 17.10.2014.

Vihmanen (2013). Lemmikin loma-ajan hoitovaihtoehtot syytä puntaroida ajoissa. Yle.fi. Saatavissa: <http://yle.fi/aihe/artikkeli/2013/11/29/lemmikin-loma-ajan-hoitovaihtoehtot-syyta-puntaroida-ajoissa>, viitattu: 18.9.2014.

Laulanen, T. (2013). Eläinlääkintä (verkkosisältö) (päivitetty 21.5.2013). Ammatti & Työelämä-lehti, Peda.net -verkkopalvelu. Saatavissa: http://www.peda.net/verkkolehti/aanekoski/suolahti/tyoelama?m=content&a_id=654, viitattu: 18.9.2014.

Työ- ja elinministeriö (2014). Eläinlääkintäalan ammattinimistö (verkkosisältö). Ammattinetti -verkkopalvelu. Saatavissa: http://www.ammattinetti.fi/ammattit/detail/404_ammatti, viitattu 18.9.2014.

Yhteiskunnallisen ja kulttuurisen eläintutkimuksen seura, YKES. Seuran kuvaus. Saatavissa: <http://elaintutkimus.edublogs.org/>, viitattu: 17.10.2014.

LÄHTEET, KALATALOUS:

Elintarviketeollisuusliitto (2014). Liiton toiminta-ajatus (verkkosisältö). Saatavissa: <http://www.etl.fi/www/fi/etl/index.php>, viitattu: 4.9.2014.

ELY -keskus (2014). Elinkeinokalataloudesta (verkkosisältö). Saatavissa: <http://www.ely-keskus.fi/web/ely/elinkeinokalatalous>, viitattu: 1.9.2012.

Ely-keskusten verkkosivut. Ely-keskusten toiminnasta. Saatavissa: <http://www.ely-keskus.fi/web/ely/ely-keskukset;jsessionid=5F15F25F1C8DBB2AE4B168D778581A7A>, viitattu: 15.10.2014.

Hanhijoki, I., J. Katajisto, M. Kimari & H. Savioja (2009). Koulutus ja työvoiman kysyntä 2020, Tulevaisuuden työpaikat – osajia tarvitaan. Opetushallitus. Saatavissa: http://www.oph.fi/download/46470_koulutus_ja_tyovoiman_kysynta_2020.pdf, viitattu: 4.9.2014.

Itä-Suomen kalatalousryhmä (2009). ”Jottei tiputtais venneestä”, Itä-Suomen elinkeinokalatalouden kehittämisohjelma 2008–2013. Saatavissa: http://kalatalous.files.wordpress.com/2009/09/itac2a4-suomen_kalatalousryhmac2a4n_kehittac2a4misohjelma_130309.pdf, viitattu: 10.9.2014.

- Kaijonmaa, V-M., T. Turinen & H. Peura (2010). Pohjois-Karjalan elinkeinokalatalouden kehittämisohjelma vuoteen 2015. Pohjois-Karjalan ELY-keskus. Pohjois-Karjalan elinkeino-, liikenne- ja ympäristökeskuksen julkaisu, 1/2010.
- Kalamiehet ry (2014). Kalataloudelliset velvoitteet ja maksut, Kalamiehet ry:n kurssi sekä Järvet –Ikytonomipäivien koulutusteema, Tampere 24.-25.11.2004, esite (verkkosisältö). Saatavissa: http://www.kalamiehet.fi/attachments/File/koulutus/tampere_koulutusmateriaali.pdf, viitattu:10.9.2014.
- Kalatalouden keskusliitto (2014). Järjestön toiminta. Saatavissa: <http://www.ahven.net/toiminta-ajatus>, viitattu:3.9.2014.
- Laitinen, J., A. Honkanen, J. Kettunen, J. Koskela & T. Meristö (2004). Kalatalouden tulevaisuus ”Keitä olemme ja mitä meille kuuluu?”. Kala- ja riistaraportteja nro 331. Helsinki.
- Maa- ja metsätalousministeriö (2104a). Kalatalouden yritystoiminnan rahoittaminen. Saatavissa: <http://www.mmm.fi/fi/index/ektr.html>, viitattu:9.9.2014.
- Maa- ja metsätalousministeriö (2014b). Ammattikalastus. Saatavissa: http://www.mmm.fi/fi/index/etusivu/kalastus_riista_porot/elinkeinokalatalous/ammattikalastus.html, viitattu:1.9.2014
- Maa- ja metsätalousministeriö (2014c). Vesiviljely (verkkosisältö). Saatavissa: http://www.mmm.fi/fi/index/etusivu/kalastus_riista_porot/elinkeinokalatalous/vesiviljely.html, viitattu:2.9.2014.
- Maa- ja metsätalousministeriö (2014d). Vapaa-ajankalastus (verkkosisältö). Saatavissa: http://www.mmm.fi/fi/index/etusivu/kalastus_riista_porot/vapaa_ajankalastus.html, viitattu:2.9.2014.
- Maa- ja metsätalousministeriö (2014e) Kansallinen itämeren lohistrategia, valmistelutyön edistyminen, diaesitys (verkkojulkaisu). Saatavissa: http://www.mmm.fi/attachments/kalariistajaporot/kalastuksenvalvonta/6HT1M33WH/130612_Baldestam_lohistrategia.pdf, viitattu:3.9.2014.
- Maa- ja metsätalousministeriö (2012). Kansallinen kalatiestrategia, Valtioneuvoston periaatepäätös 8.3.2012 (verkkojulkaisu). Saatavissa: <http://www.mmm.fi/attachments/vapaaajankalastus/66qQF4i7Q/kalatiestrategia.pdf>, viitattu:3.9.2014
- Maa- ja metsätalousministeriö (2011). Suomen elinkeinokalatalouden toimintaohjelma 2007–2013 (verkkojulkaisu). Saatavissa: http://www.mmm.fi/attachments/elinkeinokalatalous/newfolder_146/6B6y41pJL/ektr-toimintaohjelma-lopullinen-12-03-06.pdf, viitattu:3.9.2014.
- Maa- ja metsätalousministeriö (2010a). Kalanja-lostuksen ja kalakaupan kehittämisohjelma (verkkojulkaisu). Saatavissa: http://www.mmm.fi/attachments/elinkeinokalatalous/newfolder_146/5tfYe6Hw8/Kalanjalostuksen_ ja_kaupan_ohjelma.pdf
- Maa- ja metsätalousministeriö (2010b). Kansallinen ammattikalastusohjelma 2015 (verkkojulkaisu). Saatavissa: http://www.mmm.fi/attachments/kalariistajaporot/5nUA8SvWg/100212_ammattikalastusohjelma_rapari.pdf, viitattu:1.9.2014.
- Maa- ja metsätalousministeriö (2009). Kansallinen vesiviljelyohjelma 2015, valtioneuvoston periaatepäätös (verkkojulkaisu). Saatavissa: http://www.mmm.fi/attachments/elinkeinokalatalous/5HCzUiQiY/VN_periaatepaatos_Vesiviljelyohjelma_2015.pdf, viitattu:3.9.2014.
- Maa- ja metsätalousministeriö (2008). Kalastusmatkailun kehittämisen valtakunnallinen toimenpideohjelma 2008–2013 (verkkojulkaisu). Saatavissa: <http://www.mmm.fi/attachments/mmm/julkaisut/kronjulkaisusarja/5vUWwHqbn/Kalastusmatkailunkehitt.pdf>, viitattu:3.9.2014.
- Maa- ja metsätalousministeriö (2007a). Maa- ja metsätalousministeriön vapaa-ajan kalatalouden kehittämisstrategian tilannekatsaus ja päivitys (verkkojulkaisu). Saatavissa: http://www.mmm.fi/attachments/vapaaajankalastus/66qQ5E69u/Vapaaajan_kalatalouden_kehittamisstrategia.pdf, viitattu:3.9.2014.
- Maa- ja metsätalousministeriö (2007b). Suomen elinkeinotalouden strategiasuunnitelma 2007–2013 (verkkojulkaisu). Saatavissa: http://www.mmm.fi/attachments/elinkeinokalatalous/newfolder_146/5tahnn8OG/Elinkeinokalataloude_strategiasuunnitelma_2007-13_13.3.2007.pdf, viitattu:3.9.2014.
- Opetushallitus (2010). Kalatalouden perustutkinto 2010. Määräys 22/011/2010 (verkkojulkaisu). Saatavissa: http://oph.fi/download/125113_Kalatalous.pdf, viitattu:4.9.2014.
- Opetushallitus (2005). Näyttötutkinnon perusteet, Kalastusoppaan ammattitutkinto 2005 (verkkojulkaisu). Saatavissa: http://www.oph.fi/download/110971_kalastusopas_ammattitutkinto.pdf, viitattu:4.9.2014.

- Pokki, Heidi (2014). Kala-alan taloudellinen tilanne, Dia-esitys. Riista- ja kalatalouden tutkimuslaitos. Kalaviikko 2014. Saatavissa: <http://www.kalaviikko.com/materiaalipankki/getfile.php?file=76>, viitattu: 1.9.2014.
- Pokki, H., Tikaskoski S. & J. Setälä (2013). Kalatalouden toimialakatsaus vuonna 2013. Riista- ja kalatalouden tutkimuslaitos. Riista- ja kalatalous tutkimuksia ja selvityksiä 7/2013.
- ProAgria. Organisaation verkkosivut. Saatavissa: <http://proagria.fi/>, viitattu: 15.10.2014.
- Pro Kala ry. Tietoa yhdistyksestä (verkkosisältö). Saatavissa: <http://www.prokala.fi/pro-kala.html>, viitattu: 17.10.2014.
- Riista- ja kalatalouden tutkimuslaitos (2014a). Ammattikalastus sisävesillä 2012. Saatavissa: <http://www.rktl.fi/julkaisut/j/669.html>, viitattu: 10.9.2014. .
- Riista- ja kalatalouden tutkimuslaitos (2014). Vesiviljely 2013. Riista- ja kalatalous. Tilastoja 5/2014. Suomen Virallinen Tilasto – Maa-, metsä- ja kalatalous.
- Riista- ja kalatalouden tutkimuslaitos (2012a). Kalajalosteiden tuotanto 2011. Riista- ja kalatalous - Tilastoja 7/2012. Suomen Virallinen Tilasto – Maa-, metsä- ja kalatalous. Saatavissa: http://www.rktl.fi/www/uploads/pdf/uudet%20julkaisut/tilastoja_7_2012.pdf, viitattu: 2.9.2014.
- Riista- ja kalatalouden tutkimuslaitos (2012b). Kalatalous tilastoina 2012. Kopijyvä, Kuopio.
- Riista- ja kalatalouden tutkimuslaitos. Tutkimuslaitoksen toiminnasta (verkkosisältö). Saatavissa: <http://www.rktl.fi/rktl/>, viitattu: 17.10.2014.
- Suomen Ammattikalastajaliitto ry. Liiton kotisivut. Saatavissa: <http://sakl.fi/index.php/fi/>, viitattu: 17.10.2014.
- Suomen Kalankasvattajaliitto (2014a). Kalanviljely (verkkosisältö). Saatavissa: <http://www.kalankasvatus.fi/kalanviljely/>, viitattu: 1.9.2014.
- Suomen Kalankasvattajaliitto. Liiton toiminnasta (verkkosisältö). Saatavissa: <http://www.kalankasvatus.fi/kalankasvattajaliitto/>, viitattu: 17.10.2014
- Suomen Kalakauppiasliitto. Liiton kotisivut. Saatavissa: <http://www.kalakauppiasliitto.fi/>, viitattu: 17.10.2014.
- Suomen vapaa-ajankalastajien keskusjärjestö ry. Järjestön toiminnasta (verkkosisältö). Saatavissa: <http://www.vapaa-ajankalastaja.fi/?svk=4&lang=fi>, viitattu: 3.9.2014.
- Tike, maa- ja metsätalousministeriön tietopalvelukeskus (2011). Monialaisten tilojen lukumäärä toimialoittain, excel-taulukko monialaisista tiloista 29.6.2011. (verkkojulkaisu). Saatavissa: http://www.maataloustilastot.fi/maatalouden-rakennetutkimus-maatalouslaskenta-2010-muu-yritystoiminta_fi, viitattu: 6.10.2014.
- Turun ammattikorkeakoulun opintosuunnitelmiin verkkosivut (2014). Iktyonomiin tutkinto (Verkkoaineisto). Saatavissa: https://ops.turkuamk.fi/opsnet/disp/fi/ops_KouluOhjSel/tab/tab/sea?koulohj_id=2754667&ryhmtyypp=1&lukuvuosi=&stack=push, viitattu: 15.10.2014.

LÄHTEET, TURKISTALOUS:

- Eläinsuojeluliitto Animalia ry (2014). Turkiselinkeino Suomessa (verkkosisältö). Saatavissa: <http://www.animalia.fi/animalia-toimii/toimintakohteet/turkisel%C3%A4imet/turkiselinkeino-suomessa>, viitattu: 15.10.2014.
- Kansallinen tiedotuskeskus (2014). Tutkintotodistuksen liite, turkistarhaajan koulutusohjelma (verkkojulkaisu). Saatavissa: http://oph.fi/download/130690_Turkistarhaaja_turkistalouden_ko.pdf, viitattu: 19.9.2014.
- Maa- ja elintarviketalouden tutkimuskeskus (2014). Turkistila 2020 -hanke (verkkosisältö). Saatavissa: <https://portal.mtt.fi/portal/page/portal/mtt/hankkeet/turkistila2020>, viitattu: 19.9.2014.
- Maataloustuottajain keskusliitto (2014). Turkisyrittäjyys (verkkosisältö). Saatavissa: http://www.mtk.fi/yritysjyys/yritysjyutta_maaseudulla/turkistuotanto/fi_FI/turkistuotanto_vientiala/, viitattu: 19.9.2014.
- Opetushallitus (2009). Maatalousalan perustutkinto 2009, ammatillisen perustutkinnon perusteet. Määräys 29/011/2009. Saatavissa: http://oph.fi/download/110513_Maatalousalan_perustutkinto_2009.pdf, viitattu: 19.9.2014.
- Opetushallitus (2006). Tarhaajamestarin erikoisammattitutkinto 2006, Näyttötutkinnon perusteet. Määräys 38/011/2006. Saatavissa: http://oph.fi/download/111120_tarhaajamestari_erikoisammattitutkinto.pdf, viitattu: 19.9.2014.
- Saga Furs Oyj. Tietoa yhtiöstä (verkkosisältö). Saatavissa: http://www.sagafurs.com/fi/company/about_us/in_brief, viitattu: 17.10.2014.

- Suomen Turkiseläinten Kasvattajain Liitto (SKTL) ry (2014a). Perustietoa Suomen turkistiloista (verkkosisältö). Saatavissa: http://www.turkistieto.fi/Perustietoa_Suomen_turkistiloista, viitattu: 19.9.2014.
- Suomen Turkiseläinten Kasvattajain Liitto (SKTL) ry (2014b). Tilastot 2014 (verkkojulkaisu). Saatavissa: http://www.turkistieto.fi/documents/key20140919092505/Turkistalous-lehti/Tilastovihko2014_LR_netti.pdf, viitattu 29.9.2014.
- Suomen Turkiseläinten Kasvattajain Liitto (SKTL) ry (2014c). Sertifiointi (verkkosisältö). Saatavissa: http://www.turkistieto.fi/Suomi_on_turkistilasertifioinnin_alullepanija, viitattu: 16.10.2014.
- Suomen Turkiseläinten Kasvattajain Liitto (SKTL) ry (2008). Vastuullinen turkiseläinkasvatus, Suomalaisilla tiloilla kasvatettua vastuullista luksusta. Saatavissa: <http://www.turkistieto.fi/documents/key20140919100553/pdf/Vastuullinen%20turkisel%E4inkasvatus.pdf>, viitattu: 19.9.2014.
- Suomen Turkiseläinten Kasvattajain Liitto (SKTL) ry. Liiton toiminnasta (verkkosisältö). Saatavissa: http://www.profur.fi/STKL_-_ProFur, viitattu: 17.10.2014.
- Turun yliopisto (2014). Turkisalan tulevaisuus-hanke (verkkosisältö). Saatavissa: <http://www.utu.fi/fi/yksikot/ffrc/tutkimus/hankkeet/Sivut/turkisalan-tulevaisuus.aspx>, viitattu: 19.9.2014.
- Turkiskaupan liitto ry. Tietoa liitosta (verkkosisältö). Saatavissa: <http://www.turkiskaupanliitto.fi/turkiskaupanliitto.php>, viitattu: 17.10.2014.
- LÄHTEET, RIISTATALOUS:**
- Agropolis Oy. Riistan hyödyntäminen Oulun riistanhoitopiirin alueella, Esiselvityshanke, toimenpiteet ja tulokset. Luettavissa: http://www.hankerekisteri.fi/sisalto/raportit/riistan_hyodyntaminen.pdf, viitattu: 18.9.2014.
- Airaksinen, S., A. Honkanen, M. Kankainen, J. Koskela, K. Saarni, J. Setälä & J. Vielma (2013). Elintarviketalouden tutkimusohjelman loppuraportti. Riista- ja kalatalouden tutkimuslaitos, Helsinki. Luettavissa: <http://www.rktl.fi/www/uploads/pdf/uudet%20julkaisut/tyora-portit/elintarviketalous.pdf>, viitattu: 9.9.2014
- Elintarvikevirasto Evira(2014a). Luonnonvaraisen riistan lihantarkastus. Luettavissa: <http://www.evira.fi/portal/fi/elintarvikkeet/valmistus+ja+myynti/lihantarkastus/luonn>onvaraisen+riistan+lihantarkastus/, viitattu: 26.9.2014.
- Elintarvikevirasto Evira (2014b). Luonnonvaraisen lajien tuotantotarhat ja riistanhoidolliset tarhat. Luettavissa: <http://www.evira.fi/portal/fi/elaimet/elainsuojelu+ja+elainten+pito/elainsuojelu+pitopaikoissa/luonnonvaraisten+lajien+tuotantotarhat+ja+riistanhoidolliset+tarhat/>, viitattu: 17.9.2014.
- Elintarvikevirasto Evira (2014c). Lihantarkastus (verkkosisältö). Saatavissa: <http://www.evira.fi/portal/fi/elintarvikkeet/valmistus+ja+myynti/lihantarkastus/>, viitattu: 26.9.2014.
- Elintarvikevirasto Evira. Tietoa Evirasta (verkkosisältö). Saatavissa: <http://www.evira.fi/portal/fi/tietoa+evirasta/esittely/>, viitattu: 17.10.2014.
- Eläinten hyvinvointikeskus (2012). Eläinten hyvinvointi Suomessa, Kansallinen eläinten hyvinvointiraportti. Helsinki. Saatavissa: http://elaintenhyvinvointikeskus.edublogs.org/files/2012/02/EHV_raportti_valmis_16.5.2012-27hf7uk.pdf, viitattu: 18.9.2014.
- Helsingin yliopisto, Ruralia-instituutti. Tietoa instituutin toiminnasta (verkkosisältö). Saatavissa: <http://www.helsinki.fi/ruralia/tietoa/tietoa.htm>, viitattu: 17.10.2014.
- Hirvonen, M.-L. (2011). Laadukasta riistayrittämistä -hanke, 1.11.2008 – 31.10.2011, loppuraportti. Pohjois-Karjalan aikuisopisto. Saatavissa: <http://elopk.info/media/Laadukasta%20riistayritt%C3%A4mist%C3%A4%202404.pdf>, viitattu: 18.9.2014.
- Hirvonen, M.-L. & H. Tuominen (2011). Eettisesti kasvatettu ja rekisteröity villisika. Saatavissa: http://www.ruokasuomi.fi/materiaalit/materiaalit_Kouvola_Hirvonen-villisiat_julkaisu.pdf, viitattu 18.9.2014.
- Jyväskylän ammattikorkeakoulu, JAMK (2014). Riistataloudesta ammattimaista liiketoimintaa (verkkosisältö). Saatavissa: <http://www.jamk.fi/fi/reportronic-project/?projectid=1770>, viitattu: 16.10.2014.
- Keski-Pohjanmaan koulutusyhtymä / Keski-Pohjanmaan maaseutuopiston Perhon yksikkö. OSUMA -hanke, koulutusta riistayrittäjille ja metsästäjille. Esite. Saatavissa: <http://projekti.kpedu.fi/data/liitteet/afc17e8ec-9cc451bacd2da0822b887ac.pdf>, viitattu: 18.9.2014.
- Luonnonvara- ja ympäristötutkimuksen yhteenliittymä LYNET. Tietoa yhteenliittymästä (verkkosisältö). Saatavissa: <http://www.lynet.fi/lynet>, viitattu: 17.10.2014.

- Maaseutupolitiikan yhteistyöryhmä (2014). Mahdollisuuksien maaseutu – maaseutupoliittinen kokonaisohjelma 2014–2020. Työ- ja elinkeinoministeriön julkaisuja. Alueiden kehittäminen 9/2014.
- Maa- ja metsätalousministeriö (2014a). Julkisen riistakonsernin strategia 2012–2016 (verkkosisältö). Saatavissa: http://www.mmm.fi/attachments/kalariistajaporot/5Gzk8qL5v/Riistaesite_suomi_nettiin.pdf, viitattu: 16.9.2014.
- Maa- ja metsätalousministeriö (2014b). Riistahallinto (verkkosisältö). Saatavissa: http://www.mmm.fi/fi/index/etusivu/kalastus_riista_porot/riistatalous/riistahallinto.html, viitattu: 17.9.2014.
- Maa- ja metsätalousministeriö (2014c). Julkisen riistakonserni (verkkosisältö). Saatavissa: http://www.mmm.fi/fi/index/etusivu/kalastus_riista_porot/riistatalous/riistahallinto/julkinenriistakonserni.html, viitattu: 16.8.2014.
- Maa- ja metsätalousministeriö (2014d). Riistaneuvosto (verkkosisältö). Saatavissa: http://www.mmm.fi/fi/index/etusivu/kalastus_riista_porot/riistatalous/riistahallinto/riistaneuvostot.html, viitattu: 16.10.2014.
- Maa- ja metsätalousministeriö, Ruralia-instituutti & Suomen Riistakeskus (2012). Riistatalous elinkeinon, riistapalveluiden ja riistatuotteiden kehittämisen haasteet ja toimenpiteiden ehdotukset. Saatavissa: http://www.mmm.fi/attachments/riistatalous/68sIY50Vb/HANKERAPORTTI_-_Riistatalous_elinkeinona.pdf, viitattu: 8.9.2014.
- Maa- ja metsätalousministeriö (2012). Ruoka ja uusiutuvat luonnonvarat – leipää ja hyvinvointia elinvoimaisesta luonnosta. Maa- ja metsätalousministeriön hallinnonalan strategia 2012–2022. Luettavissa: http://www.mmm.fi/attachments/mmm/julkaisut/strategiat/67tniPVBO/strategia_su.pdf, viitattu: 16.9.2014.
- Matilainen, A., S. Keskinarkaus & H. Törmä (2010). The economics of hunting tourism in Finland. Teoksessa Matilainen, A. & S. Keskinarkaus (toim.): The economic role of hunting tourism – examples from Northern areas, 30–57. Helsingin yliopisto, Ruralia-instituutti, Seinäjoki.
- Metsähallitus. Metsähallituksen toiminnasta (verkkosisältö). Saatavissa: <http://www.metsa.fi/sivustot/metsa/fi/Konserni/Sivut/Konserni.aspx>, viitattu: 17.10.2014.
- North Hunt -hankkeen verkkosivut (2014). Saatavissa: http://www.north-hunt.org/fi/page/north_hunt, viitattu: 16.10.2014.
- Opetushallitus (2012). Erä- ja luonto-oppaan ammattitutkinto, näyttötutkinnon perusteet, Määräys 25/011/2012 (verkkojulkaisu). Saatavissa: http://www.oph.fi/download/143070_Era_ja_luonto_opasAT_2012_987691.pdf, viitattu: 16.10.2014.
- Opetushallitus (2011). Riistalintujen tarhaus (verkkosisältö) (päivitetty 25.3.2011). Saatavissa: <http://oph.ade.fi/riistalintujen-tarhaus>, viitattu: 15.10.2014.
- Opetushallitus (2009a). Luonto- ja ympäristöalan perustutkinto 2009., ammatillisen perustutkinnon perusteet, määräys 31/011/2009. (Verkkojulkaisu). Saatavissa: http://www.oph.fi/download/110512_Luonto_ja_ymparistoalan_perustutkinto_2009.pdf, viitattu: 16.10.2014.
- Opetushallitus (2009b). Riistamestarin erikoisammattitutkinto 2009, näyttötutkinnon perusteet. Määräys 53/011/2009. Luettavissa: http://oph.fi/download/121184_Riistamestarin_eat.pdf, viitattu: 17.9.2014.
- Riista- ja kalatalouden tutkimuslaitos. Tutkimuslaitoksen toiminnasta (verkkosisältö). Saatavissa: <http://www.rktl.fi/rktl/>, viitattu: 17.10.2014.
- Suomen luontoyrittäjyysverkosto (2014). Riistan tarhaus (verkkosisältö). Saatavissa: <http://www.luontoyrittaja.fi/73.html>, viitattu: 9.9.2014.
- Suomen riistakeskus (2014a). Riista elinkeinona (verkkosisältö). Saatavissa: <http://riista.fi/riistatalous/hyvinvointia-riistasta/riista-elinkeinona/>, viitattu: 8.9.2014.
- Suomen riistakeskus (2014b). Metsästysmatkailuyrittäminen (verkkosisältö). Saatavissa: <http://riista.fi/riistatalous/hyvinvointia-riistasta/riista-elinkeinona/metsastysmatkailuyrittaminen/>, viitattu: 9.9.2014.
- Suomen riistakeskus (2014c). Riistatuotteet (verkkosisältö). Saatavissa: <http://riista.fi/riistatalous/hyvinvointia-riistasta/riista-elinkeinona/riistatuotteet/>, viitattu: 9.9.2014.
- Suomen riistakeskus (2014d). Riistanhoitoyhdistykset (verkkosisältö). Saatavissa: <http://riista.fi/riistahallinto/riistanhoitoyhdistykset/>, viitattu: 16.9.2014.
- Suomen riistakeskus. Tietoa riistakeskuksen toiminnasta (verkkosisältö). Saatavissa: <http://riista.fi/riistahallinto/suomen-riistakeskus/>, viitattu: 17.10.2014.
- Suomen Villisiankasvattajien Yhdistys ry. Tietoa yhdistyksestä (verkkosisältö). Saatavissa: <http://www.villisika.net/>, viitattu: 17.10.2014.

LIITE 1. MATKAILUALAN YHTEYSTIETOJA

Matkailu- ja ravintolapalvelut MaRa ry

Merimiehenkatu 29
00150 Helsinki
Puh. 09 6220 2090

Timo Lappi, toimitusjohtaja
Puh. 09 6220 2040, 040 734 5549
S-posti: timo.lappi(at)mara.fi

Veli-Matti Aittoniemi,
varatoimitusjohtaja, pk-asiamies
Puh. 09 6220 2042, 040 736 7705
S-posti: veli-matti.aittoniemi(at)mara.fi

Suomen Maaseutumatkailuyrittäjät ry

PL 510, 00101 Helsinki

Kimmo Aalto
Puh. 020 4131, 040 179 1618
S-posti: kimmo.aalto(at)mtk.fi

Kirsi Ilola-Ollikka, puheenjohtaja
Puh. 040 596 8027
S-posti: ilolan.maatilamatkailu(at)co.inet.fi

Suomen matkailuorganisaatioiden yhdistys, Suoma ry

Hannu Komu, toiminnanjohtaja
Puh. 0400 615 756
S-posti: hannu.komu(at)onvisio.fi

Lomalaidun ry

c/o MTK
PL 510 (Simonkatu 6), 00101 Helsinki

Kimmo Aalto, toiminnanjohtaja
Puh. 040 179 1618
S-posti: kimmo.aalto(at)lomalaidun.fi

Tiina Perämäki, projektipäällikkö
Puh. 050 345 0416
tiina.peramaki(at)lomalaidun.fi

Lomarengas Oy

Lomarengas Helsinki
Eteläesplanadi 22 C, 3. kerros, Helsinki
Puh. 0306 502 502

Juha-Pekka Olkkola, konsernijohtaja, toimitus-
johtaja
Puh. 050 374 7747
S-posti: juha-pekka.olkkola(at)lomarengas.fi

Juha Purhonen, myyntijohtaja
Puh. 040 702 5770
S-posti: juha.purhonen(at)lomarengas.fi

Suomen Leirintäalueyhdistys ry (SLY)

Tulppatie 14
00880 Helsinki
Puh. 09 4774 0740
S-posti: info(at)camping.fi

Suomen Luonto- ja Ohjelmapalveluyrittäjät ry

sulo.info(at)gmail.com

Stefan Eppu Blomqvist, puheenjohtaja
Puh. 040 5035 350
S-posti: punakettu(at)punakettu.com

Sisä-Suomen luonto- ja eräoppaat ry

S-posti: info(at)eraoppaat.fi

Marjo Lindberg, puheenjohtaja
Puh. 050 325 1749
Helmikkalantie 16
36420 Sahalahti

Merenkurkun Erä- ja luonto-oppaat ry

S-posti: melo.qvarken(at)gmail.com

Jukka Paakkunainen, puheenjohtaja

Puh. 040 566 3882

Kauppapuistikko 34 B10

65100 Vaasa

KAAOS Kalastusmatkailun Osaamiskeskus ry

Asematie 12 A 5

02700 Kauniainen

Juha Kempainen, hallituksen puheenjohtaja

Puh. 050 505 5369

S-posti: juha.kempainen@matkailunkehitys.com

Suomen kalastusopaskilta ry

Ari Pajukoski, puheenjohtaja

Puh. 0400 336 134

S-posti: ari.pajukoski(at)turunsaaristo.com

Erik Herlevi, sihteeri/tiedotusvastaava

Puh. 050 594 2983

S-posti: erik.herlevi(at)kalaopas.info

Suomen vapaa-ajankalastajien keskusjärjestö ry

Vanhatalvitie 2–6 A 11

00580 Helsinki

Puh. 050 597 4933

S-posti: vapaa-ajankalastaja(at)vapaa-ajankalastaja.fi

Ilkka Mäkelä, toiminnanjohtaja

Puh. 050 309 7204

S-posti: ilkka.makela(at)vapaa-ajankalastaja.fi

Suomen luontoyrittäjyysverkosto ry

Katja Misikangas, Yhdistyksen puheenjohtaja

Puh. 0400 391 656

S-posti katja.misikangas(at)gmail.com

Juha Rutanen, Yhdistyksen sihteeri

Puh. 040 5737 568

S-posti: juha.rutanen(at)helsinki.fi tai

juha.rutanen(at)aitoluonto.fi

Suomen Luomumatkailuyhdistys – ECEAT Suomi ry

Terhi Arell, toiminnanjohtaja

Vellamonkatu 20 b

20520 Turku

Puh. 040 519 4949

S-posti: eceat(at)eceat.fi

Matkailun edistämiskeskus

PL 625

00101 Helsinki

S-posti: mek(at)mek.fi

Käyntiosoite:

Töölönkatu 11, 2. krs

00100 Helsinki

Jaakko Lehtonen, ylijohaja

Puh. 029 50 58232

S-posti: jaakko.lehtonen(at)visitfinland.com

Jari Ahjoharju, Media- ja yhteiskuntasuhteet

Puh. 029 50 58106

S-posti: jari.ahjonharju(at)mek.fi

LIITE 2. HYVINVOINTIALAN YHTEYSTIETOJA

Green Care Finland ry

co Helsingin yliopisto, Ruralia-instituutti
Kampusranta 9 c
60320 Seinäjoki

Tuomo Salovuori, pj.

Puh. 040 581 82 44

S-posti: tuomo.salovuori(at)sininauha.fi

Juha Rutanen, sihteeri, rahastonhoitaja

Puh. 040 5737 568

S-posti: juha.rutanen(at)aitoluonto.fi

Suomen Karva-Kaverit ry

Laikkakuja 15

20660 Littoinen

S-posti: suomen.karvakaverit(at)gmail.com

Maarit Haapasaari, pj

Puh. 050 334 2881

Koirat kasvat- ja kuntoutustyössä ry

Paula Leppänen, pj.

S-posti: puheenjohtaja(at)kasvat- ja kuntoutuskoirat.fi

Taina Rinne, tiedostusvastaava, vpj.

S-posti: tiedostusvastaava(at)kasvat- ja kuntoutuskoirat.fi

Sosiaalipedagoginen Hevostoiminta ry

S-posti: info@hevostoiminta.net

Nina Fagerström, puheenjohtaja

S-posti: nina.fagerstrom(at)postipoika.com

Suomen Ratsastusterapeutit ry

Puh. 041 454 2428

Sanna Mattila-Rautiainen, hallituksen pj.

Puh. 040 5069180

S-posti: sanna.mattila(at)saunalahti.fi

Kuntoutuksen toimialayhdistys

Mika Pekkonen, hallituksen pj.

Puh. 020 751 6778,

Jarno Talvitie,

elinkeinopoliittinen asiantuntija

Puh. 050 569 5755

S-posti: jarno.talvitie(at)terveyspalvelut.fi

Sosiaalialan Työnantajat ry

Eteläranta 10,

(PL 30)

00130 Helsinki

Puh. 09 1728 5600

Tuomas Mänttari, toimitusjohtaja

Puh. 09 1728 5660

S-posti: tuomas.manttari(at)sosiaaliala.fi

Aino Närkki, johtava elinkeinoasiantuntija

puh. 09 1728 5610, 0400 436438

S-posti: aino.narkki(at)sosiaaliala.fi

Terveys- ja Sosiaalialan Yrittäjät - TESO ry

Itsenäisyydenkatu 2,

22100 Tampere

Marjo Rönkä, toiminnanjohtaja

Puh. 040 592 8777

S-posti: marjo.ronka(at)tesory.com

Kalle Junnila, hallituksen pj.

Puh. 050 082 9525

S-posti: kalle.junnila(at)hoitokoti.fi

Terveyspalvelualan liitto

Eteläranta 10
00130 Helsinki
Puh. 09 42 020

Pia Pohja, toimitusjohtaja
Puh. 09 1728 550
S-posti: pia.pohja(at)terveyspalvelut.fi
Jarno Talvitie
Puh. 09 1728 550
S-posti: jarno.talvitie(at)terveyspalvelut.fi

Terveyden ja hyvinvoinninlaitos, THL

PL 30
Mannerheimintie 166
00271 Helsinki
Puh. 029 524 600

Marina Ehrola, ylijohaja
sosiaali- ja terveyspalvelut -toimiala
Puh. 029 524 6007
S-posti: marina.ehrola(at)thl.fi

Marja Vaarama, ylijohaja
hyvinvointi- ja terveyspolitiikat -toimiala
Puh. 029 524 6004
S-posti: marja.vaarama(at)thl.fi

Maa- ja kotitalousnaisten Keskus ry

Urheilutie 6,
PL 251
01301 Vantaa
Puh. 043 824 8580
S-posti: info(at)maajakotitalousnaiset.fi

Mirja Hellstedt, toiminnanjohtaja
Puh. 040 707 3223
S-posti: mirja.hellsteds(at)maajakotitalousnaiset.fi

Valvira

Helsingin toimipaikka
Lintulahdenkuja 4
PL 210
00530 Helsinki
Puh. 0295 209 111

Marja-Liisa Partanen, ylijohaja
S-posti: marja-liisa.partanen(at)valvira.fi

MTT

Kartano,
Humppilantie 14
3100 Jokioinen
Puh. 029 5300 700

Erkki Kemppainen, ylijohaja
Puh. 029 5317335
S-posti: erkki.kemppainen(at)mtt.fi
Katriina Soini, erikoistutkija, green care
Puh. 029 5317768
S-posti: katriina.soini(at)mtt.fi

Metsäntutkimuslaitos, Metla

Yliopistonkatu 6
PL 68
80101 Joensuu
Puh. 029 532 2111

Hannu raitio, ylijohaja
Puh. 029 532 2010
S-posti: hannu.raitio(at)metla.fi

Leena Paavilainen, ylijohaja
Puh. 029 532 2020
S-posti: leena.paavilainen(at)metla.fi

LIITE 3. KONEURAKOINTIALAN YHTEYSTIETOJA

Koneyrittäjien liitto ry

Sitratie 7
00420 Helsinki
Puh. 040 9009 410

Matti Peltola, toimitusjohtaja
Puh. 040 9009 412
S-posti: matti.peltola(at)koneyrittajat.fi

Simo Jaakkola, varatoimitusjohtaja
Puh. 040 9009 414
S-posti: simo.jaakkola(at)koneyrittajat.fi

Finnmetko Oy

Sitratie 7
00420 Helsinki
puh. 040 9009 410

Erkki Eilavaara, toimitusjohtaja
Puh. 040 9009 421
S-posti: erkki.eilavaara(at)koneyrittajat.fi

Bioenergia ry

Kaisaniemenkatu 4
00100 Helsinki

Jyrki Peisa, toimitusjohtaja
Puh. 050 364 0836
S-posti: jyrki.peisa(at)bioenergia.fi

Tage Fredriksson
toimialapäällikkö
Puh. 040 511 2246
S-posti: tage.fredriksson(at)bioenergia.fi

Jouko Rämö
toimialapäällikkö, turve
Puh. 040 480 3736
S-posti: jouko.ramo(at)bioenergia.fi

Suomen Maatalouskoneasemayhdistys ry

Timo Pihlaja, puheenjohtaja
Puh. 0400 736 875
S-posti: pihlaja(at)maatalouskoneasema.fi
Mikko Leikola, sihteeri
Puh. 0440 472 250
S-posti: mikko.leikola(at)maatalouskoneasema.fi

Suomen metsäkeskus

PL 40
15111 Lahti

Ari Eini, johtaja
Puh. 029 432 5401 ja 040 822 6445
S-posti: ari.eini(at)metsakeskus.fi

Anna Rakemaa, metsäjohtaja
Puh. 029 432 5402 ja 040 352 9080
S-posti: anna.rakemaa(at)metsakeskus.fi

Suomen metsäyhdistys ry

Salomonkatu 17 A
00100 Helsinki
Puh. 09 6850 880

Anders Portin, Toiminnanjohtaja
Puh. 09 6850 8810 ja 040 586 6179
S-posti: anders.portin(at)smy.fi

METO - Metsäalan asiantuntijat ry

Mikonkatu 8 A, 5 krs.
00100 Helsinki

Håkan Nystrand, puheenjohtaja
Puh. 040 7615 176
S-posti: hakan.nystrand(at)meto-ry.fi

METO – Metsäalan yrittäjät ry

Tuomo Turunen, puheenjohtaja
Puh. 0500 278 828
S-posti: tuomo.turunen(at)metsapalveluturunen.fi

Timo Rajajärvi, varapuheenjohtaja
Puh. 040 535 9396
S-posti: timo.rajajarvi(at)kolumbus.fi

Metsäalan kehittämiskeskus TAPIO

Pohjoinen Rautatiekatu 21 B
00100 Helsinki
Puh. 0294 32 6000

Ritva Toivonen, johtaja
Puh. 040 526 8412
S-posti: ritva.toivonen(at)tapio.fi

ProAgria Keskusten Liitto

Urheilutie 6
PL 251
01301 Vantaa
Puh. 020 7472 400

Jouko Setälä, toimitusjohtaja
Puh. 020 747 2403
S-posti: jouko.setala(at)proagria.fi

Juha Korkeaaja, hallituksen pj.
Puh. 050 511 3053
S-posti: juha.korkeaaja(at)proagria.fi

Työtehoseura TTS

Tarmo Luoma, toimitusjohtaja
Puh. 050 3879 525
S-posti: tarmo.luoma(at)tts.fi

Jouni Heino, hallintojohtaja
Puh. 050 3870 068
S-posti: jouni.heino(at)tts.fi

Metla

Yliopistokatu 6
PL 68
80101 JOENSUU
Puh. 029 532 2111
Leena Paavilainen, ylijohdaja
Puh. 029 532 2020
S-posti: leena.paavilainen(at)metla.fi

Taneli Kolström, tutkimusjohtaja
Puh. 029 532 5011
S-posti: taneli.kolstrom(at)metla.fi

Hannu Raitio, ylijohdaja
(virkavapaalla 30.10.2014 saakka)
Puh. 029 532 2010
S-posti: hannu.raitio(at)metla.fi

MTT Vakola

Vakolantie 55
03400 Vihti
S-posti: vakolainfo(at)mtt.fi

LIITE 4. HEVOSALAN YHTEYSTIETOJA

Hippolis – Hevosalan osaamiskeskus ry

Opistontie 10 A 2
32100 YPÄJÄ
S-posti: info(at)hippos.fi

Anne Laitinen, projektikoordinaattori
Puh. 040 766 0830
S-posti: anni.laitinen(at)hippolis.fi

Sanna Mäki-Tuuri, projektikoordinaattori
Puh. 040 733 8081
sanna.maki-tuuri(at)hippolis.fi

Hevosurheilumuseo:
Juha Erola, museomestari
Puh. 040-518 9992
juha.erola(at)hippolis.fi

Suomen Hippos ry

Tukinkuja 3, 02650 Espoo
Vaihde: 020 760 500
S-posti: hippos(at)hippos.fi

Pekka Soini, toimitusjohtaja
Puh. 020 760 5284
Matkapuh. 050 338 9484
S-posti: pekka.soini(at)hippos.fi

Raviurheilu
Jukka Niskanen, kilpailutoimenjohtaja
Puh. 020 760 5230
S-posti: jukka.niskanen(at)hippos.fi

Jalostus
Minna Mäenpää, jalostusjohtaja
Puh. 020 760 5250
S-posti: minna.maenpaa(at)hippos.fi

Suomen Ratsastajainliitto ry

Radiokatu 20, 00093 Valo
Puh. 09 2294 510
S-posti: ratsastus(at)ratsastus.fi

Fred Sundwall, Pääsihteeri
Puh. 09 2294 5240, 0500 811 453
S-posti: fred.sundwall(at)ratsastus.fi

Aki Yläanne, urheilujohtaja
Puh. 09 2294 5241, 0500 517 690
S-posti: aki.ylanne(at)ratsastus.fi

Kari Niemi-Nikkola, kehitysjohtaja
Puh. 0400 419 211
S-posti: kari.niemi-nikkola(at)ratsastus.fi

Suomen ravivalmentajat ry

Ravitie 1
00370 Helsinki
S-posti: toimisto(at)ravivalmentajat.fi

Tuomo Ojanperä, puheenjohtaja
Puh. 0500 597 478
S-posti: puheenjohtaja(at)ravivalmentajat.fi

Tuomo Pekonen, toimistos sihteeri
Puh. 040 557 3889

Suomen Ratsastusterapeutit ry

Sanna Mattila-Rautiainen, hallituksen pj.
Puh. 040-5069180,
S-posti: sanna.mattila(at)saunalahti.fi,

Yleinen p. 041-454 2428

Hevosyrittäjä -sivut

Sirpa Pussinen,
projektipäällikkö
S-posti: sirpa.pussinen(at)hamk.fi,
Puh. 050 574 9207

Osoite: Hämeen ammattikorkeakoulu/
Laurea-ammattikorkeakoulu
Uudenmaankatu 22,
05800 Hyvinkää

Hevosopisto Oy

Opistontie 9
32100 YPÄJÄ
Puh. 02 760 21
S-posti: toimisto(at)hevestopisto.fi

Petri Meller, Toimitusjohtaja
Puh. 02 7602 203
S-posti: petri.meller(at)hevosopisto.fi

Päivi Laine, kehittämisspäällikkö
Puh. 040 8607 601
S-posti: paivi.laine(at)hevosopisto.fi

Suomen Ratsujalostusliitto ry

Ratsujalostusliitto ry / Carola Vanhanen
Topenontie 1295
14300 Renko
Puh. 050 5626630
S-posti: rjl(at)ratsujalostusliitto.fi

Håkan Wahlman, puheenjohtaja
Puh. 09-2980114 (koti), 09-2980554 (talli), 040
5442917
S-posti: hockus.wahlman(at)kolumbus.fi

Maria Möller, varapuheenjohtaja
Puh. 040-5946147
S-posti: maria.moller(at)armas.fi

Sosiaalipedagoginen Hevostoiminta ry

S-posti: info@hevostoiminta.net
Nina Fagerström, puheenjohtaja
S-posti: nina.fagerstrom(at)postipoika.com

Suomen Hevosnomistajien Keskusliitto

Jokimaankatu 6 A
15700 Lahti
Puh: 03 734 2281
S-posti: shkl(at)kolumbus.fi

Mitja Nummenmaa, toiminnanjohtaja
Puh. 040 502 4987
S-posti: shkl(at)kolumbus.fi

Seppo Ranta-Ruona, hallituksen puheenjohtaja
Puh. 050 5527286
S-posti: seppo.ranta-ruona(at)saunalahti.fi

Suomenhevosliitto ry

Timo Ryyänen, puheenjohtaja
Niittyjamalintie 11, 81700 Lieksa
Puh. 0400-378633
S-posti: timo.ryynanen(at)pp3.inet.fi

Jaana Strömberg, varapuheenjohtaja
Verkalantie 154, 41900 Petäjävesi
puh. 0400-640247
S-posti: jaana.stromberg(at)gmail.com

Suomen Vaellustallien liitto ry

Noora Ruuth, puheenjohtaja
Santarantie 10, 51130 Vanhamäki
Puh. 040 7585 180
S-posti: noora.ruuth@luontotaipale.fi

Markku Janhunen, varapuheenjohtaja
Vihtalammentie 165, 51670 Nykälä
Puh. 040-583 2282
S-posti: markku@toivonharju.net

LIITE 5. ELÄINTENHOITOALAN YHTEYSTIETOJA

Toimihenkilöliitto ERTO ry

Asemamiehenkatu 4,
00520 Helsinki
Puh. 09 613 231

Juri Aaltonen, puheenjohtaja
Puh. 040 553 8536
S-posti: juri.aaltonen(at)erto.fi

Matti Orkovaara, edunvalvontajohtaja
Puh. 09 6132 3248
S-posti: matti.orkovaara(at)erto.fi

Klinikkaeläinhoitajat ry

PL 30
00421 Helsinki
S-posti: info(at)klinikkaelainhoitajat.fi

Sari Palomaan, puheenjohtaja
S-posti: puheenjohtaja(at)klinikkaelainhoitajat.fi

Tiina Tukiainen, varapuheenjohtaja
S-posti: varaapuheenjohtaja(at)klinikkaelainhoitajat.fi

Suomen hevos- ja koirahierojat ry

Niina Puputti, puheenjohtaja
S-posti: niina.puputti(at)pp.inet.fi

Katja Härmä, sihteeri
S-posti: tmikatja.harma(at)gmail.com

FinLas ry

S-posti: finlas(at)finlas.fi

Suomen eläintenkouluttajat ry

S-posti: webmaster(at)elaintenkouluttajat.com

Katri Santasalo, toiminnanjohtaja
S-posti: toiminnanjohtaja(at)elaintenkouluttajat.com

Tiina Korhonen, sihteeri
S-posti: sihteeri(at)elaintenkouluttajat.com

YKES

Jouni Teittinen, puheenjohtaja
S-posti: jounu.teittinen(at)utu.fi

Eläinten hyvinvointikeskus EHK

Satu Raussi, johtaja
Puh. 050 4156 570
S-posti: satu.raussi(at)helsinki.fi

Tiina Kauppinen, tiedottaja
Puh. 044 3001 295
S-posti: tiina.kauppinen(at)helsinki.fi

LIITE 6. KALATALOUSALAN YHTEYSTIETOJA

Kalatalouden keskusliitto ry

Malmin kauppatie 26
00700 Helsinki
Puh. 09 6844 590
S-posti: kalastus(at)ahven.net

Markku Myllylä, toiminnanjohtaja
Puh. 09 6844 5925 ja 0400 601 965
S-posti: markku.myllyla(at)ahven.net

Vesa Karttunen, elinkeinojohtaja
Puh. 09 6844 5912 ja 050 3850 875
S-posti: vesa.karttunen(at)ahven.net

Suomen ammattikalastajaliitto ry

Puh. 0400 720 690
S-posti: sakl(at)sakl.fi

Olavi Sahlstén, puheenjohtaja
Puh. 0400 277 448
S-posti: olavi.sahlsten(at)sakl.fi

Suomen kalankasvattajaliitto ry

Malmin kauppatie 26
00700 Helsinki
Puh. 040 504 39 72
S-posti: toimisto(at)kalankasvatus.fi

Anu-Maria Sandelin, toimitusjohtaja
Puh. 040 504 39 72
S-posti: anu-maria.sandelin(at)kalankasvatus.fi

Johan Åberg, hallituksen puheenjohtaja
Puh. 040 523 3864
S-posti: johan.aberg(at)kalankasvatus.fi

Pro Kala ry

Pasilankatu 2, 5krs
PL 115
00241 Helsinki

Katriina Partanen, toiminnanjohtaja
Puh. 09 1488 7411 ja 0400 827 277
S-posti: katriina.partanen(at)prokala.fi
Suomen vapaa-ajankalastajien keskusjärjestö ry

Vanhatalvitie 2–6 A 11
00580 Helsinki
Puh. 050 597 4933
S-posti: vapaa-ajankalastaja(at)vapaa-ajankalastaja.fi

Ilkka Mäkelä, toiminnanjohtaja
Puh. 050 309 7204
S-posti: ilkka.makela(at)vapaa-ajankalastaja.fi

Elintarviketeollisuusliitto ry

Heikki Juutinen, toimitusjohtaja
Puh. 09 1488 7203 ja 040 502 6270
S-posti: heikki.juutinen(at)etl.fi

Mika Lallo, työmarkkinajohtaja
Puh. 09 1488 7413 ja 0400 834 412
S-posti: mika.lallo(at)etl.fi

Anna Vainikainen, toimialapäällikkö, kalateollisuusyhdistys
Puh. 09 1488 7405 ja 050 583 0478
S-posti: anna.vainikainen(at)etl.fi

Riista- ja kalatalouden tutkimuslaitos

Viikinkaari 4, PL 2
00791 Helsinki
Puh. 0295 301 000 (vaihde)

Eero Helle, ylijohaja
Puh. 02 95 327 240
S-posti: eero.helle(at)rktl.fi

Kimmo Kukkavuori, kehitysjohtaja
Puh. 050 518 4757
S-posti: kimmo.kukkavuori(at)rktl.fi

Suomen kalakauppiasliitto

PL 7,
00561 Helsinki
Puh. 050 524 7757

Leena Jääskeläinen, toiminnanjohtaja
Puh. 050 524 7757
S-posti: leena.jaaskelainen(at)kalakauppiasliitto.fi

Kari Ylihärsilä, hallituksen puheenjohtaja
Puh: 020 7433030

LIITE 7. TURKISTALOUSALAN YHTEYSTIETOJA

Suomen Turkiseläinten Kasvattajain Liitto ry.

Marja Tiura, toiminnanjohtaja
Puh. 09 849 8448, 050 511 3060
S-posti: marja.tiura(at)profur.fi

Hannu Kärjä, varatoiminnanjohtaja
Puh. 06 875 405, 040 503 2961
S-posti: hannu.karja(at)profur.fi

Saga Furs Oyj

Martinkyläntie 48,
01720 Vantaa
Puh. 09 84981
S-posti: info(at)sagafurs.com

Päivi Mononen-Mikkilä,
viestintä- ja yhteiskuntavastuujohtaja
Puh. 09 849 8332
S-posti: communications(at)sagafurs.com

Turkiskaupan liitto ry

PL 4,
01601 Vantaa
Puh. 09 84 981
S-posti: info(at)turkiskaupanliitto.fi

MTT - Kannus

Silmjärventie 2
69100 Kannus

Hannu T. Korhonen, erikoistutkija
Puh. 029 5317378
S-posti: hannu.t.korhonen(at)mtt.fi

LIITE 8. RIISTATALOUSALAN YHTEYSTIETOJA

Riistakeskus

Helsingin keskustoimisto
Fantsintie 13–14,
00890 Helsinki
Puh. 09 2727 8130
S-posti: riistakeskus(at)riista.fi

Reijo Orava, johtaja
Puh. 029 431 2101
S-posti: reijo.orava(at)riista.fi

Sauli Härkönen, julkisten hallintotehtävien päällikkö
Puh. 029 431 2104
S-posti: sauli.harkonen(at)riista.fi

Ammattiriistanhoitajat ry

Niko Hytönen, puheenjohtaja
Puh. 050 592 7878
S-posti: niko.a.hytonen(at)luukku.com

Suomen Villisiankasvattajien Yhdistys ry

Pekka Tikkanen, puheenjohtaja
Puh. 0440 746 202, 0500 159 550

Janne Korpilahti, sihteeri
Puh. 03 3782 654, 040 353 5094
S-posti: janne.korpilahti(at)karhenvillisika.fi

Metsähallitus Eräpalvelut

Jarno Väisänen
Aluepäällikkö Etelä-Suomi
Akselinkatu 8
57130 Savonlinna
Puh. 020 564 5917, 0400 151 638
S-posti: jarmo.vaisanen(at)metsa.fi

Erkki Turtinen
Aluepäällikkö Pohjanmaa
PL 81
90101 Oulu
Puh. 020 564 6616, 0400 285 383
S-posti: erkki.turkinen(at)metsa.fi

Pirjo Ilvesviita
Aluepäällikkö Lappi
Ounasjoentie 6
96101 Rovaniemi
Puh. 020 564 7123, 040 518 2470
S-posti: pirjo.ilvesviita(at)metsa.fi

WWW.HELSINKI.FI/RURALIA

HELSINGIN YLIOPISTO
RURALIA-INSTITUUTTI